

**Кіровоградський інститут
розвитку людини
Університету "Україна"**

**Kirovohrad Institute of Human
Development of University
"Ukraine"**

Здоров'я та суспільство

Збірник наукових статей

Health and Society

Collection of papers

**Кропивницький 2020
Kropyvnytskyi 2020**

**Матеріали
II Всеукраїнської
науково-практичної
конференції**

**Materials
of the II Ukrainian
Scientific and
Practical
Conference**

**5 листопада 2020 року
November, 5. 2020**

Кіровоградський інститут розвитку людини
Відкритого університету розвитку людини «Україна»

**МАТЕРІАЛИ
II ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ
«ЗДОРОВ'Я ТА СУСПІЛЬСТВО»**

5 листопада 2020 р.
м. Кропивницький

Затверджено до друку Вченою радою
Кіровоградського інституту розвитку людини
Відкритого університету розвитку людини «Україна»
Протокол №3 від 22 жовтня 2020 року

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Пушишева В. Я., директор інституту;
Кравченко О.В., кандидат філологічних наук;
Чурпій К.Л., кандидат медичних наук;
Сябренко Г. П., кандидат медичних наук;
Калюжна О.І., кандидат педагогічних наук;
Шостак І.О., кандидат педагогічних наук;
Жила О.В., кандидат юридичних наук;
Переверзєв Є.В., кандидат економічних наук;
Черненко О.В., кандидат педагогічних наук;

Здоров'я та суспільство: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, Кропивницький, 5 листопада 2020 року – Кропивницький, 2020. – 257 с.

У збірнику вміщено матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Здоров'я та суспільство», у яких відображено результати наукових досліджень у галузях медицини, фізичної реабілітації, фізичної терапії та ерготерапії, соціально-психологічних, педагогічних, психологічних, економічних та юридичних наук. Розрахований на науковців, аспірантів, викладачів, студентів вищих навчальних закладів, а також на всіх, хто цікавиться питаннями збереження здоров'я та розвитку суспільства.

© Кіровоградський інститут розвитку людини, 2020

Зміст

РОЗДІЛ І.

ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ Й УКРІПЛЕННЯ ЗДОРОВ'Я, ЗДОРОВЕ ХАРЧУВАННЯ, ГАРМОНІЗАЦІЯ ВНУТРІШНЬОГО СТАНУ ЛЮДИНИ

Пушишева В.Я. ВИКЛИКИ І ЗАГРОЗИ ПАНДЕМІЙ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ ТА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	8
Сєдова Н.А. ОСОБЛИВОСТІ СИНДРОМУ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ	12
Пушишева В.Я. ШЛЯХИ ТА ПРОБЛЕМИ ОЗДОРОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ	19
Гришко С.В., Непша Я.Ю., Стегареску Х.І. СУЧАСНИЙ СТАН АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ МІСТА ЗАПОРІЖЖЯ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ	24
Азімова А.А. ЧИННИКИ ВПЛИВУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ.....	31
Непша О.В., Вінніченко Д.В., Жук Д.В. СТАН ВОДОПОСТАЧАННЯ В МІСТІ МЕЛІТОПОЛЬ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ	36
Касьяненко А.О. ГІПОДИНАМІЯ І СПОСОБИ БОРОТЬБИ З НЕЮ.....	45
Перехрест І.О. АРОМАТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ГАРМОНІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО СТАНУ ЛЮДИНИ.....	49
Белих А.О. ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ЗАГРОЗА ЗДОРОВ'Ю.....	55
Матявіна Н.М. ВІДСУТНІСТЬ ШКІДЛИВИХ ЗВИЧОК ЯК ОБОВ'ЯЗКОВИЙ КОМПОНЕНТ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ.....	57
Матявіна Н.М. ВІДСУТНІСТЬ ШКІДЛИВИХ ЗВИЧОК ЯК ОБОВ'ЯЗКОВИЙ КОМПОНЕНТ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ.....	53

РОЗДІЛ 2.

МЕДИЧНІ АСПЕКТИ ЗДОРОВ'Я – НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОЇ МЕДИЦИНИ ТА ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Сухомлин Г.М. ВПРОВАДЖЕННЯ В РЕФОРМУВАННЯ МЕДИЦИНИ ТЕЛЕМЕДИЧНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ В КАРДІОЛОГІЇ.....	60
Чурпій В.К., Чурпій К.Л. ВПЛИВ ШКІДЛИВИХ ЗВИЧОК У ВАГІТНИХ НА ЗДОРОВ'Я ТА РОЗВИТОК ДІТЕЙ У РАНЬОМУ ВІСІ.....	63
Волошко Л.Б. ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПРИ ОСТЕОХОНДРОЗІ ШИЙНОГО ВІДДІЛУ ХРЕБТА	65
Мовчан С.В. ПОШИРЕНІСТЬ ХВОРОБ ТА ЗАХВОРЮВАНОСТІ НАСЕЛЕННЯ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ: МЕДИКО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ПОКАЗНИКІВ.....	69
Бабич О.В. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ДИНАМІКА ЗАХВОРЮВАНОСТІ НАСЕЛЕННЯ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА ЗЛОЯКІСНІ НОВОУТВОРЕННЯ.....	83
Чорна А.Ю. ВАКЦИНУВАННЯ – ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ.....	88

РОЗДІЛ ІІІ.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗДОРОВ'Я

Бацман О.С. ДО ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ З ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ ОБМЕЖЕННЯМИ ЗДОРОВ'Я У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	93
Бродецька Л.Г. РЕАЛІЗАЦІЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ НУШ.....	98
Калюжна О.І. ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	104

M. Kupreenko, H. Sukhanova, V.Ushakov FEATURES OF THE USE OF PHYSICAL CULTURE IN THE FORMATION OF A HEALTHY LIFESTYLE OF STUDENTS.....	108
Терещенко А.В. ПРИЧИНИ ПРОЯВУ БУЛІНГУ СЕРЕД ДІТЕЙ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	113
Кравченко О.В. ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНІСТЬ ПІДЛІТКІВ ТА РІВЕНЬ ЇХНЬОЇ АГРЕСИВНОСТІ.....	117
Оголь С.М. ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	122
Ціпоренко Я.І. РОЛЬ ТА МІСЦЕ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОЇ ТА ФІЗКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЖИТТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	127
Христова Т.С., Лукашенко Г.Г. ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	132
Самофалова О.А. ВИКОРИСТАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ФІЗИКИ.....	140
Голубницький А.В. МОТИВАЦІЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ЗМІЦНЕННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я ЗАСОБАМИ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	145
Заніздра У.О. ПІДЛІТКОВИЙ БУЛІНГ ТА ФОРМИ БОРОТЬБИ З НИМ.....	147

РОЗДІЛ ІV

ПРАВОВІ ЧИННИКИ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ ТА СУСПІЛЬСТВА

Ткаченко І.М. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСПЛАТАЦІЇ ОРГАНІВ ТА ІНШИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ.....	151
Мороз С.С. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ТА	

ФРАНЦІЇ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ ЗА КОРДОНОМ.....	154
Мильніченко Н.О. ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТ ТА ДОКУМЕНТООБІГ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	159
Захаров І.О., Мороз С.С. ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСТАВИ ЯК ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ ТА ВИРІШЕННЯ ПРАВОВОГО ПИТАННЯ ПРО ЇЇ ПОВЕРНЕННЯ.....	167
Вежитчаніна А.А., Ткаченко І.М. ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЯМИ 146 ТА 147 КК УКРАЇНИ, А САМЕ НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ ТА ЗАХОПЛЕННЯ ЗАРУЧНИКІВ.....	171
Волохова А.О. НАСИЛЬСТВО НАД ЖІНКАМИ В СІМ'Ї.....	175
Кобюк А.П., Ткаченко І.М. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПЕРешКОДЖАННЯ ЗАКОННИЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ.....	179
Устінова А.А., Ткаченко І.М. ПРАВопорушення: ПОНЯТТЯ, СКЛАД, ВИДИ.....	183
Забіяка А.В. НАСИЛЛЯ В РОДИНІ: ПРАВОВІ ЧИННИКИ.....	187
Калюжний Д.В. ЗЛОЧИНИ НА РЕЛІГІЙНОМУ ПІДГРУНТІ: ПРАВОВИЙ, ІСТОРИЧНИЙ ТА МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИЙ АСПЕКТИ.....	190
Корчемна Т.О. СМЕРТНА КАРА. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ.....	193

РОЗДІЛ V

ЕКОНОМІЧНИЙ ТА УПРАВЛІНСЬКИЙ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ ТА СУСПІЛЬСТВА

Пугаченко О.Б. ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ З ПИТАНЬ ОПОДАТКУВАННЯ.....	197
Остапенко О.В. УПРАВЛІННЯ МОТИВАЦІЄЮ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛА ПІДПРИЄМСТВА.....	205

Айрапетян Т.А. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ГАЗОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ТА АНАЛІЗ ЇХ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	210
Самотуга А.Е., Мацько К.Ю. ВАРТІСТЬ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ ТА ЛІКІВ, БІДНІСТЬ ТА ЗДОРОВ'Я ТА ВПЛИВ ЦИХ ФАКТОРІВ НА КАПІТАЛ СУСПІЛЬСТВА.....	216
Музика К.Ю. ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ.....	219
Безущенко А.А. ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ЛІДЕРСТВА У БІЗНЕСІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	226
Волкова А.М. СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ВІДДАЛЕНОЇ РОБОТИ В КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ.....	230
Казнадій Д.В. МІКРОКРЕДИТУВАННЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЯВИЩЕ СЬОГОДЕННЯ.....	236
Литовка А.О. ДИСТАНЦІЙНА ЗАЙНЯТІСТЬ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	239
Мартінова В. ЖІНОЧИЙ ОБРАЗ В СУЧАСНІЙ ТЕЛЕВІЗІЙНІЙ РЕКЛАМІ.....	242
Медведєва С.О. МАХІНАЦІЇ В БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СПОСОБИ БОРОТЬБИ З НИМИ.....	244
Овсянік В.В. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ.....	247
Пак А.В. БАТЛИ ТА ЧЕЛЕНДЖІ, ЯК БІЗНЕС ТРЕНД.....	250
Тикул Я.В. ПСИХОЛОГІЯ КОЛЬОРУ В РЕКЛАМІ.....	253

РОЗДІЛ І.

ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ Й УКРІПЛЕННЯ ЗДОРОВ'Я, ЗДОРОВЕ ХАРЧУВАННЯ, ГАРМОНІЗАЦІЯ ВНУТРІШНЬОГО СТАНУ ЛЮДИНИ.

УДК 1:316]:616–036.21

ВИКЛИКИ І ЗАГРОЗИ ПАНДЕМІЙ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ ТА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Пушишева Валентина Яківна,
директор Кіровоградського
інституту розвитку людини

У статті розкриваються питання виникнення і розвитку пандемій в історії цивілізації. Акцентовано увагу на тому, що розвиток суспільства в широкому розумінні передбачає появу нових технологій в економіці, культурі, інших сферах життя і діяльності людини. У статті описано загрози, спричинені пандемією коронавірусу, швидким його розповсюдженням, а також боротьби з епідемією.

Ключові слова: людство, епідемії, хвороби, пандемії, смертність, вакцини, коронавірус.

Загроза нової епідемії – коронавірусу – поширеться людством, забираючи життя багатьох мешканців. На березень 2020р. смертність від Covid-19 склала вже 3,6 відсотка від загального числа хворих [1]. Ситуація, що склалася в країні сьогодні, пов'язана з введенням карантину по всій території України, кидає виклик усьому суспільству.

Історія знає багато епідемії, з якими стикалося людство за два тисячоліття своєї історії. Виникає питання, чи можна порівняти коронавірус з хворобами, які забирали мільйони життів на всіх континентах. Медики стверджують, що вірус в основному передається повітряно-крапельним шляхом, він може поширюватися під час кашлю, чхання, через краплі слини або виділення з носа. Окрім цього, існує шанс зараження контактним шляхом.

Кожного року медики передбачають захворювання на грип ОРВІ та їх нові штами, закликають населення до вакцинації проти грипу. Кількість громадян, які турбуються про своє здоров'я, з кожним роком зростає, але досить повільно. В Україну планують доставити 500 тисяч доз вакцин для імунопрофілактики грипу.

Ще кілька років тому Всесвітня організація охорони здоров'я попередила світову спільноту, зазначивши, що у світі може виникнути серйозна епідемія, викликана хворобою «Ікс»[5]. Існують здогадки, що можливо саме китайський коронавірус і є цією хворобою. Людство вже має досвід боротьби з інфекціями, які поширювалися дуже швидко, вдавалося впоратися зі смертельними хворобами, які були у кілька разів страшнішими за китайський вірус, які навіть зникли назавжди.

Сукупність окреслених факторів визначають **актуальність** дослідження.

Зупинемося на деяких історичних даних про пандемії.. У 527 році нашої ери у Візантії людство зіткнулося з чумою, куди вона потрапила з Єгипту або Ефіопії. Документи свідчать, що вона отримала назву «чума Юстиніана». Збудником страшною хвороби була чумна паличка, що передається людині від бліх і гризунів, на яких вони мешкають. За приблизними підрахунками істориків «чума Юстиніана» забрала від 25 до 30 мільйонів осіб, що на той момент складало близько 13 відсотків населення Землі. Переносили її щурі, які потрапляли на торгові судна і були заражені чумною паличкою.

Величезним проривом у науці і медицині був Указ, виданий імператором Юстиніаном у 549 року про перешкоджання пересуванню та затримання людей, які прибули з місцевостей, де була зафіксована чума — прообраз майбутнього карантину.

У період з 1346 до 1353 року найстрашнішу в історії людства пандемію викликала бубонна чума, яку охрестили «Чорною смертю». Вимерла половина населення Європи. Загальні втрати склали від 75 до 100 мільйонів осіб. Європейці вважали джерелом поширення хвороби бліх через чорних пацюків на торгових судах, які припливали до Європи з Центральної Азії. Чуму сприймали як небесну кару за гріхи, тому винними в епідемії вважали тих, хто сповідував іншу релігію, і влаштовували гоніння на євреїв, ромів та іноземців. Розповсюджувачами чуми вважали і інших хворих особливо з проказою. У XIX ст. була винайдена вакцина, що перешкоджає захворюванню.

Наприкінці XVIII ст. в Херсоні спалахнула чума. Командував на верфях порту майбутній великий флотоводець і адмірал Ф. Ф. Ушаков. Під страхом смерті він наказав вивести особовий склад за межі міста, поселити серед степів у різних таборах і заборонив між ними спілкування. Спалах вдалося швидко припинити.

Український вчений родом з Чернігівщини Д. Самойлович провадив боротьбу з чумою і запропонував засоби її лікування й заходи боротьби з нею. «В Україні у XVIII столітті епідемії чуми виникали з періодичністю 8-15 років, а занесення походило завжди з Туреччини» [4]

Д. Самойлович першим у світі встановив, як передається чума. Учений довів, що зараження чумою відбувається при безпосередньому контакті з хворими або зараженими предметами. Він запропонував щеплення ослабленою вакциною, заклав основи власної системи протичумних заходів і успішно їх застосовував. Уже 1771 року Д.Самойлович пропонував різні засоби дезінфекції речей хворих на чуму, зокрема одягу; прищепив собі заражений матеріал, взятий від людини, яка одужувала після захворювання чумою, з успіхом використав свою систему протиепідемічних заходів, внаслідок чого кількість тих, хто одужав, досягла небувалого для тих часів рівня, що викликало широкий інтерес і захоплені відгуки у світовій медичній пресі. У Кременчугі вперше в світовій практиці він започаткував низку епідеміологічних експериментів, якими спростував думку про можливість зараження чумою через повітря, одним з перших у Європі широко практикував розтини померлих від чуми, здійснив першу в Росії, а можливо і Європі, спробу знайти збудника чуми, існування якого передбачав.

У 1852-1860 роках Європою прокотилася епідемія холери. Постраждала, насамперед Російська імперія, і перекинулася на всю територію сучасної України і Польщі. Холера – інфекційна хвороба, викликана антисанітарією і збудником є холерний вібріон. Якщо одразу ж не почати лікування, людина, яка заразилася, може померти протягом доби. В.А. Хавкін, легендарний французький та український бактеріолог, імунолог та епідеміолог, став співробітником Пастерівського інституту в

Парижі та створив першу вакцину проти холери. В.А. Хавкін запропонував безкоштовно передати свою вакцину, щоб зупинити епідемію і дістав відмову. Внаслідок розповсюдження, тільки в Росії третя холерна пандемія забрала життя 1 мільйона осіб. Натомість влада Великої Британії зрозуміла і визнала, яке колосальне значення у світовому масштабі має відкриття В.А. Хавкіна. Завдяки йому епідемія цього захворювання в Індії у 1896 році була ліквідована. Відтоді вакцину В.А. Хавкіна почали виробляти масово. Її застосовують і сьогодні в модернізованому вигляді [4].

У 1896 році епідемія чуми вразила Бомбей. Влада звернулася до В.А. Хавкіна допомогти, і той відразу ж відгукнувся. А.П. Чехов говорив про лікаря Хавкіна: «Це найвідоміша людина, великий філантроп, якому аплодує вся Європа, а на батьківщині він нікому не відомий».

На початку ХХ століття світом поширився грип H1N1 – іспанка, адже перший сильний спалах грипу стався в Іспанії, серед заражених був навіть король Альфонсо VIII. Причиною стрімкого поширення хвороби стала війна, а саме переміщення військ країн-учасниць. Грипом переохворіло близько пів мільярда осіб, а людство втратило від 50 до 75 мільйонів осіб. Летальність «іспанки» становила від 10 до 20 відсотків від загального числа хворих. Переносниками стали птахи і свині, а почалася пандемія в госпіталі військового табору на території Франції, після чого повітряно-крапельним шляхом вірус почав передаватися від людини до людини. В той час лікарі лікували «іспанку» кровопусканнями, інгаляціями евкалиптового листа і прийманням касторової олії. Через рік хвороба поступово зникла.

У 1919-1920 роках деякі країни запроваджували карантинні заходи, закриваючи школи, театри, суди, церкви (смертність була такою високою, що деякі з закритих закладів використовувались під морги), іноді продавці забороняли покупцям заходити до магазинів і продавали товари на вулицях.

Смертельно небезпеку несла людству і чорна віспа. Тільки в ХХ столітті чорна віспа забрала життя 400 мільйонів осіб. Деякі вчені стверджують, що вірус віспи передався людині від верблюдів на Близькому Сході. Епідемія віспи з давніх часів значно скорочувала населення країн, у яких вона лютувала. Летальність становила 40%, а ті, кому вдавалося одужати, на все життя залишалися інвалідами – вони частково або повністю втрачали зір, а їхня шкіра була усипана шрамами, що з'являлися на місцях колишніх виразок. У минулому столітті від цієї хвороби була запроваджена обов'язкова вакцинація, тому сьогодні віспа вважається «мертвою інфекцією» [4].

Тому представники провідних країн світу у 1866 р. на третій Міжнародній санітарній конференції в Константинополі уклали конвенції щодо спільної боротьби з такими важкими хворобами, як холера, чума і натуральна віспа, та в подальшому виробили Міжнародні медико-санітарні правила, які багато разів переглядалися аж до сьогодення часу. Світ переконався в тому, що треба вживати заходів, які перешкоджають розповсюдженню цих хвороб та їх лікуванню.

У переліку смертельно небезпечних епідемій на сьогодні четверте місце посідає пандемія ВІЛ/СНІД, походження якої досі точно невідомо. Вона триває вже майже сорок років і встигла забрати життя 30 мільйонів осіб. Вважається, що вірус з'явився на західному узбережжі Африки, де був переданий людині від мавпи, а своє поширення світом почав у 60-х роках ХХ століття із територій Гаїті і США.

Продовжують турбувати епідемії малярії: ця хвороба у тропіках щорічно забирала близько мільйона життів, при цьому хворіє нею від 300 до 500 мільйонів осіб. Внаслідок пандемії «свинячого» грипу А/Н1N1 у 2009 році за даними ВОЗ

загибло більше 18 000 чоловік. Кількість хворих на грип А/Н1N1 у світі перевищила 308 тисяч чоловік, а число смертей від нього становило до 4,2 тисячі випадків. [5]

Оголошення пандемії – це сигнал усім країнам готувати свою систему охорони здоров'я до загострення ситуації. Остання пандемія яка панувала у світі і зачепила Україну, була 10 років тому. Вона була пов'язана з так званим «свинячим грипом». Тоді захворіло щонайменше шість мільйонів українців і понад тисячу загибло.

Викликом світової спільноті на початку 2020 р. стала поява епідемії коронавірусу. З Уханя ця епідемія докотилася до всіх континентів і змусила уряди країн реагувати на її поширення і призупинення. Реакція світової спільноти полягала у впровадженні карантину і посиленні маскового режиму, по максимуму – режиму самоізоляції.

Світова практика знає шляхи боротьби з епідеміями грипу, найоптимальніший спосіб боротьби з епідемією – вакцинація. Щеплення від грипу можна зробити в поліклініці, приватному медзакладі. Зробити щеплення краще за місяць до прогнозованої епідемії. Необхідно врахувати, що прийом антибіотиків пригнічує імунну систему, а на вірус не впливає. Антитіла формуються протягом 3-4 днів, тому в перші дні після отримання щеплення від грипу їм все ще можна заразитися і навіть перехворіти, але в більш легкій формі — адже до моменту потрапляння інфекції в організм, там вже буде «готова» деяка кількість антитіл.

Епідемії забирають мільйони життів, але дають технологічним компаніям можливість стрімкого розвитку, в тому числі це стосується і медицини. Світове співтовариство вживає заходів до зупинки епідемії шляхом обмеження пересування та індивідуальної самоізоляції. Епідемія підштовхнула людство до розробки технологій, які ефективно можуть розпізнавати людей з підвищеною температурою через інфрачервоні камери, знаходити симптоми коронавірусу у людей в масках, міряти температуру безконтактно з точністю до десятих градуса та прогнозувати можливість зараження.

Держави запроваджують обмеження, щоб зупинити поширення COVID-19. В Україні також діють обмежувальні заходи. В умовах всесвітньої пандемії коронавірусної хвороби (COVID-19) відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211 з 12 березня 2020 р. на території України було запроваджено карантин [1]. 13 квітня 2020 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» щодо запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» № 555-IX [3], яким було, зокрема, дозволено обробку персональних даних без згоди особи. Дії влади було спрямовано на отримання щонайбільшої кількості даних про хворих на COVID-19, аби, маючи цю інформацію, якомога найефективніше впроваджувати заходи, що стримають розповсюдження цієї хвороби. Зокрема, 16 це стосувалося даних про стан здоров'я, місце госпіталізації, місце проживання та роботи особи – можна ефективно вживати профілактичні заходи, наприклад, проводячи тестування на COVID-19 серед відвідувачів місць частого перебування хворого до госпіталізації.

Екстремні ситуації вимагають рішучих дій та виняткових заходів. Зіткнувшись із великими масштабами ризику для здоров'я, спричиненими пандемією коронавірусу, органам влади довелося швидко прийняти рішення стосовно подальшого життя всієї країни для того, щоб стримувати поширення хвороби. Запровадження карантину безумовно спричиняє певні порушення прав людини, проте це виправдовується станом необхідності захисту всього населення. Тимчасово обмежуються такі права та свободи людини, як: свобода пересування, свобода

зібрань та свобода підприємницької діяльності. Перехід на дистанційне навчання школярів та студентів ЗВО, віддалена робота працівників деяких підприємств і структур, дотримання всіх протиепідемічних заходів сприяють попередженню розповсюдження хвороби. Виникнення надзвичайної ситуації – пандемії COVID-19 – було непередбаченим. Але тепер можна зробити певні висновки, та використати отриманий досвід у майбутньому.

Література:

1. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 р. – № 211 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-п>

2. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>

3. Про внесення змін до Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» щодо запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 13.04.2020 № 555-IX [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-20>

4. Знаменська М. В. Всесвітня організація охорони здоров'я // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. – К. : Наук. думка, 2003. – Т.1 : – 688 с.

5. Nay O. Can a virus undermine human rights? [Електронний ресурс] / Olivier Nay. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https://www.thelancet.com/pdfs/journals/lanpub/PIIS2468-2667\(20\)30092-X.pdf](https://www.thelancet.com/pdfs/journals/lanpub/PIIS2468-2667(20)30092-X.pdf).

УДК 159.925:378.124

ОСОБЛИВОСТІ СИНДРОМУ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

**Сєдова Наталія Анатоліївна,
старший викладач кафедри
фізичної реабілітації,
Кіровоградський інститут
розвитку людини**

У статті розкривається зміст основних понять, які стосуються синдрому професійного вигорання; аналізуються фактори професійного вигорання; розглядаються особливості професійного вигорання у викладачів ВНЗ; експериментально досліджується вплив факторів на формування професійного вигорання у викладачів ВНЗ.

Ключові слова: стрес, професійний стрес, вигорання, професійне вигорання.

Інтенсифікація життя, соціально-політичні та соціально-економічні зміни, які відбуваються в Україні сьогодні, висувають до працівників освітніх організацій нові, більш складні вимоги, що, безумовно, впливає на психологічний стан

працівників, обумовлює виникнення емоційного напруження, розвиток значної кількості професійних стресів.

Особливо яскраво вплив стресів проявляється у викладацькій діяльності через перенасиченість її такими стресогенами, як: відповідальність за розвиток підростаючого покоління, активна міжособистісна взаємодія, підвищена емоційна напруженість, недостатня соціальна оцінка тощо. Одним із найважчих наслідків довготривалого професійного стресу є синдром професійного вигорання. Професійне вигорання – це синдром, що розвивається на фоні хронічного стресу що призводить до виснаження емоційно-енергетичних та особистісних ресурсів працюючої людини.

Актуальність дослідження синдрому вигорання серед викладачів ВНЗ пов'язана з тим, що від стану психологічного благополуччя викладача безпосередньо залежить ефективність його виховного впливу на студентів: емоційний стан викладача відображається на якості всього навчально-виховного процесу.

Проблема синдрому професійного вигорання знайшла своє відображення у роботах зарубіжних і вітчизняних вчених присвячених змісту та структурі цього синдрому (Л.М. Карамушка, С.Д. Максименко), а також методам його діагностики (В.В. Бойко, Н.С. Водоп'янова).

Окрім того, деякі вияви синдрому професійного вигорання вивчались, як зарубіжними, так і вітчизняними дослідниками, у представників різних професійних груп (Г.І. Каплан, Г.Е. Робертс, В.С. Семеніхіна, Б. Вайт, Р. Сміт). Особливості професійного стресу, окремі вияви синдрому професійного вигорання, його причини і наслідки у працівників освітніх організацій досліджувались такими зарубіжними та російськими вченими як: Б. Фарбер, Л.О. Китаєв-Смик, Ю.Л. Львов, А.О. Реан та ін.

Отже, значущість і актуальність проблеми обумовили вибір теми статті.

Мета статті – науково-теоретичне та експериментальне вивчення особливостей синдрому професійного вигорання у викладачів ВНЗ.

Існують різні визначення «вигорання», однак у найбільш загальному вигляді воно розглядається як довгострокова стресова реакція чи синдром, що виникає внаслідок тривалих професійних стресів середньої інтенсивності. Але момент, коли стрес переходить у вигорання ясно не визначений. Тому, спочатку розглянемо, що представляє собою стрес.

Термін «стрес» об'єднує широке коло явищ, пов'язаних із його зародженням, особливостями розвитку, проявами та наслідками, у зв'язку з чим в нього вкладають різний зміст. Вивченням феномену стресу займаються різні науки, а саме: психологія, фізіологія, медицина тощо. Дослівно слово стрес перекладається як «напруга», і досить часто ним позначається широке коло станів людини, що виникають у відповідь на екстремальні впливи. Уперше поняття «стрес» було введено канадським фізіологом Г. Сельє, який вважається родоначальником теорії стресів. Він розглядав стрес, як фізіологічну реакцію організму, яка виникає у результаті впливу фізичних, хімічних або органічних факторів.

Дослідник Р. Лазарус розглядав стресову ситуацію як результат відмінностей між вимогами середовища та ресурсами, якими володіє індивід. Тобто згідно з цією теорією організм людини завжди перебуває у стані бадьорості, очікуванні змін та постійному оцінюванні довкілля [1]. Таким чином, стрес є динамічним процесом, а не статичним явищем. І його виникнення залежить як від мінливого оточуючого середовища, так і від індивідуально-психологічних особливостей [1].

Важливим окремим напрямком дослідження є проблема професійного стресу. Професійний стрес являє собою багатомірний феномен, що виражається у фізіологічних і психологічних реакціях на складну професійну ситуацію. Зростання інтересу до професійних стресів останнім часом не випадково, тому що їхні негативні

наслідки впливають не тільки на психічне і фізичне здоров'я окремого працівника, але і на організаційне середовище й ефективність організації в цілому.

Професійний стрес – це багатоплановий феномен, сукупність фізіологічних і психологічних реакцій суб'єктів трудових відносин на складну професійну ситуацію [2]. Виникнення стресу залежить як від мінливого оточуючого середовища, так і від індивідуально-психологічних особливостей. Можна сказати, що професійний стрес є феноменом, що впливає на фінансову і соціально-психологічну стабільність організації і стан її «людських ресурсів».

Особливо яскраво вплив стресів проявляється у педагогічній діяльності, через перенасиченість її такими стресогенами, як: відповідальність за розвиток підростаючого покоління, активна міжособистісна взаємодія, підвищена емоційна напруженість, недостатня соціальна оцінка тощо. Одним із найважчих наслідків довготривалого професійного стресу є синдром професійного вигорання. Уперше термін «вигорання» був введений американським психіатром Х. Дж. Фреденбергером у 1974 році для характеристики психічного стану здорових людей, що знаходяться в інтенсивному і тісному спілкуванні з клієнтами для надання їм професійної допомоги.

Спочатку під «вигоранням» розумівся стан знемоги з відчуттям власної марності, потім воно стало змістовно неоднозначним і багатокомпонентним, що, на думку Є.П. Ільїна, і викликало значні утруднення в його вивченні. Професор психології Каліфорнійського університету К. Маслач, одна з провідних спеціалістів по дослідженню професійного вигорання, дає наступне визначення. Професійне вигорання – це «синдром фізичного й емоційного виснаження, включаючи розвиток негативної самооцінки, негативного відношення до роботи і втрату розуміння і співчуття стосовно іншої людини»; це «не утрата творчого потенціалу, не реакція на нудьгу, а реакція виснаження, що виникає на тлі стресу, викликаного міжособистісним спілкуванням» [3].

Таким чином, професійне вигорання є стресовою реакцією, яка виникає внаслідок довготривалих професійних стресів середньої інтенсивності. Професійне вигорання виникає в результаті внутрішнього нагромадження негативних емоцій без відповідної "розрядки" або "звільнення" від них. Власне кажучи, професійне вигорання - це дістрес або третя стадія загального адаптаційного синдрому - стадія виснаження. Згідно М. Буріш «Вигорання – психологічний термін, який позначає симптомокомплекс наслідків тривалого робочого стресу і певних видів професійної кризи» [4, с. 24].

У наш час не існує єдиної точки зору на сутність вигорання і його структуру. Синдром «вигорання» деякі автори (Е. Махер, К. Кондо) розглядають як різновид стресу, де клієнти соціальних служб виступають у якості стресогенних факторів. Однак інші дослідники не ототожнюють ефекти вигорання і професійні стреси, розглядаючи «професійне вигорання» не як різновид стресу, а як результат впливу комплексу стресогенних факторів (С. Маслач, А.Г. Абрамова, В.В. Бойко). В.В. Бойко дає наступне визначення терміна: «Професійне вигорання – це вироблений особистістю механізм психологічного захисту у формі повного або часткового виключення емоцій у відповідь на обрані психотравмуючого впливу» [5, с. 137]. Після того, як феномен вигорання став загальноновизнаним, виникло питання про фактори, що сприяють розвитку або, навпаки, гальмують його. Традиційно вони групувалися в два великі блоки, особливості професійної діяльності і індивідуальні характеристики самих професіоналів.

Частіше ці фактори називають зовнішніми і внутрішніми або організаційними [6]. Деякі автори виділяли і третю групу факторів, розглядаючи змістовні аспекти діяльності як самостійні.

Розглянемо як приклад класифікацію В.В. Бойко, який виділяє ряд зовнішніх і внутрішніх факторів, що провокують «емоційне вигорання». Зовнішні (організаційні) фактори, куди включаються умови матеріального середовища, зміст роботи і соціально-психологічні умови діяльності, є найбільш представницькою в області досліджень «вигорання». До внутрішніх факторів, обумовлюючих «емоційне вигорання», В.В. Бойко відносить наступні фактори: схильність до емоційної ригідності, інтенсивна інтеріоризація (сприйняття і переживання) обставин професійної діяльності, слабка мотивація емоційної віддачі в професійній діяльності, етичні дефекти і дезорієнтація особистості.

Розвиток синдрому «вигорання» залежить від комбінації професійних, організаційних і особистісних факторів стресу. У залежності від частки тієї чи іншої складової процесу, буде розрізнятися і динаміка розвитку синдрому. Професійне вигорання є вельми негативним явищем, яке послаблює професійну діяльність людини. Для багатьох професій виконання професійних функцій тісно пов'язане з ризиком професійного вигорання. В силу специфіки професійної діяльності викладачів ВНЗ синдром професійного вигорання є дуже поширеним серед них. Професійна діяльність викладача ВНЗ є дуже складною як за своїм змістом, так і за своєю формою. Викладач не може обмежуватися тільки викладанням, від нього очікують чутливості до потреб студентів, спостережливості і розуміння їхніх індивідуальних здібностей, володіння умінням результативного взаєморозуміння зі студентами, батьками, колегами по роботі.

Емоційне навантаження, якому піддаються викладачі ВНЗ в зв'язку з перманентними реформами, змінами навчальних програм, створює почуття недостатньої стабільності, а також сумніву в результатах власної праці. «Люди, які своє професійне життя пов'язали з наданням допомоги іншим, повинні бути готові, що через деякий час вони опиняться в стані, який називаємо терміном вигорання. Його найбільш характерною ознакою є байдужість до власного стану і справ іншої людини та суттєве зниження рівня свідомих послуг людям, що потребують допомоги.

Суб'єктивно результати професійного вигорання виявляються у хронічному почутті дискомфорту, збільшення втоми, дратівливості, виникає небажання працювати і незадоволення місцем праці, часті роздуми про зміну місця праці та навіть виду професійної діяльності» [7, с. 52]. Швидкість виникнення професійного вигорання викладача ВНЗ, насамперед, залежить від особистісних особливостей фахівця.

До специфічних чинників професійного вигорання викладачів можна віднести: великий об'єм роботи, який повинен здійснити викладач; багатofункціональність професійної діяльності викладача; особливості комунікативної діяльності викладача; ідеологічна спрямованість професійної діяльності викладача.

Для викладача ВНЗ вкрай важливим є усвідомлення сутності феномену професійного вигорання для здійснення профілактики, ранньої самодіагностики та самокорекції даного негативного психологічного явища. У дослідженні брали участь викладачі ВНЗ. За кількістю вибірка складалася з 10 викладачів Кіровоградського інституту розвитку людини та 10 викладачів Центральноукраїнського національного технічного університету. Всі жінки віком від 27 до 53 років. Їх стаж роботи складав від 1 до 24 років.

На початку дослідження, за допомогою методики діагностики рівня емоційного вигорання В.В. Бойко, нами були виявлені рівні сформованості синдрому емоційного вигорання у викладачів ВНЗ. За результатами методики емоційного вигорання респонденти були поділені на три групи (за сформованістю фаз синдрому емоційного вигорання). У шести викладачів (32%) синдром вигорання цілком сформувався хоча б в одній з фаз – 1 група досліджуваних. У десяти викладачів (56%) синдром знаходиться в стадії формування хоча б в одній з фаз – 2 група. У чотирьох досліджуваних (12%) синдром вигорання не сформувався – 3 група. Проаналізувавши отримані дані ми встановили, що в цілому фаза «Напруги» сформувалася у 16%, знаходиться в стадії формування у 48%, і не сформувалася у 36%.

Таким чином, можна сказати, що більшість викладачів відчувають, або починають відчувати емоційну виснаженість, втому, що викликані власною професійною діяльністю.

В цілому фаза «Резистенції» сформувалася у 20% респондентів, знаходиться в стадії формування у 56% досліджуваних, і не сформувалася – 24%. Більша кількість викладачів ВНЗ характеризується надмірним емоційним виснаженням, що провокує виникнення та розвиток захисних реакцій, які роблять цих людей емоційно закритими, відстороненими, байдужими. На такому тлі будь-яке емоційне залучення до професійних справ та комунікацій викликає у людини відчуття надмірної перевтоми.

Фаза «Виснаження» сформувалася у 20% респондентів, знаходиться у стадії формування у 40% і не сформувалася також у 40% досліджуваних. Викладачі у яких сформувалась чи формується фаза виснаження характеризуються психофізичною перевтомою, спустошеністю, нівелюванням власних професійних досягнень, порушенням професійних зв'язків, розвитком цинічного ставлення до тих, з ким доводиться спілкуватися з робочих питань, розвитком психосоматичних порушень. Було встановлено, що домінуючим у фазі «Напруги» є симптом «переживання психотравмуючих обставин»; у фазі «Резистенції» – «синдром розширення сфери економії емоцій»; у фазі «Виснаження» – симптом «емоційної відчуженості».

Наступним кроком нашого дослідження було виявлення залежності професійного вигорання викладачів ВНЗ від стажу роботи. Було виявлено, що найвищі показники мають викладачі зі стажем роботи від 2 до 5 років та від 15 до 23 років. У фазі напруги найбільш високі показники припадають на стаж роботи 2-3 роки, 15-22 роки. У фазі резистенції – 1-5 років, 16-23 роки. У фазі виснаження – 2 роки і 16-22 роки. Найнижчі показники вигорання припадають на стаж роботи від 6 до 9 років і від 11 до 14 років (за всіма трьома фазами).

Таким чином, найбільш високі показники вигорання у викладачів зі стажем роботи від 1 до 5 років та від 15 до 23 років. Починаючи працювати, викладач ВНЗ не завжди отримує від роботи то, що він очікував. Молоді викладачі часто зіштовхуються з ситуаціями, до яких не були підготовлені. Тому перші роки праці молодий викладач адаптується до умов і нових вимог викладацької діяльності у вищому закладі. У цей період адаптації більшість викладачів схильні до проявів професійного вигорання.

В період від 15 до 25 років педагогічного стажу виявляється різке послаблення професійних якостей, деформуються якісні поведінково-характерологічні властивості викладача, які вже безпосередньо не забезпечують його професійну успішність (А.В. Осницький, О.Л. Свенцицький, Е.Ф. Зеєр).

На наступному етапі дослідження для діагностики особистісних якостей викладачів ВНЗ нами використовувалася методика багатофакторного дослідження особистості Р. Кеттелла.

Аналізуючи отримані дані ми виявили, що більшості викладачів з першої групи властиві такі якості як: скритність, відособленість, скептичність, невротичність, безвідповідальність, безпринципність, невпевненість у власних силах, заздрість, підозрілість, егоцентричність, невірноваженість, тривожність, депресивність, залежність від оточуючих, недисциплінованість, погана пристосованість, незадоволеність досягнутим, пригніченість в міжособистісних конфліктах, стриманість, залежність, потреба підтримки і пошук її у людей. Всі ці якості є сприяючими факторами формування професійного вигорання у викладачів ВНЗ.

У другій групі досліджуваних домінують наступні фактори: доброта, відкритість, довірливість, емоційна нестійкість, мінливість у відносинах і нестійкість в інтересах, відмова від роботи, ворожість, упертість, стурбованість, серйозність, залежність, метушливість, багата уява, невірноваженість, наївність, відвертість, нестриманість емоцій, сліпа віра до людей, незалежність від групи, високий рівень соціальної напруженості, труднощі в ухваленні рішень через надлишок роздумів.

Респонденти третьої групи відрізняються високим рівнем товариськості, зібрані, кмітливі, мають абстрактне мислення та високі загальні розумові здібності, емоційно стійкі, витримані, спокійні, легко уникають труднощів, мають сильний характер, наполегливі, рішучі, урівноважені, відверті, легко забувають труднощі, терпимі до незручностей, вольові, цілеспрямовані, повністю контролюють свої емоції та поведінку, доводять справу до кінця, в цілому задоволені життям.

Отже, всі ці якості знижують ризик професійного вигорання в процесі педагогічної діяльності. Наступним кроком дослідження було застосування опитувальника дослідження задоволеності працею. В ході дослідження були отримані наступні результати по кожній із трьох груп окремо. Більшість досліджуваних з першої групи не отримують задоволення від процесу роботи, вони вважають свою роботу нецікавою, не намагаються підвищувати свої професійні знання, впевнені, що колеги і керівництво їх не розуміють.

Респонденти другої групи частково задоволені своєю роботою. Але більшість з них вважає, що керівництво не оцінює їх професійні якості належним чином. Майже всі досліджувані задоволені умовами праці та взаєминами з співробітниками. Респонденти третьої групи цілком задоволені своїми досягненнями у роботі, вважають, що співробітники поважають їх, повністю задоволені умовами праці.

Проведене нами теоретико-емпіричне дослідження дало змогу зробити такі висновки:

Професійне вигорання – це синдром фізичного й емоційного виснаження, включаючи розвиток негативної самооцінки, негативного відношення до роботи і втрату розуміння і співчуття стосовно іншої людини; це не утрата творчого потенціалу, не реакція на нудьгу, а реакція виснаження, що виникає на тлі стресу, викликаного міжособистісним спілкуванням.

Професійне вигорання є стресовою реакцією, яка виникає внаслідок довготривалих професійних стресів середньої інтенсивності. Стрес – це фізіологічна реакція організму, яка виникає у результаті впливу фізичних, хімічних або органічних факторів. Виникнення стресу залежить як від мінливого оточуючого середовища, так і від індивідуально-психологічних особливостей.

Професійний стрес є феноменом, що впливає на фінансову і соціальнопсихологічну стабільність організації і стан її «людських ресурсів». В процесі вивчення особливостей професійного вигорання у викладачів ВНЗ встановлено, що швидкість виникнення професійного вигорання викладача ВНЗ, насамперед, залежить від особистісних особливостей фахівця, експериментальні дослідження підтверджують, що нетовариськість, сором'язливість, емоційна нестійкість, імпульсивність, реактивність і агресивність є корелятами швидкого розвитку професійного згорання особистості.

Найбільш високі показники вигорання були виявлені у викладачів зі стажем роботи від 1 до 5 років та від 15 до 23 років. Викладачам у яких синдром вигорання цілком сформувався хоча б в одній з фаз властиві якості, які є сприяючими чинниками формування професійного вигорання у педагогів вищої школи (скритність, невротичність, невпевненість у власних силах, підозрілість, невірноваженість, тривожність, депресивність, залежність від оточуючих, незадоволеність досягнутим, стриманість, залежність, потреба підтримки і пошук її у людей).

У групі досліджуваних, де синдром знаходиться в стадії формування хоча б в одній з фаз, переважають наступні якості: відкритість, довірливість, емоційна нестійкість, стурбованість, серйозність, залежність, метушливість, багата уява, невірноваженість, наївність, відвертість, нестриманість емоцій, сліпа віра до людей. Викладачам у яких синдром вигорання не сформувався притаманні якості, що знижують ризик професійного вигорання в процесі педагогічної діяльності (товариськість, зібраність, високі загальні розумові здібності, емоційна стійкість, сильний характер, урівноваженість, терпимість до незручностей, цілеспрямованість).

В ході дослідження задоволеності працею було встановлено: більшість викладачів, у яких синдром вигорання цілком сформувався хоча б в одній з фаз, не отримують задоволення від процесу роботи, вони вважають свою роботу нецікавою, не намагаються підвищувати свої професійні знання, впевнені, що колеги і керівництво їх не розуміють; респонденти у яких синдром знаходиться в стадії формування хоча б в одній з фаз частково задоволені своєю роботою.

Але більшість з них вважає, що керівництво не оцінює їх професійні якості належним чином; викладачі у яких синдром вигорання не сформувався цілком задоволені своїми досягненнями у роботі, вважають, що співробітники поважають їх, повністю задоволені умовами праці.

Таким чином, можна стверджувати, що рівень професійного вигорання залежить від особистісних якостей викладачів ВНЗ, їх стажу роботи та задоволеністю роботою.

Література:

1. Лазарус Р. Теория стресса и психофизиологические исследования / Р. Лазарус // Эмоциональный стресс / Под ред. Л. Леви. – Л.: Медицина, 1970. – С. 178-208.
2. Леонова А.Б. Основные подходы к изучению профессионального стресса / А.Б. Леонова // Вестник психосоциальной и коррекционно-реабилитационной работы. – 2001.– №11.– С. 2-16.
3. Самоукина Н.В. Синдром профессионального выгорания / Н.В. Самоукина // Управление персоналом, российский опыт. – М.: МГУ, 2010. – С. 201 – 215.
4. Малец Л. Внимание «выгорание» / Л. Малец // Персонал. – 2010. – №2. – С. 99-102.

5. Бойко В.В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и других / В.В. Бойко. – М.: Наука, 2006. – 154 с.

6. Орел В.Е. Феномен выгорания в зарубежной психологии. Эмпирическое исследование / В.Е. Орел // Психологический журнал. – 2011. – Т. 22. – № 1. – С. 90-101.

7. Мартынова Т.Н. Исследование формирования синдрома эмоционального выгорания в профессиональной деятельности социальных работников / Т.Н. Мартынова, О.П. Бусовикова // Сибирская психология сегодня: сборник научных трудов. – Вып. 2. – Кемерово: Кузбассвузиздат, 2003. – 410 с.

УДК 796.412+796.035-057.875

ШЛЯХИ ТА ПРОБЛЕМИ ОЗДОРОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

**Валентина Яківна Пупишева,
директор,
Кіровоградський інститут
розвитку людини**

У статті звернуто увагу на проблеми збереження здоров'я. Адже здоров'я завжди привертало і буде привертати увагу не лише дослідників, але й кожної людини. Наголошено на тому, що людина біологічно запрограмована на багато більше років життя, ніж відводить собі, а також на тому, що здоровий спосіб життя – це практичні дії, спрямовані на запобігання захворювань, зміцнення всіх систем організму й поліпшення загального самопочуття людини.

Ключові слова: здоров'я, спосіб життя, харчування, духовне здоров'я, соціальне здоров'я, шкідливі звички, шкідливі домішки.

Актуальність та мета дослідження. Видатний український вчений, один із засновників еволюційної ембріології, мікробіології і імунології Ілля Мечников, лауреат Нобелівської премії стверджував: «Людина, яка померла молодшою за 150 років, вчинила над собою насильство» [4, с.21]. Медична реформа, що стартувала в Україні, зобов'язує нас, громадян подбати про своє здоров'я. Лікарі можуть надавати нам медичну послугу, а відповідальність за збереження здоров'я у більшій мірі, лягає на нас. Стереотипи щодо всемогутності медицини ламаються на етапі збереження здоров'я і людина сьогодні ще не звикла сподіватися на захисні сили свого організму.

Академік Амосов стверджував: «Щоб бути здоровим, потрібні власні зусилля, постійні і значні. Замінити їх не можна нічим» [2, с. 59]. Сьогодні майже 90% дітей дошкільного віку, учнів і студентів мають відхилення у здоров'ї. Тільки за останні 5 років на 41% збільшилася кількість учнівської молоді, віднесеної за станом здоров'я до спеціальних медичних груп. На 60% зросла кількість неповнолітніх, які вживають наркотики, палять, п'ють. 25 років тому нас було 52 мільйони. Відтоді населення України зменшилося на 10 мільйонів. А все тому, що народжуваність не перевищує смертність. Велика кількість громадян помирає у віці до 50 років. Значно помолодшали серцево-судинні та онкологічні захворювання. Одне з важливих завдань українського суспільства – виховати фізично досконалу, морально, соціально, духовно здорову людину. Навіть школяр сьогодні розуміє, що існує

загроза в Україні вимирання нації. Справедливими є слова: «Гроші втратив – нічого не втратив, час втратив – багато втратив, здоров'я втратив – все втратив».

Більшості громадян загальновідомо, що здоров'я – це висока працездатність, гарний настрій, упевненість у собі. Фізичне здоров'я дає гарне самопочуття, бадьорість, силу, забезпечує фізичну витривалість. Психічне здоров'я дарує спокій, чудовий настрій, доброту, веселість, додає. Соціальне здоров'я забезпечує успішність у навчанні, впевненість у власних силах. Але ніщо з цього не дається задарма. Для того, щоб зберегти своє здоров'я, треба докладати неабияких зусиль, дбати про правильне харчування, відпочинок, загартування, режим.

Мета статті. Метою дослідження є пошук шляхів вирішення проблем, пов'язаних зі станом здоров'я молоді.

Огляд наукових праць з проблеми. Законом України про "Про вищу освіту", Національною доктриною розвитку освіти в Україні та ін. нормативними документами наголошено, що потреба у здоров'ї є основоположною в системі життєвих цінностей кожної людини, без задоволення якої не можлива самоактуалізація особистості. Представники різних наук та фахів робили спроби проникнути в таємниці феномена здоров'я, визначити його сутність для того, щоб навчитися вміло керувати ним, економно використовувати протягом усього життя та знаходити засоби для його збереження. Українські дослідники Воронін Д.С., Доценко О.В., Грибан Г.П., Іванова Г.Є. приділили велику увагу формуванню прагнення у молоді до здорового способу життя. Носко М.О. зосередив свою увагу на здоров'язбережувальних технологіях. Фізична витривалість та досконалість особливо необхідна у такий відповідальний для країни час військових подій.

Виклад основного матеріалу. Основою довголіття людини є сукупність фізичних, духовних, соціальних якостей людини, що і є необхідною умовою здійснення творчих планів, умовою високої працездатності, створення міцної сім'ї, народження і виховання здорових дітей. Здоров'я людини – цікаве й складне явище. Якщо, людина з дитинства, з молодих років постійно й наполегливо дбає про своє здоров'я, вона в основу своєї життєдіяльності закладає такі стійкі корисні звички, навички, поведінку, спосіб мислення, сприйняття оточуючих і себе, які й визначають основний її напрямок – шлях здоров'я.

Люди давно переконалися, що на здоров'я впливає безліч чинників, і найголовніший з них – це спосіб життя. Людина обирає здоровий спосіб життя. Здоровий спосіб життя передбачає дотримання виконання певних правил, що забезпечують гармонійний розвиток, високу працездатність, духовну рівновагу та здоров'я людини. В основі здорового способу життя лежить індивідуальна система поведінки й звичок кожної окремої людини, що забезпечує їй потрібний рівень життєдіяльності й здорове довголіття. Здоровий спосіб життя – це практичні дії, спрямовані на запобігання захворювань, зміцнення всіх систем організму й поліпшення загального самопочуття людини. В основі здорового способу життя лежать принципи раціонального харчування; оптимального рухового режиму; загартування організму; особистої гігієни; відсутності шкідливих звичок; позитивні емоції; інтелектуальний розвиток; моральний і духовний розвиток; формування і розвиток вольових якостей [7, с. 168].

Раціональне харчування має п'ять основних вимог: кількість їжі – це стільки, щоб вона забезпечила добові енерговитрати організму; якість їжі – правильне співвідношення жирів, білків, вуглеводів, вітамінів, мікроелементів, води відповідно до вікових періодів дитини; правильно організований режим прийому їжі; засвоєння їжі – створення приємної обстановки при прийомі їжі.

Із досвіду бачимо, що в нашому раціоні переважає картопля і хліб. Через свою необізнаність, недбалість, ми недоїдаємо овочі і фрукти, які маємо вдома. Чому нема щоденно на нашому столі моркви, капусти, горіхів, столового буряка, яблук, перцю, цибулі, часнику. Адже морква – це пам'ять, розум дітей. Вона покращує обмінні процеси мозку, сприяє підвищенню працездатності. Покращує розумові здібності дітей капуста, чорниці, цибуля, горіхи, кмин. Горіхи впливають не тільки на розумові процеси, але і підвищують імунітет до захворювань. Щоденно треба з'їдати 4-5 горіхів. Столовий буряк містить багато заліза, що входить до складу гемоглобіну крові.

Висновок може бути одним: продукти харчування повинні забезпечувати організм всіма необхідними вітамінами, мінералами для безперервної роботи всіх органів і систем. На наших столах сьогодні з'являється все більше заморських овочів і фруктів. Проте медики рекомендують не зловживати ними, бо наш організм генетично запрограмований на районовану їжу. Захоплення такими видами продуктів може не тільки не принести користь, а й нашкодити організму.

Крім основних складових, наша їжа сьогодні дедалі більше містить харчових добавок, які не дають продуктам черствіти, окислюватись, пліснявіти, поліпшують зовнішній вигляд. Державний комітет із захисту прав споживачів України визнає небезпечними E102, 110, 120, 124, 127. Добавки E131, 142, 210, 213, 215,-217, 240, 330 – визнані канцерогенними [6, с. 192]. Відмова від харчових добавок, знищить цілу галузь з виробництва соків, нектарів та сокових напоїв. Ми вже звикли до того, що серед «соків у пакетах» дуже мало, власне, справжніх соків. Та чинні у нашій країні стандарти передбачають можливість виготовлення сумішей із заниженою фруктовую частиною (нектарів та соковмісних напоїв), але за умови належного маркування. Але при виробництві напоїв та нектарів виробникові доводиться компенсувати «смакову порожнечу», що з'являється у продуктах з низьким вмістом фруктової частини, із допомогою тих таки харчових добавок, зокрема, лимонної кислоти (E330), цукру та ароматизаторів.

У деяких випадках лимонну кислоту, звісно, можна замінити натуральним лимонним соком. Але це, по-перше, призведе до суттєвого подорожчання собівартості продукту; по-друге, зумовить кореляцію смакових особливостей продукту, оскільки лимонний сік, на відміну від лимонної кислоти, має специфічний аромат.

Цілковита відмова від використання харчових добавок також призвела б до зникнення з полиць магазинів таких популярних продуктів, як ікра рибна, оскільки її виробництво неможливе без використання суміші консервантів (зазвичай, використовується комбінація бензоату натрію (E211) та сорбату калію (E202)), а також більшості вин, оскільки при виробництві вина традиційно використовують харчову добавку діоксид сірки (E220), яка запобігає псуванню продукту.

У зазначених вище випадках навмисно наведені як приклад, в основному, саме консерванти, оскільки вони справді можуть бути небезпечними для здоров'я у разі їх надмірного споживання, але відмовитись від їх використання у харчовій промисловості, принаймні, при виробництві деяких продуктів, дуже складно.

В українському законодавстві сфера використання харчових добавок регулюється відповідно до Закону «Про безпечність та якість харчових продуктів», а контроль над виробництвом та застосуванням харчових добавок покладено на Державну санітарно-епідеміологічну службу України та Міністерство охорони здоров'я.

Перелік харчових добавок, дозволених для використання на території України, наведено у постанові Кабінету міністрів України №12 від 4 січня 1999 р.

«Про затвердження переліку харчових добавок, дозволених для використання у харчових продуктах».

Контролем за додержанням стандартів та використанням харчових добавок у продуктах харчування займаються також неурядові громадські організації, наприклад, Науково-дослідний центр незалежних споживчих експертиз «ТЕСТ».

Втім, варто констатувати, що на сьогодні в Україні не створено дієвого механізму всебічного контролю над виробництвом та використанням харчових добавок. Чинна система дозволяє проводити лише вибіркові перевірки деяких виробників, що не дозволяє скласти повноцінне уявлення про об'єми використання харчових добавок в Україні та їх відповідність переліку, затвердженому постановою Кабінету міністрів.

Людство визнає загрозу для здоров'я як генетично-модифікованих продуктів, що дедалі частіше з'являються на нашому столі. Їх називають бомбою сповільненої дії, наслідки якої ніхто не береться перебачити. Що це за продукти? Якщо в генетичну структуру, наприклад, яблуні вводять гени, що відповідають за вироблення отрути в скорпіонів, то ніякі плодожерки такі плоди не їдять. Ген, що відповідає за міцність шкіри у риб вводять в геном помідор. Такі овочі довго не псується. Модифіковану картоплю не їдять колорадські жуки. Сьогодні маємо до 60% модифікованої сої, кукурудзи салатної, гороху. Достеменно відомо, що вже згадувані модифіковані дріжджі здатні у великих кількостях накопичувати високотоксичну речовину метилглюкоксал, що є побічним продуктом життєдіяльності дріжджів. Крім того, ніхто не дасть достеменної відповіді, яким чином вживлений ген одного виду взаємодітиме з генами „господаря” і які токсини (відомі чи цілком нові) з'являться від такої взаємодії. Проблема ще й у тому, що перетворення зміненого білка з корисного на шкідливий може відбутися навіть через найменшу зміну амінокислотного складу. Отже, небезпека перша – токсини. Небезпека друга – хвороби. Вже досліді над тваринами показали, що вживання в їжу трансгенів призводить до зменшення об'єму мозку, пригнічення імунітету, тяжких уражень печінки, селезінки, щитовидної залози, шлунку та шлунково-кишкового тракту. Швейцарські вчені довели, що ферменти, вироблені генетично модифікованими організмами й повсюдно використовувані в харчовій промисловості, є причиною тяжких алергічних розладів та астми. Багато вчених світу домагаються, щоб уряди країн заборонили визнавати такі продукти, як такі, що можна вживати в їжу. В Україні на державному рівні такого закону нема.

Викликає велике занепокоєння наше ставлення до природи. Якщо природа знищується бездумно, якщо вона хвора, то у хворої матері дітей здорових немає. Так, вона карає нас Чорнобилем, нітратами, парниковими ефектами, озоновими дірами, засухами та повенями, страшними хворобами. Жити у злагоді з природою – це шлях до зміцнення природних сил організму.

Звички, які завдають шкоди здоров'ю, життю людини або не відповідають культурним нормам суспільства, в якому живе людина – шкідливі. Найбільш шкідливими звичками, які можуть сформуватись у шкільному віці, є куріння та вживання алкоголю, наркотичних речовин.

Саме ці звички згубно впливають на організм, який формується і ще не має належно рівня захисту від зовнішніх і внутрішніх несприятливих чинників, що часом призводять до незворотних процесів здоров'я людини. Саме про ці явища дедалі частіше говорять як про національне лихо, що набуває загрозливих масштабів. Кажуть, воно може цілком перекреслити майбутнє України, завдати шкоди більшої як Чорнобиль. Найменше йому – соціальна алкоголізація суспільства 65% дорослого

населення вживає спиртні напої. Непокоїть, так званий, пивний алкоголізм, який набагато підступний за горілчаний.

Алкоголь в організмі послаблює процеси гальмування в центральній нервовій системі і спричиняє тимчасову, а за регулярного вживання – остаточну втрату таких якостей, як самоконтроль, самокритика, обережність тощо. Алкоголь помітно знижує розумову і фізичну працездатність, гостроту зору, погіршує координацію рухів і точність виконання різних дій, що нерідко призводить до ДТП, тяжких травм і нещасних випадків.

Щороку у мільйонів людей у світі виникають різні захворювання через куріння, онкологічні (рак, саркома), серцево-судинні, дихальних шляхів, тощо. Та незважаючи на це, така сама кількість населення починає палити. За останні 10 років серед підлітків спостерігається тенденція початку паління у 5-6 –му класі, а до 10-11-го кількість курців досягає 50% хлопці та 30% дівчата.

Кожна нормальна людина бажає жити довго й щасливо. Але що ми робимо для того, щоб вести здоровий спосіб життя? Якщо проаналізувати те, як більшість звичайних людей проводить свій день, то виходить якраз навпаки. Кожного дня ми робимо те, що тільки погіршує наше здоров'я.

Здоровий спосіб життя з точки зору медиків – це гармонійний режим поєднання роботи та відпочинку, оптимальне харчування, фізична активність, дотримання гігієни, відсутність шкідливих звичок, а також найважливіша складова – доброзичливе ставлення до оточуючих і до життя взагалі в будь-яких його проявах.

Багато спеціалістів у сфері ЗСЖ дотримуються такої ідеї, що психологічна складова відіграє дуже важливу роль. Наш мозок керує організмом і, якщо мозок віддає неправильні, нездорові команди своєму організму, то справи можуть бути плачевні.

Але чому ми робимо те, що шкодить нашому здоров'ю? Тому що це приносить нам задоволення? Мабуть, що так, деякі «приємні» звички нам настільки дорогі, що ми не в змозі відмовитися від них. Природним наслідком такого способу життя є хвороби, нервові розлади та проблеми на роботі та в сім'ї. Здоровий спосіб життя дозволяє бути до старості здоровим психічно, морально і фізично.

Висновки. Зміцнення і укріплення фізичного здоров'я пов'язано з харчуванням, здоровим способом життя, загартовуванням, екологією, станом психічного та соціального здоров'я.

Для тих, хто хоче вести здоровий спосіб життя і прожити довге життя наступні поради: як життєвий принцип – здоровий спосіб життя, турбота про здоров'я починаючи з молодості, при великих проблемах зі здоров'ям – періодична диспансеризація; принцип «золотої середини» у харчуванні; доброзичливість, спокій, як умова для роботи серцево-судинної і нервової системи; уникнення шкідливих звичок; заняття фізичними вправами і спортом; активний відпочинок та режим праці і відпочинку.

Література:

1. Андрощук, Н. Основи здоров'я і фізична культура (теоретичні відомості) / Н. Андрощук, М. Андрощук, – Тернопіль. : Підручки і посібники, 2006. – 160 с.
2. Горашук, В. Теоретичні підходи до формування культури здоров'я школярів / В. Горашук // Безпека життєдіяльності. – 2005. – № 5. – С. 58-61.
3. Концепція навчання здорового способу життя на засадах розвитку навичок : інформ. зб. з життєвих навичок / авт.-упоряд. М. Бело. – К. : Генеза, 2005. – 77 с.

4. Неведомська, Є. Формула здоров'я : сторінка методиста / Є. Неведомська // Основи здоров'я та фізич. культура. – 2007. – № 5. – С. 20-23.

5. Плахтій, П. Мікроорганізми, харчування і здоров'я людини: навч. посіб. / П. Плахтій, А. Михальський, Т. Супрович. – Кам'янець-Подільський. : ПП Буйницький О. А., 2006. – 192 с.

6. Профілактика негативних явищ серед учнівської та студентської молоді (наркоманія, алкоголізм, СНІД) : навч.-метод. посіб. / В. Сорочинська [та ін.] . – К. : Вид-во Європейського ун-ту, 2003. – 168 с.

УДК 911+504.61(477.7)

СУЧАСНИЙ СТАН АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ МІСТА ЗАПОРІЖЖЯ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ

Гришко Світлана Вікторівна,
кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри фізичної географії і
геології
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького,

Непша Ярослав Юрійович,
студент природничо-географічного
факультету,
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького,

Стегареску Христина Іванівна,
студентка природничо-
географічного факультету
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Місто Запоріжжя належить до території значного техногенного впливу. Джерелами забруднення атмосферного повітря є значна кількість промислових підприємств, автотранспорт, а також неефективна робота газоочисних споруд, очисних споруд побутової та промислової каналізації. Більше 150 хімічних сполук надходять в атмосферу міст, частина з них є особливо токсичними речовинами 1-2 класів небезпеки.

Ключові слова: *атмосферне повітря, забруднюючі речовини, стаціонарні джерела забруднення, пересувні джерела забруднення, гранично допустима концентрація, захворюваність, моніторинг.*

Постановка проблеми. Життя сучасної людини постійно супроводжується впливами різноманітних потенційно шкідливих факторів. Негативне техногенне

середовище впливає на головну соціальну якість людини, це його здоров'я у широкому розумінні слова. Такі фактори, як забруднення атмосфери й води викидами промисловості та транспорту, електромагнітні поля, вібрація і шум, хімізація побуту, а також потоки надлишкової негативної інформації, надмірне число соціальних проблем, дефіцит часу, гіподинамія, емоційні перевантаження стають причинами численних передхворобних станів, а потім формування на базі цих станів хвороб.

Мета статті: проаналізувати сучасний стан атмосферного повітря м. Запоріжжя та виявити його вплив на здоров'я містян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сучасного стану атмосферного повітря м. Запоріжжя та області в цілому розглянуто в роботах Л.А. Прохорової [7], М.М. Стецишина [4, 10], О.В. Непші [4-7], Т.В. Зав'ялової [7], С.В. Гришко [3, 4], окремі роботи присвячені впливу забруднення атмосферного повітря на здоров'я населення [1, 2, 9, 11].

Виклад основного матеріалу. Місто Запоріжжя є великим металургійним центром України, що входить до складу Придніпровського регіону, і на відносно невеликій площі якого (631,9 тис. м² або 5,3% площі України) розташовано 40% чорної та кольорової металургійної промисловості, 20,5% хімічної та машинобудівельної промисловості, 41% енергетики. Тому для м. Запоріжжя, як і для багатьох інших промислових міст України, що мають значну кількість джерел забруднення атмосферного повітря, обґрунтування безпечних для здоров'я обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря є актуальним [8].

За 2018 р. у м. Запоріжжя оцінка впливу на здоров'я людини стану атмосферного повітря проводилась у 60 умовно-фіксованих точках спостереження у житловій забудові міста по 22-х інгредієнтах. Проведено 1191 лабораторно-інструментальне дослідження атмосферного повітря, з них не відповідало нормативним показникам 211 – 7,7% (у 2017 р. – 7,86%). Протягом року перевищення гігієнічних нормативів в атмосферному повітрі реєструвались в межах від 1,1 до 2,9 ГДК та обумовлювалось такими показниками: пил (32,7% від загальної кількості відхилень), фенол (34,6%), сірководень (22,3%), сірковуглець (7,1%), азоту діоксид (3,3%) [8].

Серед районів м. Запоріжжя найбільше забруднення атмосфери у 2018 р. зафіксовано у Вознесенівському (39% від загальної кількості перевищень) та Заводському (37,5%) районах. Нижче середньобогаторічного показника (17,3%) реєструвалося забруднення атмосфери в Дніпровському (15,2%), Шевченківському (6,3%) та Олександрівському (1%) районах м. Запоріжжя. У Хортицькому та Комунарському районах перевищення не реєструвались [4].

Багаторічний моніторинг якості атмосферного повітря свідчить про стабільно високе його забруднення як на межі санітарно-захисних зон, так і в житлових районах. Основною причиною забруднення атмосферного повітря м. Запоріжжя залишаються застарілі технології та устаткування, на базі яких функціонують підприємства і які не можуть забезпечити дотримання сучасних гігієнічних нормативів.

Запоріжжя – єдине місто в області, де проводяться дослідження стану атмосферного повітря по постах спостереження забруднення (ПСЗ) (рис. 1) [4].

Систематичні спостереження за вмістом забруднюючих речовин в атмосферному повітрі м. Запоріжжя проводяться Запорізьким обласним центром з гідрометеорології на 5 стаціонарних постах (див. рис. 1).

Оцінка стану атмосферного повітря за 2018 р. здійснювалась за середньомісячними концентраціями у кратності перевищень середньодобових

граничнодопустимих концентрацій (ГДК) по пріоритетним забруднюючим речовинам. Пріоритетними забруднюючими речовинами вважались ті речовини, які вносять найбільший вклад в забруднення атмосферного повітря міста і контролювались на стаціонарних постах спостережень за забрудненням атмосферного повітря.

Динаміка середньорічних концентрацій забруднюючих речовин в атмосферному повітрі м. Запоріжжя, значення середньорічних концентрацій у кратності ГДК наведена у таблиці 1 та рисунку 2.

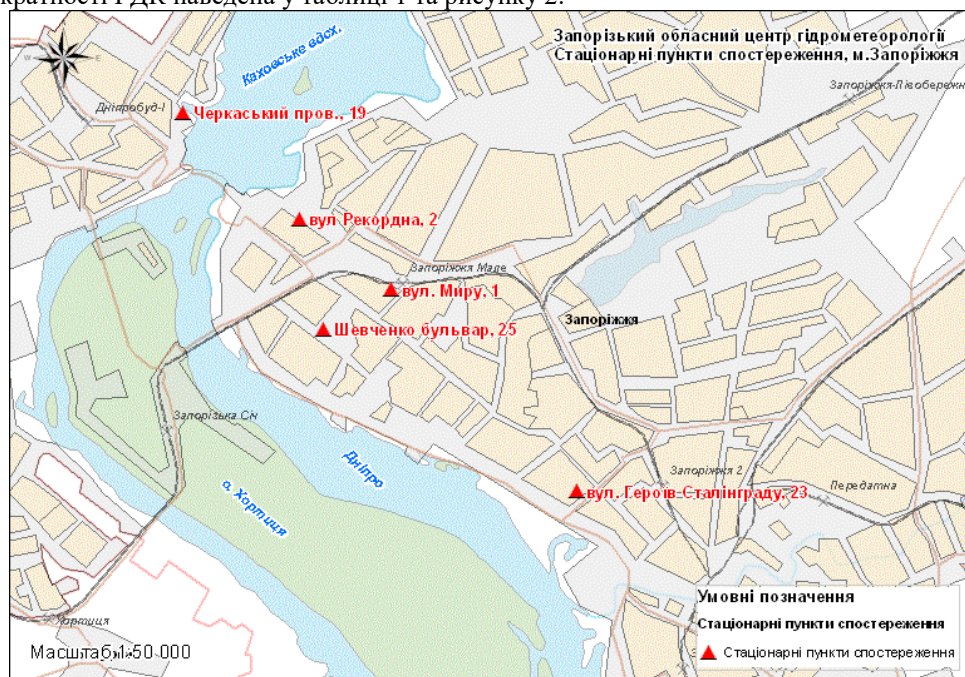

Рисунок 1. Схема постів спостереження стану атмосферного повітря у м. Запоріжжі [4]

Таблиця 1

Динаміка середньорічних концентрацій забруднюючих речовин в атмосферному повітрі м. Запоріжжя, значення середньорічних концентрацій у кратності ГДК (складено авторами за матеріалами Регіональних доповідей про стан навколишнього природного середовища у Запорізькій області)

Забруднюючі речовини	Звітний період, рік				
	2014	2015	2016	2017	2018
Двоокис азоту	2,2	2,2	2,0	2,2	2,0
Двоокис сірки	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1
Окис азоту	1,0	1,0	1,0	1,0	0,8
Окис вуглецю	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Пил	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7
Фенол	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0
Фтористий водень	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Хлористий водень	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Формальдегід	1,7	1,7	1,7	1,3	1,3

Сульфати розчинені	-	-	-	-	-
Сірководень	-	-	-	-	-

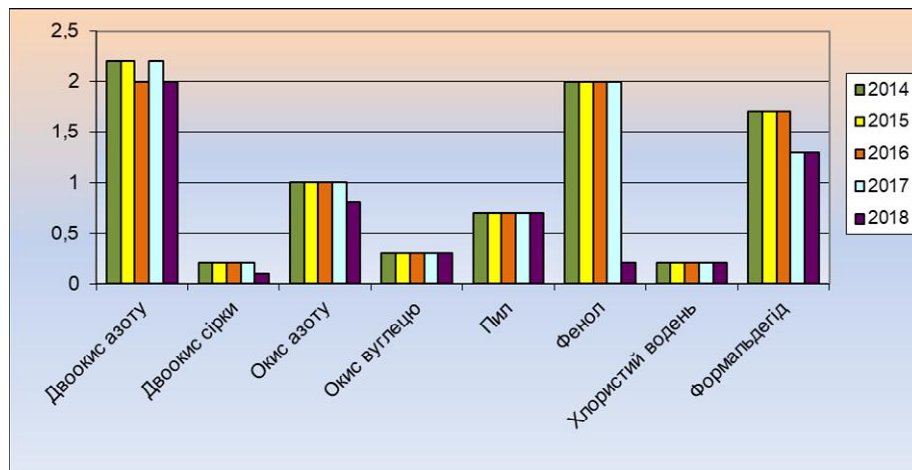

Рисунок 2. Динаміка середньорічних концентрацій забруднюючих речовин в атмосферному повітрі м. Запоріжжя (складено авторами за матеріалами Регіональних доповідей про стан навколишнього природного середовища у Запорізькій області)

У порівнянні з попереднім роком не змінився вміст у повітрі окису вуглецю, пилу, фенолу, хлористого водню. Зменшився вміст діоксиду азоту, двоокису сірки та окису азоту. Високі та екстремально високі рівні забруднення повітря в м. Запоріжжя протягом 2015-2017 рр. не зареєстровані. Також на рис. 2 видно, що і в 2018 р. вміст двоокису азоту, фенолу та формальдегіду перевищує ГДК.

З 1990 р. викиди в атмосферне повітря зменшилися більш ніж у 5 разів. Загальний обсяг викидів за 1990 р. становить 887,1 тис. т (587,5 тис. т – стаціонарними джерелами, 229,6 тис. т – пересувними). До 2013 р. кількість викидів зменшилася до 353,0 тис. т (245,9 тис. т – стаціонарними джерелами, 107,1 тис. т – пересувними). На кінець 2018 р. зафіксовано 174,7 тис. т стаціонарними джерелами забруднення (табл. 2) [3].

Таблиця 2

Динаміка викидів забруднюючих речовин та діоксиду вуглецю в атмосферне повітря м. Запоріжжя (1990-2018 рр.) [3]

Роки	Обсяги викидів забруднюючих речовин			Крім того, викиди діоксиду вуглецю		
	усього, тис. т	у тому числі		усього, млн. т	у тому числі	
		стаціонарними джерелами	пересувними джерелами		стаціонарними джерелами	пересувними джерелами
1990	887,1	587,5	299,6	-	-	-
1991	739,2	485,1	254,1	-	-	-
1992	577,6	419,1	158,5	-	-	-
1993	469,7	356,1	113,6	-	-	-
1994	393,3	299,5	93,8	-	-	-
1995	346,1	268,8	77,3	-	-	-
1996	344,1	277,0	67,1	-	-	-
1997	313,1	256,4	56,7	-	-	-
1998	286,2	233,5	52,7	-	-	-

1999	299,1	252,5	46,6	-	-	-
2000	333,3	231,2	102,1	-	-	-
2001	335,3	233,3	102,0	-	-	-
2002	334,3	233,5	100,8	-	-	-
2003	347,8	235,8	112,0	-	-	-
2004	352,0	230,5	121,5	8,9	8,9	-
2005	383,4	262,0	121,4	9,5	9,5	-
2006	378,8	258,1	120,7	16,2	16,2	-
2007	347,6	231,6	116,0	18,6	17,1	1,5
2008	331,8	218,3	113,4	17,5	16,0	1,5
2009	280,5	180,8	99,7	14,4	13,1	1,2
2010	326,1	217,5	108,6	14,9	13,6	1,4
2011	341,2	229,3	111,9	15,5	14,1	1,4
2012	316,0	207,6	108,4	13,9	12,6	1,3
2013	353,0	245,9	107,1	14,6	13,2	1,3
2014	296,6	206,7	89,9	14,1	13,0	1,1
2015	270,4	193,7	76,7	14,9	13,9	1,0
2016	167,0	167,0	-	13,2	13,2	-
2017	180,9	180,9	-	14,0	14,0	-
2018	174,7	174,7	-	14,6	14,5	-

Місто Запоріжжя розташовано на обох берегах р. Дніпро. Розвиток міста відбувався таким чином, що великі промислові підприємства опинялись в безпосередній близькості до жилих забудов. Багато житлових будинків розташовано в межах санітарно-захисних зон промислових підприємств. Тому, над м. Запоріжжя часто спостерігається жовто-сиза димка смогу, що формується викидами промислових підприємств, сконцентрованих на відносно невеликій території. Цьому також сприяє рельєф місцевості, який являє собою хвилясту рівнину з яружно-балочною мережею, яка погіршує провітрювання території та умови розсіювання пило-газових викидів.

Основні підприємства м. Запоріжжя розташовані на промисловому майданчику, який знаходиться в північно-східній частині міста. Таким чином, забруднення атмосферного повітря над основними районами міста відбувається при напрямках вітру від північно-західного через північ – до східного. При південному напрямку вітру забруднюється Заводський район, у якому, крім промислових підприємств, також мешкають люди. Південно-західний та західний вітер сприяє виносу забрудненого повітря за місто. Вітер, швидкість якого 0-4 м/с, забруднює місто незалежно від напрямку [7].

Забруднення атмосферного повітря може спричинити гостру і хронічну, специфічну і неспецифічну дію на організм людини. Може збільшуватись кількість хворих з гіпертонічною хворобою, злякисними новоутвореннями, патологією органів дихання. Частіше реєструється ексудативний діатез, алергічний дерматит, гострі респіраторні захворювання з астматичним компонентом, набряк Квінке, бронхіальна астма. У дітей, що проживають в промислових районах із забрудненим атмосферним повітрям, індекс здоров'я зазвичай у 2-3 рази нижче, ніж у дітей контрольного району. У них може бути змінений імунний статус: знижені вміст імуноглобуліну, тощо.

Присутність в атмосферному повітрі комбінацій хімічних речовин може викликати синергічну дію шкідливих інгредієнтів. Збільшення у населення промислових міст частоти неспецифічної легеневої патології, особливо хронічного бронхіту, який онкологи розглядають як передраковий стан, дає підставу вважати, що

забруднення атмосферного повітря, провокуючи хронічні запальні захворювання легень, можуть бути однією з причин підвищення ризику захворювання на рак легенів.

Зважаючи на постійне зростання кількості автомобільного транспорту у місті, оцінка рівнів його впливу на стан повітряного середовища, і, відповідно, на стан здоров'я населення лишається однією з домінуючих проблем. Викиди автомобільного транспорту є одним з основних факторів, що формують експозицію населення, яке проживає у районі автомагістралі та щодня пересувається вздовж автодоріг.

На теперішній час концентрації шкідливих речовин не досягають екстремальних значень (у п'ять разів вище гранично-припустимої й більше), що реєструвалися в області до 1990 р. Однак, існуючий по області рівень забруднення атмосферного повітря є критичним, і може призвести до росту числа хронічних захворювань і негативних тенденцій демографічних показників населення.

Антропогенне забруднення навколишнього середовища є загальною проблемою усіх промислових територій та міст світу, але в залежності від стану економічного розвитку країн, відношення до здоров'я своїх громадян обсяги профілактичних, технічних та лікувальних заходів різні. Зменшення негативного впливу забруднення осередку проживання мешканців, в першу чергу, полягає у системному проведенні екологічних заходів, перехід на нові прогресивні технології виробництва. Ці заходи довготривалі, потребують значного фінансування, а негативний вплив забруднення продовжує руйнувати наше здоров'я саме в теперішній час. Тому, не чекаючи вирішення глобальних питань щодо попередження забруднення оточуючого середовища, необхідно впроваджувати доступні заходи захисту особистого здоров'я. Звичайно вони не замінять дії тих газоочисних споруд, технічних переоснащень підприємств, але особистий ризик кожної людини захворіти хворобами цивілізації можна все ж реально знизити [9].

Як підходи зниження особистих ризиків можливо рекомендувати [1]:

- Скоротити до можливого попадання в організм токсинів. Це вибір гарантованої безпечності харчування, використання додаткової очистки питної води, використання в приміщеннях житла кондиціонерів з системою очистки повітря.

- Безумовне використання всіх можливих заходів індивідуального захисту на робочих місцях працюючих.

- Впровадження індивідуальних заходів виведення накопичених організмом токсинів. Це проведення курсами комплексів очистки організму, в першу чергу – підтримка головних очисних органів: печінки, нирок. Використання очисної дії інгаляцій, фінських саун, парних. Проведення відпусток в чистих зонах рекреацій: хвойних лісів, морських пляжів та інше.

- Забезпечення повноцінного харчування з продуктами насиченими антиоксидантами, вітамінами, продуктами очищувачами кишкового тракту. Курсове використання фітопрепаратів з очищаючою та протекторною (захищаючою) дією.

- Відмова від шкідливих звичок, що навантажують печінку та нирки: паління, вживання алкоголю та іншого.

- Створення позитивного сприйняття життя, забезпечення психологічного та соціального здоров'я.

Висновки. З 1990 р. викиди в атмосферне повітря зменшилися більш ніж у 5 разів. Загальний обсяг викидів за 1990 р. становить 887,1 тис. т (587,5 тис. т – стаціонарними джерелами, 229,6 тис. т – пересувними). До 2013 р. кількість викидів зменшилася до 353,0 тис. т (245,9 тис. т – стаціонарними джерелами, 107,1 тис. т –

пересувними). На кінець 2018 р. зафіксовано 174,7 тис. т стаціонарними джерелами забруднення. Незважаючи на постійне зниження обсягів викидів у атмосферу стаціонарними джерелами, рівень забруднення атмосферного повітря завислими речовинами в зоні впливу підприємства є неприпустимим і становить небезпеку для навколишнього середовища і здоров'я населення різного ступеня вираженості.

Література:

1. Воробйов О.Ф. Негативний вплив на здоров'я населення екологічного забруднення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.oblSES.zp.ua/comment.php?n_id=1925.
2. Грибняк М.П. Принципи профілактики шкідливого впливу індустриальних атмосферних забруднень на стан здоров'я населення / М.П. Грибняк, Р.А. Федорченко // *Environment & Health*. – № 1. – 2018. – С. 51-56.
3. Гришко С.В. Сучасний екологічний стан атмосферного повітря в Запорізькій області / С.В. Гришко, Я.Ю. Непша // Інноваційні процеси в науці та освіті: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю (23 жовтня 2019 року). – Бердянськ: БДПУ, 2019. С. 5-8.
4. Гришко С.В. Сучасний стан атмосферного повітря м. Запоріжжя та його вплив на здоров'я городян / С.В. Гришко, О.В. Непша, М.М. Стецишин // *Філософія здоров'я – здоровий спосіб життя – здорова нація: збірник статей, тез і доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (Херсон, 25 квітня 2018 року) / за заг. ред. Г.Д. Берегової, Н.В. Рупташ*. – Херсон: ДНВЗ «ХДАУ», 2018. – С. 70-74.
5. Лемішко Р. Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря у місті Запоріжжя / Р. Лемішко, О. Непша // *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії: матеріали IX Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*. – Переяслав-Хмельницький, 2018. – С. 14-16.
6. Непша О. Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря у населених пунктах Запорізької області / О. Непша, Д. Передерій // *Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції*. – Переяслав-Хмельницький, 2018. – Вип. 46. – С. 41-45.
7. Прохорова Л.А. Значення метеорологічного чинника у розподілі забруднюючих речовин повітря м. Запоріжжя / Л.А. Прохорова, Т.В. Зав'ялова, О.В. Непша // *Географія та екологія: наука і освіта: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю) (м. Умань, 19-20 квітня 2018 р.)*. – Умань: ВПЦ «Візаві», 2018. – С. 179-180.
8. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища у Запорізькій області у 2018 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.zoda.gov.ua>.
9. Сердюк А.М. Екологія довкілля та безпека життєдіяльності населення у промислових регіонах України / А.М. Сердюк, В.П. Стусь, В.І. Ляшенко. – Дніпропетровськ: Пороги, 2011. – 486 с.
10. Стецишин М.М. Сучасний стан забруднення атмосферного повітря в Запорізькій області та шляхи його покращення / М.М. Стецишин, Т.В. Зав'ялова, О.В. Непша // *Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку: матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*. – Бердянськ:

БДПУ, 2018. – С. 42-44.

11. Федорченко Р.А. Гігієнічна оцінка та профілактика впливу атмосферних забруднень на населення у мегаполісі металургійної галузі: дис. ... канд. мед. наук: 14.02.01 – Гігієна та професійна патологія / Р.А. Федорченко; Запорізький державний медичний університет. – Запоріжжя, 2016. – 188 с.

УДК 613:517.118:546.711.

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

**Азімова Альона Анатоліївна,
бібліотекар,
Кіровоградський інститут розвитку
людини**

У статті розкрито питання можливі чинники впливу на організм людини в навколишньому середовищі та розроблений огляд на якість життя суспільства. Також було розглянуто основні екологічні питання життєдіяльності суспільства.

Ключові слова: *навколишнє середовище, стан довкілля, охорона навколишнього середовища, психічне здоров'я, екологічний простір, екологічна катастрофа, екологія людини, вагові чинники захворювання.*

Актуальність та мета дослідження. Якість життя є показником рівня розвитку суспільства. Необхідність розроблення заходів щодо підвищення якості життя, пов'язаної зі здоров'ям, економічно активного населення є актуальним завданням для України, адже якість життя як основа розвитку людського капіталу є одним із важливих чинників конкурентоспроможності держави.

Незважаючи на те що останнім часом науковці приділяють усе більше уваги проблемам визначення якості життя населення, ця тема залишається недостатньо вивченою. У працях науковців яких обґрунтовуються передусім фундаментальні напрями розвитку, оцінювання і підвищення рівня та якості життя населення [4, с.291].

Питання рівня життя населення залишаються маловивченими, оскільки переважно розглядаються або окремі аспекти, або глобальні проблеми виміру людського розвитку.

Проблеми підвищення якості життя населення на засадах подолання негативних тенденцій соціально-економічного розвитку, створення системи мотивації ефективної трудової діяльності на виробництві, а також системи управління змінами продовжують викликати наукові дискусії і зумовлюють актуальність дослідження.

Людина є частиною природи. Споконвіку людство цікавило питання впливу на долю людини, її життя та здоров'я. Це питання актуальне й нині. Серед численних проявів взаємодії людини з довкіллям зазвичай найбільшої уваги приділяється двом аспектам: це вплив навколишнього середовища на людину, на її здоров'я і психічне.

Сучасна наука свідчить, що здоров'я людини є складним феноменом, який визначається комплексом біологічних і соціальних чинників, що характеризується

його рівновагою з навколишнім середовищем і відсутністю будь-яких хворобливих змін та станів. У зв'язку з цим досі серед науковців немає однозначного трактування поняття «здоров'я».

У нас час спостерігається невпинне зростання ступеня візуального та інформаційного навантаження, несприятливе суспільно-економічне становище, а також деструктивна за своїм змістом для різноманітних чинників епохи соціальних змін, що мають місце, справляють виражений негативний вплив на провідні показники функціонального стану і адаптаційних ресурсів організму, стан соматичного і психічного здоров'я людини.

Отже, у статті досліджується стан навколишнього середовища. Розкрито поняття, складові та проблеми навколишнього середовища. Ці проблеми є також далекими від пріоритетності екологічних проблем, на вирішення яких у державі відсутні фінансові можливості.

Мета статті – дослідження основних проблем навколишнього середовища та розкриття механізмів охорони навколишнього середовища. Головною метою цієї роботи є дослідження сучасного стану навколишнього середовища, основних проблем та розкриття механізмів з охорони навколишнього середовища, а також ціни важливості якості життя населення.

Огляд наукових праць з проблеми. Більшість наукових праць у сфері охорони довкілля виконано в радянській період та є малоприматною для впровадження в умовах ХХІ ст. Окремі аспекти проблематики дослідження піддано аналізу в працях вітчизняних науковців та закордонних фахівців: В. І. Беляєва, О. В. Богдан, А. Й. Васильєва, І. В. Вітовської, А. В. Гриценка, О. В. Гуцал, Ю. В. Канашевського, В. І. Карамушки, І. М. Потапчука, О. М. Шемякіна, О. А. Щипцова [9, с.19 -36].

Сучасні світоглядні позиції у моделюванні просторової організації суспільства, суспільно-географічному підході до оцінки складних процесів і новітніх тенденцій розвитку, відображені у працях провідних українських географів М. В. Багрова, І. О. Горленко, С. А. Лісовського, О. М. Маринича, М. М. Паламарчука, М. Д. Пістуна, Л. Г. Руденка, О. Г. Топчієва та ін.

У перехідний період дослідження людського розвитку, рівня та якості життя населення на пострадянському просторі відзначені фундаментальними працями економістів, статистиків, соціологів і демографів (С. А. Айвазян, О. О. Алексєєва, В. М. Бобков, М. О. Денисов, В. М. Жеребін, Т. І. Заславська, М. О. Ісакін, Ю. В. Лабренц, Ю. Р. Лейбкінд, Ю. М. Мерінов, П. С. Мстиславський, М. І. Опополь, Р. В. Ривкіна, Н. М. Рімашевська), зокрема в Україні цій проблематиці присвячені роботи В. Б. Артеменка, С. І. Бандура, І. К. Бондар, О. С. Власюка, З. В. Герасимчук, М. І. Долішнього, Т. С. Клебанової, Т. М. Котенко, В. І. Куценко, Е. М. Лібанової, І. І. Лукінова, І. М. Малахова, В. О. Мандибури, Л. В. Ноздріної, В. В. Онікієнка, І. І. Осипової, С. І. Пирожкова, І. М. Прибиткової, А. П. Ревенка, Ю. І. Саєнка, Ф. В. Узунова, А. Г. Шапар та ін [13, с.168].

Виклад основного матеріалу.

У вік технічного прогресу і завоювання космосу, в епоху ринкових відносин, для людства найбільш важливим є здоров'я. Його не купиш за гроші. Будучи хворим, людина не може втілити в життя свої мрії, повністю реалізуватися в сучасному світі.

ХХІ століття, має у спадок чудові досягнення в суспільних галузях, але також трагічні невдачі в природному середовищі (природні катаклізми, зміна політичних і економічних режимів, смертоносні війни, епідемії від невідомих і відомих захворювань і т.д.).

Беззаперечно, тільки здорова людина з гарним самопочуттям, психологічною стійкістю, високою розумовою і фізичною працездатністю може активно жити, успішно долати труднощі. Відомо, що здоров'я залежить від біологічних можливостей людини, соціального середовища, природно-кліматичних умов [11].

Для оцінки впливу факторів навколишнього середовища на стан здоров'я людини використовують різні групи ознак: демографічні показники; рівень захворюваності та травматизму, оцінка фізіологічного стану організму, що відповідає його віку. Одним з важливих показників здоров'я є фізичний розвиток людини.

Між людиною і навколишнім середовищем встановлюються різні зв'язки і відносини, які дають можливість жити людині як природному і громадському суті. Однак, в цих зв'язках і відносинах можуть відбуватися зміни, що загрожують життю людини [4, с.273].

Проблемою можна назвати забезпечення мінімальних умов для задоволення потреб людей у такий спосіб, щоб зберегти людську гідність. Захист природного середовища людини, поліпшення якості всієї середовища людини можуть здійснитися тільки організованими науково осмисленими діями.

Здоров'я людини, навіть у вузькому розумінні терміна як «відсутність хвороб і фізичних дефектів, багато в чому визначається впливом навколишнього середовища, що включає в себе сукупність антропогенних і природних чинників» [2, с. 49-53]. Основні негативні наслідки для здоров'я і умов життя населення мають перші, які є породженням трудової діяльності людини.

Можна сказати, що будь-яка діяльність людини впливає на навколишнє середовище, а погіршення є небезпечно для всіх живих істот, у тому числі і для людини.

Сьогодні екологія людини – загальновизнана комплексна наука, яка вивчає взаємодію людей з навколишнім світом. Вона розглядає питання розвитку народонаселення, вдосконалення фізичних і психічних можливостей громадян, оцінює їх природні потреби [8, с. 54-56].

Головні завдання екології зводяться до:

- розкриттю масштабів впливу людей на природу, оцінці наслідків впливу на суспільство, навколишнє середовище і захворювання людини;
- прогнозування можливих змін здоров'я під впливом зовнішнього середовища і розробці адекватних ситуації систем життєзабезпечення;
- забезпечення суспільства інформацією, що сприяє підтримці оптимального існування людей в природі з урахуванням всіх соціальних і біологічних аспектів.

Навколишнє середовище великою мірою впливає на всі сфери життя людини: побут, працю, відпочинок і стан здоров'я. Всі ці фактори багато в чому залежать від якості навколишнього середовища. Дуже часто, показник здоров'я людей є індикатором стану середовища [5, с.91].

Без чого не зможе прожити людина? Без води і без повітря, і про це знає кожен, ось тільки на землі стає все складніше знаходити місця, щоб ці самі вода і повітря були чистими і не наносили шкоди.

Атмосфера з кожним днем стає все більш і більш забрудненою, і сприяють цьому транспортні засоби, а також сучасна промисловість. В повітря потрапляють такі небезпечні речовини, як марганець, миш'як, селен, ксилол, азбест, стирол і т.д. Коли всі перераховані вище речовини потрапляють в організм людини, вони можуть провокувати розвиток онкологічних захворювань, а також захворювань нервової системи [12, с.145-169].

Тепер Вода є частиною екології та джерелом повноцінного людського життя. Але, на сьогодні велика кількість людських захворювань на планеті виникають через

вживання звичайної води. Звичайна вода, яка повинна давати кожному повноцінне здоров'я може привести до наступних захворювань:

- онкологічні захворювання;
- генетичні зміни, через які і народжуються діти з різноманітними відхиленнями;
- захворювання внутрішніх органів, а саме печінки, нирок і шлунково-кишкового тракту.

Але вода і атмосфера впливають негативно і на продукти харчування, які щодня вживає людина. З кожним роком в звичайних продуктах, які здавалося б, повинні приносити тільки користь, знаходять все більше і більше шкідливих токсинів і інших елементів, які можуть негативно позначитися на людському здоров'ї [1, с.49].

Виходячи з цього, в усі часи, однією з фундаментальних проблем людства був захист населення від негативних впливів і підвищення тривалості життя людини.

У цьому сенсі погіршують ситуацію самі люди. Величезна кількість промислових об'єктів, вирубка лісів, мільйони автомобілів, браконьєрство і безліч інших факторів призводять до того, що природа починає працювати проти людини.

Ні для кого не секрет, що основною причиною глобального потепління стала активна промислова діяльність людства. Це призвело до значних змін клімату, що, безумовно, не могло не позначитися на здоров'ї людей [7, с.6-10].

Підвищення концентрації шкідливих речовин в повітрі призводить до збільшення захворювань не тільки органів дихання, а й серцево-судинної системи. Особливо ця картина проглядається в промислових мегаполісах.

Поява продуктів з ГМО, всілякими Е-добавками викликало цілу бурю обурення серед населення, але тим не менш їхнє споживання в глобальному плані не зменшилася.

Наразі правильне, раціональне харчування стає не стільки модним напрямком, скільки необхідним. Дотримання режиму харчування і вживання корисної їжі – одна з головних цілей для здоров'я населення планети [10, с. 15-16].

Велике значення для здоров'я людей мають споживані ними продукти і способи їхнього приготування, а також екологічність території їхнього проживання. Досить несприятливо наявність в атмосфері свинцю, основними джерелами викиду якого є автомобілі і металургійні підприємства.

Для людини навколишнім зовнішнім середовищем є не тільки природа, а й суспільство. Тому соціальні умови також впливають на стан організму і його здоров'я. Сім'я впливає на становлення характеру, на духовне здоров'я її членів. Взагалі, в місті члени сім'ї мало спілкуються один з одним, часто збираються лише за вечерею, але і в ці короткі години контакти членів сім'ї пригнічені переглядом телевізійних передач. Порушення режиму відпочинку, сну, харчування в сім'ї призводить до розвитку у більшості членів сім'ї ряду захворювань: серцево-судинних, нервово-психічних, порушення обміну речовин [2, с. 109 – 110].

У містах людина придумує тисячі хитрощів для зручності свого життя. Науково-технічний прогрес істотно змінив і поліпшив життя людини, зробив його більш комфортним. Однак впровадження в життя деяких досягнень науково-технічного прогресу дало не тільки позитивні результати, але одночасно принесло цілий комплекс несприятливих факторів: підвищений рівень радіації, токсичні речовини, горючі пожежонебезпечні матеріали, шум.

У процесі всього життя людина відчуває вплив соціальних чинників. Відносно до здоров'я людини окремі фактори можуть бути байдужими, можуть сприятливо впливати, а можуть завдавати шкоди.

Кожна людина має право знати про всі екологічні зміни, що відбуваються в місцевості, де проживає, і у всій країні, знати все про їжу, яку вживає, про стан води, яку п'є, а також людина повинна усвідомлювати небезпеку, що загрожує йому небезпека і відповідно діяти. Здоров'я – це капітал, даний людині природою спочатку, втративши який, важко повернути назад [3].

Також не слід забувати про те, що велику небезпеку для здоров'я людей представляє паління. Крім того, що людина, яка палить сам вдихає шкідливі речовини, він ще й отрує атмосферу, наражаючи на небезпеку тих, хто знаходиться з ним поруч. Для вирішення проблеми, пов'язаної з несприятливою екологічною ситуацією, необхідна мобілізація всього суспільства, розробка та впровадження державних і недержавних програм і чітке, поетапне їх виконання [6, с.56].

Якщо говорити конкретно, то потрібно робити наступне:

- переходити до застосування енерго і ресурсозберігаючих технологій, а в майбутньому – до використання замкнених, безвихідних виробничих циклів;
- раціонально витратити природні ресурси з урахуванням регіональних особливостей;
- розширювати природні заповідники;
- повсюдно впроваджувати екологічну освіту;
- пропагувати здоровий спосіб життя.

І на закінчення необхідно відзначити, що в нашій країні, як і в ряді інших високорозвинених держав, громадянину надано конституційне право на екологічну безпеку, яке взаємопов'язане з правом на життя і отриманням послуг охорони здоров'я. Але те, що написано на папері – всього лише слова! Для того щоб на Землі не відбувалися техногенні катастрофи, які траплялися аварії на атомних станціях (Чорнобиль, Фукусіма), наслідки яких будуть негативно позначатися на здоров'ї декількох поколінь, людство повинно дуже дбайливо ставитися до природи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гриник О. Ресурси територіальної громади: шляхи формування та ефективного використання / О. Гриник, В. Дручек. — Львів, Проект підтримки громад. — 2016. — 187 с.
2. Гущук І. В. Оцінка медико-екологічних ризиків при впровадженні державної системи соціально-гігієнічного моніторингу / І. В. Гущук, Д. Д. Зербіно // Матеріали науково-практичної конференції «Довкілля та здоров'я» 27-28 квітня 2012 року. – Тернопіль, 2012. – С. 109–110.
3. Звіт по науково-дослідній роботі «Розроблення системи індикаторів оцінки якості життя населення України для здійснення комплексного моніторингу, у тому числі порівняння з іншими країнами» Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України на замовлення Міністерства економічного розвитку та торгівлі України (державної реєстрації № 0112U008469) // К.: Ін-т демографії та соц. досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2012. – 670 с.
4. Матвійчук А. О. Поняття сприятливого навколишнього середовища у немайнових відносинах, що регулюються цивільним правом. Юридична наука. 2011. 56 с.
5. Положий Б. С. Психічне здоров'я як відображення соціального стану суспільства / Б. С. Положий // Обозрение психиатрии и мед. психологии. – 1993. – № 4. – С. 6–11.

6. Приступа Є. Якість життя людини: категорії, компоненти та їх вимірювання/ Є. Приступа, Н. Кеуриш. – 2010. – № 2.– С. 54–63.
7. Регіональний людський розвиток: Стат. бюл. / Відп. за випуск І. В. Калачова. – К.: Держстат України, 2012. – 45 с.
8. Сурмач М. Ю. Качество жизни, связанное со здоровьем, как предмет изучения медицины. – 2011, № 2, С. 103-104.
9. Устїнов О. В. Психічне здоров'я як складова національної безпеки [Електронний ресурс] / О. В. Устїнов // Український медичний часопис. – ІІІ 2013 – № 1 (93). Режим доступу до статті: <http://www.umj.com.ua/article/52851/psixichne-zdov-gov-ya-yak-skladova-nacionalnoi-bezpeki>.
10. Хільчевський В. К. Екологічна стандартизація та запобігання впливу відходів на довкілля / В. К. Хільчевський, М. Р. Забокрицька, Р. Л. Кравчинський. – К.: ВПЦ «Київський університет». – 2016. – 192 с.
11. Якість життя населення регіону: аналіз, прогнозування, соціальна політика. Монографія / Під ред. В. Г. Никифорова, МОНМС України. Одеський нац. економічний унів-тет. – Одеса, 2012. – 316 с.

УДК 614.777:628.112:351.77

СТАН ВОДОПОСТАЧАННЯ В МІСТІ МЕЛІТОПОЛЬ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ

**Непша Олександр Вікторович,
старший викладач кафедри фізичної
географії і геології,
Мелітопольський державний
педагогічний університет імені
Богдана Хмельницького,**

**Вінніченко Дмитро Васильович,
студент природничо-географічного
факультету,
Мелітопольський державний
педагогічний університет імені
Богдана Хмельницького,**

**Жук Дар'я Володимирівна,
студентка природничо-
географічного факультету,
Мелітопольський державний
педагогічний університет імені
Богдана Хмельницького**

З метою забезпечення господарсько-питного та виробничо-технічного водопостачання м. Мелітополь відбір підземних вод виконується в межах Мелітопольської та Новопилипівської ділянок групових водозаборів. Водопостачання м. Мелітополь забезпечується з трьох підземних водоносних горизонтів (бучацького, сарматського, крейдяного).

***Ключові слова:** місто Мелітополь, водопостачання, підземні води, населення, питна вода, здоров'я населення.*

Постановка проблеми. Проблеми забезпечення населення України якісною питною водою належать до найважливіших проблем державного значення, оскільки вони безпосередньо впливають на стан здоров'я населення і кардинально визначають ступінь екологічної та епідеміологічної безпеки цілих регіонів. Рівень якості питної води із централізованих водопровідних систем та джерел питного водопостачання в містах є недостатньо якісним. Причиною такої ситуації насамперед є застарілі методи дезінфекції води (застосування на станціях водопідготовки хімеагентів та активного хлору), які, крім знезараження води, призводять до утворення небезпечних речовин.

Метою статті є аналіз сучасного стану водопостачання в місті Мелітополь Запорізької області та його вплив на здоров'я містян.

Аналіз сучасних досліджень та публікацій. Гідрогеологічні умови залягання підземних вод м. Мелітополь та Мелітопольського району Запорізької області розглядалися в дослідженнях науковців Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Б. Хмельницького С.В. Гришко [1], В.М. Іванової [4,5], О.В. Непші [7,8,9], Л.А. Прохорової [11], М.М. Стецишина [12], викладачів Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного Л.М. Даценко [2,3], М. Манчука, С. Мовчана та ін., практикуючих інженерів-гідрогеологів Ю.М. Волохи, І.Л. Князькової, Тяжлова Г.Т., Тяжлової В.Є. [14], Цимбаревича М.М. [15]. Питання впливу якості підземних вод на здоров'я населення даного регіону розглянуті в роботах Л.А. Прохорової, О.В. Непші, Т.В. Зав'ялової, С.І. Мовчана.

Виклад основного матеріалу. У Запорізькій області, що відрізняється складними природними умовами водопостачання, а саме низькою якістю води у поверхневих джерелах, їх невеликими витратами і дуже нерівномірним розподілом по площі, прісні підземні води мають вирішальне значення для водозабезпечення населення регіону питною водою [11,с.202].

З метою забезпечення господарсько-питного та виробничо-технічного водопостачання м. Мелітополь відбір підземних вод виконується в межах Мелітопольської та Новомилицької ділянок групових водозаборів (рис. 1).

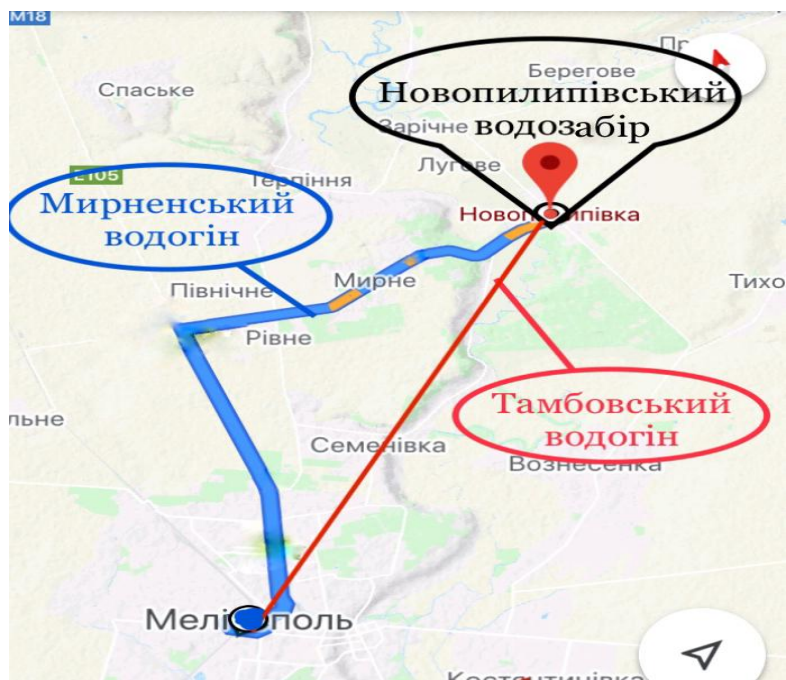

Рисунок 1 – Картохема розташування Новопилипівського водозабору

Ділянка Мелітопольського водозабору розташована в межах адміністративних кордонів м. Мелітополь, Новопилипівського – в 10-12 км північніше – в районі сс. Новопилипівка, Зарічне, Травневе (рис. 1). Водопостачання м. Мелітополь забезпечується з трьох підземних водоносних горизонтів (бучацького, сарматського, крейдяного) [2,3,4,5,7,9,12].

Вода із резервуарів накопичувачів подаються в м. Мелітополь по двом водогонам – Мирненському і Тамбовському [6].

Територія дослідження відноситься до північно-східного крила Причорноморської западини в міжріччі рр. Дніпро-Молочна. Під впливом інтенсивного водовідбору для водопостачання населених пунктів регіону, в тому числі і для м. Мелітополь, а також експлуатації дренажних систем на Південно-Білозірському залізорудному родовищу, режим водоносних горизонтів суттєво порушений [13,с.147].

З метою забезпечення господарсько-питного та виробничо-технічного водопостачання м. Мелітополь відбір підземних вод виконується в межах Мелітопольської та Новопилипівської ділянок групових водозаборів. Водопостачання м. Мелітополь забезпечується з трьох підземних водоносних горизонтів (бучацького, сарматського, крейдяного).

Для питного водопостачання м. Мелітополь КП «Водоканал» Мелітопольської міської ради Запорізької області в 2017 році отримано дозвіл на спеціальне водокористування (№149/ЗП/19д-17 від 18.12.2017 р.). Всього КП «Водоканал» для питного водопостачання м. Мелітополь та сел. Мелітопольського району дозвіл отримано на 49 свердловин, які знаходяться на території Мелітопольської та Новопилипівської водозабірних ділянок [6].

Мелітопольська ділянка водозабору включає в себе 34 артезіанські свердловини, Новопипілівська ділянка – 15 свердловин, з них в с. Новопипілівка – 8 штук, с. Зарічне – 5, с. Травневе – 2.

Відповідно, отриманої ліцензії, ліміт видобутку підземних вод до 2021 року представлений в таблиці 1.

Таблиця 1

Ліміт забору води на Мелітопольській та Новопипілівській ділянках [6]

Показник	Обсяги води	
	м ³ /добу*	тис. м ³ /рік,
Забір води, усього, В тому числі	29200,71	9300,2
з поверхневих вод	-	-
з підземних джерел	29200,71	9300,2

*Максимальний обсяг забору за добу протягом року, з урахуванням сезонного режиму роботи

Комунальне підприємство «Водоканал» Мелітопольської міської ради Запорізької області здійснює забір води з артезіанських свердловин Мелітопольського та Новопипілівського родовищ та подає її споживачам міста Мелітополя та Мелітопольського району.

Новопипілівське родовище підземних вод.

Новопипілівський водозабір введено в експлуатацію з 1973 року. Це родовище складається з 9 працюючих артезіанських свердловин, в тому числі 3 свердловини бучакського горизонту та 6 свердловин крейдового горизонту. Дані свердловини розташовані на землях Мирненської селищної ради ОТГ та Терпнівської сільської ради Мелітопольського району Запорізької області..

З артезіанських свердловин по збірному водопроводу вода поступає до двох резервуарів чистої води, ємністю 1000 м³ кожен. Ці резервуари чистої води розташовані на території водопровідної насосної станції №5 (ВНС №5) в районі с. Новопипілівка. Після цього по двох напорних нитках Мирненського та Тамбовського водоводів вода подається до двох резервуарів чистої води об'ємом 6000 м³ кожен. Дані резервуари розташовані на території водопровідної насосної станції третього підйому (ВНС №4) по вул. Чкалова в м. Мелітополь з подальшою подачею води мешканцям міста за допомогою напорних трубопроводів [6].

Мелітопольське родовище підземних вод.

Забір питної води здійснюється з Мелітопольського родовища 27 робочими артезіанськими свердловинами, в т.ч. бучакський горизонт –17 шт., сарматський горизонт – 10 шт. Вода з артезіанських свердловин по збірних водоводах подається на ВНС №1,2,3 та ВНС по вул. Гвардійській. На ВНС №1 розташовані 2 резервуари чистої води ємністю по 300 м³ кожен, на ВНС №2,3 – 3 резервуари чистої води (2шт. ємністю по 300 м³, 1шт. – 500 м³), ВНС по вул. Гвардійській – 2 резервуари чистої води об'ємом по 250 м³ кожен. Далі за допомогою насосного обладнання вода подається в міську водопровідну мережу [6].

Система централізованого водопостачання м. Мелітополя за ступенем забезпеченості подачі води відноситься до I категорії (згідно з Державними будівельними нормами України ДБН В.2.5-74:2013 «Водопостачання. Зовнішні мережі та споруди», затвердженими наказами Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 08.04.2013 №133 та від 28.08.2013 №410.).

Водопровідна мережа має пропускну здатність 55 тис. м³ на добу. Довжина водопровідних мереж становить 422,37 км., у тому числі водоводів – 82,3 км., вуличних водопровідних мереж – 286,9 км., внутрішньоквартальних та дворових мереж – 53,17 км [6].

До складу водозабірних споруджень КП «Водоканал» входять 5 водопровідних насосних станцій: Мелітопольського водозабору – ВНС №№ 1, 2, 3; Новомилицького – ВНС №№ 4, 5; 36 діючих артезіанських свердловин. Існують 12 накопичувальних резервуарів чистої питної води (РЧВ) загальним об'ємом 16800 м³. ВНС № 1 – РЧВ 2х300, 7 артсвердловин; ВНС № 2 – РЧВ 2х300, 1х500, 6 артсвердловин; ВНС № 3 – РЧВ 2х300,1х500, 7 артсвердловин; ВНС № 4 -РЧВ 2х6000; ВНС № 5 – РЧВ 2х1000, 9 артсвердловин; Новий Мелітополь –1 артсвердловина, південна котельня – 1 артсвердловина; залізниця – 2 артсвердловини [6].

КП «Водоканал» згідно наявних потужностей в змозі подати місту близько 55000 м³/добу питної води. Фактичний об'єм води, що подається, 21,9 тис. м³ (в межах 18,0-28,7 тис. м³/добу). На балансі знаходяться 290 водорозбірних колонок загального користування.

З них нами було досліджено 12 пунктів загального користування в різних частинах міста Мелітополь (рис. 2).

Вище зазначені колонки загального користування які ми оглядали та описували за наступним планом:

- встановлювали точне місцезнаходження (рис. 2);
- колір води ми визначали візуально;
- запах визначали після збовтування, де відчували землистий сірководневий запах;
- шляхом проби при температурі визначали смак, відчуваючи солонувато-гіркий присмак прісної води.

Далі, матеріали з 12 пунктів були передані до Мелітопольської санітарно-епідеміологічної станції. Остання надала повний комплексний звіт складу питної води з пунктів дослідження.

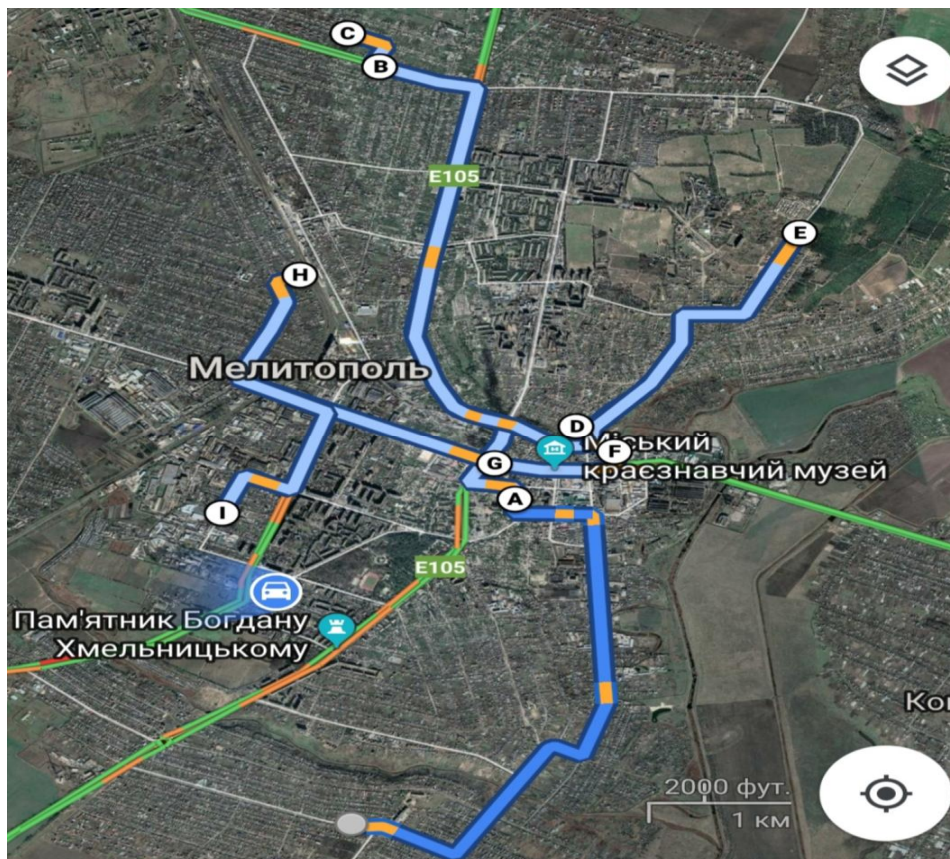

Рисунок 2 – Картосхема досліджуваних колонок загального користування на території м. Мелітополь

Умовні позначки: водопункти міста Мелітополь: А - Белякова, 138; В - Чернишевського, 45; С- Чкалова, 238; D – Гвардійська, 9; Е - Селянська, 12; F - О. Довженка, 98; G - Старгородська, 3; Н - Інтеркультурна, 67; I - Лінійна, 120; К - Малоги, 9; L - 8-го Березня, 198; М – Франка, 159.

В цілому питна вода із колонок загального користування відповідає вимогам до якості питних вод. Так, за вмістом кремнію мг/дм^3 яскраво виразився водопункт по вулиці Гвардійській 9. Кремній дійсно могутній активатор води і володіє значними бактерицидними властивостями: вода не псується, довго зберігається і очищається.

Центральні очисні споруди розташовані в південно-західній частині Запорізької області на відстані 145 км. від міста Запоріжжя, 60 км. від Азовського моря, та 7 км. від міста Мелітополя.

Виробничо-вимірювальна лабораторія водопостачання комунального підприємства «Водоканал» Мелітопольської міської ради Запорізької області розташована згідно з вимогами ДСанПіН 2.2.4-171-10 «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною» періодично проводить передбачені законодавством дослідження питної води на хімічні та бактеріологічні показники. Оцінку безпечності та якості питної води проводять за показниками епідемічної безпеки (мікробіологічні, паразитологічні), санітарно-хімічними (органолептичні,

фізико-хімічні, санітарно-токсикологічні) та радіаційними показниками. Останні такі дослідження проводились в III кварталі 2019 року і представлені в таблицях 2 та 3.

Таблиця 2

Результати хіміко-бактеріологічних досліджень питної води колонок загального користування в м. Мелітополь [6]

№ п/п	Найменування показників	Фактичні показники	Вимоги ДСанПіН 2.2.4-171-10 для питної води
1	Забарвленість, град.	6-35	≤20 (35)
2	Запах при 20°C, бали	0	≤2
3	Запах при 60°C, бали	0	≤2
4	Смак та присмак, бали	0	≤2
5	Каламутність, мг/дм ³	<0,58	≤1,5 (2,0)
6	Загальна жорсткість, ммоль/дм ³	1,4-4,5	≤7,0 (10,0)
7	Калій+натрій, мг/дм ³	171,3-345,0	Не визначається
8	Кальцій, мг/дм ³	14,0-55,1	Не визначається
9	Магній, мг/дм ³	7,3-23,7	Не визначається
10	Нітрати (по NO ₃), мг/дм ³	<0,1-0,56	≤50
11	Нітри́ти, мг/дм ³	<0,003-0,045	≤0,5
12	Амоній, мг/дм ³	0,12-0,62	≤0,5 (2,6)
13	Хлориди, мг/дм ³	164,9-248,7	≤250,0 (350,0)
14	Сульфати, мг/дм ³	113,6-207,2	≤250,0 (500,0)
15	Лужність, мг/дм ³	231,8-372,1	Не визначається
16	Загальна лужність, ммоль/дм ³	3,8-6,1	Не визначається
17	Сухий залишок, мг/дм ³	664,0-1059,6	≤1000,0 (1500,0)
18	Окиснюваність, мг/дм ³	1,1-2,6	≤5,0
19	pH, одиниці pH	7,55-8,38	6,5-8,5
20	Залізо загальне, мг/дм ³	0,04-0,46	≤0,2 (1,0)
21	Мідь, мг/дм ³	0,028-0,046	≤1,0
22	Цинк, мг/дм ³	<0,005	≤1,0
23	Кремний, мг/дм ³	7,2-9,2	≤10,0
24	Фториди, мг/дм ³	0,58-0,96	≤1,2
25	Миш'як, мг/дм ³	<0,005	≤0,01
26	Молибден, мг/дм ³	<0,0025	≤0,07
27	Марганець, мг/дм ³	0,018-0,021	≤0,05 (0,5)
28	Никель, мг/дм ³	<0,005	≤0,02
29	Хром загальний, мг/дм ³	<0,01	≤0,05
30	АПАР	<0,01	≤0,5
31	Пестициди (сума), мг/дм ³	<0,0002	≤0,0005
32	Загальне мікробне число(ЗМЧ) при t 37 ⁰ C-24год., КУО/ см ³	0-21	≤100
33	Загальні колі форми, КУО/ 100см ³	відсутні	Відсутність
	E.coli, КУО/ 100см ³	відсутні	Відсутність
35	Ентерококи, КУО/ 100см ³	відсутні	Відсутність

Таблиця 3

Обсяг досліджень питної води в м. Мелітополі за 3-й квартал 2019 року на хімічні та бактеріологічні показники [6]

Найменування джерела	Кількість відібраних проб питної води				
	КП «Водоканал»			Паралельні проби з ВП ММВ ДУ «ЗОЛЦ МОЗ України»	
	Хімічні долідження	Показники епідемічної безпеки (мікробіологічні, паразитологічні)	Скарги	Хімічне дослідження	Показники епідемічної безпеки (мікробіологічні, паразитологічні)
Колонки загального користування	283	283	3	15	15
Свердловини	48	48	-	-	-
Водонасосні станції	234	234	-	-	-
Підкачувальні насосні станції	90	90	-	-	-

Оскільки питна вода є головним чинником ризику захворюваності, їй приділяється особлива увага. У м. Мелітополь спалахів гострих кишкових інфекцій, пов'язаних з водним чинником, не спостерігалось. У 2015-2019 рр. питна вода подавалася постійно, перебоїв не відмічалось [22]. Окрім бактеріологічних показників, питна вода повинна відповідати і хімічним показникам, що також не менш важливо для здоров'я населення. Свердловини сарматського водоносного горизонту не відповідають вимогам «Вимоги ДСанПіН 2.2.4-171-10 для питної води» по мінералізації: загальна жорсткість в межах 7,65-9,6-16,0 мг-екв/дм³, сухий залишок в межах 1210,0-1862,0 мг/дм³, хлориди в межах 368,0-490,9 мг/дм³ [10]. Вода, що подається зі свердловин бучацького водоносного горизонту відповідає вимогам «Вимоги ДСанПіН 2.2.4-171-10 для питної води»; вода даної свердловини відноситься до I класу [6].

Для подачі води в багатоповерхові будинки встановлені насосні станції для підкачування води в кількості 26 шт. КП «Водоканал» ММР ЗО обслуговує 63802 споживачів категорії «населення» та 1593 споживачів категорії «суб'єкти господарювання» [6].

Висновки. Єдиним способом оцінити якість та безпечність питної води – це проводити лабораторні дослідження атестованою лабораторією. Адже мікробне забруднення чи значна кількість певних хімічних домішок не змінюють суттєво органолептичних властивостей води (смак, запах, колір), а відповідно і не викликають підозри щодо її безпечності, але можуть негативно впливати на здоров'я людини. Лабораторні дослідження питної води м. Мелітополь свідчать про її задовільний стан і не мають загрози для здоров'я населення.

Література:

1. Гришко С. В. Гідрогеологічні умови залягання підземних вод басейну річки Молочна / С.В. Гришко, О.В. Непша, Я.Ю. Непша, Д.В. Вінніченко //

Актуальные научные исследования в современном мире. Журнал. – Переяслав-Хмельницький, 2019. – Вып. 9 (53). – Ч. 2. – С. 30-35.

2. Даценко Л.М. Гідрогеологічні умови території Мелітопольського міського водозабору / Л.М. Даценко, Ю.М. Волоха, О.В. Непша // Мій рідний край Мелітопольщина: матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 100-річчю з Дня народження М. О. Алексєєва (Мелітополь, 5-7 квітня 2012 р.). – Мелітополь: МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2012. – С. 94-103.

3. Даценко Л.М. Гідрогеологічні умови Мелітопольської ділянки Мелітопольського міського водозабору / Л.М. Даценко, О.І. Сухаренко, М.М. Ганчук, А.О. Ангеловська // Матеріали науково-практичної конференції «Меліорація та водокористування» – екологічна безпека водних об'єктів // м. Мелітополь, Відділ благоустрою та екології ММР ЗО, 30 березня 2018 р. – Мелітополь, 2018. – С. 23-25.

4. Іванова В.М. Гідрогеологічні умови водоносних горизонтів четвертинних та верхньокрейдових відкладів Новопилипівської ділянки Мелітопольського міського водозабору. / В.М. Іванова, О.В. Непша, П.Ф. Будей // Science, research, development, 29.04.2018-30.04.2018, Barcelona (Spain). – Warszawa: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2018. С. 40-42.

5. Іванова В.М. Гідрогеологічні умови водоносного горизонту нижньокрейдових відкладів Новопилипівської ділянки Мелітопольського міського водозабору / В.М. Іванова, О.В. Непша // Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті: Матеріали III-ї Міжнародної науково-практичної конференції, 29-30 березня 2018 року. – Ченстохова – Ужгород – Дрогобич: Повіт, 2018. – С. 21-24.

6. Комунальне підприємство «Водоканал» Мелітопольської міської ради Запорізької області [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.melvoda.com.ua/index.php?MainShowID=1>

7. Непша О.В. Гідрогеологічні умови водоносних горизонтів четвертинних та верхньокрейдових відкладів Новопилипівської ділянки Мелітопольського міського водозабору / О.В. Непша, В.М. Іванова, П.Ф. Будей // Science, research, development, 29.04.2018-30.04.2018, Barcelona (Spain). – Warszawa: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2018. – pp. 40-42.

8. Непша О.В. Гідрогеологічна характеристика територій Мелітопольського, Михайлівського та Токмацького районів Запорізької області / О.В. Непша, І.Л. Князькова // Регіональні проблеми розвитку приморських територій: теорія і практика. Збірник наукових праць: Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. – Мелітополь, 2014. – С. 32-37.

9. Непша О.В. Гідрогеологічні умови залягання підземних вод у неоген-палеогенових відкладах басейну річки Молочна / О.В. Непша, Л.А. Прохорова, М.М. Сакун // Актуальные научные исследования в современном мире. Журнал. – Переяслав-Хмельницький, 2018. – Вып. 10(42). – Ч. 2. – С. 45-50.

10. Прохорова Л.А. Геолого-екологічна оцінка підземних вод у четвертинних відкладах басейну річки Молочної / Л.А. Прохорова, О.В. Непша, Т.В. Зав'ялова // Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення. – Херсон: ПП Вишемирський, 2017. – С. 62-66.

11. Прохорова Л.А. Якість поверхневих та підземних вод Запорізької області та її вплив на здоров'я населення / Л.А. Прохорова, О.В. Непша, Т.В. Зав'ялова // «Філософія здоров'я – здоровий спосіб життя – здорова нація». – Херсон: ДВНЗ «ХДАУ», 2018. – С. 202-209.

12. Стецишин М.М. Гідрогеологічна характеристика водоносного горизонту бучацької світи Новопилипівського родовища підземних вод

Мелітопольського міського водозабору / М.М. Стецишин, Т.В. Зав'ялова, О.В. Непша // Матеріали науково-практичної конференції «Меліорація та водокористування» – екологічна безпека водних об'єктів, м. Мелітополь, Відділ з благоустрою та екології ММР ЗО, 30 березня 2018 р. – Мелітополь, 2018. – С. 39-41.

13. Тамбовцев Г.В. Екологічний вплив на геологічне середовище Запорізької області ПрАТ «Запорізький залізорудний комбінат» / Г.В. Тамбовцев, Т.В. Зав'ялова, Т.О. Сапун // Соціальні та екологічні технології: актуальні проблеми теорії і практики: матеріали XI Міжнар. Інтернет-конф.(Мелітополь, 22-24 січня, 2019 року). – Мелітополь: ТОВ Колор Принт, 2019. – С.147-148.

14. Тяжлов Г.Т., Тяжлова В.Е. Отчет о разведке меловых водоносных горизонтов для водоснабжения г. Мелитополя //Фонды ГНПП «Геоинформ Украины». – Днепропетровск, 1971. – 340 с.

15. Цымбаревич М.М. Заключение по оценке сходимости гидрогеологических прогнозов, выполненных по данным разведочных работ, с данными эксплуатации Мелитопольского и Токмакского водозаборов. – Павлоград, 1979. – 43 с.

УДК 616-7: 371.

ГІПОДИНАМІЯ І СПОСОБИ БОРОТЬБИ З НЕЮ

**Касьяненко Андрій Олександрович,
студент спеціальності «Фізична
терапія, ерготерапія»,
Кіровоградський інститут розвитку
людини**

У статті розкрито питання гіподинамії і способів боротьби з нею. Наголошено на тому, що гіподинамія негативно впливає на психічне та фізичне здоров'я підлітків та дорослих людей.

***Ключові слова:** гіподинамія, малорухливість, фізичне здоров'я, психічне здоров'я, розвиток, м'язи, ожиріння, травма, активність.*

Актуальність та мета дослідження. За останнє століття людство на 96% стало менше рухатись [1, с.11]. Якщо раніше люди добували собі їжу тижнями, то заказ достатньо відкрити онлайн сторінку будь-якого кафе і замовити їжу на дім. Також, раніше фізична робота була високооплачуваною. А зараз фізична робота не має такої поваги, як раніше. За даними ВООЗ, від нестачі фізичної активності щороку помирає 3,2 млн чоловік. Якщо така тенденція матиме своє продовження, людство зовсім перестане рухатися, а значить, вимре.

Сукупність означених факторів визначили актуальність теми статті.

Мета статті – дослідити явище малорухомості людей та показати методи боротьби з нею.

Виклад основного матеріалу.

Гіподинамія (малорухливий спосіб життя) – зниження м'язової діяльності, обумовлене сидячим способом життя і обмеженням рухової активності, особливостями професійної діяльності, тривалим постільною режимом [3]. Розвиток

техніки і пов'язане з ним полегшення умов праці, благоустрій побуту, зростаюче з року в рік число так званих операторських професій значно скоротили частку м'язового праці в діяльності людини.

Фактори небезпеки від гіподинамії

Населення, що працює та навчається, все навантаження обмежується дорогою від під'їзду до автомобіля або зупинки громадського транспорту. «Без роботи м'язи слабшають і поступово атрофуються [4]. Зменшуються сила і витривалість, порушуються нервово-рефлекторні зв'язки, приводячи до розладу діяльності нервової системи (розвиваються вегето-судинна дистонія, депресія, міофасціальні синдроми), порушується обмін речовин» [4]. З плином часу через гіподинамії наростають зміни з боку опорно-рухового апарату: прогресуюче зменшується кісткова маса (розвивається остеопороз), страждає функція периферичних суглобів (остеоартроз) і хребта (остеохондроз). Тривала гіподинамія призводить до серцево-судинних захворювань (ішемічна хвороба серця, артеріальна гіпертонія), розладів дихання (хронічна обструктивна хвороба легень) і травлення (порушення функції кишечника).

Через малорухливість виникають такі проблеми в організмі:

– порушується кровопостачання тканин – забезпечення клітин киснем, поживними речовинами;

– розвиваються ожиріння, атеросклероз;

– слабшають і атрофуються м'язи;

– зменшуються витривалість, сила;

– порушуються нервово-рефлекторні зв'язки, діяльність всієї нервової системи (розвиваються депресія, вегето-судинна дистонія);

– відбувається збій в обміні речовин;

Причини гіподинамії у дітей:

Є діти, які з народження схильні до гіподинамії. Причинами можуть стати мінімальні мозкові дисфункції через:

– спадковості;

– родових травм;

– внутрішньоутробного кисневого голодування (гіпоксії).

Однак найчастіше причини дитячої гіподинамії носять зовсім інший характер – вони обумовлені неправильним способом життя дитини, у формуванні якого винні батьки. До такого відхилення призводять:

– зайва вага аж до ожиріння;

– звичка сидіти біля комп'ютера, телевізора, за книгами тривалий час;

– відсутність прогулянок на свіжому повітрі;

– повне ігнорування будь-яких фізичних навантажень, починаючи з невеликих доручень по дому, закінчуючи спортом.

Найчастіше батьки самі сприяють тому, що дитина з дитячих років обмежена в руховій активності. Батьки просять дітей сидіти тихо у себе в кімнаті, щоб ті не завдавали клопоту. Початок шкільного життя виявляє серйозні проблеми в розвитку таких дітей – як у фізичному, так і в психічному плані. Щоб у вчасно звернутися до лікаря, потрібно знати, які ознаки вказують на дану патологію.

Ознаки гіподинамії у дітей:

Уважні батьки в будь-якому віці розпізнають, що у дитини розвивається синдром гіподинамії. Ознаки найчастіше досить яскраво виражені і вимагають лише уваги батьків:

– млявість;

– малорухливість;

- сонливість;
- тихий плач;
- швидка стомлюваність;
- швидкий набір ваги аж до ожиріння;
- зниження працездатності, розумової активності;
- небалакучість аж до дизартрії (плутанина в вимові звуків).

У школі все це ускладнюється тим, що дитині важко спілкуватися з однолітками і вчителями, так як діти не беруть участі у загальних іграх, не піднімають руку на уроках. Діти не мають бажання вчитися, хоча здібності можуть бути досить високими. Якщо вчасно не схаменутися, не почати лікування, дітей чекають великі труднощі в навчанні і подальшій соціалізації.

Гіподинамія негативно впливає і на дорослих. Малорухливий спосіб життя – один з факторів ризику розвитку хронічних неінфекційних захворювань.

На тлі нервово-емоційного перенапруження, надлишкового харчування гіподинамія особливо часто призводить до ожиріння, яке є одним з головних факторів ризику не тільки артеріальної гіпертонії, а й ішемічної хвороби серця, цукрового діабету, подагри і ряду інших хронічних неінфекційних захворювань.

У людей з низькою фізичною активністю хронічні неінфекційні захворювання розвиваються в 1,5-2,4 (в середньому в 1,9) рази частіше, ніж у людей, які ведуть фізично активний спосіб життя. [1]

Для профілактики хронічних неінфекційних захворювань і зміцнення здоров'я найбільш підходять фізичні вправи, що передбачають регулярні ритмічні скорочення великих груп м'язів: швидка ходьба, біг підтюпцем, їзда на велосипеді, плавання, ходьба на лижах та ін.

Фізичне навантаження є також кращим засобом для зняття нервової напруги. При цьому мінімальний руховий режим для здорової людини, що займається розумовою працею, повинен складати 8-10 годин різних фізичних занять в тиждень [4].

Рішення проблеми:

- відмовитися по можливості від громадського наземного транспорту і ліфта – ходити пішки;
- займатися ранковою гімнастикою і гімнастикою в тренувальному режимі;
- почати регулярні заняття будь-яким видом оздоровчої фізкультури (ходьба, плавання, велосипед, лижі, повільний біг);
- займатися фізичною працею (робота на присадибній ділянці); – грати в рухливі ігри (волейбол, бадмінтон, теніс та ін.).

Абсолютні протипоказання для фізичних тренувань:

- нестабільна стенокардія;
- ішемічна хвороба з частими нападами малих зусиль, спокою;
- недостатність кровообігу II і більш ступеня;
- порушення ритму серця, екстрасистоли, пароксизмальна тахікардія, постійна форма миготливої аритмії;
- аневризма серця і судин;
- артеріальна гіпертонія 180 / 110мм.рт.ст. і більше;
- порушення мозкового кровообігу;
- аортальний стеноз або субаортальний м'язовий стеноз;
- легенева гіпертензія;
- пороки серця;
- хвороби легенів з вираженою дихальною недостатністю;
- тромбоемболія і тромбоемболічні ускладнення;

- стан після крововиливу в очне дно;
- міопія високого ступеня (більше 8 діоптрій);
- цукровий діабет середньої і важкої форми;
- злякисні новоутворення; – психічні захворювання;
- гарячкові стану.

Профілактика гіподинамії полягає в наступному:

Попередити гіподинамію в повсякденному житті допомагають повноцінна фізична активність, щоденна ранкова зарядка, виробнича гімнастика, заняття фізкультурою і спортом, фізична праця, піші прогулянки і т. д. [2].

При тривалому перебуванні хворих на постільному режимі з метою профілактики наслідків гіподинамії застосовують комплекси спеціальних фізичних вправ. Для ліквідації наслідків гіподинамії використовують індивідуальні рухові режими з поступовим зростанням навантаження на опорно-руховий апарат і серцево-судинну систему, комплекси лікувальної гімнастики, а також водні процедури, що сприяють зміцненню нервової системи і м'язи серця; в ряді випадків призначають ліки, які нормалізують обмін і стан серцево-судинної системи [2].

Висновки. Люди, що підтримують свою форму фізичними вправами, активніші в усіх відношеннях, довше зберігають молодість, красу і здоров'я. Особливе значення мають фізичні вправи при розумовій праці, «сидячій» професії. Необхідно виділяти час для так званої фізичної струсу, робити фізкультурні паузи. Велику користь дають прогулянки за містом – на лоні природи, на свіжому повітрі. Якщо не лінуватися, то значно поліпшите якість здоров'я та життя.

Література:

1. Луценко О. Л., Габелкова О. Є. Конструювання методики схильності до низької фізичної активності – процедура та результати / О.Л. Луценко, О.Є. Габелкова // Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. – 2017. – №8. – С. 171-175.
2. Пасечко Н.В. Основи сестринської справи / Н.В. Пасечко. – Тернопіль: Укрмедкнига, 1999. – 493 с.
3. Примаєк В. На що насправді людина насправді витрачає своє життя? [Електронний ресурс] / В. Примаєк // Колона: сайт громадської журналістики. Режим доступу: <https://www.kolona.net/na-shho-lyudina-vitrachaye-svoye-zhittya/>, вільний. – Загл з екрану. (22.02.2016).
4. Ракитина Р.И. Оздоровительная физкультура для женщин среднего и пожилого возраста / Р.И. Ракитина, Е.Н. Подопрігора. – К.: Здоровье, 1991. –133 с.

АРОМАТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ГАРМОНІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО СТАНУ ЛЮДИНИ

**Перехрест Іван Олександрович,
студент спеціальності «Фізична
терапія, ерготерапія»,
Кіровоградський інститут
розвитку людини**

У статті розглядаються можливості і переваги застосування методів ароматерапії для гармонізації внутрішнього стану людини та боротьби зі стресом, проаналізовано основні властивості найбільш широко використовуваних ефірних масел.

***Ключові слова:** ароматерапія, аромадіагностика, ефірні масла, стрес, аромаванни, інгаляції.*

Актуальність та мета дослідження. У сучасному світі стресові стани досить часто супроводжують людей. Вони несуть в собі як корисні, так і небезпечні впливи для людського організму. Переваги стресу в тому, що такий стан спонукає людину до дій. Однак зайва кількість стресових ситуацій здатна знизити ефективність роботи систем людського організму, що, в свою чергу, може викликати розвиток серйозних захворювань. Щодня люди стикаються з різними проблемами, які в підсумку можуть викликати стрес. Одним із найбільш дієвих методів боротьби зі стресом вважається використання ефірних масел, саме вони здатні поліпшити стан виснажених систем організму, попередити захворювання, поліпшити настрій і додати сил.

Ще в Давньому Єгипті ефірні масла використовували при церемоніях в храмах, в косметології, при похованні. Єгипетські майстри першими винайшли парфуми. У кожного фараона було багато різних парфуми, створені саме для нього. Вони були створені для підйому настрою, загострення розуму, розслаблення, посилення статевої активності і навіть для підвищення агресивності. Досвід єгиптян перейняли стародавні греки і римляни. Греки першими стали змішувати ароматичні масла з основою (оливковою олією) і готувати різні мазі. Римські легіонери не йшли в похід без мірри. Це масло добре заліковує рани. Великий медик Авіценна в XI столітті нашої ери удосконалив процес дистиляції, підвищивши при цьому ефективність ефірних масел. Авіценна залишив після себе величезну спадщину для медичної науки, у своїх працях він описував властивості багатьох ефірних масел.

У XIX столітті вчені визначили деякі хімічні елементи, що входять до складу ефірних масел, і дали їм назви. У цей же час інтерес до ароматерапії різко впав через стрибок у розвитку синтетичної фармацевтики. У XX столітті вченими з різних куточків Європи вивчалася дія ефірних масел. Так, в Австралії доктор Пенфолд з групою однодумців вивчав склад і властивості олії чайного дерева. В Італії доктори Джованні Гатті і Ренато Кайола відкрили психотерапевтичний ефект від дії ефірних масел жасмину і лимона. В Англії Маргарита Морі поклала початок поширення ароматерапії в косметології [10, с. 98].

На даний час майже кожна клініка в Європі має у своєму складі центр ароматерапії. Але треба зазначити, що європейська медицина довго захоплювалася

наукою, відкинувши методи народної медицини. Багато сил і засобів витрачалось на створення штучних препаратів, тому багато знань про цілющу природу ефірних масел були забуті і зараз відновлюються.

З кожним роком ароматерапія стає все більш популярною, особливо в міжсезонні періоди, у морозну погоду. Це можна пояснити тим, що цілющі і лікувальні властивості ефірних мазей та масел значно покращують настрій та поліпшують самопочуття, не маючи негативних ефектів. Ароматизація повітря є найбільш розповсюдженими методами та процедурами боротьби з депресивним станом, та безсонням. Ароматерапія ефективно усуває відчуття тривоги, стресу, втоми і покращує роботу систем органів.

Таким чином, **метою нашої статті** є розгляд можливостей використання засобів ароматерапії для гармонізації внутрішнього стану людини і боротьби зі стресом.

Огляд наукових праць з проблеми. Вивченню впливу ароматерапії на організм людини присвячено багато праць як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. Зокрема, особливості та переваги застосування ароматерапії для лікування і профілактики різних захворювань та станів організму розкривають у своїх роботах О. Ф. Авдеева, Л. М. Бодалева, М. Івенсе, В. В. Луцук, К. Мак-Гілвері, Д. Рід, Н. В. Нагорна, А. В. Прохоров, С. С. Солдатченко, Г. Ф. Кашенко, В. А. Головкін, П. Ширлі [1, 2, 5, 7-9, 11, 13, 14].

Встановлено, що ароматерапія – це метод лікування із застосуванням натуральних ефірних масел, що вводяться в організм через дихальні шляхи (нюхом, вдиханням, інгаляцією) і через шкіру (масаж, ванна, компрес і т.п.) [2, с. 46]. Таке визначення обумовлено тим, що під час ароматерапії ефірні масла потрапляють в організм людини через два шляхи: при проведенні інгаляцій, шкіра вбирає масло з повітря; під час масажу пари масла потрапляють в організм разом з повітрям.

У будь-якому випадку компоненти масел надходять в організм в незмінній формі, не втрачаючи своїх природних властивостей.

Численні дослідження властивостей ефірних масел дозволяють говорити, що діапазон їх дії широкий і різноманітний. Ефірні масла здатні пригнічувати розвиток різних груп мікроорганізмів, багатьох видів грибів, найпростіших і т.д. Вони так само мають високу антивірусну активність. Так, для поліпшення мікрофлори в приміщенні найкраще використовувати суміш ефірних масел сосни, чебрецю, м'яти, лаванди, розмарину, тому що при розпилюванні ці масла вбивають стафілококи, цвіль, що забезпечує лікувально-профілактичний ефект [5, с. 64; 14, с. 34]. Варто зазначити, що ефірні масла, будучи сильним ворогом для мікробів, практично повністю нешкідливі для організму людини.

Однією з корисних властивостей ефірних масел є їх здатність посилювати проникнення антибіотиків через клітинні мембрани організму людини, тим самим дозволяючи знизити дозу використовуваних препаратів. Ефірні масла легко проникають через шкірні покриви і швидко включаються в системний кровообіг. Це дозволяє їм виконувати функцію транспортного засобу для різних лікарських речовин, забезпечуючи направлений терапевтичний ефект [3, с. 241].

Ефірні масла здатні надавати виражену антиоксидантну дію, порівнянну за активністю з такими антиоксидантами як іюнол і токоферол, а так само досить активно впливають на ендокринну систему. Для ефірних масел властиво послаблювати дію на організм шкідливих факторів, тобто блокувати взаємодію канцерогенних речовин з критичними клітинами-мішенями; сприяти виведенню з організму деяких пестицидів [6, с. 315-318].

Ароматичні масла здатні чинити протизапальну дію, стимулювати процеси регенерації при загоєнні ран і порізів, знижувати рівень сенсibiliзації організму, сприятливо впливають на церебральну гемодинаміку, зменшують ризик розвитку атеросклеротичних уражень судин за рахунок зниження рівня беталіпопротеїдів, загального і пов'язаного з білками холестерину та ін.

Багато ефірних масел мають жовчогінні, сечогінні і спазмолітичні властивості, що обумовлює їх широке застосування для лікування захворювань сечостатевої системи, печінки і жовчовивідних шляхів, шлунково-кишкового тракту [5, с. 21; 7, с. 154].

У даний час продовжуються дослідження протиракової дії ефірних масел. Так, С. С. Солдатченко стверджує, що ефірні масла родовика, часнику, чистотілу, барвінку тропічного, омели, шабельника болотного і календули можуть ефективно застосовуватися в якості додаткових засобів при лікуванні онкологічних захворювань [12, 13].

Виклад основного матеріалу.

Ефірні масла широко використовуються в психології. Аромадіагностика – методика, що дозволяє визначити психологічний стан людини і підібрати групи ефірних масел для поліпшення психологічного стану конкретно для неї, ґрунтуючись на інтуїтивному виборі запропонованих ефірних масел за ступенем значущості [9, с. 167].

Всі ефірні масла мають біорегуляторний вплив на людський організм. У психологічній корекції основа ароматерапії – це її регулююча дія на свідомість. По суті, вся ароматерапія зводиться до оптимізації нервово-психічного стану і поповнення внутрішніх ресурсів організму.

Основне завдання аромадіагностики – визначити стан пацієнта або клієнта і запропонувати йому засоби для впливу на нервово-психічний стан з метою більш повно адаптуватися до поточних умов життя. Суміш ефірних масел, складена в залежності від результатів психоаромадіагностики, відновлює ресурси нервової системи, регулює процеси збудження/гальмування і стимулює або оптимізує стан нервової системи, впливає на структури свідомого і несвідомого.

Всі ефірні масла впливають на нервово-психічну сферу шляхом трьох основних ефектів: стимуляція, адаптація, розслаблення. Де стимуляція і розслаблення – це вплив на психіку і емоції, а адаптація – це залучення адаптаційних ресурсів всієї нервової системи. У результаті терапії відбувається стабілізація емоцій і гармонізація психічної діяльності.

Різні масла мають різний ступінь вираженості всіх трьох ефектів. Їх поділяють на легкий, середній і високий рівень. Є також групи ефірних масел, що гармонізують психофізичний стан і стабілізують емоції.

1. Стимулюючий ефект ефірних масел – це тонізація нервової системи, психічних процесів, дають відчуття «підйому енергії», підвищення розумової і фізичної працездатності, концентрації уваги. Ефірні масла з ефектом стимуляції дають відчуття емоційного підйому. Більшість ефірних масел несе ефект стимуляції, але в різному ступені. Стимулюючий ефект розділяється на три ступені: високий, середній і легкий. Ефірні масла з високим стимулюючим ефектом називаються сильними стимуляторами.

При високому рівні втоми можна навпаки використовувати стимулятори слабого ступеня для того, щоб м'яко скорегувати стан.

2. Розслаблюючий вплив ефірних масел – це релаксація, зняття нервового напруження, розвиток гальмівних процесів в нервовій системі, зменшення м'язової

напруги. Ефірні масла з ефектом розслаблення дають відчуття світу, спокою, відпочинку і гармонії.

Іноді розслаблюючий ефект може проявлятися у вигляді седативного, снодійного впливу, наприклад при масажі. Дуже корисний цей метод релаксації для пацієнтів, що страждають на безсоння. Самомасаж в поєднанні з ароматерапією допоможе розслабитись і краще відчувати своє тіло.

Якщо необхідний швидше легкий збалансовуючий ефект, то можна використовувати релаксанти із середнім ступенем впливу.

3. Адаптогенна дія ефірних масел – дає відмінний результат при стресових, післястресових розладах, акліматизації, панічних станах, метеопатичних реакціях.

Ефірні масла з ефектом адаптації викликають поліпшення загального самопочуття, здійснюють нормалізацію психічного тону, регуляцію роботи вегетативної нервової системи (її симпатичного і парасимпатичного відділів).

Адаптогенний ефект ефірних масел розділяється на ті ж три групи: сильний, середній і слабкий. В окрему групу можна виділити масла, які чинять всі три дії в рівній мірі. Їх завдання – це загальна гармонізація всіх психічних процесів.

4. Гармонізуючий вплив ефірних олій – ефект цих масел проявляється в гармонізації нервово-психічного стану. Ефірні масла цієї групи є одночасно адаптогенами, стимуляторами і релаксантами середнього ступеня. Саме це і має сильно виражений ефект гармонізації психічних процесів.

5. Стабілізуючий ефект ефірних масел – виявляється в стабілізуючому впливі на психо-емоційний стан, здійснюючи стимулюючу і розслаблюючу дію у стані середнього ступеня одночасно. Застосовується в разі емоційної нестабільності і при лабільною психіці та т.п. [4; 6].

Показник летючості ефірного масла характеризує силу і тривалість впливу на організм. Виділяють 3 ступеня летючості:

1) висока летючість – масла з високим ступенем летючості діють сильно, швидко, але не тривалий час. З їх допомогою можна змінити стан дуже сильно, але стан протримається не більше півгодини.

2) середня летючість – ефірні масла із середнім ступенем летючості дають більш повільний ефект, але дія по силі помітно сильніше, тривалість збільшується до 90 хвилин.

3) низька летючість – ефірні масла з низькою летючість змінюють стан психіки дуже м'яко, ефект настає майже непомітно. Стан може триматися до декількох годин (від 2 до 4).

Проаналізуємо особливості впливу на організм людини найбільш поширених ефірних масел (табл. 1).

Таблиця 1 – Вплив найбільш поширених ефірних масел на фізичне здоров'я та психоемоційний стан людини

Ароматичне масло	Вплив на фізичне здоров'я людини	Вплив на психоемоційний стан
Азалиєве ароматичне масло	Допомагає при запальних захворюваннях верхніх дихальних шляхів, ефективно лікує ураження зовнішніх шкірних покривів	Здатне усунути тривогу і симптоми депресії
Бергамотове ароматичне масло	Має потужні антисептичні властивості, налагоджує	Піднімає настрій і додає впевненості в

	роботу серцево-судинної системи	своїх силах
Грейпфрутове ароматичне масло	Нормалізує роботу шлунково-кишкового тракту і травної системи в цілому, а також підвищує імунітет	Додає відчуття бадьорості, допомагає позбутися негативних почуттів і емоцій, усуває безсоння
Імбирне ароматичне масло	Ефективно знімає больові відчуття, здатне протистояти поширенню вірусних захворювань	Підвищує сексуальне бажання і позбавляє від негативних проявів передменструального синдрому
Кедрове ароматичне масло	Чинить лікувальний вплив при захворюваннях і подразненні зовнішніх шкірних покривів: дерматиті, грибку, себореї та ін.	Активізує енергетичні ресурси людини і збалансовує душевний стан
Лавандове ароматичне масло	Позитивно впливає на стан шкіри тіла і голови	Чинить заспокійливу дію, знімає емоційне перезбудження та істеріку
Лимонне ефірне масло	Очищує від шлаків, відбілює шкіру	Здатне усунути головний біль, знімає прояви депресії, запаморочення
Мелісове ароматичне масло	Тонізує м'язи, сприяє нормалізації роботи травної системи і жовчного міхура.	Стимулює роботу інтелекту
Розмаринове ароматичне масло	Здатне чинити знеболюючу дію і запобігати запальним процесам	Усуває головний біль і безсоння, здатне заспокоювати дітей маленького віку

Висновки. Ароматерапією називають науку і мистецтво лікування хвороб рослинними есенціями. Цей вид терапії називають також терапією гармонії, тому що вона звернена не тільки на фізіологічний, а й на психологічний стан людини. Всі форми процедур – масаж, ванни, інгаляція – засновані на введенні в організм людини високоякісних, чистих, що не містять хімічних носіїв або добавок, ефірних масел. Ефірні масла вводяться в організм через шкіру або інгаляції.

Оскільки, людина в наш час знаходиться в стані постійної напруги, у неї часто бувають нервові зриви, нездужання, головний біль. Навколишнє середовище насичене запахами, хімічними, штучних парфумерних композицій, ароматизованих харчових продуктів.

Всі ці шкідливі фактори призводять до того, що ми все частіше використовуємо хімічні ліки.

Як показують дослідження, ароматерапія – найбільш ефективний на сьогодні спосіб боротьби зі стресом і пов'язаних з ним захворювань, а також захворювань

хронічного характеру. Вона не може замінити класичну медицину при серйозних захворюваннях, але використання ефірних масел дозволяє спростити лікування медикаментами.

Таким чином, ароматерапія нормалізує психічний стан людини, покращує циркуляцію крові і лімфатичної рідини, врівноважує процеси, що протікають в організмі, і тим самим підвищує його опір до шкідливих зовнішніх впливів.

Література:

1. Авдеева О. Ф. Психотерапия запахами / О. Ф. Авдеева. – М.: Науч. издат., 2008. – 69 с.
2. Бодалева Л. М. Психотерапия: лечение психосоматических заболеваний по средствам ароматерапии / Л. М. Бодалева. – М.: Науч. издат., 2009. – 120 с.
3. Гарник Т. П. Основы фармакогнозии і фітотерапії: навч. пос. / Т. П. Гарник, В. М. Князевич, В. А. Туманов та ін. – Житомир: ПП «Рута», 2015. – 456 с.
4. Дудченко Л. Г. Ефіроолійні та жиролійні рослини / Л. Г. Дудченко, О. Ю. Коновалова, Т. П. Гарник та ін. – К.: ЧП «Блудчий М.І.», 2010. – 496 с.
5. Ивенсе М. Ароматерапия / М. Ивенсе. – М.: Росмэн, 2001. – 64 с.
6. Ковальов В. М. Фармакогнозія з основами біохімії / В. М. Ковальов, О. І. Павлій, Т. І. Ісакова. – Харків: Прапор, НФАУ, 2000. – 704 с.
7. Луцюк В. В. Психотерапевтичні сеанси в ароматерапії / В. В. Луцюк. – К., 2007. – 203 с.
8. Мак-Гилвери К. Основы ароматерапии / К. Мак-Гилвери. Д. Рид.–М.: Росмэн, 1999 – 96 с.
9. Нагорная Н. В. Ароматерапия в педиатрии / Н. В. Нагорная. – М.: АОК, 1998. – 288 с.
10. Пашковский А. И. Целебные растения (методы и способы лечения): науч.-поп. изд. / А. И. Пашковский, Т. П. Гарник. – Житомир, Рута, 2014. – 442 с.
11. Прохоров А. В. Ароматерапия как средство врачевания в психотерапевтической практике / А. В. Прохоров. – М.: Здоровье, 2009.– 206 с.
12. Солдатченко С. С. Ароматерапия. Профилактика и лечение заболеваний эфирными маслами / С. С. Солдатченко, Г. Ф. Кащенко, А. В. Пидяев. – Симферополь: Таврида, 1999. – 208 с.
13. Солдатченко С. С. Профилактика и лечение ароматами / С. С. Солдатченко, Г. Ф. Кащенко, В. А. Головкин. – Ялта: Крымский институт курортологии и физических методов лечения, 2009. – 33 с.
14. Ширли П. Ароматерапия / П. Ширли.– М.: Внешсигма, АСТ, 2000.– 96 с.

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ЗАГРОЗА ЗДОРОВ'Ю

Бєлїх Аркадїї Олексїївич,
студент спеціальності «Фїзична терапія,
єрґотерапія»,
Кїровоградський інститут розвитку
людини

У статті розкрито питання стосовно масової дїджиталїзації суспільства, її переваги і недолїки та негативний вплив на здоров'я людини. Доведення того, що оцифрування суспільства дає бїльш негативний ефект нїж позитивний через поганий вплив на здоров'я.

Ключові слова: оцифрування, радіофобія, інтернет, діяльність, технологія, людина, здоров'я.

Актуальність та мета дослідження. В останні десятиліття цифрові технології все бїльше впливають майже на всі сфери діяльності та життя людини, як у розвинених, так і в країнах, що розвиваються. Стабїльно зростає частка доданої вартості в економіці, яка створюється завдяки використанню цифрових технологій, що говорить про появу «цифрової економіки». Цифрові технології використовуються як в роботі, так і для дозвілля. Можна говорити про «цифрову людину», для якої цифрові технології стали невід'ємною частиною як діяльності, так і в повсякденному житті. Цифрові технології існують десятиліттями і продовжують розвиватися настїльки інтенсивно, що навіть їх області та створені ними можливості ще не були опановані та окреслені навіть приблизно.

Мета статті – дослідити фактори масового оцифрування, його вплив на людей та на інші сфери людської діяльності.

Виклад основного матеріалу. Оцифрування, оцифрування, дїджиталїзація – переведення інформації в цифрову форму.

Дїджиталїзація – загальний термін для позначення цифрової трансформації суспільства та економіки. Він описує перехід від індустріальної епохи й аналогових технологій до епохи знань і творчості, що характеризується цифровими технологіями та інноваціями в цифровому бізнесі – це найважливіший аспект.

З англїйської digitalization, буквально «оцифрування» у широкому сенсі означає перехід інформаційного поля на цифрові технології, тобто те, що відбувається зараз. іноді вживається на позначення конкретного акту переведення певної інформації з аналогового у цифровий формат для її легшого подальшого використання на сучасних електронних дївайсах [2].

Розглядаючи дїджиталїзацію, влада має розуміти її переваги. У багатьох випадках ідеться про відчутні фїнансові переваги. Якщо взяти за приклад таку країну як Польща, за останні роки країна істотно зменшила так званий розрив із ПДВ (Податок на додану вартість) завдяки вдосконаленій системі збору цього податку. Згїдно з експертними оцінками економістів, розрив з ПДВ знизився з 13,7% 2017 року до 9,5% 2018 року. У реальних цифрах ідеться про суму понад 24,5 млрд злотих (€5,8 млрд). Аудити податкових органів просто стають ефективнішими. Враховуючи аналіз даних їм стало легше виходити саме на тих, хто ухиляється від сплати податків. Те саме стосується багатьох інших сфер. Слїд пам'ятати, що дані та аналіз цих даних — чудова можливість для економіки. Вони слугують ресурсом економіки,

але тільки якщо громадяни вміють належно ним користуватися [1, с.35].

Окреслимо переваги диджиталізації в медицині. Похід до лікаря давно став чимось більшим, ніж просто записатися, прийти, отримати висновок, купити потрібні ліки в аптеці. Українська система сьогодні не встигає за тенденціями цифрового світу, незважаючи на те, що є головною індустрією збереження демографічних ресурсів країни. Наприклад, електронні записи до лікарів зі збереженням даних і рецептів поширені в Європі. За таким же принципом працює телемедицина, що забезпечує онлайн-консультації з лікарем, незалежно від місця розташування пацієнта.

Телемедицина відіграє найважливішу роль під час коронавірусу: дозволяє лікарям триматися на безпечній відстані і скеровувати догляд і обмежені кошти на екстрені випадки. Вона також важлива для всіх інших невідкладних станів, що мають місце незалежно від коронавірусу, таких як діабет, хвороби серця або рак.

Цифрова оптимізація підвищить ефективність надання швидкої медичної допомоги, розподіляючи виклики між бригадами з урахуванням локації виклику, суті звернення, кваліфікації персоналу і швидких маршрутів.

Видача рецептів онлайн також є результатом диджиталізації. Програми дозволяють відслідковувати видачу і реалізацію рецептів, а також перешкоджають підкуп лікарів фармацевтичними компаніями.

Інтернет – це не тільки зручність, заощадження часу та чимало переваг і зручностей, а й також певні небезпеки. Віртуальний світ у цьому сенсі мало чим відрізняється від реального. Найбільші ризики й небезпеки, вочевидь, пов'язані з кібербезпекою.

Зараз компанії змушені переходити на технології, які вони не планували впроваджувати до певного часу, і переглядати свої стратегічні пріоритети. «Ставай digital або помри» – реальність, до якої нас підвела епідемія COVID-19. Пандемія змусила багатьох адаптуватися до дистанційної роботи, навчання і навіть розваг. Однак користувачі інтернету, постійно перебуваючи в домашніх Wi-Fi і мобільних мережах, збільшили навантаження на телекомунікаційну інфраструктуру на 20-100%, що знизило швидкість передавання даних. Зокрема, різко зріс трафік від абонента до базової станції, навіть якщо трафік в зворотному напрямку до споживача залишився незмінним [3].

У ЄС в деяких мережах LTE в up-link-каналах трафік майже подвоївся. Це стало проблемою, бо мережі будувалися для скачування контенту з інтернету, а не для завантаження в мережу відео та інших «важких» файлів. Тим часом з розгортанням 5G в деяких країнах поширюються маніпулятивні чутки, що нова технологія сприяє розповсюдженню пандемії. У Великобританії і Нідерландах підпалюють вежі. Це незаконно і нелогічно, бо епідемія поширюється також там, де 5G ще навіть не почали впроваджувати.

Хвиля радіофобії докотилася до України. На державному сайті створена петиція про заборону 5G. Автори вважають, що ця технологія шкодить здоров'ю і може запустити незворотні процеси в навколишньому середовищі. Згідно з експертними висновками, рівень електромагнітного випромінювання від 5G буде таким самим, як і від існуючих мобільних мереж. Випромінювання від обладнання стільникового зв'язку є не іонізуючим – такі радіохвилі протягом багатьох років використовуються для роботи радіо і телебачення. Не варто плутати їх з радіоактивним випромінюванням – гамма-променями. Це іонізуюче шкідливе випромінювання від ядерних матеріалів, що не має нічого спільного з мобільним зв'язком.

Висновки. Отже, оцифрування має як позитивний вплив на людські сфери діяльності, так і негативні наслідки. Діджиталізація дала можливість зробити великий крок вперед, людство змогло розвинути усі сфери діяльності. За допомогою цього в медицині виліковують хвороби, з якими не можливо було щось вдіяти у минулому. В економіці та демократії розвинулись різні галузі роботи, за допомогою цього люди можуть працювати, не виходячи з дому, але в кожній діяльності є свої недоліки.

Оцифрування або діджиталізація має великий вплив на здоров'я людини. Це, зокрема, інтернет-залежність, через що людина не дотримується режиму сну та відпочинку, і це призводить до порушення здоров'я (особливо це стосується дітей та молоді). Як наслідок, люди мало рухаються, не бувають на свіжому повітрі, а це дуже шкодить здоров'ю. Часто робота, пов'язана із застосуванням персонального комп'ютера, порушує зір, а багатьом взагалі його псує. Також через недостатню фізичну активність, викликану залежністю від гаджетів, знижується імунітет, через що людина починає хворіти.

Література:

1. Гуренко А.В. Напрями розвитку систем управління в умовах діджиталізації бізнесу в Україні / А.В. Гуренко // Економіка і суспільство. – 2018. – №19. – С.34-39.
2. Діджиталізація – теперішнє і майбутнє усіх сфер бізнес [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://evergreens.com.ua/ua/articles/business-digitalization.html>
3. 5G: гіпотетична загроза чи нові можливості [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/05/27/661008/>

УДК 378.17

ВІДСУТНІСТЬ ШКІДЛИВИХ ЗВИЧОК ЯК ОBOB'ЯЗКОВИЙ КОМПОНЕНТ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

**Наталія Михайлівна Матявіна,
студентка факультету педагогіки та
психології,
Центральноукраїнський державний
педагогічний університет**

У статті розкрито питання щодо здоров'я, хвороб, медицини й охорони здоров'я. Наголошено на тому, що здоров'я слід розглядати як нове якісне утворення особистості, що включає її ставлення до здорового способу життя, до власного здоров'я і цим самим зумовлює свідоме прагнення самотійно, творчо вдосконалювати фізичну, психічну і духовну сферу власної життєдіяльності на основі самопізнання і адекватної самооцінки стану здоров'я

Ключові слова: здоров'я, здоровий спосіб життя, молодь, діти, формування здорового способу життя.

Актуальністю та метою дослідження є розкриття змісту уявлень про здоров'я та здоровий спосіб життя серед студентської молоді.

Першу сучасну спробу сформулювати положення про механізми здоров'я і способи впливу на них здійснили у 60-х роках С.М. Павленко, С.Ф. Олійник. Серед ґрунтовних вітчизняних наукових досліджень проблем здоров'я слід зазначити роботу Є.І.Головахи та Н.В.Паніної «Інтегрований індекс соціального самопочуття».

Метою статті є обґрунтування за результатами дослідження особливостей формування культури здоров'я учнів старших класів загальноосвітніх закладів в умовах сучасного міста.

Здоров'я – це стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя. Воно характеризує стан організму людини щодо пристосування до умов зовнішнього середовища, тобто є результатом процесу взаємодії людини і місця існування. Індивідуальне здоров'я розглядається як досягнення людиною високого рівня фізичної працездатності, наявності в неї адаптації до умов зовнішнього середовища, стійкості до захворювань. Здоров'я населення є інтегративним показником суспільного розвитку країни, відображенням її політичного, соціально-економічного та морального стану.

На основі теоретичного аналізу цієї проблеми культуру здоров'я, на нашу думку, слід розглядати як нове якісне утворення особистості, що включає її ставлення до здорового способу життя, до власного здоров'я і цим самим зумовлює свідоме прагнення самостійно, творчо вдосконалювати фізичну, психічну і духовну сферу власної життєдіяльності на основі самопізнання і адекватної самооцінки стану здоров'я. Таким чином, здоров'я містить не тільки такі характеристики, як здоровий спосіб життя, фізичне і психічне здоров'я, але й творчу активність щодо свого організму і соціальну відповідальність.

Виявлення рівня сформованості культури здоров'я у старшокласників, проведеного в процесі дослідження у гімназії №9, Кіровоградської міської ради, Кіровоградської області, здійснювалося за методиками Г. Кривошеєвої, яка включає такі основні критерії:

1) валеологічну освіченість – знання індивідуальних особливостей організму, знання основних захворювань, їх профілактика, обізнаність із шкідливими звичками та їх попередження, уміння надавати першу долікарську допомогу, цінність здоров'я, прагнення до здорового способу життя, оцінка свого фізичного стану, рівня працездатності, ставлення до систем оздоровлення та знання народних методів лікування;

2) валеологічну свідомість – особистісна цінність здоров'я, важливість дотримання здорового способу життя, інтерес до екологічних проблем, прагнення поліпшити знання про здоров'я, ставлення до оздоровчих систем, оцінка важливості поведінки;

3) валеологічну поведінку – дотримання режиму дня, раціонального харчування, забезпечення рухової активності, відсутності шкідливих звичок, участь у спортивних і оздоровчих заходах, природоохоронній діяльності.

За словами О.В. Кравченко, «прискорення соціальної динаміки і структурні зміни в сучасному українському суспільстві сьогодні привели до трансформації суспільних ідеалів та індивідуальних цінностей. У сучасних умовах «кризи цінностей» і відсутності загальноновизнаної ідеології уявлення про культурно схвальну поведінку розмиваються, а вибір моделей поведінки спирається на ієрархію індивідуальних цінностей» [5, с.148]. Цим самим аналізувались особливості ставлення старшокласників до власного здоров'я, їхня мотивація до зміцнення здоров'я, рівень знань про здоровий спосіб життя, ступінь його сформованості, їхня обізнаність щодо взаємозв'язку між шкідливими життєвими факторами та виникненням різних захворювань.

За результатами дослідження рівень валеологічної освіченості серед 470 старшокласників за такими критеріями як інформованість про екологічну ситуацію був оцінений 5-9 класи, з результатом 34,5%, а серед 10-11 класів – 65,5%. Високий рівень знань про здоров'я і здорового способу життя показали 33,6% учнів, середній рівень – 47,5%, низький – 18,9%. Знання про шкідливі звички та їх попередження знаходяться на високому рівні у 12,6% учнів, на середньому – у 52,4%, на низькому – у 35%.

Результати експерименту виявили високий рівень валеологічної поведінки у 18,8% старшокласників. Переважній більшості їх властивий середній рівень – 54,4% і низький рівень сформованості валеологічної поведінки властивий 26,8 % учням.

Таким чином, в умовах позашкільної діяльності активізується виховний процес, який спрямований на розвиток потенційних здібностей школярів та їх адаптації у сучасному соціальному і природному середовищах. У таких умовах набагато простіше знайти індивідуальний підхід до кожного підлітка, оскільки стосунки між учнями і вчителем, зазвичай, більш невимушені, тому ефективніше відбувається процес формування культури здоров'я і екологічної компетентності.

Отже, основною сутністю процесу формування культури здоров'я, є: спеціально організований, цілеспрямований процес і результат розвитку особистості під впливом соціальної діяльності та середовища, спадковості, освіченості і активності особистості як результат її становлення, набуття сукупності стійких властивостей та якостей.

Література:

1. Бабюк Т.Й. Теоретичні аспекти проблеми здоров'я та виховання здорового способу життя особистості / Тетяна Йосипівна Бабюк // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. – К. : Ін-т проблем виховання АПН України, 2005. – Вип. 8. Кн. 2. – С. 113 – 117.
2. Бойченко Т.Є. Валеологія в сучасній системі гуманітарної науки та освіти / Т.Є. Бойченко // Філософські проблеми гуманітарних наук. – 2004. – № 3. – С. 82 – 92.
3. Вакуленко О.В. Здоровий спосіб життя як соціально-педагогічна умова становлення особистості у підлітковому віці : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Ольга В'ячеславівна Вакуленко. – К., 2001. – 260 с.
4. Горашук В.П. Теоретичні засади формування культури здоров'я школярів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / Валерій Павлович Горашук ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Х, 2004. – 40 с.
5. Кравченко О.В. Ціннісні орієнтації української студентської молоді / О.В. Кравченко // Збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання права та соціально-економічних відносин» (8 листопада 2018 р., м. Кропивницький). – Кропивницький, 2018. – С.147-153.

РОЗДІЛ II.

МЕДИЧНІ АСПЕКТИ ЗДОРОВ'Я – НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОЇ МЕДИЦИНИ ТА ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

УДК 614.2:002.5/.6(477)

ВПРОВАДЖЕННЯ В РЕФОРМУВАННЯ МЕДИЦИНИ ТЕЛЕМЕДИЧНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ В КАРДІОЛОГІЇ

**Ганна Миколаївна Сухомлин,
кандидат медичних наук,
головний лікар КНП
«Обласний клінічний
кардіологічний центр
Кіровоградської обласної ради»,
асистент кафедри внутрішніх хвороб
Донецького національного
медичного університету**

У статті розкрито одне із питань реформування медицини, а саме – впровадження та розвиток телемедицини з застосуванням новітніх комп'ютерних технологій та їх подальший вплив на здоров'я населення області.

Ключові слова: телемедицина, телеметричні консультації, транстелефонний електрокардіограф, діагностика, центральна станція, периферійний пристрій.

Одним із пріоритетних завдань реформування медичної галузі є впровадження телемедичних консультацій. Відповідно до Закону №7117 «Про підвищення доступності та якості медичного обслуговування у сільській місцевості», прийнятий Верховною Радою України від 14.11.2017 року, розвиток телемедицини в сільських регіонах країни є одним з основних завдань у сфері охорони здоров'я, що стоять перед керівниками всіх рівнів медицини. Закон визначив телемедицину, як головний засіб підвищення якості надання медичної допомоги населенню сільських районів України, коли люди в віддалених районах області не мають змоги отримати кваліфіковану медичну допомогу.

За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), телемедицина – це метод надання послуг з медичного обслуговування там, де відстань є критичним фактором. Законопроект «Про телемедицину» (№ 10196 від 14.03.2012 р.) визначає її як комплекс організаційних, фінансових і технологічних заходів, що забезпечують надання дистанційної консультаційної медичної послуги, за якої пацієнт або лікар, що безпосередньо проводить обстеження та/або лікування пацієнта, отримує дистанційну консультацію іншого лікаря з використанням телекомунікацій. У наш час, інформаційно-комунікаційні технології відкривають широкі можливості для покращення якості медичної допомоги.

З одного боку, вони дозволяють заощаджувати ресурси (і не лише фінансові), з іншого – надавати якісну допомогу пацієнту незалежно від його місцезнаходження. Окрім того, телемедичні технології використовують для обміну сучасною медичною інформацією між лікарями з різних куточків світу, навчання і підвищення кваліфікації.[1, с.77]

В Кіровоградській області, починаючи з 2005 року була запроваджена телемедична мережа [2,с.95]. З моменту свого створення і централізованих закупівель обладнанням МОЗ України мережа активно розвивалася за кошти місцевих бюджетів. Так, в 2012 році було централізовано закуплено обладнання для проведення телемедичних консультацій, ЕКГ діагностики, 89 приладів «Телекард» для первинної ланки та 13 приймальних телемедичних станцій для ЦРЛ області. Головний телемедичний центр з 2005 року був створений на базі Кіровоградського обласного кардіологічного диспансеру. З тих пір Кіровоградська область є одним з регіонів з найбільш успішно працюючою телемедичною ЕКГ мережею в Україні. Під час роботи обладнання «Телекард» в області проведено понад 10 тис. телеконсультацій, збережені здоров'я та життя тисяч мешканців області[2, с.98].

Починаючи з 2014 року в Кіровоградському обласному кардіологічному центрі було створене приймальне відділення з наданням телемедичних консультацій, де цілодобово відбуваються консультації лікарів-кардіологів з електрокардіографічних досліджень. Принцип роботи телемедичного центру наступний: при виклику швидкої медичної допомоги до хворого з кардіологічною патологією медичними працівниками бригади знімаються дані електрокардіографії та передаються за допомогою спеціального периферійного пристрою до центральної районної лікарні де є центральна станція та навчені фахівці. У складних випадках, та у випадках, які потребують більш високоспеціалізованого втручання електрокардіограма передається до Кіровоградського обласного кардіологічного центру.

Така система телемедичного зв'язку допомагає без зайвого витрачання часу доставити хворого до медичного закладу та надавати ефективну медичну допомогу, таку як, проведення коронарографії зі стентуванням, а у віддалених районах області застосовувати фармакоінвазивну стратегію – введення тромболітиків з наступною доставкою пацієнта до обласного кардіологічного центру. У приймальному відділенні з наданням телемедичних консультацій працюють висококваліфіковані фахівці, лікарі-кардіологи. За 2018 рік ними отримано 1582 електрокардіограми з наданням консультацій за допомогою телемедицини.

В 2014 році заклад працює в ургентному режимі, приймаючи пацієнтів з гострим коронарним синдромом, нестабільною стенокардією.

В закладі відкритий та активно працює рентгенендоваскулярний блок, який включає сучасний ангіограм де виконуються наступні втручання: коронаровентрикулографія, стентування артерій серця, нирок, головного мозку, встановлення штучних водіїв ритму, емболізація маткових артерій, церебральна ангіографія, аортографія, балонна ангіопластика, шунтографія, імплантація каво-фільтру, малоінвазивні втручання. У складних випадках, всі ці дослідження ми маємо можливість проконсультувати через телемедичну мережу з провідними інститутами України, а саме: державна установа «Національний інститут серцево-судинної хірургії НАМН України ім.М.М.Амосова», науково-дослідний інститут кардіології ім.Н.Д.Стражеска де фахівці докладно проконсультують та дадуть консультативний висновок щодо подальшої тактики лікування даного пацієнта.

Завдячуючи новим технологіям, впровадження інтернет-мережі в реформуванні медичної галузі відбуваються суттєві зміни. В 2018-2019 році

первинна ланка медицини України оснащується телемедичними пристроями, а саме: телемедичним приладом електрокардіограми, спірографом, вимірюванням артеріального тиску та насиченням крові киснем, глюкометром. Тепер у найвіддаленіших куточках районів області пацієнти мають змогу отримати кваліфіковану медичну допомогу, а саме проконсультуватися у вузьких фахівців: кардіолога, пульмонолога, ендокринолога, алерголога, травматолога та інших спеціалістів не витрачаючи час та кошти на поїздку до району чи області.

Пацієнти, які були прооперовані в Кіровоградському обласному кардіологічному центрі і яким було встановлено штучний водій ритму мають змогу отримати телемедичні консультації фахівців нашого центру з приводу роботи встановлених штучних водіїв ритму. Кардіологи враховують показники електрокардіограми, проби з магнітом, показники артеріального тиску, пульсу і т.і. За підсумками цих показників надаються поради по подальшому лікуванню пацієнтів.

Сучасні медичні інформаційні системи за допомогою інтернет-з'єднання допомагають швидко та зручно отримувати необхідні консультації.

Медична Інформаційна Система (МІС) – це інструмент для визначення і планування всіх ресурсів медичного закладу, які необхідні для ведення лікувально-діагностичної, адміністративно-господарської, фінансової, сервісної діяльності та обліку в процесі надання медичних послуг.

Основними перевагами запровадження МІС в медичному закладі є:

- “Усе як на долоні” - це єдина база даних, яка дає можливість вести оперативний обіг всіх ресурсів (матеріальних, людських, фінансових). Результатом є планування, аналіз ефективності та оптимізація використання наявних ресурсів.

- Збільшення пропускної спроможності медичного закладу за незмінних ресурсів (за рахунок оптимізації процесів введення, пошуку, зведення та аналізу даних; швидшої взаємодії між підрозділами; планування завантаженості лікарів, кабінетів, обладнання).

- Підвищення якості обслуговування пацієнтів (зменшується час очікування за рахунок планування; збільшується ефективний час перебування пацієнта в госпіталі) і, як наслідок, зростання задоволеності пацієнтів.

- Використання електронних медичних протоколів, можливість підрахунку ефективності лікування, зменшення вірогідності медичних помилок підвищує медичну якість послуг.

- Можливість швидкого формування будь-яких звітів для прийняття обґрунтованих управлінських рішень (кількість наданих послуг, завантаженість лікарів та кабінетів, статистика пацієнтів за діагнозами, віком, статтю, і т.д.).

- Ефективне управління складськими запасами медикаментів та витратних матеріалів за рахунок автоматизації процесу замовлення-списання та підтримки оптимального залишку.

- Підвищення рівня безпеки та конфіденційності інформації завдяки запровадженню політики прав доступу до різних даних та для входу в систему, за паролем або за відбитком пальця.

Подальше впровадження в систему охорони здоров'я медичних інформаційних систем, телемедичних консультацій піднімає на більш високій рівень, робить її більш доступнішою, економічно обґрунтованішою, та забезпечує пацієнтів висококваліфікованою медичною допомогою.

Головною метою реформи медичної галузі в Україні є поліпшення здоров'я населення завдяки забезпеченню рівного й справедливого доступу всіх громадян до медичних послуг належної якості.

Література:

1. Римаренко К.П. Впровадження телемедицини в українських медичних закладах / К.П. Римаренко, Д.О. Добрянский // Клиническая информатика и телемедицина. – 2010. – Т.6. – Вып.7. – С.77-87.
2. Павлович Р.В. Всеукраинская телемедицинская сеть ургентной ЭКГ-диагностики «Телекард» в 2005-2008 гг. / Р.В. Павлович // Укр.ж.телемед.телемат.-2009. – Т.7. – №1. – С.95-100.
3. Дубчак Л.О. Телемедицина: сучасний стан та перспективи розвитку / Л.О. Дубчак // Системи обробки інформації. – 2017. – Вип.1(147). – С.144-146.

УДК 373.2.

ВПЛИВ ШКІДЛИВИХ ЗВИЧОК У ВАГІТНИХ НА ЗДОРОВ'Я ТА РОЗВИТОК ДІТЕЙ У РАНЬОМУ ВІЦІ

**Володимир Костянтинович Чурпій,
Костянтин Леонідович Чурпій,
кандидат медичних наук, доцент,
завідувач кафедри фізичної
реабілітації Кіровоградського
інституту розвитку людини,
головний лікар КНП
«Маловишківська ЦРЛ»**

У статті узагальнені медико-соціальні проблеми нездорового способу життя – впливу шкідливих звичок у вагітних на стан здоров'я дітей у ранньому віці. Встановлено неблагоприємний вплив тютюнокуріння та вживання алкоголю на розвиток дітей внутрішньо і в післяпологовому періоді, які перебували під впливом алкоголю і тютюнокуріння і значні відхилення у розвитку дітей в ранньому віці та збільшення їх захворюваності

Ключові слова: тютюнокуріння, алкоголь, захворювання, ЗСЖ.

Вступ. Здоров'я населення – один з головних елементів національного багатства кожної країни. Здоров'я населення прийнято розглядати як інтегрований показник суспільного розвитку країни і є відображенням соціально-економічного та морального благополуччя країни.

В Україні у сфері охорони здоров'я визначальним принципом державної політики є профілактична спрямованість, що має сприяти продовженості життя [1]. Основною програмою ВОЗ «Основи політики досягнення здоров'я для всіх у Європейському регіоні на ХХІ ст.» є формування здорового способу життя. Розроблена Загальнодержавна програма «Здоров'я-2020: український вимір» спрямована на мінімізацію впливу факторів ризику, формування відповідального ставлення громадян до власного здоров'я та мотивації населення до здорового способу життя. Здоров'я людини на 50% визначається її способом життя. Ведуче місце в розвитку більшості захворювань дихальної, серцево-судинної та травної системи є шкідливі звички людини, особливо тютюнокуріння та зловживання

алкоголем. Вживання тютюну є основною причиною передчасної смертності, якій можна запобігти але від якої щороку у світі помирає понад 7 мільйонів людей. Якщо ситуація не зміниться, то до 2030 р. це число зросте до 8 млн. Понад 6 мільйонів таких смертей є результатом безпосереднього вживання тютюну, а близько 890 000 випадків – наслідком вторинного впливу тютюнового диму на некурців [2].

Мета дослідження. Вивчити вплив шкідливих звичок (тютюнокуріння і вживання алкоголю) у вагітних жінок і матерів на здоров'я дітей.

Вживання алкоголю, особливо жінками фертильного віку, є другою важливою проблемою сьогодення. Зловживання алкоголем веде до значної кількості соціальних, економічних, медичних і демографічних проблем українського суспільства. В процес алкоголізації втягуються все нові верстви населення: жінки, діти і підлітки. Близько 5,1% загального глобального тягаря хвороб і травм обумовлено алкоголем. Серед населення у віці 20-39 років біля 25% всіх випадків смерті пов'язано з вживанням алкоголю. Алкоголь є однією з провідних причин передчасної смертності чоловіків у віці 40-60 років. У структурі смертності від алкогольних отруєнь постійно зростає питома вага жінок і відмічається тенденція до омолодження контингенту хворих. Відмічається збільшення алкоголізму серед жінок. [3]

Єдиною загально визнаного визначення «здоровий спосіб життя» (ЗСЖ) не існує. У словнику «Основні терміни і поняття», виданому Мінохоронздоров'я РФ в 2001 р., «здоровий спосіб життя» – категорія загального поняття «Способу життя», який включає сприятливі умови життєдіяльності людини, рівень його культури і гігієнічних навиків, що дозволяють зберігати і укріплювати здоров'я, попереджати розвиток його порушень і підтримувати оптимальну якість життя». ЗСЖ означає розумне використання свого життєвого потенціалу, а також дотримання науково обґрунтованих рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я та інших медичних організацій. Його необхідність виходить із того, що багато причин, які ведуть до погіршення стану здоров'я можна уникнути [4].

На нашу думку ЗСЖ – це життя людини з мінімальним впливом негативних чинників на організм по волі людини.

Фактори, що впливають на здоров'я населення можна розділити на дві великі групи. Перша – це шкідливі чинники, які впливають на здоров'я людини, але незалежні від неї: електромагнітні поля, радіація, забруднення навколишнього середовища промисловими викидами, низька якість питної води і інші.

Друга група шкідливих чинників, яким людина піддається свідомо і може завжди їх уникнути за її бажання. До них відноситься куріння, вживання спиртних напоїв, низька фізична активність, вживання наркотиків, зараження ВІЛ-інфекцією, особливо серед споживаючих ін'єкційні наркотики, психоемоційні стреси, інше.

Було проведено загальноклінічне обстеження 108 дітей з асоціальних сімей, які поступили на лікування у дитяче відділення КНП «Маловисківська ЦРЛ» з різними соматичними захворюваннями. Всі діти були під впливом нікотину і алкоголю з моменту зачаття до народження і частково після народження, коли отримували грудне вигодування. У 72 – 66,6% дітей віком до одного року була виявлена гіпотрофія різного ступеня важкості. У 59 дітей – 54,5% віком від одного до двох років відмічалось зниження маси тіла. З віком кількість дітей з недостатньою масою тіла знижувалася, але і після двох років зниження маси тіла відмічалось в 42 дітей – 39,2%.

У 38 дітей – 35,1% основне захворювання перебігало на фоні анемії. 37 дітей – 34,4% на другому році життя відставали у психомоторному розвитку і потребували додаткового заняття у спеціальних групах. У 26 дітей – 24,1% діагностовано затримку мовного розвитку.

При аналізі захворюваності у 480 дітей, матері яких курили і вживали алкоголь під час вагітності, 15,8% дітей потребували постійного спостереження лікаря, амбулаторного і стаціонарного лікування і були віднесені до групи часто і довго хворіючих.

Висновки.

1. Вживання вагітними алкоголю, тютюнопаління в час вагітності і в післяпологовий період веде до зниження стану здоров'я дітей, підвищення їх хворобливості, відставання у фізичному і розумовому розвитку, що потребує систематичного тривалого амбулаторного і стаціонарного лікування і може становити загрозу для національної безпеки України.

2. Дотримання жінками ЗСЖ під час вагітності і в післяпологовий період – один із шляхів попередження відхилень у фізичному розвитку дітей, зменшення їх захворюваності в ранньому дитячому віці.

Література:

1. Москаленко В.Ф. Наукові основи втілення нової європейської стратегії здоров'я. – 2020 в охороні здоров'я України / В.М.Москаленко, Т.С.Грузева, Л.І.Галієнко // Східноєвропейський журнал громадського здоров'я. – 2012. – №4 (20). – С. 42-50.

2. World Health Organization. WHO report on the global tobacco epidemic, 2015: Raising taxes on tobacco [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.who.int/tobacco/global_report/en/

3. Рогач І.М. Шкідливі звички дорослого населення Ужгорода та їх вплив на стан здоров'я / І.М.Рогач, А.І.Палко, А.О.Керецман, Е.І.Качер // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2017. – Серія «Медицина», випуск 1 (55).

4. Здоровий спосіб життя [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Здоровий_спосіб_життя.

УДК 616-006.33:615.83-055.2

ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПРИ ОСТЕОХОНДРОЗІ ШИЙНОГО ВІДДІЛУ ХРЕБТА

**Волошко Лариса Борисівна,
к. пед. н., доцент, в. о. завідувача
кафедри фізичної терапії та
ерготерапії
Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія
Кондратюка»**

У статті проаналізовано основні підходи до застосування методів та засобів фізичної терапії при остеохондрозі шийного відділу хребта. Зазначається, що остеохондроз шийного відділу хребта є одним із найбільш розповсюджених захворювань опорно-рухового апарату, яке часто призводить до втрати працездатності, погіршення якості життя.

Ключові слова: остеохондроз, шийний відділ хребта, терапевтичні вправи, постізометрична релаксація, тракційна терапія.

Постановка проблеми та її зв'язок з актуальними теоретичними або практичними завданнями. В останні роки спостерігається збільшення кількості хворих з остеохондрозом шийного відділу хребта. Серед причин цього найпоширенішого захворювання – гіподинамія та гіпокінезія, брак часу для занять оздоровчою фізкультурою; усе це приводить до хронічного перенапруження, втоми та ослаблення м'язів, зміни величини шийного лордозу [2]. Проблема реабілітації осіб із остеохондрозом шийного хребта має велике соціальне значення, оскільки остеохондроз нині дошкуляє фактично кожній дорослій людині.

Профілактиці, діагностиці й лікуванню остеохондрозу хребта присвячено чимало наукових праць клінічної спрямованості. Доведено, що застосування терапевтичних вправ, лікувального масажу, фізіотерапії, медикаментозного лікування та інших засобів фізичної терапії в комплексному відновному лікуванні пацієнтів з остеохондрозом шийного відділу хребта дозволяють зменшити біль, відновити втрачені функції [3]. Разом із тим деякі аспекти практичної реалізації реабілітаційних програм залишаються недостатньо вивченими та потребують уточнення.

Формулювання цілей статті: проаналізувати сучасні теоретичні відомості щодо організації процесу фізичної реабілітації осіб із дегенеративно-дистрофічними змінами шийного відділу хребта, що враховують особливості протікання захворювання, спрямовані на усунення клінічних проявів і зменшення вірогідності інвалідизації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз даних літератури показує, що фізична реабілітація при остеохондрозі шийного відділу хребта має спрямовуватись на два основні ланцюги в патогенезі захворювання: патологічні зміни в ушкодженіму диску та реактивно-спастичні процеси в нервових корінцях і прилеглих тканинах. Для цього необхідно забезпечити спокій ушкодженого диска та створити умови для зменшення тиску випуклого диска на нервовий корінець.

При виборі засобів фізичної реабілітації враховують, що вони повинні діяти не лише на ділянку хребта, але й на позахребтові патологічні вогнища, які беруть участь у формуванні неврологічних ускладнень, при цьому необхідно досягти стійкої ремісії. У гострий період захворювання спостерігається виражений больовий синдром, набряк, рефлекторні неврологічні порушення, тому завданням фізичної терапії є забезпечення спокою для ураженого відділу хребта. Знерухомилення ураженого хребетно-рухового сегмента повинно відбуватися поступово, для цього показано використання комірця Шанца. Для зменшення больових відчуттів широко використовуються медикаментозні препарати.

Загальноприйнятими при остеохондрозі шийного відділу хребта є застосування лікувальної фізичної культури, однак, у гострий період захворювання рухи обмежують. Проте у науковій літературі знаходимо рекомендації застосовувати лікувальну гімнастику з перших днів лікування пацієнтів у стаціонарі чи поліклінічному відділенні [3].

Рекомендується також проводити дихальні вправи, вправи на розслаблення м'язів шиї, плечового поясу, верхніх кінцівок, які виконуються з вихідного положення лежачи чи сидячи. Курс терапії гострого періоду триває у середньому 10-15 днів. Релаксаційний масаж м'язів шиї, місцеві теплові процедури та фізіотерапевтичні процедури, які діють протизапально, зменшують біль, тому показані у курсах реабілітації при даній нозології.

Середня тривалість лікування підгострого періоду складає близько двох тижнів. Завданнями фізичної реабілітації в цей період є: адаптація всіх систем організму до дії фізичних навантажень; покращення вісцеральної регуляції. У цей період призначають ЛФК, масаж, тракційну терапію, фізіотерапію (магнітотерапію, електрофорез, лазеротерапію). Використання рефлексотерапії здійснює стимулюючий вплив на енергетичні процеси та адаптаційно-компенсаторні механізми, які відбуваються у хребті [1].

Основними завданнями застосування терапевтичних вправ є зменшення патологічної пропріоцептивної імпульсації шийного відділу хребта, покращення кровообігу в ураженому хребетному сегменті, зменшення набряку в тканинах, розміщених у міжхребцевому отворі, підвищення адаптаційних можливостей організму [2]. У програмах реабілітації із збільшенням амплітуди рухів починають збільшувати силу м'язів шиї ізометричними вправами, включаючи згинання та розгинання, згинання в боки та обертальні рухи, а силові тренування може переходити в мануальну вправу з опором. Ізометричне тренування полягає в повторювальних серіях, 4 рази на тиждень, по 10 разів, з обтяженням в першій серії – 1/2 максимального навантаження, у другій – 3/4 у третій – максимальне навантаження.

Для збільшення сили м'язів рук, функціонального стану центральної нервової системи, психоемоційного стану необхідним є використання спеціальних комплексів фізичних вправ. Епіфанов В.А. зазначає, що всі фізичні вправи, особливо статичного характеру, повинні чергуватися з дихальними вправами та вправами на розслаблення м'язів. Особливо необхідно досягати розслаблення трапецієподібного та дельтовидного м'язів, саме вони найчастіше втягуються в патологічний процес і знаходяться в стані патологічного гіпертонусу [3].

В амбулаторних умовах останнім часом значного поширення набула мануальна терапія хребта з послідовним застосуванням прийомів для розслаблення м'язів та мобілізації опорно-рухового апарату. Мануальна тракція шийного відділу хребта виконується з вихідного положення сидячи або лежачи, з мінімальною силою та виконується з допомогою багаторазових, повторювальних ритмічних прийомів пасивного переміщення частин тіла.

Одним з методів мануальної терапії є постізометрична релаксація, що сприяє розслабленню м'язової тканини після попереднього статичного напруження в розтягнутому стані. Перевагою цього метода є його повна безпека, можливість виконання процедури самим хворим. Ефект постізометричної релаксації проявляється безпосереднім збільшенням обсягу та зменшенням болючості пасивно-активних рухів в одному чи декількох хребетно-рухових сегментів, збільшенням довжини раніше спазмованих вкорочених м'язів та їх сили. Постізометрична релаксація сприяє нормалізації не лише пропріоцептивної імпульсації, але й механізмів гальмування, які здійснюються на сегментарному рівні.

Витягування шийного відділу хребта з використанням петлі Гліссона є однією з найпоширеніших процедур при больових синдромах шийного відділу хребта. Вага вантажу, тривалість та частота тракції залежать від стану хворого, для отримання ефекту застосовують обтяження від 8% до 9% від ваги пацієнта. Щоб покращити результати витягування, рекомендують застосовувати розслаблюючі та ізометричні вправи, які зміцнюють м'язи шиї, верхньої частини грудної клітки, плеча та фізичні лікувальні фактори [4].

Не менш важливими є фізичні лікувальні фактори, що впливають на крово- та лімфообіг, тонус судин, процеси мікроциркуляції та обмін речовин, зокрема, це: лікування теплом, електролікування, електрична стимуляція нервів, магнітотерапія.

Ефективним методом фізичної реабілітації є кріотерапія. Під поняттям кріотерапія науковці розуміють поверхневу стимуляцію із застосуванням кріогенних температур (нижчу -100°C) впродовж короткого часу (120-180 с), з метою прояву фізіологічних реакцій на холод. При місцевій кріотерапії застосовують прилади з використанням парів рідкого азоту, CO_2 чи охолодженого повітря.

Охолодження тканин настає від дії парів азоту, який виникає внаслідок переходу рідкого азоту в газоподібний стан при нагріванні в середині приладу. Температура газу складає від -196°C до -160°C і час процедури не перевищує 3 хвилини.

Місцева холодова дія призводить до локального сповільнення рівня обмінних процесів в охолоджених тканинах, зниження споживання кисню клітинами. В основі механізму дії кріотерапії лежить знеболюючий, протизапальний, проти набряковий, спазмолітичний ефекти [5].

При больовому синдромі в шийному відділі хребта традиційно рекомендують масаж комірцевої ділянки, а при наявності корінцевої симптоматики – масаж м'язів рук. Застосовують сегментарно-рефлекторний, класичний масаж, гідромасаж, точковий, самомасаж [2].

Масаж вважають патогенетично обумовленим методом рефлекторної терапії, враховуючи патогенетичні механізми больових м'язово-тонічних та нейроміодистрофічних синдромів.

Висновки. Фізична терапія займає важливе місце у комплексному відновному лікуванні остеохондрозу шийного відділу хребта. Захворювання хребта є першопричиною розвитку інших захворювань, лікування яких потребує набагато більше зусиль, тому окрім реабілітації, важливою є профілактика остеохондрозу шийного відділу хребта, що полягає у дотриманні режиму праці та відпочинку, проведенні оздоровчих заходів.

Література:

1. Бобровник С.І., Музичук Я.І. Сучасні підходи до фізичної терапії жінок 40-50 років з остеохондрозом хребта у шийному відділі на поліклінічному етапі. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. 2019. Вип. 3 К (110): 83-86.
2. Воронянская Л.К., Евсютина В.Б. Физическая реабилитация больных шейным остеохондрозом. Педагогика, психология та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: наукова моногр. Х.: ХДАДМ (ХХІІІ), 2010. 9: 19-23.
3. Епифанов В.А. Остеохондроз позвоночника (диагностика, лечение, профилактика). М.: МЕДпресс-информ, 2004. 272 с.
4. Попадюха Ю.А. Застосування засобів тракційної терапії у фізичній реабілітації. Міжгалузевий науково-практичний журнал Вісник МНТУ : зб. наук. пр. К., 2009. Вип. 3.: 261-266.
5. Ціж Л.М. Місцева кріотерапія як один з ефективних методів лікування дископатії. Педагогика, психология та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: наукова моногр. Х.: ХДАДМ (ХХІІІ), 2006. 5: 111-113.

УДК 911.3:314.4(477)

**ПОШИРЕНІСТЬ ХВОРОБ ТА ЗАХВОРЮВАНОСТІ НАСЕЛЕННЯ
КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ: МЕДИКО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ПІДХІД ДО
АНАЛІЗУ ПОКАЗНИКІВ**

**Мовчан Сергій Васильович,
викладач кафедри географії та
геоекології
Центральноукраїнський державний
педагогічний університет імені
Володимира Винниченка**

Здійснено аналіз показників рівня захворюваності населення та поширеності захворювань за нозологічними групами на території Кіровоградської області станом на 2019 рік та в невеликій ретроспективі; застосовано хорологічний підхід за допомогою використання спеціалізованого програмного забезпечення, що дозволило створити низку оригінальних картосхем, які відображають просторовий аспект розподілу медико-статистичних показників на території Кіровоградської області; здійснено тренд-аналіз із застосуванням екстраполяції на найближче майбутнє за допомогою методу лінійного наближення.

Ключові слова: *захворюваність, поширеність захворювань, медико-географічне картографування, кластер, медико-соціальне благополуччя населення.*

Якість життя населення прямо залежить від природних, соціальних та економічних умов його проживання. Здорова людина є активним учасником економічних відносин, рушійною силою розвитку суспільства, тому здоров'я населення було і залишається провідним інтегральним показником соціального благополуччя населення [1]. Питання визначення змісту поняття «здоров'я» є складним і єдиного критерію для оцінки здоров'я населення не існує. Для його визначення традиційно застосовують комплексний підхід, який включає такі показники як захворюваність, поширеність хвороб, фізичний розвиток, інвалідність та ін. [2].

Серед інших, одним із провідних і найбільш загальних статистичних медико-демографічних показників, які характеризують рівень здоров'я населення регіону є показник захворюваності, який відображає об'єктивне масове явище виникнення та розповсюдження патології серед населення.

Депопуляція населення України, незадовільний стан природних комплексів, структурні та функціональні перебудови системи охорони здоров'я, потребують дослідження стану медичної галузі та показників здоров'я населення, в тому числі із застосуванням методів просторового аналізу – медико-географічних методів.

Застосування хорологічного підходу до вивчення медико-соціальних проблем людства вимагає використання методологічного апарату таких наукових галузей як соціальна медицина, медична географія, демографія, екологія. Питання медико-географічних досліджень розроблялося дослідниками в галузі суспільної географії (Авцин О.П., Барановський В.А., Богомолець О.О., Дудник І.М., Заболотний Д.К., Келлер А.А., Олійник Я.Б., Пістун М.Д., Топчів О.Г., Шаблій О.І., Шевчук Л.Т. та ін.) та вчені-медики (Возіанов О.Ф., Галієнко Л.І., Москаленко В.Ф., Пономаренко В.М., Сердюк А.М. та ін).

Така наука як медична географія була сформована на стику географії та медицини. Основною її метою є вивчення впливу чинників оточуючого середовища на виникнення і поширення хвороб людини. Як результат розвитку медичної географії було сформовано методи медико-географічного аналізу, картографування та прогнозу.

На думку О.І. Шаблія, найбільш значимими чинниками, що призводять до зростання рівня виснаженості населення, яке є причиною виникнення, в тому числі хронічних захворювань, є оточуюче середовище, якому належить надзвичайно важлива роль, інтенсифікація умов праці, велика кількість стресових ситуацій, соціальні страхи та тривоги, незадовільний режим харчування, низький рівень медичного обслуговування та ін. [10].

С.П. Батиченко вказує на наявність специфічних для України негативних передумов, які зумовлюють зростання рівня захворюваності населення, а саме: інтенсивне старіння населення, міграції населення, особливо молодших вікових категорій за кордон, низький рівень доходів, поширення бідності, низький рівень доступності якісного медичного обслуговування, відсутність кваліфікованих медичних кадрів, незадовільна якість питної води, забруднення атмосфери [3].

Відомо, що організм людини піддається впливу великої кількості факторів, які мають різну природу. За деякими даними, здоров'я людини на 50% залежить від способу її життя, на 20% від стану оточуючого середовища, така ж частка належить спадковому фактору і 10% належить медичному обслуговуванню [15].

Спроби осмислення того, як спосіб життя людей залежить від умов оточуючого середовища (природного та соціального) з'явилися досить давно. Одним із аспектів взаємодії людини з середовищем існування є територіальний розподіл захворювань та їх нозологічних груп. Таким чином, історично склалися передумови для впровадження медико-географічних досліджень.

Для аналізу стану показників захворюваності та поширеності хвороб на території Кіровоградської області та в Україні було використано дані Департаменту охорони здоров'я в Кіровоградській області, Державної служби статистики України та Головного управління статистики в Кіровоградській області.

Під час здійснення візуалізації статистичних даних був використаний метод тренд-аналізу на основі застосування лінійного наближення, оскільки аналізувалися переважно незначні часові проміжки. Лінія тренду була продовжена на дві категорії з метою унаочнення тенденції і її розповсюдження на два наступних роки.

З метою проведення аналізу просторового поширення статистичних даних для Кіровоградської області, застосовувалися геоінформаційні системи (ГІС) – спеціальне програмне забезпечення, яке дозволяє здійснити географічну прив'язку даних. Інформація введена в базу даних ГІС отримує можливість бути вираженою у вигляді картосхем, діаграм, графіків із застосуванням широкого спектру способів картографічного зображення.

Спеціальними методами, застосованими під час розробки тематичних карт чисельності постійного населення, захворюваності та поширеності хвороб на території Кіровоградської області, стали два основних способи картографічного зображення – метод картограм та метод картодіаграм.

Під час розробки картосхем важливим етапом побудови було здійснення розподілу всього масиву геоданих за різними класами. Для всіх картосхем було виділено п'ять класів даних, для заповнення яких був застосований напівавтоматичний алгоритм рівнодільного розподілу статистичної інформації за класами, таким чином до всіх класів було віднесено однакову кількість даних. Застосування такого підходу виправдовується більш рівномірною картиною

розподілу значень, з огляду на те, що значної флуктуації даних у вибірці не спостерігалось. Пробне застосування інших методів розподілу даних, таких як природні групи та на базі дисперсії, не виявило значного ефекту.

Характерною рисою для України є високий рівень смертності населення від серцево-судинних захворювань, а також відносно велика частка смертності осіб молодого віку і, найперше, чоловіків. Сьогодні захворювання системи кровообігу стають причиною смерті людей вже у віці 25-29 років, а далі цей показник швидко наростає, що призвело до поширення в Україні такого явища яке отримало назву «надсмертність чоловіків».

За даними Департаменту охорони здоров'я в Кіровоградській області чисельність населення на початок 2020 року становила 926,7 тис. осіб, з яких 63,2% становили міські жителі і 36,8% (340,8 тис. осіб). В порівнянні з 2018 роком чисельність постійного населення скоротилася на 1,3%, тобто на 12,4 тис. осіб.

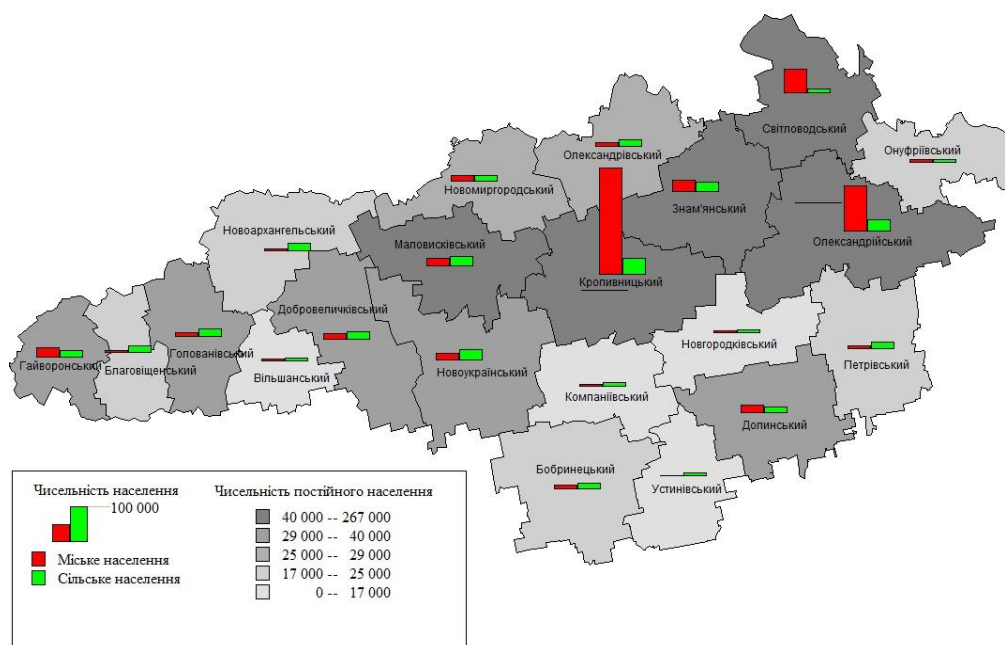

Рисунок 1 – Картосхема чисельності постійного населення Кіровоградської області станом на 1 січня 2020 року

Розподіл населення за районами області відображено на картосхемі чисельності постійного населення Кіровоградської області (рис. 1). На цій же карті способом локалізованих діаграм показано співвідношення кількості міського та сільського населення. До районів з найбільшою кількістю населення належать Знам'янський, Кропивницький, Маловисківський, Олександрійський та Світловодський райони. Характерною рисою цієї групи районів є переважання міського населення, окрім одного району – Маловисківського. На другому місці знаходяться Гайворонський, Голованівський, Добровеличківський, Долинський, Новомиргородський, Новоукраїнський, та Олександрівський райони. У третю групу увійшли: Благовіщенський, Бобринецький, Новоархангельський, Онуфріївський та Петрівський райони. Найменш населеними районами Кіровоградської області стали:

Вільшанський, Компаніївський, Новгородківський та Устинівський райони. Серед двох останніх класів відсутні райони в яких у структурі постійного населення переважало б міське населення.

На діаграмі (рис. 2) показано поширеність хвороб населення Кіровоградської області за різними нозологічними групами станом на 2019 рік. Дані рівня поширеності захворювань показують, що на першому місці в області виступають захворювання кровоносної системи, з яких майже 50% становить гіпертонічна хвороба (22378,3 на 100 тис. населення), в цілому їх частка становить 31,6% в загальній структурі поширеності захворювань. На другому місці знаходяться хвороби органів дихання (19,1%), далі йдуть хвороби органів травлення (8,9%), захворювання ока та придаткового апарату (5,9%), захворювання опорно-рухового апарату (5,6%), інші групи становлять менше 5% в загальній кількості випадків поширеності захворювань.

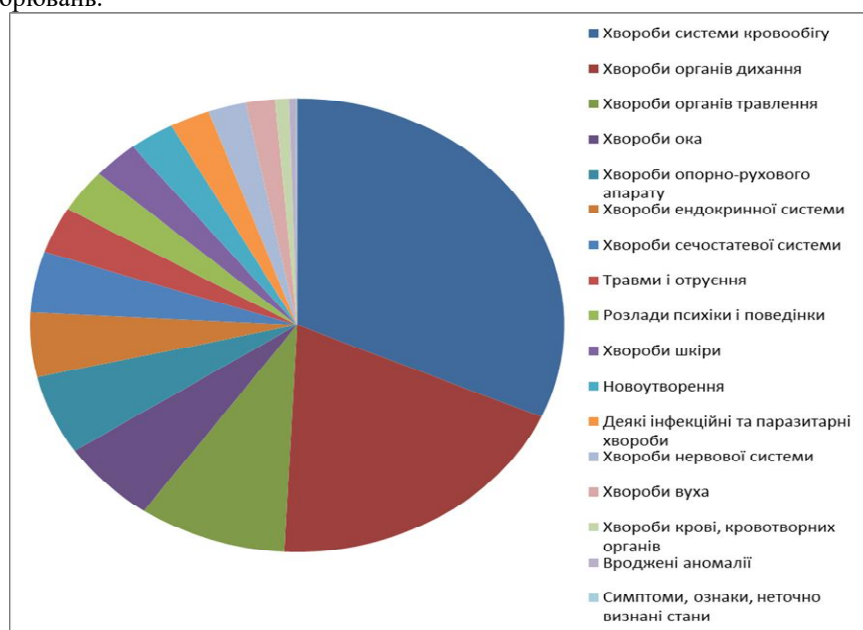

Рисунок 2 – Діаграма поширеності захворювань населення Кіровоградської області станом на 2019 рік за нозологічними групами (на 100 тис. осіб)

Оскільки провідне місце за поширеністю займає група захворювань системи кровообігу, постає питання більш глибокого аналізу внутрішньої структури власне цієї нозологічної групи. Як видно з діаграми «Структура поширеності захворювань системи кровообігу» (рис.3), провідне місце серед інших захворювань займає гіпертонічна хвороба (всі її форми), частка якої складає 43,6%, також значною є частка ішемічної хвороби серця – 33,1%. Близькими за часткою є цереброваскулярні хвороби та стенокардія, доля яких в структурі цієї групи становить 11,0% та 10,8% відповідно.

Що стосується групи захворювань дихальної системи, то в ній переважає хронічний бронхіт, частка якого в структурі цієї нозологічної групи становить 11,8%. Близько 3% у 2019 році припадало на пневмонії (формально протягом 2019 року випадків пневмонії спричиненої вірусом COVID19 в Кіровоградській області не

zareєстровано), 2,2% - на бронхіальну астму, 1,2% захворювань дихальної системи становив алергічний риніт. Таким чином на всі інші захворювання органів дихання припадало 81,8%.

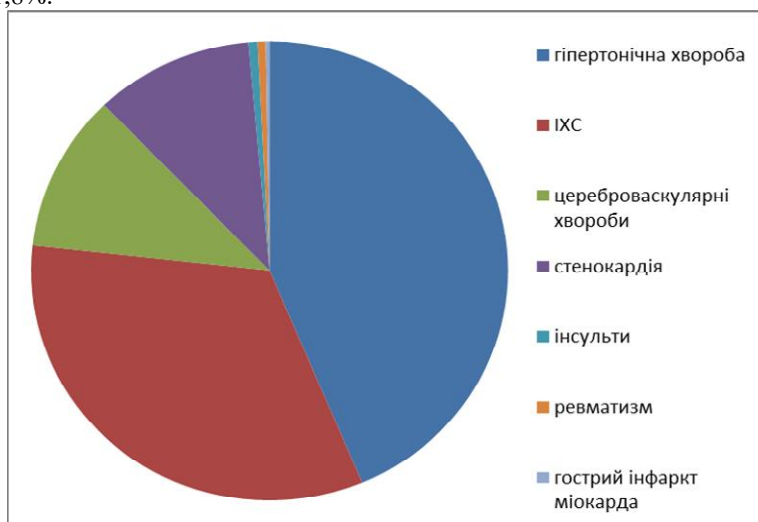

Рисунок 3 – Структура поширеності захворювань системи кровообігу

В просторовому відношенні поширеність захворювань системи кровообігу має нерівномірний розподіл за районами Кіровоградської області (рис. 4). Лідерами за захворюваністю, розрахованою на 100 тисяч населення, є Новоукраїнський, Новомиргородський та Гайворонський райони. До другого за величиною показника поширеності класу належать Благовіщенський, Знам'нський, Олександрійський та Петрівський райони, з яких останні три утворюють своєрідний кластер. Бобринецький, Добровеличківський, Маловисківський, Новоархангельський та Устинівський райони увійшли до третього класу з рівнем поширеності захворювань в інтервалі від 64500 до 68100 випадків на 100 тисяч населення. Голованівський, Долинський, Компаніївський райони віднесені до четвертого класу. Решта районів, в тому числі Кропивницький, були розподілені до 5 класу районів з відносно низькими показниками поширеності серцево-судинних захворювань з інтервалом значень від 38600 до 61400 випадків зареєстрованих захворювань в розрахунку на 100 тисяч осіб.

В цілому просторовий розподіл рівнів захворюваності не дає можливості розподілити територію Кіровоградщини на чіткі кластери з видимим центром тяжіння, для прикладу – до Кропивницького району прилягають райони віднесені до всіх п'яти виділених класів. Таким чином важко виділити явне ядро тяжіння, тож загальний патерн Кіровоградщини за поширеністю захворювань системи кровообігу скоріше має мозаїчний характер.

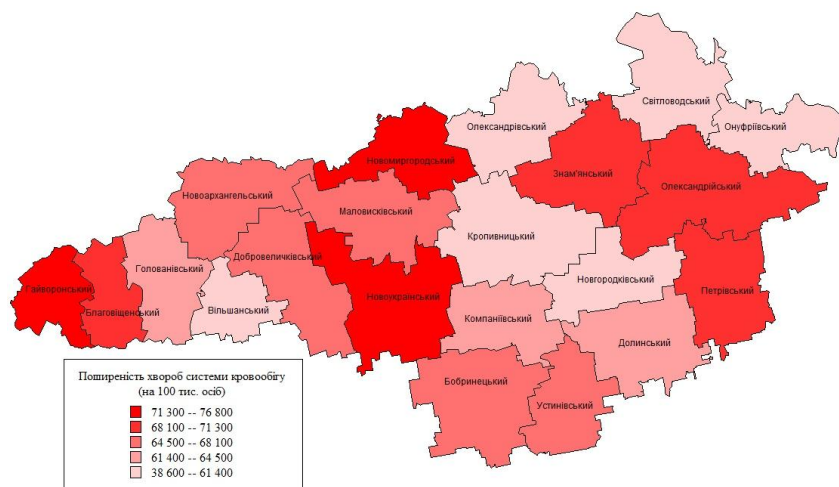

Рисунок 4 – Картохсхема поширеності захворювань системи кровообігу за районами Кіровоградської області станом на 2019 рік (з розрахунку на 100 тис. населення)

Звертає на себе увагу той факт, що на першому місці серед причин смертності на території Кіровоградської області знаходяться все ті ж хвороби системи кровообігу, які в 2019 році в структурі смертності населення Кіровоградщини займали 64%. З 2013 року цей показник коливався в межах від 61,6% в 2013 році до 63,2% у 2016 році.

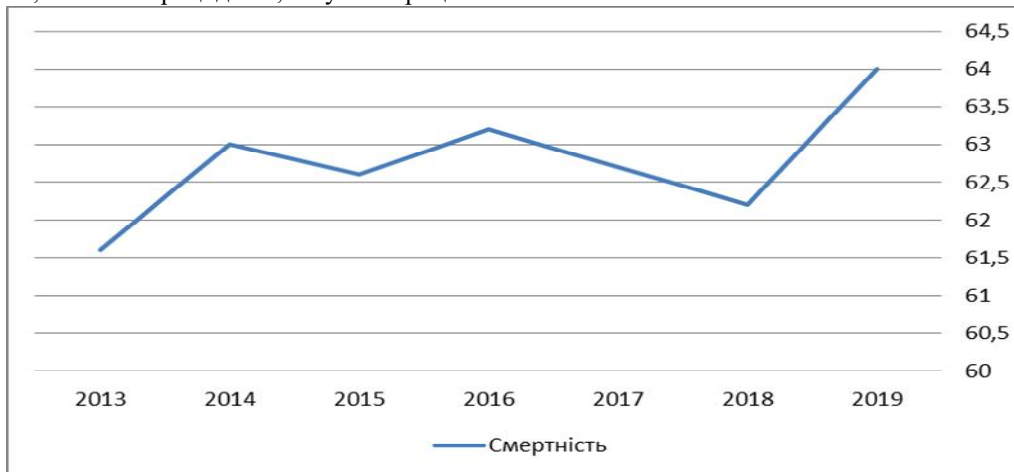

Рисунок 5. – Динаміка показників смертності населення Кіровоградської області

На графіку (рис. 5) спостерігаємо виражену тенденцію до зростання показника – протягом шести років приріст склав 2,4%. Таким чином захворювання кровоносної системи продовжує залишатися важливою складовою смертності населення Кіровоградської області. В Україні цей же показник у 2018 році знаходився на рівні 66,7%, а на Кіровоградщині – 62,2%.

Важливе місце в структурі захворювань населення на хвороби системи кровообігу займає гіпертонічна хвороба. Лідерами за поширеністю гіпертонічної хвороби є Благовіщенський, Гайворонський, Новомиргородський та Знам'янський райони, на другому місці знаходяться: Голованівський, Маловисківський та Олександрійський райони. Середні позиції займають: Добровеличківський, Компаніївський, Петрівський та Устинівський райони. Решта районів віднесено до четвертого та п'ятого класів з відносно низькими показниками поширеності гіпертонічної хвороби: Бобринецький, Вільшанський, Долинський, Кропивницький, Новгородківський, Новоархангельський, Новоукраїнський, Олександрівський, Онуфріївський та Світловодський райони.

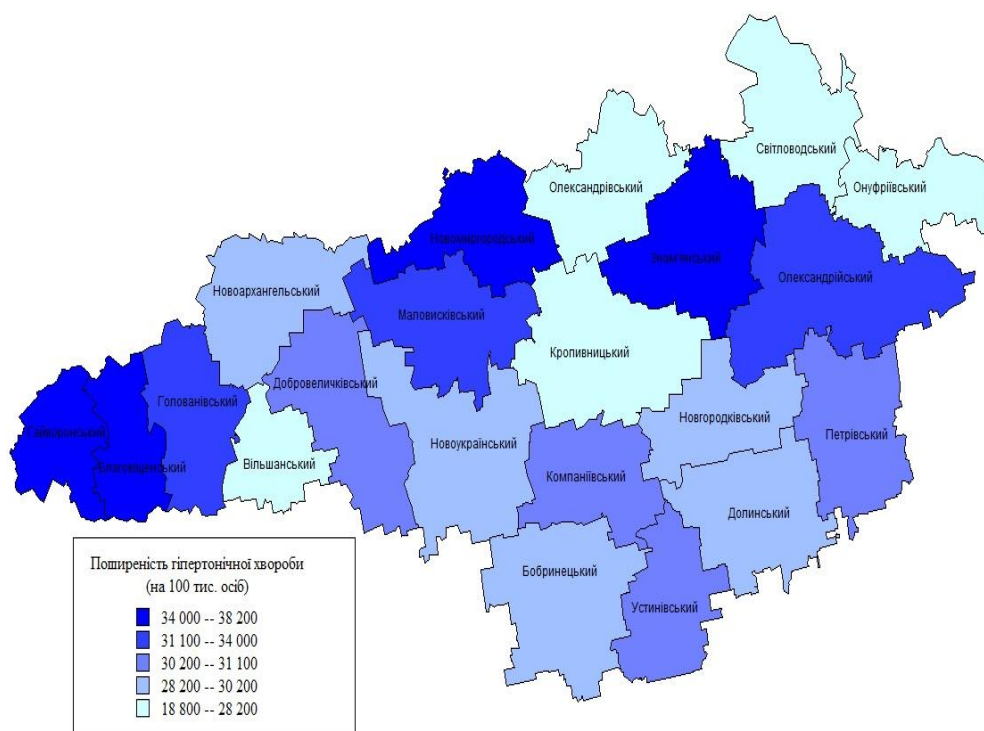

Рисунок 6 – Картосхема поширеності гіпертонічної хвороби (всі форми) за районами Кіровоградської області станом на 2019 рік (з розрахунку на 100 тис. населення)

Таким чином спостерігаємо мозаїчність просторової структури гіпертонічної хвороби на території Кіровоградської області. Однак дещо виділяються західні райони (Благовіщенський, Гайворонський та Голованівський) і райони які утворюють певний пояс, який проходить центральною частиною області трохи північніше (Маловисківський, Новомиргородський, Знам'янський та Олександрійський). Південні райони, центральні та північно-східні, утворюють протяжний регіон з відносно невисокими значеннями поширеності гіпертонічної хвороби.

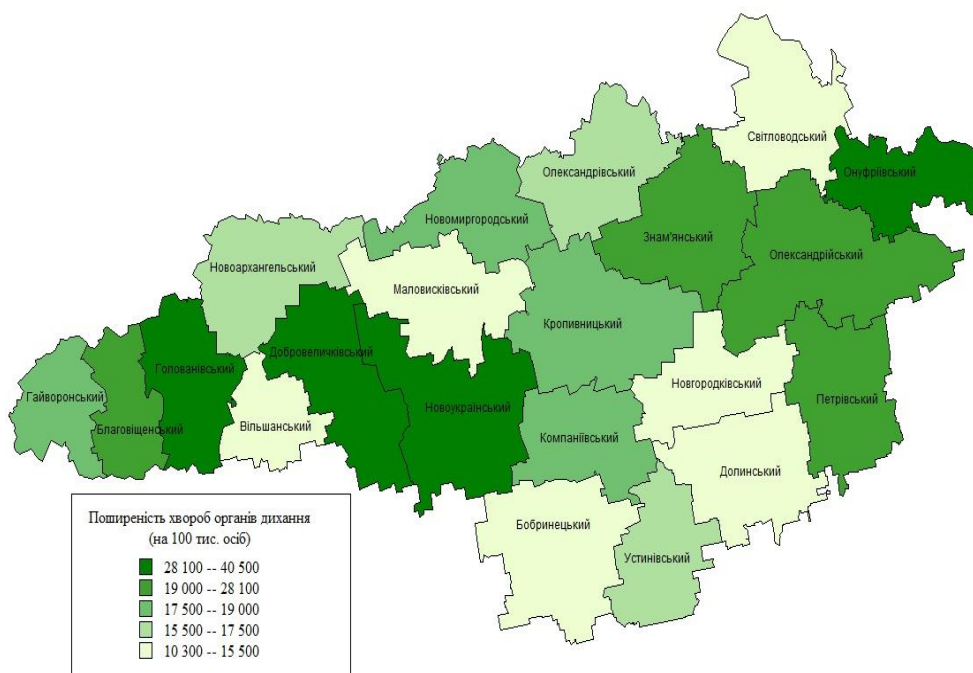

Рисунок 7 – Картосхема поширеності хвороб органів дихання за районами Кіровоградської області станом на 2019 рік (з розрахунку на 100 тис. населення)

На картосхемі яка відображає поширеність захворювань органів дихання (рис. 7) звертає на себе увагу відносна впорядкованість, порівняно з картами, які стосувалися захворювань системи кровообігу. Тут чітко виділяються три осередки: західний (Благовіщенський, Голованівський та Гайворонський райони), східний та південно-східний (Знам'янський, Олександрійський, Онуфріївський та Петрівський) і південно-західний (Добровеличківський та Новоукраїнський райони).

Лідерами за хворобами органів дихання виявляються Голованівський, Добровеличківський, Новоукраїнський та Онуфріївський райони, вони і виявляються основою для утворення трьох кластерів, в яких спостерігається найвищий в області рівень поширеності захворювань органів дихання. Чотири райони віднесені до другого класу (Благовіщенський, Знам'янський, Олександрійський та Петрівський) тяжіють до осередків найвищої поширеності захворювань дихальної системи.

Новомиргородський, Кропивницький і Компаніївський райони разом з Устинівським районом утворюють своєрідну вісь, що простягається з півночі на південь Кіровоградської області і характеризується середніми значеннями показників поширеності захворювань органів дихання.

Бобринецький, Вільшанський, Долинський, Маловисківський, Новгородківський та Світловодський райони виявляються такими, які мають найнижчий рівень прояву поширеності захворювань органів дихання.

Стосовно загальної захворюваності населення (рис. 8), то тут перше місце посідають хвороби органів дихання, частка яких у структурі захворюваності населення Кіровоградської області становить 44,3%. Друге місце посідають випадки травмування та отруєння (8,5%), третє місце – хвороби ока та придаткового апарату

(6,4%), захворювання шкіри та підшкірної клітковини займають 6,3%, хвороби системи кровообігу – 6,1%, а хвороби сечостатевої системи – 5,8%. Інші групи захворювань займають в структурі захворюваності населення менше 5% від загальної кількості.

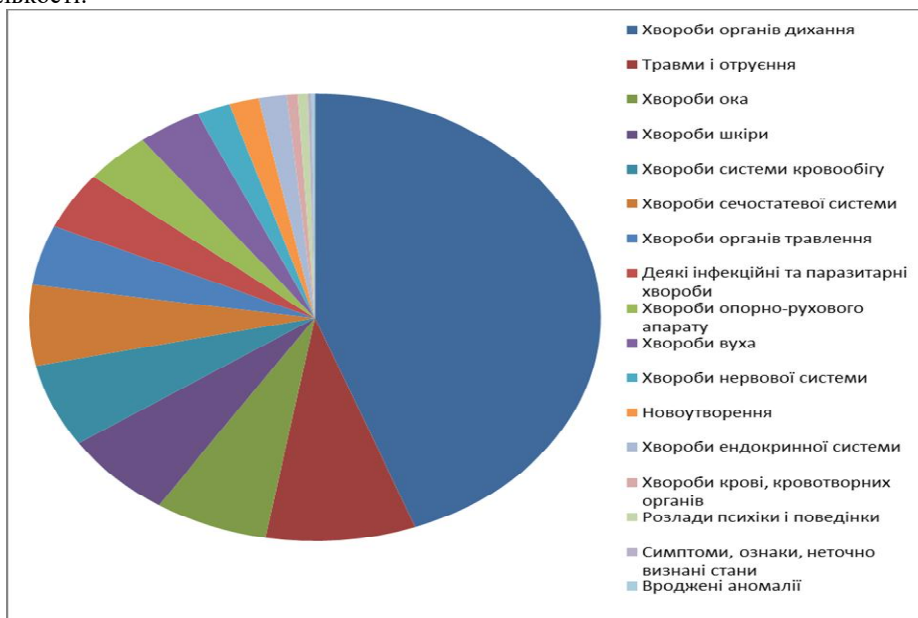

Рисунок 8 – Діаграма структури захворюваності населення Кіровоградської області станом на 2019 рік за нозологічними групами (на 100 тис.осіб)

Гістограма поширеності захворювань та захворюваності населення Кіровоградської області дає можливість оцінити ранжування нозологічних груп захворювань (рис. 9). На графіку видно, що саме поширеність захворювань розміщено в порядку зменшення фактичного значення показника. В свою чергу рівні захворюваності не повторюють такого ж ходу розподілу значень і не виявляють видимої залежності від рівня поширеності захворювання.

В географічному аспекті захворюваність населення Кіровоградської області (рис. 10) характеризується значним охопленням території – більше половини районів області увійшли до трьох класів з найвищими показниками захворюваності, а саме: Благовіщенський, Гайворонський, Голованівський, Добровеличківський, Знам'янський, Кропивницький, Маловисківський, Новомиргородський, Новоукраїнський, Олександрівський, Олександрійський, Онуфріївський та Петрівський райони.

Саме ця група утворила два кластери захворюваності: західний та центрально-східний. До західного традиційно увійшли Благовіщенський, Гайворонський та Глованівський райони, а до центрально-східного інші дев'ять з вище перелічених. Вільшанський та Новоархангельський райони утворили лінію розмежування між двома кластерами підвищеної захворюваності, вони ж увійшли до п'ятого класу районів, який відзначається найнижчими значеннями. Південні райони Кіровоградщини, в свою чергу, утворили групу з п'яти районів (Бобринецький, Долинський, Компаніївський, Новгородківський та Устинівський), де рівень

показника загальної захворюваності населення є одним з найнижчих. Низький рівень захворюваності спостерігається також і в Світловодському районі.

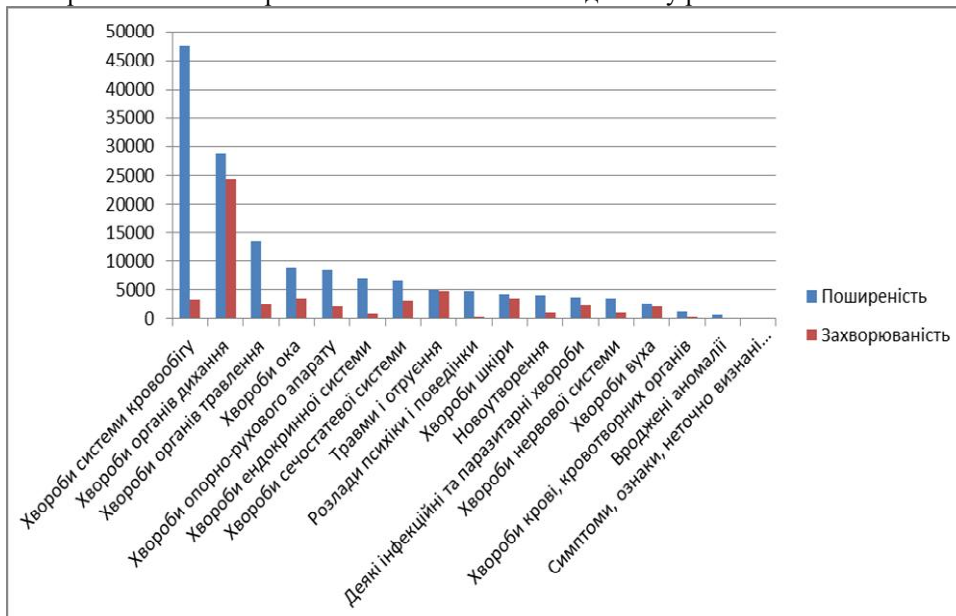

Рисунок 9 – Поширеність та захворюваність населення Кіровоградської області станом на 2019 рік за нозологічними групами (на 100 тис.осіб)

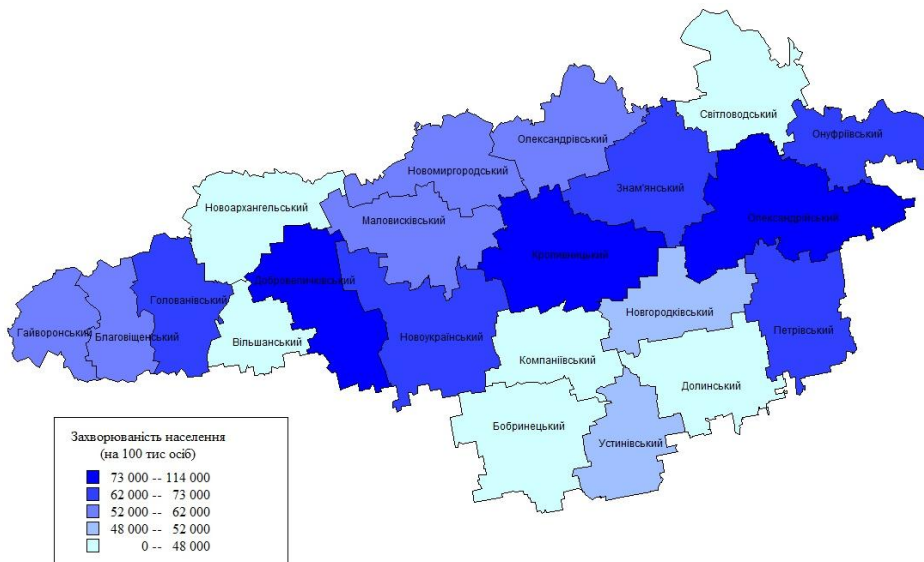

Рисунок 10 – Картосхема захворюваності населення Кіровоградської області станом на 2019 рік (з розрахунку на 100 тис. населення)

На картосхемі яка відображає загальних показник поширеності захворювань населення Кіровоградської області (рис. 11), спостерігаємо картину в цілому подібну до поширення захворюваності населення з незначними відмінностями. Так само

формується група з трьох західних районів Кіровоградської області, однак за показником поширеності тут переважає Благівіщенський район. Друга група складається з дев'яти районів – Олександрівський район не увійшов до даного кластеру оскільки належить до найнижчого, п'ятого класу за рівнем поширеності захворювань. Група південних районів за якісним складом залишилася тією ж, однак тут чотири з п'яти районів належать до четвертого класу і тільки один (Устинівський район) має найнижчі показники рівня поширеності захворювань.

На особливому місці в питанні характеристики рівня здоров'я населення Кіровоградської області знаходяться онкологічні захворювання. Нерідко серед населення та в засобах масової інформації можна почути твердження про значну захворюваність та поширеність злоякісних новоутворень серед жителів Кіровоградської області, що пов'язується з особливостями географічного положення території, а саме її приуроченості до виходів Українського щита і пов'язаного з цим видобутку уранових руд.

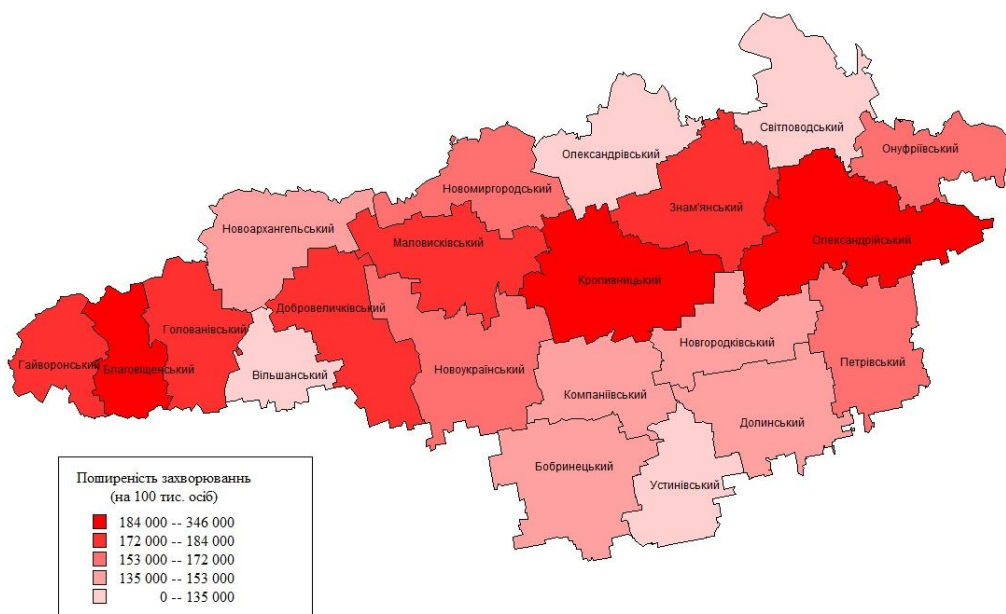

Рисунок 11 – Картограма поширеності захворювань населення Кіровоградської області станом на 2019 рік (з розрахунку на 100 тис. населення)

На графіку динаміки виявлення злоякісних пухлин (рис. 12) найперше кидаються в очі значно вищі показники по Кіровоградській області в порівнянні з аналогічними по Україні. З 2012 по 2019 рік захворюваність на злоякісні пухлини змінилася з 352,2 до 475,0 випадків на 100 тисяч населення в Кіровоградській області. В Україні цей показник змінювався з 357,6 до 356,1 випадків на 100 тисяч осіб. При застосування тренд-аналізу з прогнозом на наступні два роки спостерігаються протилежні дані: для України загальний прогноз показує тенденцію до зменшення значень показника захворюваності, який у 2021 році повинен знаходитися на рівні 350 випадків на 100 тисяч населення. Для Кіровоградської області прогноз показує тенденцію до однозначного зростання і у 2021 році кількість виявлених злоякісних новоутворень повинна знаходитися на рівні 488-490 випадків

на 100 тисяч осіб, а це на 9,8 більше ніж у 2017 році (максимальне значення протягом 2012-2019 років) і на 13-15 більше відносно 2019 року.

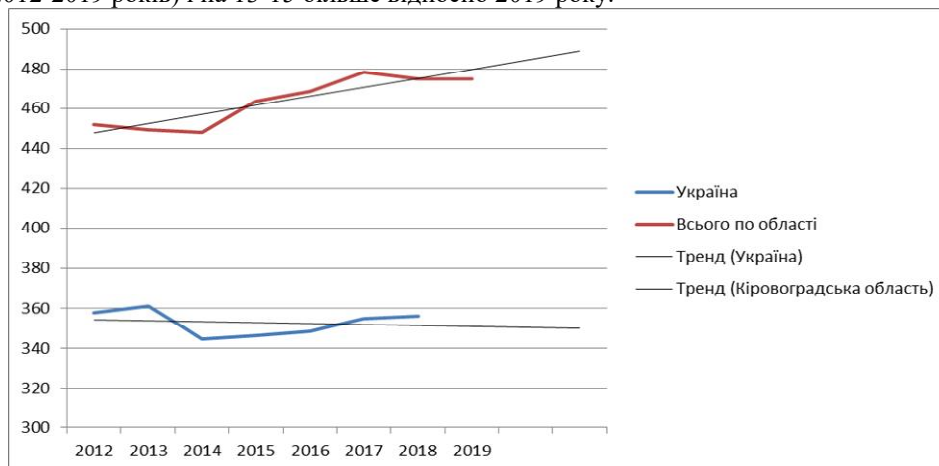

Рисунок 12 – Захворюваність злоякісними новоутвореннями на 100 тисяч населення та прогноз на 2020-2021рр.

Насторожує і той факт, що серед провідних причин смертності населення Кіровоградської області знаходяться злоякісні новоутворення (друге місце після захворювань системи кровообігу). У 2019 році в структурі смертності населення Кіровоградщини злоякісні новоутворення склали 12,8%. Протягом 2013-2019 років найнижчий показник складав 12,7% у 2014 році, а максимальний – у 2013 році і становив 13,7%. За статистичними даними частка смертей від злоякісних новоутворень в 2018 році в Україні становила 13,2% (в Кіровоградській області – 12,9%).

На графіку динаміки показника поширеності злоякісних пухлин на території Кіровоградської області та в Україні спостерігаємо значно більш подібну картину, ніж у випадку з показниками нововиявлених випадків (рис 13).

Починаючи з 2015 року рівень поширеності злоякісних новоутворень в Кіровоградській області починає випереджати аналогічний показник по Україні і постійно нарощує темпи приросту. В 2018 році різниця показника поширеності злоякісних новоутворень між Україною та Кіровоградською областю становив 237,3 випадків на 100 тисяч осіб.

Тренд-аналіз з функцією прогнозу показує однозначну тенденцію до наростання показників, які у 2021 році повинні знаходитися на рівні 3280 і 2880 випадків на 100 тисяч населення для Кіровоградської області та України відповідно. Таким чином різниця у 2021 році може досягти значення 400 випадків на 100 тисяч осіб з максимальним значенням в Кіровоградській області.

Отже, аналіз структури захворюваності та поширеності захворювань серед населення Кіровоградської області у 2019 році показав, що провідні місця за показником поширеності захворювань займають хвороби системи кровообігу, органів дихання, органів травлення, хвороб ока та придаткового апарату. За захворюваністю перші місця належать захворюванням органів дихання, травмам та отруєнням, хворобам шкіри та підшкірної клітковини.

В просторовому відношенні можна виділити на території Кіровоградської області щонайменше три кластери: центральний (сюди належать чотири райони: Кропивницький, Маловисківський, Знам'янський та Олександрійський), західний

(три райони – Гайворонський, Благовіщенський та Глованівський) та південний кластер (Компаніївський район, Бобринецький, Новгородківський, Долинський та Устинівський). При цьому, центральний та західний кластери характеризуються високими рівнями прояву поширеності та захворюваності, а південний – низьким рівнем цих показників. Для центрального кластера відмінною рисою є переважання міського населення (за виключенням Маловисківського району).

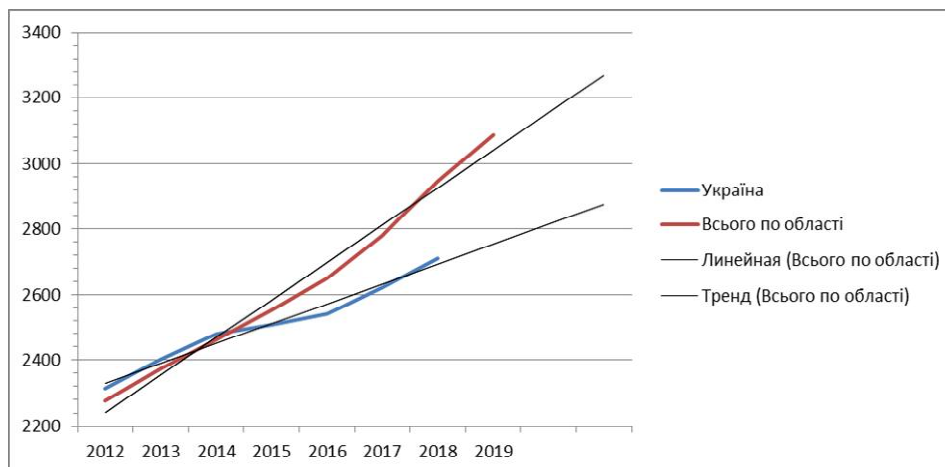

Рисунок 13 – Контингент хворих злоякісними новоутвореннями на 100 тисяч населення та прогноз на 2020-2021 рр.

Встановлення причинно-наслідкових зв'язків такої просторової картини розподілу медико-статистичних показників в межах Кіровоградської області постає задачею, яка потребує більш глибокого і системного дослідження, через багатofакторність такого явища як медико-соціальне благополуччя населення.

Однак опрацьовані дані та картографічні схеми дають можливість зробити ряд висновків. Благовіщенський, Гайворонський та Голованівський райони утворюють відособлену групу західних районів, які відрізняються від своїх більш східних сусідів вищими, а часто і максимальними значеннями. Така ж ситуація і з рядом районів які знаходяться поблизу Кропивницького району – Маловисківський, Знаменський та Олександрійський. Тут з певною вірогідністю можемо стверджувати, що на високий рівень прояву показників захворюваності та поширеності може впливати переважаючий міський стиль життя, а скоріше ті негативні риси які часто його супроводжують – травматизм, незадовільний стан навколишнього середовища, стресогенність міського способу життя, соціально небезпечні хвороби, тощо.

Відносно кращі показники по решті районів Кіровоградської області не дає нам можливості однозначно говорити про більш позитивну медико-соціальну ситуацію. Скоріше це слугує сигналом про необхідність більш ретельного дослідження, перевірки стану системи охорони здоров'я в цих районах, розвитку мережі лікарняних закладів та підвищення рівня кваліфікації медичних працівників вищої та середньої ланок, особливо з огляду на фактор віддаленості від адміністративного центру області або ж низької транспортно-інфраструктурної доступності.

Підеумовуючи вище сказане, можемо виділити певні позиції, які покликані подолати ті негативні тенденції, які мають місце як на території Кіровоградської області, так і в Україні в цілому:

- необхідна державна програма протидії депопуляції населення, поживлення заходів щодо підтримки молодих сімей, сімей які проживають в сільській місцевості;
- підвищення рівня соціально-економічного добробуту населення, створення і контролювання належних умов та гідної оплати праці;
- покращення системи ранньої діагностики таких захворювань як гіпертонічна хвороба, ішемічна хвороба серця, стенокардія, інсульти, а також хвороб органів дихання та травної системи;
- застосування заходів щодо зниження летальності захворювань серцево-судинної системи;
- поліпшення системи охорони здоров'я, через створення розвиненої мережі лікарняних закладів та забезпечення їх професійними та вмотивованими медичними кадрами;
- пропаганда здорового способу життя, націлення населення на необхідність, в першу чергу, збереження здоров'я;
- впровадження цільового профілактичного скринінгу з урахуванням структури захворюваності та поширеності хвороб у конкретному регіоні;
- здійснення систематичних, глибоких наукових досліджень в галузі охорони здоров'я, медичної географії, демографії.

Література:

1. Богатирьова Р.В. Зміна суспільних орієнтирів як спосіб збереження здоров'я населення / Р.В. Богатирьова, А.М. Сердюк, О.І. Тимченко // Довкілля та здоров'я. – 2011. - № 2 (57). – С. 3 – 8.
2. Єрошкіна Т.В. Основні показники стану здоров'я населення промислового регіону України за роки незалежності / Т.В. Єрошкіна, Д.В. Дерев'яно // Україна. Здоров'я нації. – 2019. - № 1 (54). – С. 7 – 12.
3. Мотузко Л.В. Методичні основи дослідження регіональної медико-географічної системи / Л.В. Мотузко // Економічна та соціальна географія. – Вип. 63. – 2011. – С. 206 – 210.
4. Департамент охорони здоров'я Кіровоградської обласної державної адміністрації. Статистичний довідник за 2019 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://health.kr-admin.gov.ua/index.php/ofijna-informatsiya>
5. Казначеев В.П. Здоровье нации. Просвещение. Образование / В.П. Казначеев; РАМН. Сиб. отделение, Ин-т общ. патологии и экологии человека. – М.: ИУПКПС, 1996. – 246 С.
6. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Головне управління статистики в Кіровоградській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kr.ukrstat.gov.ua/>
8. Гуцуляк В. Історія розвитку та сучасний стан медико-географічних досліджень / В. Гуцуляк, К. Муха // Вісник Львівського університету. – Вип. 36. – С. 115 – 121.

9. Санталова С.О. Передумови виникнення, розвитку та поширення в Україні особливо небезпечних захворювань населення / С.О. Санталова // Український географічний журнал. - № 4 (104). – 2018. – С. 41 – 48.
10. Shabljiy O.I., Shevchuk L.T. Regional peculiarities of the population exhaustion as a current problem of medical geography (on the example of Lviv region) / O.I. Shabljiy, L.T. Shevchuk // Health and the environment: Materials of a scientific conference on medical geography. – Lublin, 1993. – P.85 – 87.
11. Батиченко С.П. Регіональний аналіз захворюваності населення в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.geokiyv.org/pdf/KGA9/KGA_9_8_Batychenko.pdf
12. Світові демографічні тенденції. – Женева: Економічна та соціальна рада ООН, 2011.- 35 с.
13. Позняк О.В. Демографічні перспективи України до 2060 року / О.В. Позняк // Демографія та соціальна економіка. – 2014.- № 1. – С. 72 – 84.
14. Чепелевська Л.А. Тенденції медико-демографічних показників України у XXI столітті / Л.А. Чепелевська // Україна. Здоров'я нації. – 2018. - № 1 (47). – С. 48 – 52.
15. Маркович І.І. Вплив медико-демографічних показників на реформування медичної галузі як складової системи безпеки України / І.І. Маркович // Україна. Здоров'я нації. – 2013. - № 4 (28). – С. 29 – 34.
16. Дудун Т. Картографування інфекційних хвороб на території України / Т. Дудун, В. Мартинюк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2018. - № 2 (39). – С. 15 – 17.

УДК 314.1:616-006

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ДИНАМІКА ЗАХВОРЮВАНОСТІ НАСЕЛЕННЯ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА ЗЛОЯКІСНІ НОВОУТВОРЕННЯ

**Бабич Оксана Володимирівна,
кандидат географічних наук, доцент
кафедри фізичної реабілітації,
Кіровоградський інститут розвитку
людини**

У статті розкрито сучасний стан та динаміку захворюваності населення Кіровоградської області на злоякісні новоутворення. Проаналізовано структуру за окремими локаціями онкозахворюваності населення регіону; розглянуто основні причини захворювання та виділено головні напрями профілактики.

Ключові слова: злоякісні новоутворення, причини захворюваності, профілактика онкозахворюваності.

Актуальність та мета дослідження. Однією з найбільш важливих медико-біологічних і соціально-економічних проблем на сьогодні є злоякісні новоутворення. У зв'язку з несприятливою екологічною ситуацією та значним старінням населення в Україні рівень захворюваності та смертності від раку постійно зростає.

Так, за даними Міністерства охорони здоров'я України, за останні 20 років рівень онкологічних захворювань серед чоловіків зріс на 47%, серед жінок – на 35%. Уже сьогодні сукупний ризик захворіти на рак становить 28% для чоловіків і 18% для жінок, тобто протягом життя кожен третій-четвертий чоловік і кожна п'ята жінка

мають імовірність захворіти на злоякісні новоутворення. Онкологічні захворювання посідають друге місце у структурі смертності за причинами, поступаючись лише серцево-судинним захворюванням, 35% померлих від раку – це люди працездатного віку [3]. За прогнозами ВООЗ, до 2020 року кількість тих, хто захворів на рак уперше в Україні перевищить 200 тис. на рік.

За даними Інституту раку за останні десять років кількість хворих зросла на 25%, загальна чисельність населення скоротилася на 4 млн. чоловік. Онкологічна захворюваність стабільно зростає на 2,6 – 3% на рік, і рак продовжує «молодіти» [5].

Мета статті – дослідити сучасний стан та динаміку захворюваності населення на злоякісні новоутворення у Кіровоградській області.

Виклад основного матеріалу. Проблема швидких темпів збільшення злоякісних новоутворень є актуальною як для України, так і її регіонів.

Аналізуючи дані про діяльність онкологічної служби Кіровоградської області за 2018 рік, варто підкреслити, що показник захворюваності на злоякісні пухлини знизився на 0,7% (з 478,2 на 100 тисяч населення у 2017 році до 474,9 у 2018 році) [7], але значно перевищив середньоукраїнський показник 2017 року – 354,8 (25,81 %) [3].

За статистичними даними у структурі смертності за причинами від злоякісних новоутворень у Кіровоградській області щороку помирає близько 13,0 % [2].

Особливу занепокоєність у регіоні викликає збільшення числа смертей у розрахунку на 100 тисяч населення серед осіб працездатного віку. У порівнянні з 2017 роком смертність населення на злоякісні новоутворення у працездатному віці зросла на 1,5% (з 89,21 до 90,58 у розрахунку на 100 тисяч населення).

У структурі онкозахворюваності серед всіх осіб, що захворіли на рак у 2018 році посідають:

I місце - рак шкіри 63,6 на 100 тисяч населення, або 13,4 %;

II місце - рак трахеї та легенів 47,2 на 100 тисяч населення, або 9,9%;

III місце - рак молочної залози 45,4 на 100 тисяч населення, або 9,6% [2].

Таблиця 1.

Порівняльна характеристика захворюваності населення на злоякісні новоутворення за окремими локалізаціями у Кіровоградській області

Кількість хворих із злоякісними новоутвореннями за окремими локалізаціями (на 100 тис. населення)						
місце	2010 рік		2015 рік		2018 рік	
	чоловіки	Жінки	Чоловіки	жінки	чоловіки	жінки
I	Рак легенів (81,4)	Рак молочної залози (73,9)	Рак легенів (82,7)	Рак тіла матки (81,6)	Рак легенів (80,9)	Рак молочної залози (84,1)
II	Рак шкіри (54,3)	Рак шкіри (69,9)	Рак шкіри (57,2)	Рак молочної залози (78,6)	Рак передміхурової залози (62,9)	Рак шкіри (66,6)
III	Рак шлунку (34,1)	Рак тіла матки (35,5)	Рак шлунку (32,1)	Рак шкіри (69,4)	Рак шкіри (60,1)	Рак тіла матки (44,5)

[укладено за даними 1, 2, 7]

Варто зазначити, що за останнє десятиріччя по області показник захворюваності зріс на 12,8% (474,9 у 2018 році проти 421,1 у 2009 році), а по Україні – на 5,2% (348,4 у 2017 році проти 331,1 у 2008 році) [2].

У Кіровоградській області серед чоловіків найпоширенішими є рак легенів, шлунку, шкіри, пухлини лімфатичної та кровотворної тканин; у жінок – рак молочної залози, шкіри, шлунку, шийки матки (таблиця 1). Разом з тим, в області продовжує зростати рівень захворюваності на рак гортані, прямої кишки, яєчників, передміхурової залози, головного мозку.

Рівень захворюваності на злоякісні пухлини коливається від 605,1 на 100 тисяч населення по м. Кропивницький до 288,0 в Онуфріївському районі [2]. Найвищі рівні захворюваності зареєстровано у місті Кропивницький 605,1, місті Олександрія 577,6, Вільшанському 540,6, Маловисківському 496,9, районах (рис. 1).

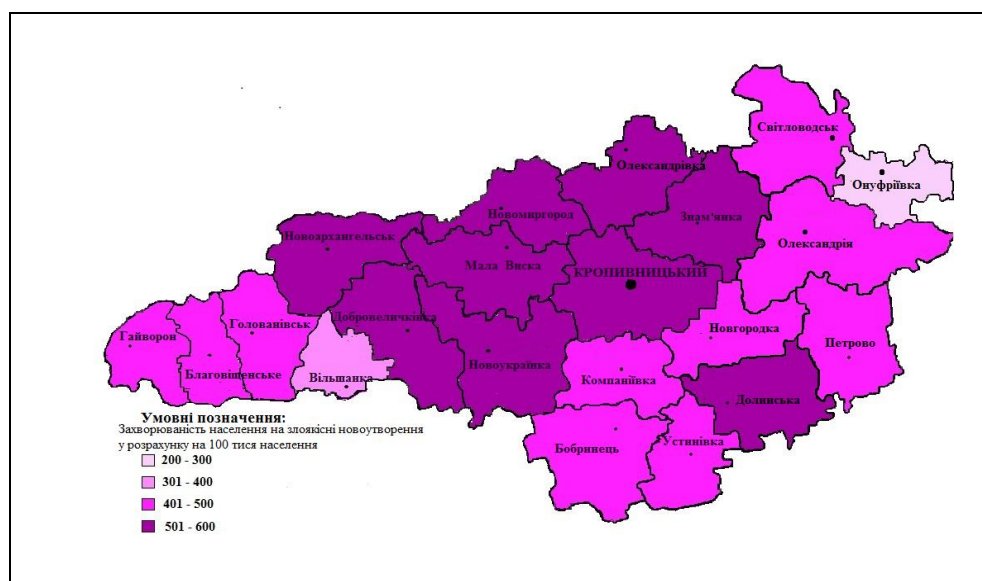

Рис. 1. Захворюваність населення на злоякісні новоутворення у Кіровоградській області за 2018 рік

Проаналізувавши показники захворюваності населення Кіровоградської області на злоякісні новоутворення за останні вісім років нами прослідковано та відображено у картосхемі динаміку змін по районах регіону (рис. 2).

Значне зниження показника захворюваності відбулося в Онуфріївському (34,3%), Олександрівському (15,9%), Голованівському (14,3 %) та інших районах. Водночас цей показник суттєво зріс у Долинському (29,3 %) та Вільшанському (25,7%) районах.

Високий показник онкозапущаності, який свідчить про незадовільний стан своєчасної діагностики злоякісних пухлин, спостерігається в Устинівському, Новомиргородському, Голованівському, Знам'янському, Маловисківському і Новгородківському районах.

Розглядаючи окремі локалізації злоякісних новоутворень спостерігаємо високий рівень запущаності раку глотки (37,3%), шлунка (41,2%), легень (31,6%),

нирок (26,9%), ободової кишки (21,5%), стравоходу (25%), передміхурової залози (28,1%).

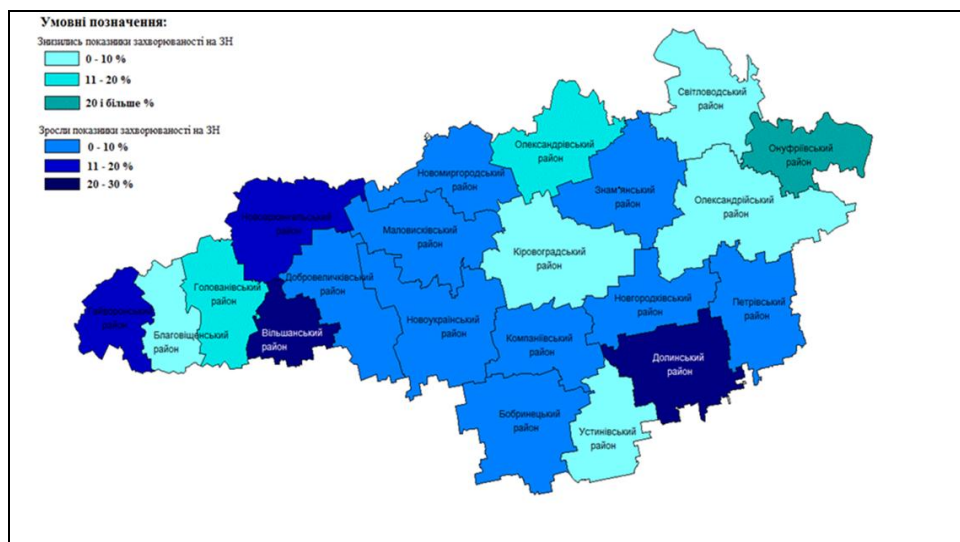

Рис. 2. Зміна показників захворюваності населення на злоякісні новоутворення за період з 2011 по 2018 роки

Відсоток хворих, які не прожили одного року з моменту встановлення діагнозу є інтегральним показником щодо організації і якості проведення профілактичних оглядів, своєчасності діагностики і адекватного лікування наданого лікувально-профілактичними закладами. Тобто, показник летальності до року використовується як індикатор якості медичної допомоги.

У Кіровоградській області варто вказати на високий показник летальності до року у Новомиргородському (45,3%), Устинівському (45,9%), Гоголівському (40,7%), Вільшанському (37,5%), Маловисківському (39,2%), Новоградківському (36,8%), Петрівському (36,8%) районах [1, 2].

Серед основних причин захворюваності населення на злоякісні новоутворення можемо назвати:

- радіаційний і радіохвильовий вплив;
- генетичну схильність до онкологічних патологій спадкового характеру;
- вплив канцерогенних речовин, які потрапляють з неякісною їжею в організм;
- куріння та надмірне вживання алкоголю;
- деякі інфекційні захворювання, що можуть ускладнитися розвитком онкологічного процесу;
- вік населення відіграє важливу роль у розвитку ракових пухлин (чим старша людина, тим вище ймовірність онкології);
- неправильний спосіб життя, ожиріння, нераціональне харчування;
- УФ-випромінювання може спровокувати деякі онкологічні форми на зразок раку шкіри [6].

Проведення профілактичних заходів і вдосконалення методів діагностики й лікування онкологічних захворювань дозволяє поліпшити результати лікування та знизити рівень захворюваності населення.

Первина профілактика раку передбачає здійснення програм охорони природи від забруднення канцерогенними речовинами і очищення зовнішнього середовища та навчання населення правил здорового способу життя (оптимальний режим харчування, відпочинку, дотримання особистої гігієни, відмова від куріння, зловживання алкоголем).

Вторинна профілактика раку здійснюється переважно медичним персоналом і спрямована на виявлення хворих з передраковими станами, доброякісними пухлинами, ранніми стадіями раку з наступною їх санацією. З цією метою проводять профілактичні огляди населення та використовують сучасні методи діагностики.

Висновки. Таким чином, Кіровоградська область належить до регіонів, де тенденція захворюваності на злоякісні новоутворення зростає і є однією з найскладніших в Україні.

Комплексний підхід до запобігання поширення онкологічних захворювань, який полягає в дотриманні профілактичних заходів, своєчасній діагностиці новоутворень та впровадженні інноваційних технологій лікування може вплинути на зменшення захворюваності та смертності від раку.

Література:

1. Головне управління статистики у Кіровоградській області [Електронний ресурс] : [Офіційний сайт Головного управління статистики у Кіровоградській області] / Режим доступу до сайту: <http://www.kirstat.kr.ua>.
2. Департамент охорони здоров'я [Електронний ресурс] : [Офіційний сайт Кіровоградської обласної державної адміністрації] / Режим доступу до сайту: <http://health.kr-admin.gov.ua/index.php/ofijna-informatsiya>
3. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] : [Офіційний сайт Державний комітет статистики] / Режим доступу до сайту: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Мезенцева Н.І. Захворюваність і здоров'я населення в Україні: суспільно-географічний вимір: монографія / Н.І. Мезенцева, С.П. Батиченко, К.В. Мезенцев – К.: ДП «Прінт Сервіс», 2018. – 136 с.
5. Національна наукова медична бібліотека України [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <http://library.gov.ua>
6. Основні причини й поширеність злоякісних пухлин [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.cancer.ic.ck.ua>
7. Показники захворюваності населення та використання ресурсів охорони здоров'я в Кіровоградській області за 2017 р. Довідник обласного центру медичної статистики управління охорони здоров'я Кіровоградської обласної державної адміністрації. – Кіровоград, 2018 р. – 250 с.
8. Присяжна Л. Государственные программы по онкологии. Взгляд на проблему. // Центр досліджень соціальних комунікацій [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.nbuviar.gov.ua>
9. У Кіровограді відкрили Український Центр Томотерапії для лікування онкологічних хворих [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.unian.ua/society/1092347-u-kirovogradi-vidkrili-ukrajinskiytsentr-tomoterapiji-dlya-likuvannya-onkologichnih-hvorih.html>

ВАКЦИНУВАННЯ – ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

**Чорна Анжела Юрїївна,
студентка спеціальності «Фізична
терапія, ерготерапія»,
Кіровоградський інститут розвитку
людини**

У статті розкрито питання історії вакцинування та її сучасності. Наголошено на тому, що вакцинація належить до активної імунізації і забезпечує епідемічне благополуччя при багатьох інфекційних захворюваннях.

Ключові слова: вакцинування, імунітет, щеплення, захворювання, пандемія грипу, проблеми з вакцинацією.

Актуальність та мета дослідження. Вакцинація – один із найбільших винаходів людства. Вакцинація потрібна для захисту від багатьох хвороб. Інфекційні хвороби дуже небезпечні та можуть викликати ускладнення, інвалідність, а деякі навіть – смерть. За оцінкою ВООЗ, щороку завдяки щепленням, у світі вдається зберегти від двох до трьох мільйонів дитячих життів. Завдяки вакцинації людство перемогло натуральну віспу. Захворюваність на поліомієліт знизилася на 99%. Щорічно понад 750 тисяч дітей уникають інвалідності. Знизився рівень захворюваності на правець, дифтерію, кашлюк, і краснуху. Смертність від кору знизилася на 75%. Щорічна смертність новонароджених від правця знизилася у понад 13 разів [5].

Загартовування, добре харчування важливі для здоров'я, але, на жаль, вони не захищають від інфекційних хвороб. Ніщо не зможе захистити вас від небезпечних інфекцій краще за вакцинацію. Альтернатив вакцинації немає.

На сьогодні багато наших співвітчизників відвідують інші країни або мають родичів за кордоном. Тож мають змогу переконатися, що там дуже актуальним є здійснення всіх щеплень. На сьогодні і засоби масової інформації проводять вакцинальну компанію замість антивакцинальної. Медики переймають зарубіжний досвід боротьби з антивакцинальниками. Багато пересічних громадян нашої держави є ентузіастами руху за вакцинацію, зокрема відома суспільна організація «Батьки за вакцинацію».

Сукупність означених факторів визначили актуальність теми статті.

Мета статті – опис дослідження вакцинації та її видів в історичному контексті та на сучасному етапі.

Огляд наукових праць з проблеми. Вакцинацію та її особливості відкрив англійський лікар Едвард Дженнер у 1796 році, а потім Луї Пастер досліджував розробки методу запобіжних щеплень, які не тільки заклали основи нової науки та імунології, але зробили можливим розвиток одного з найбільш важливих розділів профілактичної медицини. Л. Пастер виступив в Академії наук з доповіддю про результати своїх досліджень про сказ. Доповідь склала велике враження і викликала овації на честь великого вченого. Щеплення проти сказу не одержали відразу загального визнання.

Представником другого напрямку був П. Ерліх, який вважав, що основним захисним механізмом від інфекцій є гуморальні фактори сироватки крові. Інтенсивні дослідження цієї важливої проблеми ще до кінця XIX ст. показали, що ці дві точки

зору не є протилежними, а доповнюють одна одну. В 1908 р. Т. І. Мечников і П. Ерліх за розробку вчення про імунітет були удостоєні Нобелівської премії.

Тепер наука імунологія вивчає широке коло біологічних явищ: механізми захисту від інфекцій, пухлин, встановлення генетичних зв'язків між тваринами і рослинами, питання імуногенетики, імуногематології, імуногістохімії, імунодіагностики, імунотерапії, імунопрофілактики тощо. Знання із сучасної імунології останніми роками значно розширилися і переросли рамки старої класичної імунології, що була визначена її засновниками як наука про несприйнятливість організму до інфекції. Грунтуючись на досягненнях імунології, акад. Р. В. Петров (1982) дав визначення імунітету як способу захисту організму від живих тіл і речовин, які несуть на собі ознаки генетичної чужорідності. Ознаки роботи чужорідного геному несуть бактерії, віруси, найпростіші, черви, білки, тканини, змінені ауто-антигени (в тому числі ракові). Головним завданням імунітету є знищення клітин, що генетичне відрізняються від власних, нехай то буде чужа клітина чи клітина свого тіла, яка змінилася генетично.

Виклад основного матеріалу.

Вакцина – це біологічний препарат, що покращує стійкість до певної інфекції. Вона нагадує збудника хвороби, завдяки їй імунна система розпізнає, знешкоджує і запам'ятовує. Часто вакцини роблять з ослаблених чи вбитих вірусів та бактерій, їх токсинів чи протеїнів, а також речовин, що покращують імунну відповідь [1].

Вакцини відрізняються залежно від підходу до виробництва і типу антигену.

Розрізняють вакцини:

- що містять живі ослаблені віруси чи бактерії (наприклад, у вакцинах від поліомієліту, кору, краснухи, паротиту, туберкульозу, жовтої лихоманки);
- «живі» вакцини з ослабленим збудником хвороби «відтворюють» в організмі інфекцію без розвитку захворювання, формуючи таким чином імунітет проти інфекції;
- ті що не містять живих вірусів і бактерій.

До складу таких вакцин входять убиті високою температурою або хімічним шляхом віруси і бактерії (як у вакцинах від кашлюка, поліомієліту) чи окремі частинки вірусів або бактерій, їхніх продуктів (як у вакцинах проти ХіВ-інфекції, сучасних вакцинах проти кашлюка, гепатиту В).

На початку XVIII століття дружина британського посла в Туреччині леді Мері Монтагю описала та випробувала техніку варіоляції на власних дітях і намагалась поширити її в Англії. Але ці спроби не набули успіху. Через 90 років інший англієць, Едвард Дженнер, винайшов вакцинацію – зараження людей віспою корів. Після цього їх не уражала віспа ані корів, ані людей. Саме слово «вакцина» походить від латинського слова «корова». А в середині XIX ст. вакцинація від віспи стала в Британії обов'язковою. Вакцинація не була прибутковою справою для ініціаторів її проведення. В основі мотивації запобігання захворюваності було бажання знизити смертність від віспи.

Термін «вакцина» був введений Пастером на річницю класичної роботи Дженнера з коров'ячою віспою. Цей термін може бути застосований до усіх антигенів, які використовуються для індукції специфічного імунітету та послаблення результатів можливого інфікування у майбутньому. Вакцина вводиться дитині тоді, як тільки його імунна система починає давати імунну відповідь. У перші місяці життя вона недорозвинена і материнські антитіла, які отримує дитина пасивно через плаценту, а потім і з молоком матері, пригнічують його власне реагування. На практиці перша ін'єкція вакцини проти правця, дифтерії та кашлюка проводиться,

починаючи з 3 місяця життя, потім здійснюються періодичні реімунізації. Однак схеми вакцинації можуть розрізнятися в залежності від особливостей розповсюдження інфекцій у конкретних умовах [2].

Наведемо деякі факти щодо захворювань, проти яких здійснюється вакцинація

Гепатит В – інфекційне захворювання, викликане вірусом гепатиту В, що уражає печінку, приводячи до її запалення. Щороку від ускладнень, помирає приблизно 600 тисяч людей.

Туберкульоз – інфекційна хвороба, викликана бактеріями туберкульозу. Сьогодні у світі 50-60 мільйонів людей хворих на туберкульоз. Щороку хвороба вражає 7-10 мільйонів людей і стає причиною смерті 3 мільйонів [7].

Правець – гостре інфекційне захворювання, уражає нервову систему, викликає судоми скелетних м'язових волокон, що спричиняє задушення. Має надзвичайно високу смертність (90%) [7].

Поліомієліт – вірусна інфекція, що уражає нервову систему, викликаючи параліч і навіть смерть. Понад півстоліття поліомієліт був основною причиною паралічів у світі.

Кір – гостре вірусне захворювання, уражає переважно дітей і поширюється повітрянокрапельним шляхом. У світі хворіє 40 мільйонів осіб щорічно.

Краснуха – інфекційне захворювання. Близько 90 % усіх хворих становлять діти, переважно у віці від 3 до 7 років. Головна небезпека краснухи в тому, що вірус, який викликає захворювання, впливає на розвиток захворювання, впливає на розвиток плоду і може призвести до народження в майбутньому неповноцінної дитини.

Протит – гостре вірусне захворювання, за якого уражаються головно-нарколовушні залози. Можливі такі ускладнення, як менінгіт, панкреатит, цукровий діабет.

Для профілактики деяких інфекцій успішно використовуються полісахаридні антигени мікробної стінки. Наприклад, Віантиген S.typhi, менінгококові вакцини проти нейсерій. Вакцини цього типу викликають тимуснезалежну імунну відповідь. Позитивним є швидке формування імунітету після вакцинації, що дозволяє з їх допомогою проводити екстрену профілактику в епідемічному вогнищі. Недоліки: слабка імуногенність при застосуванні у дітей малого віку внаслідок незрілості їх імунної системи. Цей недолік усувається завдяки кон'югації полісахаридного антигену з білком (Неmophilus influenza Btype). [4]

Дорослим рекомендований певний перелік щеплень із дотриманням визначеного часового інтервалу [3]:

- від правця і дифтерії кожні 10 років;
- від грипу – сезонно;
- від вітрянки, якщо не хворіли раніше;
- від гепатитів А та В вакцинують людей з груп ризику;
- від папіломавірусу жінкам до 26 і чоловікам до 21 року. Якщо вони в старших вікових групах, необхідно проконсультуватись із лікарем. Вакцинація все ще може бути актуальною;
- від кліщового енцефаліту;
- від свинки, кору та краснухи [3].

Проблемами вакцинації в нашій країні займаються різні фахівці. В основному це педіатри і сьогодні вже «сімейні лікарі», що забезпечують проведення імунопрофілактики дітям, згідно із затвердженням МОЗ України «Календарем щеплень». Але також за необхідності цим займаються терапевти, хірурги,

травматологи (у тому числі й реабілітологи), інфекціоністи і представники інших медичних спеціальностей. Таким чином, до імунопрофілактики причетний дуже широкий спектр фахівців, які використовують імунопрофілактику тільки час від часу.

У більшості цих лікарів немає достатнього досвіду проведення вакцинації, необхідних знань її особливостей, оцінки необхідності, доцільності, побічних ефектів і ускладнень вакцинації і, найголовніше, – знань у галузі реальної оцінки протипоказань і небезпеки імунопрофілактики в конкретної людини. Чи є у нас фахівці, обов'язком яких і є вирішення вказаних проблем? Чи займаються вони реально саме цими проблемами?

У реєстрі лікарських спеціальностей, затверджених МОЗ України, вже багато років є такі клінічні практичні спеціальності як: «Дитяча імунологія»; «Імунологія»; «Клінічна імунологія» [4]. Саме їх представники й повинні вирішувати проблеми вакцинації як для окремих осіб, так і при масовій імунопрофілактиці. Але на практиці сьогодні це перекладається на плечі «багатоверстатника» – сімейного лікаря, який не може мати спеціальних і глибоких знань у питаннях імунодіагностики та імунопрофілактики.

Наприкінці 1980-х, початку 1990-х рр. були створені не просто методики оцінки ризику вакцинації, а в широку практику були впроваджені вже комерційні тест-набори для такої оцінки, що дозволяють прогнозувати виражені, тяжкі і серйозні індивідуальні алергічні (реакції негайного і сповільненого типів), у тому числі й анафілактичні реакції у відповідь на використання конкретних вакцин або їх компонентів. Такий тест-набір був розроблений і випускався науково-виробничою лабораторією «Імунодіагност» (м. Донецьк) і використовувався на усій території колишнього СРСР, передусім в Україні, оскільки в ній і вироблявся. Цей набір містив антигенні компоненти відразу 6 основних вакцин, а саме: коклюшній, дифтерійний, правцевий, поліомієлітний, коровий і паротитний антигени [6, с. 85]. Це власне була не ще одна наукова методика, а готовий тестовий набір з масовим виробництвом для використання в практичному секторі медицини. Наприкінці 1980-х, початку 1990-х рр. такі набори були доступні для усіх лабораторій стаціонарів і поліклінік (у той час багатопрофільні і спеціалізовані лікарні мали у своєму складі й власні поліклініки), принаймні, на території України. Ці набори активно використовувалися, оскільки були досить прості у виконанні й обліку, а також могли бути виконані навіть середнім медичним персоналом. Але з розвалом СРСР і з наступною економічною кризою, а також зі зміною спектру вакцин використання комплекту для РІЛ поступово припинилося. Практика використання цього набору показала, що його результати відносно оцінки небезпеки вакцинації не завжди були однозначні.

Висновки. Бути здоровим та обережати власне здоров'я – це правильно. Але є хвороби, що завжди виграють у перегонах навіть із найсильнішим організмом, якщо той їх раніше не «зустрічав». А від першої «зустрічі» із хворобою до доброї імунної відповіді на неї може минути до кількох тижнів. Деякі збудники завдають незворотної шкоди здоров'ю. Наприклад, вірус поліомієліту уражає нервову систему і може призвести до непоправного паралічу. Віруси папіломи чи гепатиту з високою часткою ймовірності призводять до виникнення ракових захворювань. Проблема з вакцинацією – соціальна.

Внаслідок діяльності суспільного руху антивакцинаторів, ВООЗ назвала «недовіру до вакцин» однією з десяти основних проблем охорони здоров'я в світі, над якими організація буде працювати у 2020 р. Небажання людей брати участь у вакцинації у разі доступності самих вакцин небезпечно тим, що воно може повернути назад той прогрес, що був досягнутий у боротьбі з інфекційними хворобами,

розвиток яких можна попередити за допомогою вакцин. Батьки, які недобросовісно ставляться до щеплень, ризикують здоров'ям, але не своїм, а здоров'ям власних дітей. Такий розвиток подій можна попереджувати шляхом підвищення обізнаності через поглиблення освіти медичних працівників.

Література:

1. Бондаренко А.М. Вкцинація – оцінка доцільності та ризиків / А.М. Бондаренко. – Кривий Ріг: Криворізький національний університет, Центр діагностики та лікування інфекційних хвороб, 2019. – 95с.
2. Вакцинація [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://unba.org.ua/assets/uploads/files/Metodychni%20rekomendatsiyi%20vakcinaciya.pdf>
3. Вакцинація для дорослих: які щеплення потрібні після 18 років і скільки це коштує [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ukrhealth.net/vakcinaciya-dlya-doroslyh-yaki-shheplennya-potribni-pislya-18-rokiv-i-skilky-ce-koshtuye/>
4. Глазко В.І. Словник сучасних біологічних термінів / В.І. Глазко. – Х.: «Основа», 2003. – 96 с.
5. Зверева В. В. Вакцины и вакцинация : национальное руководство / под ред. В. В. Зверева, Б. Ф. Семенова, Р. М. Харитова. – М. : ГЭОТАР-Медиа, 2011. – 880 с.
6. Фаллер Дж. М. Молекулярная биология клетки: Руководство для врачей / Дж. М. Фаллер Пер. С англ. под ред. акад. И.Б. Збарского. – М.: БиномПресс, 2004. – 272 с.
7. The introduction of variolation 'A La Turca' to the West by Lady Mary Montagu and Turkey's contribution to this [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/17383778>

РОЗДІЛ III.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗДОРОВ'Я

УДК 316.6

ДО ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ З ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ ОБМЕЖЕННЯМИ ЗДОРОВ'Я У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

**Бацман Ольга Сергіївна,
в.о. завідувача, доцент кафедри соціальної
роботи
Полтавський інститут економіки і права
Університету «Україна»**

У статті розглянуто поняття «адаптація». Розкрито аспекти процесу адаптації до умов навчання у ЗВО, висвітлено складнощі адаптації студентів з функціональними обмеженнями здоров'я в інтегрованому середовищі.

***Ключові слова:** адаптація, студент з функціональними обмеженнями здоров'я, інтегроване навчання.*

Постановка проблеми. Право людей з функціональними обмеженнями здоров'я на інтеграцію в суспільство та адаптацію в ньому – одна із вимог міжнародних стандартів, а забезпечення абітурієнтам та студентам з особливими потребами доступу до якісної освіти є основою інтеграції та пріоритетом соціальної політики різних країн. Доступність освіти зумовлює навчання у вищих навчальних закладах, можливість вибору форми навчання, технологій та методів, які застосовуються для адаптації та стимулювання індивідуального розвитку кожного студента з особливими потребами. Навчання та отримання соціального досвіду є єдиною можливістю для молоді та дітей такої категорії включитися в суспільне життя, адаптуватися до його умов, набути впевненості, свободи мислення, максимально можливої самостійності.

Важливим завданням держави та інших соціальних інститутів є створення для дітей та молоді з функціональними обмеженнями необхідних умов для подолання перешкод, що стоять на заваді повноцінному життю у соціумі. Зусилля повинні бути спрямовані на те, щоб ці люди стали повноцінними членами суспільства, поділяли людські цінності, ієрархізували їх на основі оцінки стану свого здоров'я та реалізували свої інтереси відповідно до власних особливих потреб. Не завжди можна подолати фізичний недолік людини, але потрібно зробити все, щоб навчити інвалідів осмислено і продуктивно адаптуватися та само реалізуватися у суспільстві, яке априорі збудовано з урахуванням потреб здорової людини. Тому напрямок дослідження виходу молоді з обмеженими функціональними можливостями зі стану соціальної ексклюзії, адаптації та інтеграції їх у суспільство є дуже вагомим питанням, що і обумовило **актуальність** даної статті.

Метою даної статті є теоретичний аналіз процесу адаптації до нових умов життя і навчання студентів з функціональними обмеженнями здоров'я.

Виклад основного матеріалу. Пристосування до нових умов життєдіяльності є складним процесом і залежить від значної кількості факторів.

На сьогодні феномен соціальної адаптації цікавить представників різних наук. Останні філософські дослідження проблеми адаптації в загальнофілософському трактуванні знайшли відображення в працях І. Бичко, О. Бондаренко, А. Кавалерова, М. Лукашевича, М. Мокляка, О. Панченка, Л. Шпак та ін.[1]. Психологи вивчають чинники адаптації особистості (Ю. Бохонкова, О. Кузнєцова), психологічну структуру професійної адаптації (Н. Чайкіна) та інші[1].

Соціологи та соціальні педагоги вивчають соціальну адаптацію дітей дошкільного віку, зокрема тих, які мають обмежені можливості (Ю. Долинний), підлітків у загальноосвітніх санаторних школах-інтернатах (Ю. І. Чернецька), адаптацію сиріт до навчання в ПТНЗ (Л. Кримчак), молоді в студентському середовищі (Т. Логвіновська); висвітлюють проблему соціальної адаптації в технологіях соціальної роботи (С. Харченко, М. Кратінов, Л. Ваховський, О. Песоцька, В. Кратінова, О. Караман), особливості соціальної адаптації як складової процесу соціалізації особистості (О. Безпалько, І. Зверева, Л. Коваль, С. Хлебікт ін.), адаптація людей з обмеженими можливостями (Е. Ярьська-Смірнова, П. Романов), адаптаційні можливості вищої школи для осіб з функціональними обмеженнями здоров'я (О. Дікова-Фаворська).

Термін «адаптація» виник у другій половині XVIII ст. Введення його в науковий обіг пов'язують з ім'ям німецького фізіолога Ауберта, який використав цей термін для характеристики явищ пристосування чутливості органів зору (або слуху), що виражається в підвищенні чи зниженні чутливості у відповідь на дію адекватного подразника. [2].

Адаптація – це динамічний процес, завдяки якому рухомі системи живих організмів, незважаючи на мінливість умов, підтримують стійкість, необхідну для існування, розвитку і продовження роду. Саме механізм адаптації, виробленої в результаті тривалої еволюції, забезпечує можливість існування організму в постійно мінливих умовах середовища. Завдяки процесу адаптації досягається збереження гомеостазу при взаємодії організму з зовнішнім світом [3, с.4].

Найголовніше завдання адаптаційного процесу – це проблема виживання людини через пристосування потенціалу організму людини до процесів природного і соціального середовища. В нашому випадку, коли потенціал організму обмежений, студенту з особливими потребами складніше, як в психологічному так і в інтелектуальному плані.

Для інтегрованого, комплексного розгляду адаптації людини слід насамперед диференційовано розглянути кожний із складових елементів рівнів адаптації – біологічний, психологічний та соціальний. Молодь та діти з функціональними порушеннями так чи інакше важче переживають і відчують на собі процес адаптації з його рівнями і це пов'язано не в першу чергу з хворобою, а пояснюється тим, що молодь даної категорії змінює звичайний стиль життя, своє оточення – в групі або суспільстві, на новий – менш знайомий для неї світ звичайних здорових людей.

Біологічна адаптація відбиває спільну з усіма живими організмами її біологічну організацію, а також особливе, специфічне біологічне в людині як такої, що має соціальну сутність [5].

Процес біологічного пристосування сприяє стабілізації, збереженню якісної визначеності виду. До адаптації організму відносять лише ту активну частину його

приспосувальної діяльності, яка у відповідь на досить нові зміни зовнішнього середовища викликає приспосувальну активність організму і спрямовує останню як на зміну організму, так і на перетворення середовища.

Теоретичний аналіз та практичний досвід свідчить, що більша її частина зумовлена насамперед структурами, притаманними лише людині. Ці структури виявляються в біологічній організації руки, горла, рота та інших органів, у біологічній організації неокортексу та закономірностях його функціонування, у функціях другої сигнальної системи.

Мотивація біологічної адаптації зумовлюється діалектичною єдністю мотивів гомеостатичного і негомеостатичного видів. На відміну від тварин, де мотиви та їх співвідношення відбуваються на рівні складних умовних рефлексів, у людини мотивація виявляється опосередковано функцією свідомості. Мотивація діяльності людини, у тому числі адаптаційної, належить до сфери науки психології і тому зумовлює потребу вивчення психологічної адаптації.

Психічну (психологічну) адаптацію розглядають як результат діяльності цілісної самокерованої системи, підкреслюючи при цьому її системну організацію.

Отже, адаптація людини, що мотивована орієнтувальними потребами, має активний характер, спрямована на усунення недостатньої орієнтованості людини, спричиненою появою новизни в навколишньому середовищі.

Орієнтувальні потреби мають структуру, яка включає пізнавальну потребу, потребу в емоційному контакті, а також потребу змісту життя [6].

Кожна з них зумовлює відповідні види адаптивної поведінки людини. Так під впливом пізнавальної потреби мотивується прагнення індивіда до пізнання незрозумілих явищ.

Потреби в емоційному контакті відповідає регулювання поведінки людини, залежно від емоційних ставлень інших людей. А у відповідь на потребу зміст життя формується прагнення співвідносити цінність власної особистості з різними рівнями колективних та загальнолюдських цінностей.

Відповідно, психічну адаптацію можна визначити як процес встановлення оптимальної відповідності особистості і оточуючого середовища в ході здійснення властивої людині діяльності, який дозволить індивіду задовольняти актуальні потреби і реалізувати пов'язані з ним значимі цілі, забезпечуючи в той же час відповідність максимальної діяльності людини, її поведінки вимогам середовища.

Психологічну адаптацію розглядаємо як процес засвоєння соціально – корисних стандартів поведінки і ціннісних орієнтацій, зближення установок і спрямованості особистості з очікуваннями соціального середовища.

Психічна адаптація є процесом, який включає в себе два аспекти: оптимізація постійної взаємодії індивіда з оточенням; встановлення адекватної відповідності між психічними і фізіологічними характеристиками.

Соціальна адаптація – це процес інтеграції людини в суспільство, в результаті якого досягається формування самосвідомості, рольової поведінки, здатності до самоконтролю й самообслуговуванню, адекватних зв'язків з оточуючими [3].

Розгорнута соціологічна теорія, яка описує процеси інтеграції індивіда в соціальну систему за рахунок інтерналізації загальноприйнятих соціальних норм міститься у роботах Т. Парсонса. Ним введений в науковий обіг поняття нормативної та ціннісної інтеграції, доведено, що функція соціальної інтеграції забезпечується діяльністю соціалізованих підсистем. Згідно поглядам Т. Парсонса центральний фокус процесу соціальної інтеграції, як органічної частини соціалізації складається в інтерналізації культури того суспільства де народився індивід, який «вбирає» в себе загальні цінності в процесі спілкування з людьми [1].

Студент з функціональними обмеженнями здоров'я – це насамперед людина, яка має обмежені можливості, обумовлені фізичними, психологічними, сенсорними і соціальними бар'єрами, щоне дозволяють їй легко і повноцінно інтегруватися та адаптуватися, жити повноцінним життям, як інші члени суспільства, тому, на наш погляд, доцільно виділити такі види соціальної адаптації для даної категорії в контексті досліджуваної проблеми: - активна адаптація, яка полягає у перетворенні середовища відповідно до умов, інтересів особистості; - пасивна адаптація - сприйняття впливу середовища як незмінного та підкорення умовам, що диктує життя; - креативна адаптація виступає певним компромісом щодо двох попередніх типів. Вона ґрунтується на фільтруванні впливів соціуму, сприймає те, що вважає слушним та необхідним. Якщо активна модель адаптації вражає своїм героїзмом, то креативна захоплює відчуттям необмежених можливостей людського духу [7].

В науковій літературі зустрічаємо і таку класифікацію:

- статична адаптація, коли абітурієнт націлений лише на сприйняття моделей і відтворення загальноприйнятих алгоритмів поведінки ;

- динамічна адаптація припускає не тільки «вписування» у середовище, але і його зміну [7].

На жаль, саме пасивна та статична адаптація найбільш поширена серед молоді з функціональними обмеженнями, а особливо в процесі інтеграції в суспільство. Але забезпечення освітніх можливостей для студентів з особливими потребами, створення певних умов для повноцінного навчання та спілкування з членами групи при необхідному рівні психолого-педагогічної готовності можуть змінити на краще процес адаптації даної групи осіб.

Таким чином, перед державою, соціальними структурами суспільства, соціальними інститутами постає завдання адаптації стандартів до особливих потреб людей, дітей та молоді, що мають інвалідність, для того, щоб вони змогли вийти зі стану ексклюзії і почали жити повноцінним, незалежним життям.

Вагомою складовою процесу адаптації молоді є створення відповідних умов для навчання та розвитку студентів у вищих закладах освіти, опанування знаннями, у майбутньому роботою, що виведе особу з функціональними обмеженнями здоров'я на більш високий рівень самореалізації та надасть можливості бути економічно незалежною особою. Важливим у життєдіяльності і розвитку особистості є саме період юності. Це час, коли людина формується як особистість і психологічно більш готова для сприйняття запропонованих шляхів адаптації. Отже, освіта – це можливість особистісного розвитку, здійснення мрій, розширення кола спілкування, набуття нового соціального досвіду, що створює передумови інклюзії.

Процес адаптації молоді з функціональними обмеженнями здоров'я до інтегрованого середовища розпочинається в до університетський період у межах підготовчих курсів і продовжується на студентській лаві в умовах реального вузівського навчання. Інтеграція стає для цих молодих людей головним завданням перших студентських років, коли їм потрібно інтегруватися в навчальний процес, у колектив студентської групи, пристосувати до ритму університетського життя і навчання свій організм, підтримуючи його працездатність, розкрити свої здібності й таланти.

Проблеми адаптації та доступності навчання для студентів з функціональними обмеженнями, пов'язані з труднощами комунікації, з їх руховими особливостями, що ускладнюють чи унеможливають конспектування лекцій, виконання письмових чи лабораторних завдань, складання письмових іспитів, тощо. Нечіткість вимови та специфіка артикуляції заважає їх вільному спілкуванню з іншими студентами та викладачами. Тому, на нашу думку, для полегшення навчання

та адаптації студентів з особливими потребами у навчальному процесі повинні впроваджуватися сучасні педагогічні та комп'ютерні технології, технічні засоби, зокрема для самостійної роботи, а саме: виконання практичних завдань та складання іспитів на комп'ютері; застосування диктофонів для аудіо запису навчальних занять; забезпечення студентів підручниками, опорними конспектами лекцій, іншими електронними та друкованими матеріалами; надання послуг тьюторів - записувачів для конспектування та тиражування навчального матеріалу; надання послуг тьюторів – консультантів із навчальних дисциплін та з користування технічними засобами;

Результатом цієї важливої роботи може бути не тільки розширення можливостей для навчання, адаптації та інтеграції студентів з особливими освітніми потребами, а й оздоровлення суспільства в цілому.

Висновки. Інтегроване навчання створює умови, що сприяють підвищенню соціальної активності, спрямованої на встановлення суспільних зв'язків і контактів, що призведе до зростання подальшої значущості, прагнення до досягнень і самореалізації, продуктивної життєдіяльності, і як наслідок – до соціального благополуччя. Саме інтегроване навчання дає можливість студентам з функціональними обмеженнями напрацювати досвід життя в світі «здорових людей».

Тому інклюзія значною мірою залежить від індивідуального підходу викладачів до студентів та адаптації освітніх програм вищих навчальних закладів. Отже, послуги інклюзивного навчання потребують гнучких підходів, спеціальних знань, кваліфікованих фахівців, додаткових послуг та ресурсів. Таким чином, адаптація виступає механізмом розвитку соціальної суб'єктності студентської молоді з вадами здоров'я, доопрацювання такого механізму і є вагомим завданням вищої школи.

Література:

1. Зайцев Д. В. Социальная интеграция детей-инвалидов/ Д. В. Зайцев. – Саратов: «Научная книга», 2003. – 255 с.
2. Милославова И.А. Адаптация как социально – психологическое явление / И.А. Милославова // Социальная психология и философия. – вып.2. – С.116 – 119
3. Психологический словарь/ Под ред. В.В. Давыдова, А.В. Запорожца, Б.Ф. Ломоваи др.; Науч. – исслед. институт общей и педагогической психологии Академии пед. наук СССР. – М.: Педагогика, 1983. – С. 418
4. Соціальна робота: Навчальний посібник // Соціальна робота. Книга II.- К.: ДЦСССМ, 2010. – С. 62 – 114
5. Соціальна педагогіка: Навч. посібник / За ред. А.Й. Капської. – К., 2000. – С.32 – 34
6. Давыдова Л.Е. Адаптивная активность разных социальных групп в условиях социального кризиса/ Л.Е. Давыдова // Вестник харьковского университета. – 2000. - № 483. – С. 36 – 39
7. Дікова-Фаворська О. М. Специфічні групи осіб з обмеженими можливостями здоров'я у фокусі соціології /О. М.Дікова-Фаворська. – Житомир: «Полісся», 2009. – 488 с.

УДК 371.7

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ НУШ

Бродецька Лілія Геннадіївна,
загальноосвітня школа І-ІІІ
ступенів № 2
Кіровоградської міської ради
Кіровоградської області,
учитель початкових класів та
англійської мови

У статті розглядаються поняття «педагогічна технологія», «здоров'язбережувальні технології». З'ясовано та проаналізовано основні види здоров'язбережувальних технологій в умовах освітнього процесу НУШ.

***Ключові слова:** здоров'я, учень, педагогічна технологія, здоров'язбережувальні технології, освітній процес.*

Постановка проблеми. У наш час людина, її життя й здоров'я визнаються як найвищі людські цінності, оскільки вони є показником цивілізованості суспільства, головним критерієм ефективності всіх без винятку сфер його діяльності. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [10].

За даними ВООЗ з 56,4 млн. випадків смертей в усьому світі у 2015 році більше половини (54%) були викликані 10 основними причинами, зокрема, 15 млн. осіб померли від ішемічної хвороби серця та інсульту (останні 15 років ці захворювання залишаються провідними причинами смертності у світі); 3,2 млн. осіб – від хронічної обструктивної хвороби легень; 8,8 млн. осіб. – від раку (онкологічні захворювання посідають друге місце серед причин смертності в світі, найбільша частота смертей настає від раку легенів, печінки, шлунку, колоректального раку та раку молочної залози); 1,6 млн. осіб – від діабету; деменції (хвороби Альцгеймера); 3,2 млн. осіб – від інфекції нижніх дихальних шляхів; 1,4 млн. осіб – від діареї; 1,4 млн. осіб – від туберкульозу. У 2015 році в результаті дорожньо-транспортних пригод в світі загинуло 1,3 млн. осіб, три четверти з яких – чоловіки і хлопчики [18].

Ідеями виховання здорового покоління, свідомого ставлення особистості до свого здоров'я та здоров'я інших, формування мотивації учнів на здоровий спосіб життя пронизані державні документи, в яких викладено найважливіші завдання сучасної шкільної освіти (закон України «Про загальну середню освіту» (1999 р.), «Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті» (2002 р.), Національна програма «Діти України» (1996 р.), Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти) (1996 р.).

Нажаль, значно зменшилася кількість спортивних шкіл, фізкультурно-оздоровчих клубів та, відповідно, скоротилася кількість залученої до занять в них

молоді, що поступово призводить до погіршення стану її фізичного, психічного і духовного здоров'я. Сьогодні перед науковцями та вчителями-практиками постає актуальна проблема забезпечення високого рівня фізичного, морального і психічного здоров'я дітей та молоді, оскільки реальна шкільна практика поки ще не забезпечує збереження й покращення стану здоров'я учнів: до 80-90 % дітей шкільного віку мають відхилення у здоров'ї [15].

Аналіз досліджень і публікацій. Вивчення проблеми навчання та виховання здорової людини, створення сприятливих для її здоров'я умов навчання вивчалася ще такими класиками як: К. Гельвецій, А. Дістервег, Я. А. Коменський, Ж.-Ж. Руссо. Серед відомих вчених, що приділяли увагу здоров'ю учнів, можна назвати В. Сухомлинського, К. Ушинського, Ш. Амонашвілі. Серед сучасних науковців, які працюють в даному напрямку, виділяють Т. Бойченко, О. Ващенко, О. Московченко, О. Дубогай, І. Муравов, А. Царенко, В. Павлюк.

Як свідчить статистика, у молодого покоління цінності і переваги здорового способу життя не набули світоглядної переконливої життєвої позиції. Ставлення до власного здоров'я у сучасної української молоді як до ресурсу, а не як до мети життя. Першопричиною такого стану речей є дефіцит у суспільстві етичного ставлення до культури здоров'я (Д. Колесов, В. Оржеховська, Ю. Сафанов), основні «фактори ризику» мають поведінкову основу (Л. Виготський, Д. Ісаєв), а вирішальну роль у збереженні та зміцненні здоров'я людини відіграє її спосіб життя (І. Авдєєва, О. Балакірева, Т. Бойченко, Л. Ващенко, О. Сакович).

Мета і завдання статті: розкрити особливості використання здоров'язбережувальних освітніх технологій в умовах НУШ; на підставі теоретичного аналізу науково-методичної літератури здійснити осмислення особливостей існуючих класифікацій здоров'язбережувальних технологій.

За визначенням ЮНЕСКО, **педагогічна технологія** – це системний метод створення, застосування і визначення всього процесу викладання і засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів і їх взаємодії, що своїм завданням вважає оптимізацію форм освіти [16, с.21].

У класифікації педагогічних технологій (управлінської діяльності, організації навчального процесу, виховної роботи та ін.) останнім часом виокремилася нова група – здоров'язбережувальні технології.

Слід зазначити, що здоров'язберігаюча педагогіка не може бути представлена як конкретна освітня технологія. Разом з тим, поняття «здоров'язберігаючі технології» об'єднує в собі всі напрями діяльності загальноосвітнього закладу з формування, збереження та зміцнення здоров'я учнів

Здоров'язбережувальні технології необхідні на усіх етапах підготовки майбутнього покоління до самостійного життя, а також неодмінно повинні бути забезпечені їм ще з початкової школи, адже доросла людина повинна бути готовою до виконання соціальних функцій як морально так і фізично.

Загалом, здоров'язберігаючі технології — це ті необхідні та ефективні технології, що не викликають у суб'єктів спрямування, що можуть бути ними отримані в процесі навчання, практичної підготовки та особистісного і професійного становлення: неврозів, стресових станів, хронічної втоми, дидактогенії, професійного вигорання та вигорання особистості, часткової втрати за певний період його предметних знань [16, с.22].

Т. Бойченко відмічає, що сутність здоров'язберігаючих технологій полягає в проведенні відповідних коригуючих, психолого-педагогічних, реабілітаційних заходів з метою поліпшення якості життя особистості: формування більш високого

рівня її здоров'я, навичок здорового способу життя, забезпечення професійної діяльності та її мінімальної фізіологічної «вартості» [2, с. 2].

Як зазначає О. Н. Московченко, здоров'язберігаючі технології – це сукупність наукових знань, засобів, методів і прийомів, що дозволяють оцінити функціональні та психофізіологічні параметри здоров'я індивіда; на основі оцінки параметрів здоров'я підібрати адекватне тренувальне навантаження, що дозволяє підвищити функціональні можливості організму з метою переходу його на новий рівень функціонування для збереження і зміцнення творчого потенціалу, підвищення рівня працездатності і соціальної активності, вирішення завдань спортивної підготовленості [13, с. 158].

Соловейова Н. І. розуміє здоров'язбережувальну освітню технологію як функціональну систему організаційних способів управління навчально-пізнавальною і практичною діяльністю учнів, яка науково й інструментально забезпечує збереження і зміцнення їхнього здоров'я [5, с. 35].

Карасьова Т. наводить таку класифікацію здоров'язбережувальних технологій, де зосереджується увага на змістовних напрямках функціонування здоров'язбережувального простору та загальних завданнях:

1. Медико-гігієнічні, що спрямовуються на дотримання належних гігієнічних умов навчання і виховання; проведення заходів щодо санітарно-гігієнічної освіти; проведення занять з ЛФК та ін.

2. Екологічні здоров'язберігаючі технології – спрямовані на виховання прагнення до створення екологічно оптимальних умов для життя.

3. Фізкультурно-оздоровчі технології. Їх реалізація спрямована на фізичний розвиток шляхом застосування певних засобів навчання і виховання.

4. Технології забезпечення безпеки життєдіяльності. У процесі реалізації цієї групи здоров'язберігаючих технологій передбачається визначення й упровадження в навчально-виховний процес рекомендацій фахівців з охорони праці, представників інженерно-технічних служб, цивільної оборони, пожежної інспекції та ін.

5. Здоров'язберігаючі освітні технології – педагогічні прийоми, методи, які не завдають шкоди здоров'ю суб'єктам освітнього процесу, створюють їм безпечні умови навчання та роботи в освітньому закладі; технології, що засновані на вікових особливостях пізнавальної діяльності, навчанні на оптимальному рівні «труднощі-складнощі», оптимальному поєднанні рухових і статичних навантажень, навчанні в малих групах, використанні наочності та поєднанні різних форм надання інформації, створенні емоційно-сприятливої атмосфери, формуванні позитивної мотивації до навчання («педагогіка успіху»), на культивуванні у майбутніх фахівців знань з питань здоров'я [11, с. 76].

О. Мітіна класифікує технології за характером діяльності на спеціальні (вузькоспеціалізовані) і комплексні (інтегровані). Серед спеціальних виділяють:

- медичні (технології профілактики захворювань; санітарно-гігієнічної діяльності);

- освітні (інформаційно-навчальні та виховні);

- соціальні (технології здорового й безпечного способу життя; профілактики поведінки);

- психологічні (технології профілактики і психокорекції психічних відхилень особистісного й інтелектуального розвитку).

До комплексних технологій відносять:

- технології комплексної профілактики захворювань, корекції та реабілітації здоров'я (фізкультурно-оздоровлювальні і валеологічні);

- педагогічні технології, що сприяють здоров'ю;

- технології, що формують здоровий спосіб життя [12, с. 57].

Отже, здоров'язбережувальні технології об'єднують у собі всі напрями діяльності навчального закладу щодо формування, збереження та зміцнення здоров'я дітей і є сприятливими умовами перебування дитини в навчальному закладі.

Аналіз класифікації існуючих здоров'язберігаючих технологій дає можливість виокремити такі типи [3, с.14]: здоров'язбережувальні, оздоровчі, технології навчання здоров'я, виховання культури здоров'я.

I. Здоров'язбережувальні – технології, що створюють безпечні умови для перебування, навчання, праці та ті, що вирішують завдання раціональної організації виховного процесу (з урахуванням вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм), відповідність навчального та фізичного навантажень можливостям організму [3, с.14].

До конкретних методів належать: диспансеризація; профілактичні щеплення; забезпечення рухової активності; вітамінізація, організація здорового харчування (в тому числі дієтичне); заходи санітарно-гігієнічного характеру, пов'язані з респіраторно-вірусними інфекціями та грипом [7, с. 25].

II. Оздоровчі – технології, спрямовані на вирішення завдань зміцнення фізичного здоров'я, підвищення потенціалу здоров'я. Так, як порушення саме психічного здоров'я приводить до порушення фізичного, духовного та соціального благополуччя, то необхідно більше приділяти уваги стабілізації психічного здоров'я [3, с.14]. Аналіз літератури виявив, що ефективними є не тільки фізична підготовка, гімнастика, масаж, а й нетрадиційні методики:

1. Арт-терапевтична робота припускає широкий вибір різних образотворчих матеріалів [1, с. 10]: фарби, олівці, воскові крейди, пастель; для створення колажів або об'ємних композицій використовуються журнали, газети, шпалери, паперові серветки, кольоровий папір, фольга, плівка, коробки від цукерок, листівки, тасьма, мотузочки, текстиль; природні матеріали – кора, листя і насіння рослин, квіти, п'р'я, гілки, мох, камінці; для ліплення – глина, пластилін, дерево, спеціальне тісто. Заняття різними видами художньої діяльності сприяють художньому розвантаженню, розвитку креативності та індивідуальності особистості, покращенню самопочуття. Основною метою арт-терапії є гармонізація розвитку особистості через розвиток здатності самовираження. Арт-терапія включає такі напрямки – малюнок терапія, музикотерапія, танцювально-рухова терапія, казкотерапія, ігротерапія .

2. Кольоротерапія належить до популярних напрямків психотерапії. Людство давно знало про цілющі властивості кольорів. Кольори виявляють такий вплив: розширюють чи звужують кровоносні судини; підвищують або знижують тиск; посилюють утворення червоних кров'яних тілець; зміцнюють імунну систему; збільшують перенесення кисню кров'ю; активізують і стабілізують обмін речовин і розширюють свідомість [17, с. 217]. Виявлено, що освітнє середовище повинно бути яскравим, але не перенасиченим різноманітними кольорами. За допомогою кольору можна активізувати пізнавальну діяльність дітей або допомогти заспокоїтися, сприяти відпочинку. Вчителю варто віднестися відповідально до оформлення класної кімнати, щоб дітям було комфортно і цікаво перебувати та навчатися.

3. Музикотерапія використовується як один із засобів корекції емоційних відхилень, страхів, рухових та мозкових розладів, відхилень у поведінці. Музика є невід'ємною частиною профілактики та корекції негативних наслідків стресу [4, с. 94]. Елементи музикотерапії можна використовувати як релаксаційну хвилину під час будь-якого уроку. А на уроках «Дизайн і технологія», образотворче мистецтво, фізична культура музика може супроводжувати процес виготовлення

виробу, малювання чи виконання фізичної розминки, що викликає інтерес дітей, покращує творчий процес, створює комфортну атмосферу в колективі.

4. Ароматерапія — метод впливу на стан, почуття організму людини за допомогою запахів. Термін «ароматерапія» був запропонований А. Концелем [8, с. 48]. Використовують технологію як засіб попередження перевтоми, роздратованості, депресії. Аромати підвищують стійкість до несприятливих факторів, допомагають саморегуляції, саморозвитку особистості. При використанні даного виду терапії необхідно враховувати вік та наявність алергії чи певних хвороб.

III. Технології навчання здоров'я — гігієнічне навчання, формування життєвих навичок (керування емоціями, вирішення конфліктів тощо), профілактика травматизму та зловживання психоактивними речовинами, статеве виховання [3, с.14]. Ці технології реалізуються завдяки вивченню навчального предмета «Я досліджую світ» включенню відповідних тем до предметів загально-навчального циклу (математика, навчання грамоти, «Дизайн та технології»), введення до варіативної частини навчального плану нових предметів, організації позакласної роботи. Важливу роль відіграють статеве виховання, антинаркотичне виховання та навчання прийомів контролю своїх емоцій та подолання стресів.

IV. Виховання культури здоров'я – виховання особистісних якостей, які сприяють збереженню та зміцненню здоров'я, формуванню уявлень про здоров'я як цінність, посиленню мотивації на ведення здорового способу життя, підвищенню відповідальності за особисте здоров'я, здоров'я [3, с.14]. Для реалізації даної технології найбільш важливим є уроки фізичної культури. Поряд із традиційними засобами фізичної культури, такими, як спортивні і рухливі ігри, гімнастичні вправи, плавання та інші, досить популярними стали нетрадиційні види рухової активності, які умовно можна розподілити на східні, європейські та американські, що мають різноманітну спрямованість: аеробну, анаеробну, аеробно-анаеробну; на розвиток сили, гнучкості, координації; на розвиток сили окремих м'язових груп, фізіологічних систем; на корекцію стану здоров'я, фігури й усунення недоліків будови тіла тощо.

Провідну роль в реалізації даної технології грає родинне середовище: батьки є зразком для наслідування. Коли в сім'ї ведуть активний спосіб життя, займаються спортом, загартовуються, то і дитина перейматиме дану модель поведінки.

Систематичне залучення м'язової системи до рухової активності робить величезний вплив на весь організм, стимулює інтелектуальну діяльність людини, підвищує продуктивність розумової праці і добре впливає на психічну й емоційну діяльність людини. Для цього потрібно цілеспрямовано використовувати доступні кожному учневі форми фізичної культури (ранкова гімнастика, прогулянки, біг «підтюпцем»), заняття рухомими видами спорту, танцями, а також виконанням гімнастичних вправ).

Засобами здоров'язбережувальних технологій є засоби рухової направленості – спрямовані на реалізацію завдань здоров'язбережувальних освітніх технологій (фізичні вправи, фізкультхвилинки, гімнастика, рухові ігри, тренінги); оздоровчі сили природи (заняття на свіжому повітрі, сонячні та повітряні ванни, водні процедури, фітотерапія, ароматерапія, вітамінотерапія); гігієнічні фактори (виконання санітарно-гігієнічних вимог, прибирання приміщень, дотримання режиму дня та режиму рухової активності, режиму, харчування та сну) [14, с. 27].

Дослідниця Т. Галко виділяє наступні напрями реалізації здоров'язбережувальних технологій: оптимізація морально-психологічного клімату у колективі та закладі загалом шляхом створення доброзичливої атмосфери; санітарно-гігієнічні та попереджувально-лікувальні заходи; організація оздоровлення в усі без винятку пори року; система фізкультурно-оздоровчої роботи; забезпечення

культурно-масової та волонтерської роботи; гнучкий та безпечний режим праці й відпочинку [6, с.63]

Вчитель не може самостійно в повному обсязі самостійно забезпечити умови реалізації здоров'язбережувальних технологій, тому педагогіка-партнерства має місце в даному випадку. Батьки та педагоги повинні завжди перебувати в тісній співпраці, узгоджувати застосування альтернативних методів, брати участь у спортивно-розважальних заходах як для учнів, так і для батьків. Організація колективних походів, екскурсій у природу планується школою і родинами учасників освітнього процесу.

Висновки. Аналіз науково-методичної літератури дозволив усвідомити сутність поняття «здоров'язбережувальної технології», а також визначені провідними педагогами та науковцями їх типи. Варто зазначити, що актуальність впровадження різноманітних здоров'язбережувальних технологій в освітній процес підтверджує думку про необхідність приділяти більше уваги вивченню стану фізичного та емоційного здоров'я учнів.

Література:

1. Бетенски М.І. Что ты видишь? Новые методы арт-терапии / М.І. Бетенски. – СПб.: Эксмопресс, 2012. – 126 с.
2. Бойченко Т. Валеологія – мистецтво бути здоровим /Т.Бойченко // Здоров'я та фізична культура. –2005. – №2. – С. 1-4.
3. Ващенко О. Здоров'язберігаючі технології в загальноосвітніх навчальних закладах / О. Ващенко, С. Свириденко // Директор школи. – 2006. – №20. – С.12-15.
4. Ващенко О. Як створити Школу сприяння здоров'я / О. Ващенко, С. Свириденко. – К. : Шкільний Світ, 2008. – 112 с.
5. Волобуєва Т. Здоров'язбережувальна технологія як система заходів з охорони та зміцнення здоров'я учнів // Рідна школа. – №7. – 2013. – С. 35-37.
6. Галко Т.Л. Напрямок вдосконалення здоров'язбережувальних технологій при підготовці фахівців соціальної сфери / Т.Л. Галко // Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції. Хмельницький: ХІСТ Університету «Україна», 2012. – 300 с.
7. Демінська Л.О. Аналіз змісту й умов використання здоров'язберігаючих технологій у системі загальноосвітніх шкіл / Л.О. Демінська // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблем– фізичного виховання та спорту. – 2010, № 11. – С. 23-26.
8. Денисенко Н.Ф. Через рух – до здоров'я дітей: навчально-методичний посібник / Н.Ф. Денисенко, О.П. Аксьонова. – Тернопіль: Мандрівець, 2010. – 88 с.
9. Ечева Н. Н. Рабочая книга практического психолога / Н. Н. Ечева. – Ростов н/Д: Феникс, 2010. – Изд. 8-е. – 314, [1] с.
10. Закон України «Про освіту»: від 05.09.2017 №2145-VII [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/stru.>
11. Карасева Т.В. Современные аспекты реализации здоровьесберегающих технологий [Текст] / Т. В. Карасева // Начальная школа. – 2005. – № 11. – С. 75-78.
12. Митина Е. П. Здоровьесберегающие технологии сегодня и завтра [Текст] / Е. П. Митина // Начальная школа. – 2006. – № 6. – С. 56-59.
13. Митчик О. Здоров'язберігальне середовище та здоров'язберігаючі технології у вищому навчальному закладі / О. Митчик // Фізичне виховання, спорт і

культура здоров'я у сучасному суспільстві : збірник наукових праць – 2012. – № 4 (20). – С. 156-159.

14. Омельченко С. Здоров'язбережувальна педагогіка: сучасні тенденції та перспективи розвитку / Світлана Омельченко, Любов Каліберда // Рідна школа. – 2012. – № 7. – С. 25-28.

15. Омеляненко О. Характеристика моделі здоров'язберігаючої професійно-педагогічної діяльності вчителя початкових класів. [Електронний ресурс] / О. Омеляненко – Режим доступу до ресурсу: – archive.nbuv.gov.ua.

16. Сироватко О. Підходи до формування здоров'язберігаючого середовища в закладі освіти / О. Сироватко // Директор школи. – 2009. – № 38 (566). – С.19-25.

17. Чепіга М. П. Стимуляція здоров'я та інтелекту / М. П. Чепіга, С.М. Чепіга. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2006. – 347 с.

18. The top 10 causes of death: Офіційний сайт World Health Organization [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs310/en/>.

УДК 378. 613.

ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

**Калюжна Оксана Іванівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичної
реабілітації,
Кіровоградський інститут розвитку
людини**

У статті йдеться про комплексний підхід до формування індивідуального здоров'я студентської молоді як важливого чинника професійного розвитку особистості. Високий професіоналізм та здатність особистості до саморозвитку, що є провідними якостями сучасного конкурентоспроможного фахівця, можливі за умови розробки й апробації інноваційних методів навчання та формування навичок здорового способу життя

Ключові слова: здоров'я, індивідуальне здоров'я, навички здорового способу життя, студентська молодь.

Постановка проблеми.

Стрімке зниження рівня здоров'я населення, зокрема молодого покоління, яке спостерігається протягом останнього десятиріччя в Україні викликає глибоке занепокоєння суспільства. Це зумовлено економічною кризою, погіршенням екологічної ситуації, падінням рівня життя, недоліками в системі охорони здоров'я тощо.

Все більшого поширення набуває явище, коли хвороби літніх людей виникають у молоді, зокрема студентської. Це пояснюється тим, що студентство перебуває у специфічних умовах навчальної праці та життя, які характеризуються високою інтенсивністю розумового та психоемоційного навантаження, збільшенням

обсягів інформації, порушенням режиму дня, харчування, сприяють підвищенню ризиків таких захворювань.

Мета статті: формування індивідуального здоров'я студентської молоді як важливого чинника професійного розвитку особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Помітне місце серед причин зниження рівня здоров'я студентів посідає відсутність пріоритету формування культури здоров'я як провідного чинника його збереження та зміцнення (Ю. Бойчук, Л. Вовк, Д. Воронін, Г. Карпенко, О. Файчук та ін.). У зв'язку з цим особливого значення набуває актуалізація сучасних систем зміцнення та формування індивідуального здоров'я як важливого чинника професійного розвитку особистості. Цю думку поділяють провідні педагоги, медики та біологи (М. Гончаренко, М. Гриньова, Г. Давидюк, Л. Животовська, Ж. Малахова, С. Страшко та ін.), наголошуючи у своїх дослідженнях, що нині особливо гостро постала проблема забезпечення підготовки майбутніх фахівців різних галузей з високим рівнем професіоналізму, творчої активності, які відповідально ставилися б до результатів свого навчання та до майбутньої професійної діяльності.

Кількісним і якісним резервам організму присвячені наукові праці Амосова М.М., Апанасенко Г.Л., цінності здоров'я індивіда – Узнадзе Д.Н., здоров'язберігаючим технологіям – Н.П.Абаскалова, компетентністному підходу до освіти здоров'язберігаючої діяльності – Казіна Е.М. та ін.

Виклад основного матеріалу.

На актуальності розв'язання зазначеного завдання наголошено в Національній доктрині розвитку освіти в Україні, Концепції неперервного валеологічного виховання й освіти в Україні, Законах України «Про охорону здоров'я», «Про вищу освіту» та ін.

Орієнтація цілісного освітнього процесу в загальноєвропейському та світовому контексті на підвищення рівня життя кожної людини, забезпечення умов для її самореалізації й самовдосконалення не завжди збігається з реаліями: низькою культурою здоров'я студентської молоді, поширеністю шкідливих звичок, відсутністю базових знань про засоби здорового способу життя.

Здоров'я – багатовимірний феномен і виявляється на індивідуальному і популяційному рівнях. Під індивідуальним здоров'ям розуміють динамічний стан збереження й розвитку психофізіологічних функцій індивіду, його оптимальної працездатності й соціальної активності при максимальній тривалості життя. Популяційне здоров'я (здоров'я населення, колективне, суспільне або громадське) – це процес соціально-історичного розвитку біологічної і психосоціальної життєздатності населення, яке проживає на певній території, у низці поколінь, підвищення його працездатності й продуктивності колективної праці, зростання екологічного домінування та вдосконалення людини як виду [2].

На нашу думку, здоров'я поняття відносне, щоб залишатися здоровим мало таким народитися, необхідно пильно стежити за дотриманням факторів, які впливають на його підтримання, а в окремих випадках і покращення. Це всім відомі ще зі школи принципи: фізична активність (адекватна віку, посильна, помірна але регулярна), раціональне та оздоровче харчування та профілактика харчових отруєнь, дотримання правил особистої гігієни, уникнення травматизації (наприклад, відвідання курсів екстремального водіння, самозахисту для дівчат, правильного групування під час падіння та ін.), психоемоційний стан людини [3].

Необхідною умовою здоров'я є його індивідуальна норма. Кожна людини має свою фізіологічну та патологічну міру відхилення від норми. Норма набула середньостатистичного виразу, який носить суб'єктивний характер. Проте,

найважливіші фізіологічні показники здоров'я (наприклад, показники роботи серця) можуть змінюватись під впливом таких факторів, як сезонність, метеорологічні та інші фактори. Якщо у співвідношенні двох протилежностей – норми та патології переважають елементи норми, людина вважається практично здоровою. Стан фізичного здоров'я індивідуума встановлюється за низкою антропометричних, клінічних, фізіологічних, біохімічних та інших показників з урахуванням статі та віку і залежить від географічних, метеорологічних та соціальних факторів.

Індивідуальне здоров'я молоді людини мусить бути пріоритетом та одним з важливих компонентів, які формують її особисту життєву позицію.

За даними ВООЗ, 60% факторів індивідуального здоров'я і якості життя пов'язано саме з нашими звичками. Мільйони людей хворіють, зазнають інвалідності й навіть помирають унаслідок нездорового способу життя. Нехтування науково обґрунтованими рекомендаціями призводить до нерозумного використання свого життєвого потенціалу і проблем зі здоров'ям, як-от порушення обміну речовин, хвороби суглобів і скелета, серцево-судинні захворювання, гіпертонія, надмірна вага тощо. Науковці виявили, що краще психічне здоров'я було пов'язане з частішою фізичною та розумовою діяльністю, помірним або нульовим уживанням алкоголю, відмовою від куріння, індексом маси тіла в межах норми (без істотних відхилень униз чи вгору) і сталим ритмом життя. Отже, що здоровішу поведінку обирає людина, то більше вона задоволена життям і менше схильна до психологічного дистресу [7].

Діагностика індивідуального здоров'я здійснюється розділом медицини, що вивчає методи та принципи встановлення діагнозу, це особливий вид лікарської діяльності, де лікар є суб'єктом, а хворий – об'єктом пізнання.

Під час дослідження будується модель можливої хвороби, яка зіставляється з еталоном – нозологічною формою мовою сучасної науки. Діагноз – це короткий лікарський висновок про суть хвороби та стан хворого, а висновок може бути у двох формах «здоровий» або «хворий». Вважається, що коли у людини не виявлено прояву патології, то вона є «здоровою», а якщо є відхилення та зміни від фізіологічної норми, то вона «хвора». Але такий підхід є досить умовним, тому що у людини може бути принаймні чотири стани:

- 1) оптимальна стійкість до дії патогенних факторів, коли хороша фізична, психічна та соціальна адаптованість;
- 2) передхвороба, коли можливий розвиток патологічного процесу без зміни сили дії патогенного фактора, внаслідок зниження резистентності;
- 3) стан, який характеризується наявністю патологічного процесу без специфічних симптомів хвороби;
- 4) хвороба, тобто такий прояв патологічного процесу, який позначається на соціальному статусі хворого.

У зв'язку з цим розглядається три типи діагностичних моделей:

1. Нозологічна діагностика.
2. Донозологічна діагностика за функціональними показниками.
3. Діагностика здоров'я за прямими показниками [7].

Пошук шляхів збереження та розвитку нації, її здоров'я, виробничих та репродуктивних функцій зумовлюють особливу увагу до проблем фізичного, соціального та психологічного благополуччя студентської молоді. Саме освітня система має актуалізувати процес збереження індивідуального здоров'я майбутніх фахівців та сприяти формуванню культури здоров'я студентства.

Головним результатом процесу формування індивідуального здоров'я студентської молоді як важливого чинника професійного розвитку особистості є

гармонійно сформована особистість фахівця, здатного відповідати вимогам сучасного суспільства, апробувати ініціативні нововведення, мобільно реагувати на нові соціальні запити. Такий фахівець зможе успішно реалізувати себе в житті і в професії в умовах вільної конкуренції [4].

Особистісний компонент здоров'я означає те, як людина усвідомлює себе як особистість, як розвивається її власне «Я», тобто самовідчуття власної самореалізації. Гармонійне поєднання різних способів і цілей самореалізації людини як особистості і є основою особистісного здоров'я. Духовний компонент здоров'я відображає суть людського буття, тобто основоположні цільові життєві настанови, які забезпечують цілісність особистості, її розвиток та життя в суспільстві. Це – стрижень цілісного здоров'я, який особливим чином впливає на інші його компоненти. Будь-яке рішення, прийняте людиною, може бути спрямованим або на підтримання здоров'я й попередження захворювання, або на руйнацію його як цілісної системи та розвиток хвороби. Цілісність індивідуального здоров'я визначаються різними системами, що беруть участь у підтриманні конкретного стану, рівня здоров'я. Вони інтегрально відображають будь-який прояв здоров'я, тісно пов'язані між собою і можуть бути виражені кількісно й якісно: рівень і гармонійність фізичного розвитку; резервні можливості основних фізіологічних систем; рівень імунного захисту й неспецифічної резистентності організму; наявність або відсутність хронічного захворювання, дефекту розвитку; здатність звільнюватися від метаболітів та ендотоксинів; рівень морально-вольових і ціннісно-мотиваційних настанов [2].

Особливої актуальності на сучасному етапі набула проблема формування культури здоров'я студентської молоді шляхом створення таких умов, за яких майбутній фахівець мав би відповідні можливості отримання актуальних знань, умінь та навичок щодо інноваційних технологій збереження й зміцнення здоров'я.

Мотиви здорового способу життя у студентів формуються на основі потреби бути здоровими, похідної від біологічної потреби самозбереження та соціальної потреби самоствердження. Дієвою силою, яка спрямовує особистість на зміцнення здоров'я, спонукає до оволодіння вміннями та навичками здорового способу життя є вчасно сформована потреба бути здоровим [5, с.3].

Висновки. Отже, формування культури здоров'я студентської молоді в системі вищої освіти повинно відбуватися шляхом усвідомленої діяльності особистості у різних мікросоціальних середовищах, а також шляхом перманентної самостійної роботи студентів, що проявляється у цілеспрямованій, організаційно та методично спланованій пізнавальній діяльності, яка реалізується шляхом формування індивідуальних стратегій збереження здоров'я студентів. Саме студентська молодь є майбутнім генофондом нації, саме від її активних зусиль у напрямку розбудови економіки нашої країни, залежить рівень розвитку медицини і те, наскільки комфортно буде жити й працювати особисто нам та нашим родинам, адже загальний рівень розвитку суспільства впливає і на індивідуальне здоров'я особистості.

Таким чином, головним результатом процесу формування індивідуального здоров'я студентської молоді в системі вищої освіти є гармонійно сформованна особистість, здатна відповісти сучасним викликам суспільства, мобільно реагувати на соціальні запити.

Література:

1. Абаскалова Н.П. Теоретико-практические аспекты здоровьесориентированных педагогических технологий, обеспечивающих

- формирование ключевой компетенции «быть здоровым» / Н.П. Абаскалова, А.Ю. Прилепо // Вестник педагогических инноваций. – 2008. – № 2 (14). – С. 62–73.
2. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження: колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. – Харків: Вид. Рожко С. Г., 2017. – 488 с.
 3. Калюжна О.І. “Здорова дитина – щаслива родина»: програма спецкурсу для батьків та вихователів / О.І.Калюжна – Кіровоград, 2004. – 20 с.
 4. Калюжна О. І. Формування навичок здорового способу життя підлітків у позашкільному навчальному закладі / О. І. Калюжна // Актуальні проблеми фізичної культури, олімпійського й професійного спорту та реабілітації у навчальних закладах України. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2009. – С. 138–143.
 5. Развитие профессиональной компетентности педагогов: программы и конспекты занятий с педагогами / авт.-сост. М. И. Чумакова, З. В. Смирнова. – Волгоград : Учитель, 2008, – 135 с.
 6. Соціально-педагогічний словник / за ред. В.В.Радула. – К.: “ЕксОб», 2004. – 304 с.
 7. Сайт центру громадського здоров'я МОЗ України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://phc.org.ua/news/zdoroviy-sposib-zhittya-yak-immunoprofilaktika>

UDK 796 : 613.7

FEATURES OF THE USE OF PHYSICAL CULTURE IN THE FORMATION OF A HEALTHY LIFESTYLE OF STUDENTS

Maksym Kupreenko

**Bohdan Khmelnytskyi Melitopol State
Pedagogical University, Assistant
Professor, Department of Theory and
Methods of Physical Education and
Sports,**

Hanna Sukhanova

**Bogdan Khmelnytskyi Melitopol State
Pedagogical University, Senior
Lecturer in the Department of Theory
and Methods of Physical Education and
Sports,**

Viktor Ushakov

**Bogdan Khmelnytskyi Melitopol State
Pedagogical University, Senior
Lecturer in the Department of Theory
and Methods of Physical Education and
Sports**

Exercise exercises stimulate metabolism, increase strength, mobility and balance of nervous processes. In this regard, the hygienic value of exercise, if carried out in the

open air, increases. Under these conditions, their overall health effect increases, they produce a tempering effect, especially if the classes are conducted at low air temperatures. At the same time such indicators of physical development, such as a chest excursion, vital capacity of lungs are improved.

Key words: *physical culture, sports, student youth, physical activity, health, healthy lifestyle.*

Formulation of the problem. One of the indispensable factors for a healthy lifestyle is the systematic use of physical activity, appropriate to gender, age, and state of health. They are a combination of a variety of motor actions performed in everyday life, as well as organized or independent physical education and sports, and united by the term «physical activity» [8,p.30] .

The purpose of the article is to determine the peculiarities of forming a healthy lifestyle of student youth by means of physical culture and sports.

Analysis of current research and publications. Among the modern scholars who are concerned with the formation of value orientations of youth on healthy lifestyle, research should be noted O. Azhyppo, I. Beha, G. Vashchenko, T. Glazko, D. Davydenko, O.Kotova, R. Kupchinova, S. Lapayenko, S. Omelchenko, N. Panina, T. Titarenko, Y. Shchedryn, O. Yaremenko and others. Scientists have come to the conclusion that it has significantly deteriorated the health of the population in general, especially the student youth, in connection with this medicine pedagogical help that would provide explanatory work.

Presenting main material. Most people involved in the field of mental activity, there is a restriction of motor activity. On the other hand, a significant portion of students are interested in sports, which have become one of the types of social activities. A high level of achievements in sports requires physical activity to be performed by those who are very large in volume and intensity. Hence, an important task arises - the determination of the optimal, as well as the minimum and maximum volumes of motor activity.

Minimum boundaries should characterize the range of movements that a person needs to maintain a normal level of functioning of the body. The optimal border should determine the amount of locomotor activity at which the best functional state of the body, a high level of educational, labor and social activities are achieved. The maximum limit should warn against an excessively high amount of physical activity, which can lead to overwork, a sharp, decrease in the level of working capacity in school, work. Of course, these boundaries are relative, mobile, and determined by many factors: age, gender, level of fitness, nature of activity (mental, physical), lifestyle, temperament, and the like [7,p.433; 11,p.335] .

A decrease in motor activity causes a state of hypokinesia (lack of movement), characterized by a number of significant disorders not only in the functioning of various physiological systems of the body, but also in the social behavior of a person.

Hypokinesia has a negative effect on the musculoskeletal system (muscle mass decreases, speed-strength qualities, endurance are lost, which leads to a change in bone and cartilage tissue). People leading a sedentary lifestyle, as a rule, are distinguished by insufficient development of the respiratory and circulatory organs.

Studying at a higher educational institution and playing sports of the highest achievements make high demands on students. Students involved in the field of sports, should be aware that their activities are prestigious in nature. To maintain this prestige, they have to spend not only free, but also often study time (staying at training camps, etc.). Large physical and mental stresses lead to general fatigue, often reducing the mental performance of student athletes. Therefore, the higher school has a difficult task – to

create for students-athletes such a mode of study, life and training that without reducing the level of sports achievements would provide the opportunity for successful study [1] .

Studies show that the use of physical culture products in the amount of 9-12 hours per week or 1.3-1.8 hours daily creates stable prerequisites for students' physical excellence . To do this, in the mode of the day should be used morning exercise in the open air for 20-30 minutes or more daily walks for 30-60 minutes, and in the free day of school – a variety of physical activities (hiking, games, and entertainment and other ugoe) lasting 2-4 hours. Through the use of exercises with increased intensity, their volume can be reduced. For example, a 2-hour walk at a speed of 4.5 km per hour will be completely replaced by a 15-minute run at a speed of 10 km per hour or 30 minutes of playing basketball [9,p.105] .

The motivational side is very important in enhancing students' use of physical culture means . Wellness activities should cause «functional» pleasure from their implementation («muscle work»). Repeated exercises exercise with gradually increasing physiological load the more the need to become students of the more enjoyable and interesting they are for them.

The motor and mental activities of man are interconnected. During a period of intense mental work, people usually have a concentrated expression on their faces, lips tightened, and a tense neck. It was found that during mental work that does not require effort and precisely coordinated movements, the muscles of the neck, shoulder girdle, facial expressions and speech apparatus are most often strained , because their activity is closely connected with the nerve centers that control attention, emotions and speech.

Thus, the nervous system seeks to activate the cerebral cortex, to maintain efficiency. If this process goes on long enough and monotonously, then the cerebral cortex gets used to these irritations, the process of its inhibition begins, and its working capacity decreases. To limit the formation of monotonous voltage, active movements are necessary. They quench nervous excitement and relieve muscle tension.

For the prevention of neuro-emotional and psychophysical fatigue, such terms as recreation, relaxation are used.

The term recreation – (translated from Latin) – restoration through motor actions of an entertaining and entertaining nature.

Relaxation (translated from Latin) is a decrease in tension , a gradual weakening of a condition after the termination of the factors that caused this condition.

Distinguish between passive rest (sleep) and active, associated with motor activity. The physiological basis for outdoor activities is associated with the name of I.M. Sechenov, who for the first time showed that a change in the work of some muscles by the work of others, is better at restoring strength than complete inaction.

This principle has become the basis for organizing leisure activities in the field of mental activity, where appropriately organized physical activities in the process and at the end of mental work have the effect of maintaining and improving mental performance.

There are various forms of using motor activity in outdoor activities: in the mode of a work day , morning hygienic gymnastics, a physical break, educational (compulsory and optional) and independent students of physical education, classes in educational practices; in their free time – at the weekend (hiking, walking, sporting events and other events), and student summer camps .

As noted in scientific works [2,p.109; 5,p.141; 6,p.51], that, with the intensive process of introducing students to the values of physical culture through theory and practice, significantly activates the cultural potential of the student's personality, broadens his worldview, improves spirituality, and promotes the formation of an active life position .

In the practical section of the physical education program for students, classes are traditionally held in three departments: 1) in the main educational department; 2) in a special medical department; 3) in the department of sports improvement.

For the program of students assigned to a special medical group, the nature of the means used, the volume and intensity of the loads is carried out according to the results of the biomedical diagnosis of the nature of the disease. In the rehabilitation and health-improving program of students with deviations in the activity of the cardiovascular and respiratory systems, the basic versions of complexes of general developmental physical exercises are used, the differentiated use of aerobic exercises, breathing exercises is allowed [10].

For a group of students with diseases of the digestive system, metabolic and visual impairment, priority will be given to the formation of versatile motor potential using moderate aerobic exercise loads. In the group of students with deviations in the musculoskeletal system, general developmental exercises of local and regional impact, as well as professional and applied physical training facilities are used [10].

The practical section of the program of the main educational department is built taking into account the increasing interest of students in sports. It involves the application of advanced sports technology in the practice of physical education.

The sports orientation of physical education provides a solution to the problems of forming a diverse motor potential of students, mastering modern techniques of motor actions, developing bioenergy supply mechanisms, creating an individual style of competitive activity and obligatory participation in a series of competitions for the championships of a group, faculty, university, city, country. An important place in the section is occupied by professionally-applied physical training of students [3,p.172].

The program section of the sports improvement department is characterized by the use of a complex of modern means, methods and conditions, with the help of which high readiness of athletes to participate in competitions is ensured. The concept of a humane attitude to the health of students is laid at the heart of the strategy of differentiated determination of individually acceptable physical loads by volume and intensity at three educational departments, which undoubtedly contributes to the development of their biogenetic development program, ensures the harmony of spiritual and physical improvement of each student [1].

Thus, the tasks of health care for students and the promotion of healthy need to take care of your health;

- formation of skills to make the correct mode of the day;
- training self-control, self-esteem, self-regulation of health;
- knowledge of the interrelation of health components, principles of a healthy lifestyle;
- imagine a person's responsibility for his or her health; lifestyles should include:
 - creation of an environment in the educational institution that has a positive effect on the health and formation of a healthy lifestyle of students;
 - formation of knowledge about health, about factors that contribute to health, about the importance of health for successful educational and professional activity, the
 - knowledge of age-specific features of physical and mental health development;
 - knowledge of the definition of immunity, ways to increase immunity;
 - possession of methods of self-education of healthy lifestyle skills;
 - ability to carry out self-regulation in different activities, as well as in crisis situations;
 - ability to exercise self-observation;

- be aware of the negative impact on the health of bad habits (drunkenness, smoking, drug addiction, substance abuse);
- ability to withstand bad habits;
- have knowledge of the basics of rational nutrition;
- knowledge of the beneficial effects of physical culture and sport on the health of the young person;
- having a habit of physical education and sports;
- mastering the skills of self-healing;
- involvement of parents of students in active work on forming a healthy lifestyle [4,p.157; 5,p.141;8,p.30].

Conclusions. The system of values, motivation, habits, purposeful behavior of the individual become their own kind of core implementation of social ideology in healthy lifestyle issues. IN one of the fundamental points in this context is a dissemination of knowledge about student youth the importance of a healthy lifestyle, opportunities the use of physical culture and sports, correcting and preserving health based on the use of modern fitness technologies.

References:

1. Абдуллаєв А. К. Олімпійський та професійний спорт / А.К. Абдуллаєв, В.С. Ушаков, І.В.Оєбар. – Мелітополь : ФОП Силаєва О.В., 2017. – 76 с.
2. Карабанов Є. Фізична культура як складова здорового способу життя / Є. Карабанов, А. Єфремов, А. Керімов, Є. Лічний // Формування стратегій міжкультурної комунікації особистості учня в онтогенезі: від методики до методології: тези Міжнар. наук.-практ. конф.(13-14 вересня 2018 р.). – Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2017. – С.109-112.
3. Карабанов Є. О. Вплив професійно-прикладної фізичної підготовки на рівень здоров'я майбутніх інженерів-механіків. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. – Випуск 3К (56)'. – 2015. – С.172-175.
4. Косівська А.В. Формування здорового способу життя студентської молоді засобами фізичного виховання / А.В. Косівська, А.С. Ровний // Матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції «Фізична культура, спорт та здоров'я», 2015. –С.157-159.
5. Котова О.В. Формування культури здоров'я у студентів вищих навчальних закладів в умовах навчально-виховного процесу / О.В. Котова, В.В. Сергєєв // Збірник статей, тез і доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції «Філософія здоров'я – здоровий спосіб життя – здорова нація». – Херсон: ДВНЗ «ХДАУ», 2018. – С. 141-142.
6. Котова О.В. Ставлення студентів до фізичної культури і спорту як способу формування здорового способу життя / О.В. Котова, О.В. Непша, О.О. Попазов // Актуальные научные исследования в современном мире // Журнал. – Переяслав-Хмельницький, 2019. – Вып. 1(45), ч. 5. – С.51-56.
7. Купреєнко М.В. Використання фізкультурно-оздоровчих технологій в оптимізації рухової активності студентської молоді / М.В.Купреєнко, О.В. Непша // Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів II-ої Міжнародної науково-практичної конференції. – Баку –Ужгород – Дрогобич: По світ, 2017. – С. 433-435.
8. Непша О.В. Формування мотиваційно-ціннісного ставлення студентської молоді до занять фізичною культурою / О.В. Непша, Г.П. Суханова //

Фізичне та спортивне виховання у вищих навчальних закладах. – Запоріжжя: ЗНТУ, 2017. – С.30-33.

9. Ушаков В.С. Шляхи формування фізичної культури особистості студентів вищих навчальних закладів / В.С. Ушаков // Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку: збірник тез. Том 2. – Бердянськ: БДПУ, 2018. – С.108-109.

10. Христова Т.Є. Основи лікувальної фізичної культури / Т.Є. Христова, Г.П. Суханова. – Мелітополь: ТОВ «Колор Принт», 2015. – 172 с.

11. Aghyppo A. Role of physical education on the formation of a healthy lifestyle outside of school hours /A. Aghyppo, S. Tkachov, O. Orlenko // Journal of Physical Education and Sport. – 2016. – № 16(2). – P. 335-339.

УДК 316.624.2-053.5

ПРИЧИНИ ПРОЯВУ БУЛІНГУ СЕРЕД ДІТЕЙ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

**Терещенко Анастасія Вікторівна,
начальник навчально-методичного
відділу Кіровоградського інституту
розвитку людини**

У статті представлені сучасні підходи розгляду поняття булінг, а саме як варіант агресії. Аналізуються закономірні взаємозв'язки між змістом підліткових страхів і тривог і агресивністю. Представлені результати дослідження, у рамках якого зіставляються послідовні виміри показників тривожності і супутніх їм показників агресивності у 60 учнів 8-го, а потім 9-го року навчання. З'ясується, що ворожість стабільно позитивно корелює з шкільною, самооцінкою, міжособовою і магічною тривожністю підлітків.

Ключові слова: булінг, легітимізація агресії, соціально-економічна нерівність, ворожість, самооцінка, тривожність, дезадаптивний перфекціонізм.

Актуальність та мета дослідження. Суспільство змінюється, розвивається прогресуючи або деградує, таким чином, формуючи «нову людину», в чомусь несхожого на представників того середовища, в якому він виріс. Але яке зараз підростає покоління, таким буде і «нове суспільство». Відстоюючи «вічні цінності людства» вихователі і педагоги сучасності стикаються з реальними труднощами, обумовленими соціальними умовами, що змінилися, руйнують систему цінностей, пов'язану з прогресивними тенденціями розвитку.

Однією з таких проблем стає проблема булінгу – розширення сфери її проявів, які сприяють розвитку тенденцій агресивності і ворожості в суспільстві.

Мета статті – встановити основні поняття булінгу, причини проявів, проведення дослідження у школі, наслідки та шляхів попередження булінгу.

Огляд наукових праць із проблеми.

О. Ожйова вважає, що основною характеристикою булінгу є емоційне приниження, образа почуттів людини, що призводить до виключення її з групи.

Дослідниця зазначає, що булінг – це агресивна поведінка, яка спрямована на приниження почуттів, висловлювання негативних емоцій і принизливих оцінок щодо іншої людини. При цьому булінг не є порушенням закону, адже в кримінальному кодексі, як правило, немає закону, згідно якого така поведінка карається [6, с. 18].

У науковій літературі, присвяченій питанням булінгу, представлено багато визначень цього явища. Д. Лейн визначає булінг як «соціальну взаємодію, через яку одна людина (іноді декілька) зазнають нападів іншої людини (іноді декількох, але, як правило не більше чотирьох) майже щодня впродовж тривалого періоду (декількох місяців), що викликає у жертви стан безпомічності і виключення з групи» [5, с.10].

Як зазначає П. Рандолл, є очевидним, що жодна дитина не народжується з якимось особливим геном булінгу, який чекає на сприятливі обставини, щоб розпочати свою руйнівну дію. Більшість розуміє, що людина, яка поводить себе подібним способом є продуктом складних соціальних процесів, які через недосконале навчання і виховання, створюють антисоціальну особистість, схильну до агресивного маніпулювання іншими людьми, як правило, слабшими. До тих пір, поки моделі соціалізації (у тому числі й гендерної) будуть недосконалими, невідповідними розвитку сучасного суспільства, будуть виховуватися люди, які ставатимуть ініціаторами булінгу у школі, на робочому місці, в сім'ї [2, с. 73]

Виклад основного матеріалу. На сьогодні психологи і соціологи звертають увагу на збільшення кількості випадків булінгу (bullying) – хуліганство, бійки, шкільне цькування – серед учнів початкових класів та підлітків [6, с. 12]. На відміну від випадкової сварки або бійки між людьми, булінг – регулярно здійснювана умисна агресивна поведінка. У психологічній літературі під терміном «булінг» прийнято розуміти сукупність соціальних, психологічних і педагогічних проблем, тобто булінг не є приватним відособленим явищем, наприклад, в шкільному середовищі. Попри те, що булінг проявляється в досить стійких соціальних групах, це широкий спектр соціальної поведінки [6, с. 13]. Учасники боулінгу мають неоднакову фізичну силу або соціальну владу разом з прагненням це підтверджувати. Будь то фізична або емоційна агресія з боку однієї людини або групи, важливо, що жертва не здатна себе захистити. Які-небудь характеристики жертви – іншість, невпевненість в собі, низький соціальний статус – є частою, але не єдиною причиною цькування; причинами булінгу можуть бути потреба у владі з боку переслідувачів, прийняття булінгу як норми з боку спостерігачів, ксенофобія. Непрямий булінг має на увазі маніпуляцію соціальними стосунками, що веде до соціальної ізоляції жертви.

Дослідження розкривають негативні наслідки боулінгу для жертв. Висока вірогідність перетворення цих людей в агресорів. Крім того, у жертв булінгу підвищений ризик схильності тривожності і депресії. Паралельно психологи відзначають наявність вікових проблем самооцінки і образу, що формується, в цілому сучасного школяра вже на момент навчання в 5-х, 6-х класах. Подання новинного матеріалу в ЗМІ може робити негативний вплив на характер страхів і тривог як дорослих, так і дітей.

Упродовж останнього десятиліття учні загальноосвітніх шкіл серед страхів вказують війну, фізичне насильство, напад незнайомця, пограбування, звільнення або смерть батьків, бідність, невдачі, неуспіх.

Сьогодні в суспільстві гостро стоїть проблема легітимізації агресії. Грубість по відношенню до учителя – поширене явище сучасного шкільного життя. Сильний вплив на психічне здоров'я робить соціальна ситуація невизначеності, що пов'язано з постійною трансформацією цінностей, еталонів і норм [8, с. 112].

Одним з основних мотивів здійснення агресивних дій можуть бути проблеми самооцінки і рівня домагань. Відомо, що порушенням самооцінки і образу Я людини зазвичай супроводить підвищений рівень самооцінкою.

Розглядаючи булінг як варіант агресії, ми прагнули проаналізувати закономірні взаємозв'язки між змістом підліткових страхів і тривог і агресивністю. Акцент дослідження був зроблений на співвідношенні позиції школяра-учасника

булінг і рівня його агресивності і тривожності. Аналізувалися наступні види тривожності: шкільна, самооцінка, міжособова, магічна тривожність, викликана розбіжністю між власними високими стандартами і їх досягненням.

Нами був проведений соціометричний тест в адаптації А.Я. Каплана. Ми задавали одне позитивне («Кого б ти запросив на свій день народження?») і один негативне («З ким би ти не хотів сидіти за однією партою?») питання. На питання кожна дитина робила за списком класу 5 виборів. Потім підраховувалися індивідуальні соціометричні індекси. Перерахуємо їх:

- Затребуваність – число позитивних виборів в класі цієї дитини;
- Ізольованість – число негативних виборів;
- Статус – різниця між числом позитивних і негативних виборів;
- Задоволеність – кількість взаємних позитивних виборів;
- Напруженість – кількість взаємних негативних виборів;
- Фрустрованість – число знехтуваних позитивних виборів;
- Егоцентричність – число затребуваних негативних виборів.

Включене спостереження в динаміці, бесіда.

У класних керівників узяті оцінки незвичності поведінки (причина в поведінці учня, а не в його пізнавальних здібностях). Приклади незвичайної поведінки: часто тягне руку, хоча потім не може відповісти на питання; під час уроку ходить вільно по класу, не реагуючи на зауваження педагога. Крім того, класні керівники ранжирували агресію школярів до оточення, включаючи викладачів і інших дорослих, а також символічні дії: ламає стільці, сильно б'є ногами сумку і ін.

Педагог оцінював незвичність поведінки і агресію до оточення дитини за трибальною шкалою.

Дослідження виконане на базі середньої загальноосвітньої школи І-ІІІ м. Кропивницького (учні 4-го класу).

Розібратися в причинах явища – зробити тільки перший крок. Далі починається робота, в якій мають бути задіяні і діти-жертви, і їх батьки, і учителі, і, звичайно, увесь клас (і переслідувачі, і байдужі спостерігачі). Переламати стереотип, що склався, знедоленого – завдання непросте. Іноді єдиним виходом залишається переклад дитини в інший клас і навіть іншу школу. Природно, найправильніше присікати подібні явища в самому зародку.

Ані вчителі, ані психологи, ані батьки не повинні залишатися в стороні від того, що відбувається. Тільки спільними зусиллями можна змінити ситуацію в класі і навчити хлопців нормальним формам взаємодії.

Аналізуючи проблему білугу в цілому, ми рекомендуємо:

1. Слід з першого дня присікати будь-які кепкування над невдачами однокласників.
2. Також необхідно присікати будь-кого зневажливі зауваження на адресу однокласників.
3. Якщо з яких-небудь причин репутація дитини зіпсована, треба дати йому можливість показати себе у вигідному світлі.
4. Важливо допомогти непопулярним дітям показати свою корисність для колективу (один прекрасно малює, інший добре грає на гітарі, третій дуже багато знає про космос і так далі).
5. Слід уникати обговорення і оцінювання особистих якості дитини перед усім класом.
6. Допомагають об'єднати клас спільні заходи, постановки спектаклів, випуск стінгазет і так далі.

7. Необхідно дати можливість найбільш активним дітям проявити себе в мирних справах і самоствердитися за рахунок своїх здібностей.

8. Необхідно уникати висміювання і порівняння хлопців на уроках.

9. Учителям краще уникати ситуацій, в яких частина дітей може залишитися незатребуваною або знехтуваною однокласникам.

10. В проблемних класах учителям слід заздалегідь розподілити учнів по командах так, щоб уникнути конфліктів.

11. Якщо в класі є відкидані діти, то краще уникати змагань і суперництва, оскільки програш спровокує новий конфлікт. У невдачі звинуватять саме знедолених.

12. Має сенс поговорити з переслідувачами про те, чому вони пристають до жертви. Звернути їх увагу на почуття жертви.

Як показує практика, стосунки в класі багато в чому залежать від тактики поведінки, обраної учителем з перших днів роботи з класом. Учитель може не лише не допустити виникнення ситуації відкидання, але і сприяти подоланню стереотипу відносин в класі.

Висновки та перспективні дослідження.

Таким чином, якщо вчасно здійснити профілактику явища булінгу, то можна попередити його прояви. Для відвертання цькування в класі необхідно розпочинати виховну роботу з дітей мало не з першого дня їх перебування в школі. Природно, провідна роль тут відводиться класному керівникові. В першу чергу необхідно учить дітей взаємодіяти один з одним на змінах. Завдання дорослих - учить дітей спільним іграм. І хоча організувати загальнокласні заходи в першу чергу повинен класний керівник, іноді подібною роботою доводиться займатися і іншим педагогам Також в класі можна читати і обговорювати історії, в яких звучить тема відкидання, обговорювати способи вирішення конфліктів. У перспективі вбачаємо розробити та впровадити спільні ігри та вправи для попередження боулінгу серед учнів.

Література:

1. Кон И.С. Что такое буллинг и как с ним бороться? / И.С. Кон // Семья и школа. – 2006. – № 11. – с. 15-17.
2. Буллинг: детская жестокость [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.tagilib.ru/readers/ot_20_and_starshemeropr/bulling.php.
3. Лушпай Л. І. Шкільний буллінг як різновид суспільної агресії [Електронний ресурс] / Л. І. Лушпай // Наук. зап. [Нац. ун-ту «Острозька академія»]. Сер. :Філологічна. – 2013. – Вип. 33. –С. 85. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoaf_2013_33_28.pdf
4. Лэйн Д. А. Школьная травля (буллинг) [Электронный ресурс] / Д. А. Лэйн // ZipSites.ru : бесплат. электрон. интернет-б-ка. – Режим доступа: <http://www.zipsites.ru>
5. Ожийова О. М. Шкільне насильство : сутність, види, профілактика: автореф. дис. канд. соціол. наук: спец. 22.00.04 / О. М. Ожийова; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2012. – С. 10–20.
6. Петросянц В. Р. Проблема буллинга в современной образовательной среде / В.Р. Петросянц // Вестн. ТГПУ. – 2011. – Вып. 6 (108). – С. 151–154.
7. Система захисту дітей від жорстокого поводження: навч.-метод. посіб. / Л. Волинець, Т. Дорошок, М. Євсюкова та ін.; [ред. : К. Левченко, І. Трубавіна] ; Держ. соц. служба для сім'ї, дітей та молоді. Міжнар. жіночий

- правозахисн. центр «Ла Страда Україна». – К: Держсоцслужба, 2005. – 395 с.
8. Стельмах С. С. Обдаровані діти як об'єкт булінгу / С. С. Стельмах // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія і практика: зб. наук. пр. – Вип. 8. – К. : Ін-т обдарованої дитини, 2012. – С. 196–202.
 9. Randall P. Bullying in Adulthood: Assessing the Bullies and Their Victims / P. Randall. – Florence, KY, USA: Brunner-Routledge, 2001. Режим доступу: <http://site.ebrary.com/lib/bckharkiv/Doc?id=10053591>

УДК 37.013.42-051:37.048.

ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНІСТЬ ПІДЛІТКІВ ТА РІВЕНЬ ЇХНЬОЇ АГРЕСИВНОСТІ

**Кравченко Олена Вікторівна,
кандидат філологічних наук,
начальник відділу наукової та
виховної роботи,
Кіровоградський інститут розвитку
людини**

У статті розкрито питання Інтернет-залежності підлітків та рівня їхньої агресивності. Наголошено на тому, що Інтернет-залежність негативно впливає на психічне здоров'я підлітків та великою мірою визначає рівень агресивності, яка проявляється як в реальному житті, так і у спілкуванні в мережі.

Ключові слова: *Інтернет-залежність, адитивна поведінка, комп'ютерна адикція, рівень агресивності, особистісні риси, формування поведінки, психічне здоров'я.*

Актуальність та мета дослідження. Потенційне психічне здоров'я нації визначається психічним станом дітей, підлітків та осіб молодого віку. Вони є найбільш чутливою групою щодо впливу різноманітних чинників, які призводять до деформації психічного розвитку, соціальної орієнтації особистості та порушень адаптації в мікро- і макрооточенні

Серед зазначених факторів значне місце посідають комп'ютерна та Інтернет-адикції. Вказані форми залежності в першу чергу поширюються серед підлітків та молоді: за останні п'ять років кількість осіб молодого віку, які мають доступ до комп'ютера, зросла в 20,9 разів та є пропорційною числу пацієнтів з комп'ютероманією.

Психопатологічні прояви Інтернет-залежності знаходяться у межах як неспсихотичного, так і психотичного реєстрів (у тому числі розлади особистості), що призводить до підвищення агресії, девіантної поведінки та значної соціальної дезадаптації.

Різні види адиктивної поведінки молоді, особливості її прояву досліджувалися А. Айвазовою, В. Ананьєвим, Н. Бочкаревою, Г. Золотовою, Ц. Короленко, А. Котляровим, Н. Максимовою, В. Менделевич, В. Оржеховською, Г. Старшенбаум, С. Толстоуховою, І. Шишовою, В. Шабашною, А. Шайдуліною та ін.

Однак, проблема профілактики комп'ютерної адикції у підлітків в контексті зниження рівня їхньої агресивності поки що не стала предметом спеціального наукового дослідження. Потреба в ньому визначається також постійним збільшенням користувачів комп'ютером серед дітей, неконтрольованим часом користування ним як у домашніх умовах, так і в комп'ютерних клубах, а також особливим репертуаром ігор, встановленими фактами жорстокої поведінки підлітків після комп'ютерних ігор, сюжети яких побудовані на основі силового протистояння і різних переслідувань, битв, втечі від ворогів або їх знищення.

Сукупність означених факторів визначили актуальність теми статті.

Мета статті – дослідити явище комп'ютерної залежності підлітків та рівня їх агресивності.

Огляд наукових праць з проблеми. Різні види адиктивної поведінки молоді, особливості її прояву досліджувалися А. Айвазовою, В. Ананьєвим, Н. Бочкаревою, Г. Золотовою, Ц. Короленко, А. Котляровим, Н. Максимовою, В. Менделевич, В. Оржеховською, Г. Старшенбаум, С. Толстоуховою, І. Шишовою, В. Шабашною, А. Шайдуліною та ін.

Поняття залежності запозичене психологами з медицини та відносно новим. За словами В. Д. Менделевича, наприклад, залежність – це прагнення за рахунок когось (чогось) задовольняти свої потреби і таким чином адаптуватися до постійно мінливих умов [5, с.189].

З одного боку, залежність розглядається як норма і є життєво важливою потребою індивіда, з іншого боку, вона має на увазі яскраво виражену, непомірну потребу в будь-кому (в будь-чому) [1, с.100].

В. В. Шабаліна під залежною поведінкою має на увазі дії індивіда, які визначаються сильним бажанням здобути який-небудь об'єкт. Це бажання в основі має психологічну залежність від об'єкта, який є як засобом задоволення потреби, так і мотивом, що створює діяльності. Отже, залежна поведінка в своєму формуванні відштовхується від непереборного бажання мати будь-який об'єкт, який має особливу значущість для конкретного індивіда [7].

У психолого-педагогічній літературі часто використовується ще одна назва досліджуваного нами феномена – адиктивна поведінка. О. В. Змановська пропонує звернутися до історичного коріння цього поняття і стверджує, що термін походить від латинського *addictus* – це людина, яка обтяжена боргами. Можна сказати, що вона знаходиться в рабській залежності від могутньої сили [2, с.36].

Примітно, що термін «адиктивна поведінка» вживається як вітчизняними, так і зарубіжними авторами, крім того з'являється можливість ототожнювати особистість з подібними звичками як адикта (особистість з адиктивною поведінкою) [2, с.38].

Виклад основного матеріалу.

Залежна поведінка особистості є масштабною соціально-психологічною проблемою, оскільки вона може мати негативні наслідки в різних сферах життєдіяльності, які, наприклад, полягають у відсутності інтересів, втраті працездатності, конфліктах з оточуючими, вчиненням злочинів [1, с.91]. Агресія ж може проявлятися в різних формах, проте всі ці форми об'єднуються однією загальною рисою – вони є спробою суб'єктів контролювати, впливати на себе та на оточення.

Агресивна поведінка характерна для підліткового віку, який є одним із найскладніших періодів в онтогенезі людини. У цей період не тільки відбувається корінна перебудова раніше сформованих психологічних структур, але виникають

нові утворення, зіставляються основи свідомої поведінки, вимальовується загальна спрямованість у формуванні моральних подань і соціальних установок.

Нерідко агресивність у відкритій або замаскованій формі культивується в суспільстві як знаряддя в боротьбі за успіх. Проявам агресивності сприяє неправильний підхід до виховання, здійснюваного різними інститутами соціалізації, у тому числі не тільки родиною, школою, але й засобами масової інформації.

Агресивність в особистісних характеристиках підлітків формується в основному як форма протесту проти нерозуміння дорослих, через незадоволення своїм положенням у суспільстві, що проявляється у відповідній поведінці. Разом з тим на розвиток агресивності підлітка можуть впливати природні особливості його темпераменту, наприклад збудливість і сила емоцій, що сприяють формуванню таких рис характеру, як запальність, дратівливість, невміння стримувати себе.

Природно, що в стані фрустрації підліток шукає вихід у бійці, лайці. Сучасний підліток живе у світі, складному по своєму сенсу й тенденціям соціалізації. Це пов'язане з типом і ритмом техніко-технологічних перетворень, що пред'являють до зростаючих людей нові вимоги.

Підлітки найбільше страждають від нестабільності соціальної, економічної й моральної ситуації в країні, втративши сьогодні необхідну орієнтацію в цінностях і ідеалах, – старі зруйновані, нові – не створені.

В результаті для багатьох підлітків характерна нерозвиненість моральних подань, споживча орієнтація, емоційна брутальність, агресивний спосіб самоствердження, що пов'язано, зокрема, з підвищеною роздратованістю.

Виникнення Інтернет-адикції тісно пов'язано з інтенсивним розвитком нових комп'ютерних технологій, які є відносно сильними сучасними засобами зміни емоційного стану, реалізації різних форм адиктивної поведінки осіб, які патологічно використовують комп'ютер.

Інтернет – це комфортний простір для підлітків. Він для них і засіб розваг, і засіб доступу до світу інформації. Переваги Інтернету полягають у тому, що мережа пропонує освітній і корисний досвід, правильне використання якого може поліпшити успішність у школі. У розумних межах користування мережею Інтернет дають підлітку можливість для активної емоційної розрядки.

Негативною стороною глобальної комп'ютерної мережі є широке поширення різної інформації сумнівного змісту. Існують сайти, присвячені порнографії, піротехніці, суїциду, обговоренню дії тих чи інших наркотиків. Звідси можуть з'явитися захоплення усіма цими загрозливими здоров'ю речами. Підлітки можуть увійти в такі компанії, як сатанинські культи, бути залученими в азартні ігри. На думку психологів, анонімність і відсутність заборон у віртуальному світі звільняють приховані комплекси, стимулюють людей змінювати свій стиль поведінки, поводитися більш розкуто і навіть переходити деякі моральні межі.

Інтернет-залежність – нав'язливе бажання користуватися Інтернетом. Для віртуально залежних дітей комп'ютерні ігри або використання Інтернету перетворюються в реальне життя, замінюючи активну соціальну діяльність, хобі та творчість, спілкування з однолітками.

Останнім часом серед фахівців з'явилося поняття «патологічне використання комп'ютера», коли комп'ютер є джерелом для отримання інформації, яка не пов'язана з навчальними інтересами, а також для залучення у взаємодію з людьми.

Експерти ухвалили рішення надати Інтернет-залежності статус психічного захворювання. Вперше Інтернет-залежність буде внесена до офіційного діагностичного та класифікаційного довідника Американської психіатричної

асоціації Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, який вийде в травні 2013 року [4].

Інтернет для сучасного підлітка – це не тільки і не стільки спосіб отримання і передачі інформації, спосіб спілкування, а можливість розповісти про себе всьому світу, заявити про себе. В першу чергу, це пов'язано з віковими особливостями даного періоду. Підлітковий вік – період кризи. Одна з особливостей цього періоду – бурхливий фізичний і статевий розвиток, який усвідомлюється і переживається підлітками по-різному, що багато в чому визначається тим, як дорослі враховують вплив цих змін на його психіку і поведінку.

Інтернет-простір дає можливість підлітку реалізувати більшу частину своїх потреб, які, в першу чергу, пов'язаних із самореалізацією, з можливістю заявити про себе на весь світ. І який спосіб для цього вибрати, він вирішує сам.

Прагнення «зануритися в Інтернет» замість реального життя властиве тим підліткам і молоді, яким складно знайти своє місце в реальності, що зазнає труднощі в спілкуванні і в саморегуляції (зниженні волі), зниження енергії (відчуття порожнечі, туги, пригніченості), складнощі у виразі емоцій і розпізнаванні своїх потреб, що випробовують «голод» за відчуттями (на біохімічному рівні інтернетаддикція схожа з гемблінгом і є «дофаміновим голодом» – постійною необхідністю стимулювати рецептори дофаміна).

Спалахи агресії викликає також неконтрольоване використання підлітками соціальних мереж. Основна небезпека залежності від соціальних мереж полягає в тому, що особистість надає перевагу віртуальному спілкуванню, обмежуючи при цьому взаємодію з оточуючими у реальному житті. Задовольняючи потребу комунікації в мережі людина не відчуває необхідності підтримувати стосунки з оточуючими, оскільки спілкування в реальному житті пов'язане з рядом труднощів та перешкод. Натомість віртуальна взаємодія є легкою, не вимагає зусиль, оскільки завжди можна знайти нового партнера по спілкуванню.

Таким чином особистість втрачає навички долати конфлікти та перешкоди на шляху до побудови гармонійних стосунків та перериває контакти при виникненні перших труднощів, що в свою чергу призводить до соціальної ізоляції особистості та зведення її контактів лише до віртуальних.

Формування адикції може початися з моменту реєстрації в соціальній мережі, коли перед людиною відкриваються нові можливості. Вона отримує можливість знайти старих друзів, однокласників, однокурсників та колег, отримати інформацію про їх життя, відновити втрачені зв'язки.

Особистість може заводити нові знайомства, стаючи членом віртуальної групи, спілкуватися з людьми, що мають спільні з нею інтереси, може підтримувати візуальний контакт використовуючи скайп тощо. Однак таке спілкування є епізодичним та поверхневим, не дозволяє людям встановити глибокі дружні зв'язки, краще пізнати один одного, оскільки часто особистість презентує вигаданий образ, що в значній мірі відрізняється від справжнього «Я» людини.

Прагнучи виглядати краще на фоні знайомих, з якими людина давно не спілкувалася, особистість може приписувати собі більшу успішність, фінансову забезпеченість тощо. Ще простіше демонструвати віртуальний образ «Я» при спілкуванні з незнайомими людьми в мережі, оскільки в цьому випадку можна обрати інші риси зовнішності та навіть іншу стать.

Обираючи альтернативний образ особистість прагне задовольнити в мережі ті потреби та бажання, які не дозволяє собі проявляти в реальному житті, демонструючи приховані риси, або ж ті властивості, які їй не притаманні, але які вона вважає бажаними та хотіла б мати. Отже, інтернет надає людині широкі

можливості для самопрезентації та спілкування, що формує потребу в перебуванні в соціальних мережах, які стають джерелом отримання задоволення та реалізації прихованих бажань, що сприяє виникненню залежності.

Наступний етап формування залежності полягає в тому, що особистість проводить все більше часу в соціальній мережі, намагається знайти старих знайомих, зацікавлена в отриманні інформації про них, очікує відповіді на повідомлення. На цьому етапі відбувається закріплення такого виду діяльності оскільки він приносить задоволення, дозволяє розв'язатись та приємно провести час.

Після того, як особистості вдалося знайти знайомих якими вона цікавилась, провідним видом діяльності в мережі може стати епізодична переписка з ними, зміна статусів, що вказують на певні події в житті індивіда, ігрова діяльність, знайомство з новими людьми, включення до різних груп за інтересами.

Отже, відбувається розширення тих видів діяльності, якими особистість займається в соціальній мережі та все більше заглиблення в неї. Людина починає все більше часу проводити в мережі, при чому інші захоплення та інтереси відходять на другий план.

Про наявність адиктивної поведінки свідчить те, що людина вже не уявляє свого життя без соціальних мереж, відчуває роздратування, злість та відчай коли не може зайти на улюблений сайт. Особистість проводить в мережі весь вільний час, повністю втрачає цікавість до всіх інших видів діяльності, приділяє все менше уваги родині, навчанню чи роботі, що провокує появу конфліктів як в особистому, так і в професійному житті. Часто людина обирає перебування в соціальній мережі замість відпочинку, що призводить до виснаження, ще більшого зниження можливості виконувати свої обов'язки та загострення конфліктів з оточуючими.

Така особистість втрачає здатність до підтримання стосунків в реальному житті, не хоче докладати зусиль для встановлення контактів з оточуючими, оскільки в мережі взаємодіяти з іншими людьми набагато легше та простіше. Це, в свою чергу, призводить до руйнування існуючих стосунків та до ізоляції особистості.

На наступному етапі відбуваються значні поведінкові та особистісні зміни викликані залежністю.

Адикт проявляє конфліктність та агресивність, або ж замкнутість та надмірну тривожність, характеризується низьким комунікативним потенціалом та нездатністю будувати гармонійні стосунки. В деяких випадках людина стає нездатною відділити реальність від віртуального світу та відмежувати своє альтернативне «Я» від «Я» реального, що зумовлює неадекватну поведінку та зрушення в структурі особистості.

Висновки. Поняття «агресія» можна розуміти як психічний стан, що на певний час обумовлює ставлення до самої людини та до інших об'єктів та характеризується пізнавальним, емоційним та вольовим компонентами; властивість особистості, що відображає відносно стабільну готовність до агресивних дій в різноманітних ситуаціях; об'єкт потреби, що виступає метою і мотивом поведінки, як самостійна цінність; поведінку, що виявляється специфічним чином та має на меті завдання шкоди живим і неживим об'єктам нападу; спричиняє страждання чи психологічний дискомфорт.

Агресивна поведінка характерна для підліткового віку. Їй притаманна висока афективна зарядженість поведінкових реакцій, імпульсивний характер реагування на ситуацію фрустрації, короткочасність реакцій з критичним виходом, низький рівень стимуляції, недиференційований напрям реагування, високий рівень готовності до агресії.

Можна прослідкувати прямий зв'язок між агресивністю підлітків та їхньою Інтернет-залежністю, оскільки під час перебування в мережі Інтернет підлітки втрачають зв'язок з реальністю, відчувають відсутність відповідальності за свої вчинки. Особливу загрозу становлять соціальні мережі та комп'ютерні ігри он-лайн.

Отже, агресивність підлітків може бути обумовлена неконтрольованим перебуванням у мережі Інтернет. Інтернет-залежність підлітків викликана, в першу чергу, можливістю свободи спілкування в мережі, що спричинює руйнування існуючих стосунків та стереотипів поведінки поза мережею.

Література:

1. Войскунский А.Е. Актуальные проблемы психологии зависимости от Интернета / А.Е. Войскунский // Психологический журнал. – 2004. – Т. 25. – № 1. – С. 90-100.
2. Змановская Е.В. Девиантное поведение личности и группы: учебное пособие / Е.В. Змановская, В.Ю. Рыбников. – СПб.: Питер, 2011. – 352 с.
3. Иванова В.В. Причины та форми агресивної поведінки підлітків / В.В. Иванова // Практична психологія та соціальна робота. – 2017. – №5. – С.14-16.
4. Інтернет-залежність включили в список психических расстройств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://top.rbc.ru/health/05/10/2012/.shtml>
5. Менделевич, В.Д. Психология зависимой личности, или Подросток в окружении соблазнов / В.Д. Менделевич, Р.Г. Садыкова. – Йошкар-Ола: Марев, 2002. – 239 с.
6. Ткач О.А. Психологічні особливості агресивної поведінки молоді в ситуації міжособистісного конфлікту // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка / О.А. Ткач – Чернігів, 2015, Випуск 31, серія: Психологічні науки. – Т. II. – С. 112-117.
7. Шабалина В.В. Аддиктивное поведение в подростковом и юношеском возрасте [Електронний ресурс] / В.В. Шабалина / Психология подростка. – 2001. – Режим доступу : <http://www.narcom.ru/parents/parents/29.html>.

УДК 316.614.

ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

**Оголь Світлана Миколаївна,
викладач першої категорії з фізичного
виховання,
Київський коледж комп'ютерних
технологій та економіки Національного
авіаційного університету**

Розроблення дієвих педагогічних умов теорії й методики виховання, які зможуть забезпечити повноцінний розвиток особистості, є одним з ключових питань сучасної педагогіки. На наш погляд, повноцінне становлення людини

можливе лише за умови сформованості її культури здоров'я як невіддільного складника загальнолюдської культури.

Ключові слова: здоров'я, культура здоров'я, заклади фахової передвищої освіти, студентська молодь, студентське самоврядування, спортивно-оздоровчий парламент.

Постановка проблеми. Збереження та зміцнення здоров'я студентів є основним завданням викладачів циклових комісій та кафедр фізичного виховання будь-яких закладів освіти, до яких також належать заклади фахової передвищої освіти. Актуалізація проблеми формування культури здоров'я студентів коледжу комп'ютерних технологій є закономірною з огляду на сучасні вимоги до майбутніх молодших спеціалістів.

Цілі статті:

– дослідити та висвітлити результати аналізу науково-дослідної літератури з проблематики дослідження;

– висвітлити педагогічні аспекти формування культури здоров'я студентської молоді засобами студентського самоврядування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На методологічному, теоретичному й практичному рівнях питання здоров'я описано у працях В. Казначеева, Ю. Лісіцина, Л. Сущенко, І. Шостака, В. Язловецького та ін.

В основі формування культури здоров'я студентської молоді лежать ідеї особливостей їхнього виховання, що знайшло своє відображення у наукових працях А. Артюшенка, Л. Канішевської, О. Коберника, В. Оржеховської, Т. Федорченко, І. Шостака та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні в теорії і методиці виховання студентів у закладах освіти широко використовують та впроваджують студентське самоврядування [1, 2, 3, 5].

Зорієнтованість освітнього простору України на європейські стандарти освіти часто спричиняє автоматичне копіювання тієї або тієї програми виховання з ВНЗ країн Європи. З огляду на це деякі заклади освіти пропонують (користуючись своєю частковою автономією) навчально-виховні програми та плани для студентів, які, на нашу думку, досить часто не спрацьовують у нашому освітньому просторі. Незважаючи на це, ми вважаємо позитивним напрямком реформу в модернізації студентської самостійної роботи, дієвим механізмом якої визначено студентське самоврядування [5].

Історію становлення студентського самоврядування вищих навчальних закладів розглянуто в працях Т. Бондар, В. Ігнатовича, Г. Ліпатнікової, Є. Покладок, В. Спаської, С. Черкасової, В. Шеїна й ін.

Дослідження робіт пов'язаних з історико-педагогічними аспектами проблеми дозволяє нам засвідчити тривалість традиції функціонування студентських самоврядних об'єднань у закладах вищої освіти, сформулювати принципи їх створення (спільне навчання, проживання, проведення позааудиторного часу). Ми дізналися, що самоврядування студентства є логічним продовженням самоврядності закладів освіти, умовою збереження студентської солідарності, незалежності.

Зрозуміло, що студентське самоврядування має важливе значення в захисті прав та інтересів студентів, вихованні їхніх лідерських та творчо-креативних якостей, організації раціонального дозвілля молоді. Воно охоплює всі можливі сфери життєдіяльності закладів вищої та передвищої освіти: навчально-виховну, науково-дослідну, спортивно-оздоровчу, відпочинок, участь у суспільно-громадському житті. Студентське самоврядування є важливим фактором, що забезпечує виконання

студентами їхніх обов'язків та формує відповідальність за доручену справу, сприяє зростанню соціальної активності молоді й формуванню громадської позиції, вихованню духовності та культури, гармонійному розвитку особистості.

У закладах освіти органи студентського самоврядування є підґрунтям набуття організаторських і управлінських здібностей, які є важливими для майбутніх фахівців.

Студентське самоврядування покликане виховувати лідерів, формувати молоду генерацію, національну еліту, здатну до життєдіяльності в суверенній демократичній державі. Основне завдання студентського самоврядування – розвиток національної свідомості та залучення студентства до реалізації національних ідей. Студентські організації реалізують свої права насамперед у діяльності самих студентів, зокрема в навчанні, підвищенні ефективності його якості та самоосвіти, науково-дослідній і культурно-освітній роботі, організації дозвілля, суспільно корисній праці, самоврядуванні в студентській академічній групі та гуртожитках, утвердженні в студентському середовищі здорового духовного та культурного способу життя тощо. Особлива роль у соціально-виховній роботі зі студентами під час їхнього навчання належить позааудиторній діяльності як одному з найбільш активних і дієвих виховних чинників формування культури здоров'я студентів [4, с. 203].

Зокрема в студентському самоврядуванні Київського коледжу комп'ютерних технологій беруть участь особи, які навчаються в цьому закладі, до того ж усі студенти мають рівне право на участь у студентському самоврядуванні. Воно реалізує свої функції різними способами: безпосередньо або через органи студентського самоврядування, що обираються шляхом таємного голосування.

Аналіз європейського освітнього простору з позиції студентського самоврядування дає змогу стверджувати, що студентське самоврядування в європейських країнах має такі розбіжності з вітчизняним: широкі повноваження ОСС, закріплені законодавчо та в статутах ВНЗ, а також традиційні, ніде не зафіксовані; фінансування діяльності ОСС адміністрацією; забезпечення ОСС відповідним приміщенням, технікою, зв'язком; ОСС мають статус юридичної особи; прямі й таємні вибори до ОСС; відсутність студентських профспілок; інше ставлення адміністрації, викладачів та самих студентів до ролі студентства й студентського самоврядування [1].

Вивчення наукових праць про організацію студентського самоврядування в Україні та Європі засвідчує, що студентське самоврядування є невіддільною умовою існування та управління сучасних закладів передвищої освіти, дієвим чинником впливу на формування життєвих цінностей студентів.

Для функціонування студентського самоврядування найбільш сприятливим є позааудиторний час діяльності коледжу.

Однією з найважливіших умов ефективної позааудиторної роботи є створення для студентів додаткової та досить сильної мотивації, оскільки така діяльність є добровільною й необов'язковою, тому що не передбачена навчальними планами та програмами. Окрім навчальної цілі, вона повинна мати розважальний характер та відбуватись у невимушеній обстановці. Важливо також враховувати думку студентів щодо їхньої ролі й місця в організації та проведенні таких заходів [5].

У контексті проблематики нашого дослідження засобом реалізації педагогічної умови формування культури здоров'я студентів коледжів у позааудиторній діяльності є створення на базі Київського коледжу комп'ютерних технологій студентського спортивно-оздоровчого парламенту (СОП) як органу

студентського самоврядування з формування активності студентів щодо зміцнення та збереження здоров'я, надання їм можливості впливати і виявляти себе у спортивно-оздоровчій діяльності.

В ретроспективі за основу створення СОП нами взято дисертаційне дослідження І. Шостака, де автор апробував цей орган студентського самоврядування на базі медичних коледжів. Проте, вважаємо за доцільне модернізувати дану педагогічну умову в контексті коледжу комп'ютерних технологій, де, на відмінну від медичних коледжів, основний контингент студентської молоді є юнаки.

На нашу думку, участь у СОП передбачає розвиток позитивного ставлення студента до себе як активного та відповідального соціального суб'єкта, до різних соціальних груп (за професійною, віковою, соціальною ознаками), до суспільства загалом. Важливо також виробляти ціннісне ставлення до студентської спільноти як вагомого чинника молодіжної політики з формування культури здоров'я.

У загальних положеннях керівного документа нашого СОП ми плануємо визначити, що на настановній конференції на початку навчального року з активних студентів буде обрано фізкультурно-спортивний актив коледжу, який таємним голосуванням вибере голову парламенту зі студентів коледжу. Потім буде створено студентський парламент з 9 членів. Їх слід відібрати з найбільш активних і творчих студентів з різних секцій за видами спорту. Планується, що до парламенту ввійдуть капітани збірних команд з волейболу, баскетболу, футзалу, настільного тенісу, легкої атлетики, гирьового спорту, фітнесу та один представник від студентської ради коледжу, що забезпечуватиме зв'язок з іншим самостійним об'єднанням студентів коледжу. На початку нашої експериментальної роботи ми будемо координувати процес створення парламенту та подальше його існування.

Після того, як буде створено виконавчий комітет парламенту й обрано голову, слід розробити статут нашої організації, де потрібно чітко прописати мету, завдання в загальних положеннях та основні напрями діяльності спортивно-оздоровчого парламенту (статут спортивно-оздоровчого парламенту знаходиться у додатку Е).

Досліджуючи роботу І. Шостака відзначаємо, що СОП в медичних коледжах був створений як окремий орган студентського самоврядування закладів. Проте, ми вважаємо за доцільне створити СОП як частину студентської ради, що дасть змогу використовувати ресурси обох органів в «творчому симбіозі».

Уважаємо, що роботу парламенту слід організувати так:

– на початку кожного навчального року організувати збори членів парламенту та студентського фізкультурно-спортивного активу на настановній конференції з питань формування культури здоров'я студентів коледжу; одним з питань порядку денного будуть вибори (перевибори) голови та членів парламенту;

– щомісячно виконавчий комітет з 9 осіб повинен проводити засідання й розглядати плани на наступний місяць та звіт за попередній період. Основною умовою рішень комітету є формування завдань які не суперечать статуту та суттєво не змінюють річного навчально-виховного плану зі спортивно-оздоровчої діяльності циклової комісії фізичного виховання та плану роботи парламенту;

– СОП є підзвітним органом студентської ради коледжу та організовує свою діяльність під методичним контролем циклової комісії фізичного виховання;

– голова парламенту щомісячно повинен бути присутнім на засіданнях циклової комісії фізичного виховання й брати повноцінну участь у делегуванні думок та побажань спортивно-оздоровчого парламенту;

– рішення СОП слід викладати у внутрішньоколеджних засобах поширення інформації (Інтернет-сайт коледжу, на сторінці в соціальних мережах, газеті коледжу, на стендах).

Разом з адміністрацією та цикловою комісією коледжу СОП має розв'язувати основні завдання з формування культури здоров'я студентів коледжів, з поміж яких:

- мотивація студентів коледжу до формування культури здоров'я;
- адаптація студентів коледжу до навчально-виховної діяльності зі спортивно-оздоровчої роботи;
- виховання особистості, яка гармонійно поєднує духовне багатство, моральну чистоту та фізично-естетичну досконалість;
- вплив на створення умов для співдружності та творчо-креативного пошуку в спортивно-оздоровчій роботі між студентами та викладачами фізичного виховання;
- формування в студентів коледжу національної свідомості, патріотичності, вірності ідеям незалежної і соборної України;
- унесення своїх пропозицій на розгляд циклової комісії фізичного виховання стосовно рішень виконавчого комітету парламенту;
- подання до заохочення студентів коледжу, які креативно виконують доручення, є зразком для інших студентів з навчально-виховної діяльності закладу освіти зі спортивно-оздоровчої роботи;
- формування взаємозв'язку студентського СОП з академічними групами коледжу.

Звертаємо увагу також на те, що підвищення ефективності діяльності СОП передбачає активне педагогічне спілкування з найбільш підготовленими фахівцями цього роду діяльності коледжу – викладачами фізичного виховання.

Правильно знайдений стиль педагогічного спілкування, загальний та індивідуальний, сприяє розв'язанню комплексу завдань: суттєво полегшується процедура налагодження взаємин, підвищується ефективність інформаційної функції, і все це відбувається на тлі емоційного співробітництва між суб'єктами [5].

Варто наголосити на тому, що вияв викладачами інтересу до життя студентів, їхніх проблем, готовність до контактів з ними в позааудиторний час, схильність прислухатися до пропозицій та побажань студентів, прийняття взаємного рішення має виключно позитивний вплив на суб'єкт-суб'єктні взаємини викладацького колективу циклової комісії фізичного виховання та студентської молоді.

З огляду на це ми передбачаємо окремі вимоги до самих викладачів циклової комісії фізичного виховання:

- координувати діяльність студентського СОП, давати йому рекомендації з удосконалення роботи, допомагати планувати, аналізувати та підсумовувати виконане;
- надавати допомогу студентському СОП стосовно згуртування студентського колективу, розвитку соціально активної особистості, вироблення в неї творчих здібностей з формування культури здоров'я.

Кожен з членів парламенту, окрім голови, стане міністром різних видів спорту для того, щоб у своїй діяльності обраний член парламенту міг координувати доручений сектор спортивно-оздоровчої роботи (рис. 3.1). Ми передбачаємо також, що кількість міністрів і відповідних секторів впливу можна змінювати залежно від потреб студентів у формуванні культури здоров'я.

Отже, участь у спортивно-оздоровчому парламенті має сприяти розвитку позитивного ставлення студента коледжу комп'ютерних технологій до себе як активного та відповідального соціального суб'єкта; до різних соціальних груп (за

професійною, віковою, соціальною та іншими ознаками); до суспільства загалом. Окрім того, передбачаємо, що у студентів сформується ціннісне ставлення до студентської спільноти як вагомого чинника молодіжної політики з формування культури здоров'я. Про хід впровадження даної педагогічної умови плануємо доповідати в наступних наукових статтях з проблематики нашого дослідження.

Висновки: з'ясовано, що результати проведеного аналізу досліджень, які присвячені проблемі формування культури здоров'я студентської молоді, свідчать про достатнє накопичення теоретичного та практичного досвіду; глибоке вивчення педагогічних, психологічних, медичних та культурологічних аспектів даної проблеми, проте, на наш погляд, недостатньо досліджені питання присвячені формуванню культури здоров'я студентської молоді засобами фізичної культури в контексті використання нових методик та технологій (студентське самоврядування), що є стимулюючим чинником дослідження цієї проблематики нами в майбутньому.

Література:

1. Бондар Т. І. Тенденції розвитку студентського самоврядування в системі вищої освіти США : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Т. І. Бондар. – Кіровоград, 2009. – 20 с.

2. Коваленко В. До проблеми організації позааудиторної навчальної роботи студентів / В. Коваленко // Інноваційні технології підготовки майбутніх фахівців в системі неперервної освіти: зб. наук. праць / [за ред. О. С. Березюк, О. М. Власенко]. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 98–103.

3. Кращенко Ю. Концептуальні засади розвитку студентського самоврядування в Україні [Текст] / Ю. Кращенко, А. Ігнатівич // Вища школа : Науковопрактичне видання. – 2011. – № 9. – С. 117–125.

4. Павицька К. М. Виховні аспекти у діяльності педагогічного університету / К. М. Павицька. – К.: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2011. – С. 203–208.

5. Шостак І. О. Формування культури здоров'я студентів медичного коледжу у поза аудиторній діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 / І. О. Шостак. – Умань, держ. пед. ун-т. – Умань, 2017. – 21 с.

УДК 378.147

РОЛЬ ТА МІСЦЕ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОЇ ТА ФІЗКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЖИТТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

**Ціпоренко Ядвіга Іванівна,
голова циклової комісії фізичного
виховання,
Київський коледж комп'ютерних
технологій та економіки Національного
авіаційного університету**

Спортивно-оздоровча та фізкультурна діяльність особистості є невіддільним складником національної історії й культури народу, сприяє

гармонійному розвитку людини, досягненню нею довголіття, формуванню її культури здоров'я.

На спортивно-оздоровчу діяльність держава покладає відповідальність за розв'язання проблем соціального комплексу, невіддільно пов'язаного зі станом і зміцненням здоров'я дітей, підлітків, студентства, робітників підприємств та установ України. Окрім цього, соціально зумовлена потреба формування здоров'я людини повинна трансформуватися в культурну, у прагнення до фізичного вдосконалення.

Ключові слова: здоров'я, культура здоров'я, заклади фахової передвищої освіти, студентська молодь, спортивно-оздоровча діяльність, фізкультурна діяльність.

Постановка проблеми. Протягом останнього часу ведеться активний пошук нових форм і методів підвищення якості фізичного виховання майбутніх фахівців. Водночас аналіз спеціальної літератури (В. Бабаліч, К. Платонов, С. Собко, І. Шостак та ін.) засвідчує, що чинна система фізичного виховання у закладах вищої та передвищої освіти недостатньо ефективна для підвищення рівня фізичної підготовленості, формування культури здоров'я та інтересу значної кількості студентів до занять фізичними вправами. Це вимагає пошуку нових, науково обґрунтованих шляхів удосконалення організації фізичного виховання у закладах освіти, розроблення моделей чи педагогічних умов організації спортивно-оздоровчої діяльності, що забезпечить оптимізацію рухової активності студентів завдяки змінам в організації виховної роботи в позааудиторній діяльності.

Цілі статті:

– аналіз науково-методичної літератури з проблематики дослідження;
– дослідити та проаналізувати значення спортивно-оздоровчої та фізичної діяльності в житті студентської молоді, модернізувати її згідно сучасних вимог до якості надання освітніх послуг у закладах передвищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Систему фізичного виховання у закладах передвищої та вищої освіти досліджували: В. Бабаліч, К. Платонов, С. Собко, І. Шостак та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спортивно-оздоровча діяльність – це частина загальної культури особистості, тобто йдеться не тільки про фізичні здатності людини, але й про її почуття та свідомість, психіку й інтелект, що забезпечує формування стійких соціально-психологічних виявів, позитивної мотивації, ціннісних орієнтацій, інтересів і потреб [3, с. 60].

Окрім того, фізкультурно-оздоровчу та спортивну діяльність характеризують як таку, що пов'язана з правом людини на вільний доступ до фізичного виховання й спорту, яка є важливою умовою розвитку її особистості. Право розвивати фізичні, інтелектуальні, естетичні й інші здібності в процесі фізичного виховання й спорту повинно гарантуватися державою як першорядне право громадянина. З огляду на це кожна людина повинна мати змогу реалізувати право на вдосконалення своєї особистості, поліпшення фізичного стану та досягнення належного рівня спортивних успіхів відповідно до її фізичних здібностей [4, с. 49].

У навчально-виховному процесі закладів передвищої освіти спортивно-оздоровчу роботу слід організовувати в поєднанні з фізичним вихованням молоді, з урахуванням стану здоров'я, рівня фізичного та психічного розвитку.

Принципово важливо впорядкувати систему фізичного виховання студентів відповідно до реалій сьогодення. Зокрема подолати твердо вкорінені стереотипи,

характерні для часів Радянського Союзу, що не дозволяють досягти поставленої мети – зміцнення і збереження здоров'я молоді, не відповідають потребам сучасного суспільства [2, с. 329].

Обов'язкові аудиторні заняття з фізичного виховання, передбачені навчальним планом, можуть компенсувати лише 20–25 % потрібного добового обсягу рухів, чого недостатньо для нормального фізичного розвитку і рухової підготовленості студентів. Для підтримки високої працездатності організму потрібна щоденна м'язова робота [1].

У різних наукових працях установлено, що студенти, які систематично займаються фізичною культурою і спортом та виявляють у них високу активність, виробляють певний стереотип режиму дня, формують упевненість поведінки, вирізняються високим життєвим тонусом, бажанням поліпшувати власну культуру здоров'я. Вони більш комунікабельні, у них спостерігається психологічна стійкість, витримка, оптимізм, з-поміж них більше наполегливих, рішучих людей, які вміють повести за собою колектив. Такі студенти мають високе почуття обов'язку, сумлінності, зібраності. Вони успішно взаємодіють у секційній позааудиторній і навчально-виховній роботі, що потребує наполегливості, зібраності, вияву більшої кмітливості. З-поміж таких студентів частіше трапляються лідери.

Для удосконалення та відтворення нашого бачення структури спортивно-оздоровчої діяльності студентів коледжів – дослідимо організаційні форми впровадження спортивно-оздоровчих, фізкультурних заходів в умовах закладів передвищої освіти та модернізуємо її згідно сучасних вимог до якості надання освітніх послуг у закладах передвищої освіти. Зокрема ця діяльність студентів залежить від їхнього віку, статі, стану здоров'я, рівня фізичної та спортивної підготовленості, рівнів сформованості культури здоров'я, наявності спортивної бази тощо. Водночас з організаційними формами виокремлюємо такі види спрямування спортивно-оздоровчої діяльності: гігієнічне; оздоровчо-рекреаційне; загальнопідготовче; спортивне; професійно-прикладне; лікувальне спрямування. Слід зазначити, що кожен вид спортивно-оздоровчої діяльності має наметі виховання певних якостей особистості.

Вагоме місце в студентському житті належить навчально-тренувальній роботі в різноманітних спортивних секціях. Спортивні секції рекомендовано організовувати за тими видами спорту, які найкраще забезпечують різноманітну фізичну підготовку, підвищують рівень фізичної та розумової працездатності людини, формують культуру здоров'я особистості. З-поміж з них: легка атлетика, фітнес, спортивні ігри тощо. У багатьох випадках до занять у спортивних секціях допускають осіб, у яких немає спортивного розряду, однак вони характеризуються достатньою всебічною фізичною підготовкою та бажають займатися тим або тим видом спорту, що культивується у коледжах. Одним з показників ефективності занять у спортивних секціях є динаміка спортивних результатів [5].

В результаті аналізу досліджуваної літератури з проблематики нашого дослідження, ми бачимо умови покращення спортивно-оздоровчої діяльності завдяки чіткому структуруванню роботи студентів і викладачів у позааудиторний час, розширення секцій бажаних для студентів видів спорту через залучення до роботи тренерів-викладачів місцевих ДЮСШ.

Пропонуємо модернізовану структуру організації проведення спортивно-оздоровчої позааудиторної діяльності студентів коледжів для формування їхньої культури здоров'я.

Визначивши спрямування, ми пропонуємо такі форми спортивно-оздоровчої позааудиторної діяльності: організовані заняття, фізкультурно-спортивні заходи, самостійна робота студентів. З-поміж організованих занять ми рекомендуємо

розмежувати: секційну роботу; консультації (відпрацювання, перекладання, бесіди); тематичні години; настановні конференції; гурткова робота з професійно-прикладної фізичної підготовки (ППФП).

За нашим переконанням, секційну роботу не варто кардинально змінювати. Ми пропонуємо, де потрібно, змінити відповідальних за секції викладачів відповідно до їхньої спортивної спеціалізації, щоб наприклад, майстер спорту з волейболу працював зі студентами засобами свого виду спорту, а не циклічних видів спорту тощо. У такому разі роботу викладачів можна більше оптимізувати для розв'язання сформульованих виховних завдань.

Окрім того, ми передбачаємо можливі доповнення цікавих для студентства секцій (гирьовий спорт, футбол, аеробіка тощо), проте може статися така ситуація, коли для забезпечення складно-координаційних чи складно-технічних видів спорту не буде штатного тренера-викладача з циклової комісії фізичного виховання. Також може бути перевантажений позааудиторний час у місцях можливого проведення секційного заняття. Вихід з такої ситуації ми бачимо в залученні студентів коледжів до навчання в позааудиторний час у місцевих дитячо-юнацьких спортивних школах (ДЮСШ) або набір груп спортивних шкіл на базі коледжів за договором про безкоштовну співпрацю. Іншими словами, заклад надає місце для проведення тренувань та організовує бажаних студентів, а адміністрація ДЮСШ забезпечує тренера-викладача з відповідною спеціалізацією.

Не менше значення для модернізації спортивно-оздоровчої та фізкультурної діяльності студентів коледжів мають спортивно-розважальні свята. На нашу думку, до спортивно-розважальних свят потрібно додати моменти шоу, у яких залучати з показовими виступами кращих спортсменів міста (гирьове жонглювання, паркур, види єдиноборств, художня та спортивна гімнастика тощо). Вони своїм прикладом будуть додатково стимулювати студентів до занять певним видом спорту та наповнювати видовищністю спортивно-оздоровчі заходи. Окрім того, з-поміж запланованих заходів потрібно передбачати спортивно-розважальні конкурси з патріотично-громадянського виховання: «Богатирські ігри», «Козацький гарт», «Козацькі забави», «Пласт», «Скаутський рух».

Для проведення туристичних пішиходних походів ми плануємо додати змагання зі спортивного орієнтування на місцевості за картами. Цей вид спорту не лише розвиває фізичні якості студентів, а й залучає молодь до вивчення карт, місцевості, орієнтування.

Для організації змагальної діяльності студентів у позааудиторний час слід планувати постійні змагання студентів з викладачами, квести, товариські зустрічі зі спортивних ігор з іншими навчальними закладами, ставати самостійно ініціаторами проведення змагань різного рангу за видами спорту, що культивуються в коледжах.

За нашим переконанням у спортивно-оздоровчих заходах слід передбачити волонтерську роботу студентів для допомоги в проведенні всеукраїнських змагань.

Окрім отримання досвіду суддівства, студенти безпосередньо познайомляться з провідними спортсменами, олімпійцями України під час змагальної діяльності, що, безумовно, має бути мотивом до більш активного формування своєї культури здоров'я та розвитку самооцінки й самовиховання з проблематики дослідження.

Для більшої теоретичної та практичної обізнаності студентів з формування культури здоров'я та контролю за формуванням її компонентів ми запропонували студентам коледжу використовувати щоденники самоконтролю. У цих щоденниках студенти ведуть облік функціональних змін організму, фіксують стан самопочуття тощо.

У перспективі сформованість культури здоров'я повинна акумулювати своє формування в творчій, креативній діяльності студентів під час роботи спортивних секцій, участі в обласних та всеукраїнських спартакіадах, туристичних пішохідних походах, розв'язання проектних завдань тощо.

Слід також зазначити, що наведені форми та технології не обмежують спортивно-оздоровчу діяльність студентів закладів передвищої освіти. Важливо продовжувати пошук нових форм, оскільки на сьогодні спостерігається недостатня розробленість методики позааудиторної роботи у коледжах.

Висновки: нами здійснено модернізацію структури організації спортивно-оздоровчої діяльності коледжу, яку у дослідженні визначаємо як систему заходів масового спорту та фізичного виховання, спрямованих на створення умов для забезпечення оптимальної рухової активності кожного студента за місцем навчання, проживання та відпочинку для зміцнення здоров'я й профілактики захворювань, активного дозвілля.

Модернізація спортивно-оздоровчої діяльності відбулося завдяки чіткому структуруванню роботи студентів і викладачів у позааудиторний час, розширенню секцій з видів спорту, які подобаються студентам, залучення студентів до волонтерської роботи, проведення спортивно-розважальних конкурсів та свят, співпраця з місцевими дитячо-юнацькими спортивними школами.

Література:

1. Зеленський Р. М. Місце і роль позааудиторної фізкультурно-оздоровчої роботи в системі діяльності ВНЗ [Електронний ресурс] / Р. М. Зеленський. – Режим доступу: www.rusnauka.com/8_NMIV_2013/Pedagogica/2_131541.doc.htm. – Назва з екрану.
2. Круцевич Т. Ю. Основные направления совершенствования национальной системы физического воспитания молодежи / Т. Ю. Круцевич // Олимпийский спорт и спорт для всех: тезисы V Междунар. науч. конгр. – 2001. – с. 350.
3. Куликович Е. К. Эмоциональное и рациональное в пропаганде физической культуры / Е. К. Куликович, Н. В. Зенькович // Материалы международной научной конференции «Физическое воспитание и проблемы формирования и сохранения здорового образа жизни». – Львів, 2001. – С. 60–61.
4. Маркова О. В. Характеристика діяльнісно-креативного критерію сформованості здорового способу життя у старших підлітків з ослабленим здоров'ям / О. В. Маркова // Вісник Черкаського університету. – Випуск 191. – Частина III. – Серія: Педагогічні науки. – Черкаси: ВЦ ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2010. – С. 49–54.
5. Шостак І. О. Формування культури здоров'я студентів медичного коледжу у поза аудиторній діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.07 / І. О. Шостак; Умань, держ. пед. ун-т. – Умань, 2017. – 21 с.

ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

**Христова Тетяна Євгенівна,
доктор біологічних наук, професор,
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького**

**Лукашенко Ганна Григоріївна,
магістрант спеціальності 014.11 Середня
освіта (фізична культура),
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького**

Обґрунтовано доцільність використання ігрових технологій для підвищення рівня рухової активності дітей молодшого шкільного віку в умовах сучасної школи. Охарактеризовано педагогічні умови комплексної ігрової організації фізичної підготовки молодших школярів на уроках фізичної культури.

Ключові слова: ігрові технології, фізична підготовка, рухова активність, молодший шкільний вік.

Постановка проблеми. Розбудова незалежної системи освіти України визначає пріоритетні напрями роботи для усіх її ланок забезпечення належного рівня фізичного та психічного здоров'я дітей, їхнього повноцінного розвитку. Перш за все, це стосується шкільної освіти як важливої ланки національної освітньої системи.

Молодший шкільний вік є важливим етапом у становленні особистості дитини, це відповідальний період у забезпеченні належного формування здорової, гармонійно розвиненої особистості, а рухливі ігри є універсальними засобами всебічного розвитку дитячого організму. Рухливі ігри та ігрові форми – особливий вид діяльності людини, що виникає у відповідь на соціальну потребу підготовки підростаючого покоління до життя. Сучасні педагоги зазначають, що сучасні ігрові технології позитивно впливають на формування дитячої душі, розвиток фізичних сил і духовних здібностей [2, с. 37; 5, с. 63]. Дітям цікавий сам процес дій, миттєві зміни ігрових умов, коли необхідно самостійно знаходити вихід з непередбачених ситуацій, взаємодіяти з товаришами, проявляти спритність і силу. Серед учених існує поширена думка, що гра – це структурна модель поведінки дитини, за допомогою якої вона пізнає довкілля та готується до активного його перетворення [1, с. 16; 7, с. 41].

У сучасній науковій і навчально-методичній літературі [4, с. 15; 8, с. 94] з фізичного виховання школярів молодшого шкільного віку під час розвитку фізичних здібностей та підвищення рівня фізичної підготовленості пропонується використовувати рухливі ігри та ігрові технології. За останній час особливий інтерес проявляється до організації та проведення народних, національних ігор.

Проте питання, пов'язані з комплексним вихованням фізичних здібностей, які є основою підвищення рівня фізичного та психологічного здоров'я дітей молодшого шкільного віку, не знайшли свого наукового обґрунтування, що значною мірою гальмує підвищення ефективності фізичного виховання молодших школярів.

Отже, актуальність дослідження зумовлена, з одного боку, потребою спрямувати фізичне виховання молоді на досягнення оздоровчих цілей, а з іншого – недосконалістю методики комплексного розвитку фізичних здібностей, який є передумовою міцного здоров'я молодших школярів.

Мета дослідження – обґрунтувати використання ігрових форм у фізичному вихованні дітей молодшого шкільного віку.

Завдання дослідження:

- з'ясувати стан дослідження проблеми ігрового спрямування фізичної підготовки дітей молодшого шкільного віку в педагогічній теорії та практиці фізичного виховання;

- розробити педагогічні умови комплексної ігрової організації фізичної підготовки дітей молодшого шкільного віку.

Об'єкт дослідження – фізичне виховання дітей молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження – ігрове спрямування фізичної підготовки дітей молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу. В умовах реалізації Концепції Нової української школи (2016) використанню ігрових форм рухової активності відведено значне місце в програмі фізичного виховання, але найбільше учбового часу виділяється на вивчення та проведення рухливих ігор в 1-4 класах. Найкращими «ліками» для дітей від рухового «голоду» є різноманітні форми рухової активності з елементами ігор. Народні рухливі ігри за змістом і формою прості й доступні дітям різних вікових груп. Вони є універсальним засобом у фізичному вихованні молоді [6, с. 12]. На уроках з фізичної культури народні ігри розвивають опорно-рухливий апарат і м'язову систему, сприяють удосконаленню рухових навиків та зміцненню здоров'я. Перед заняттями або між уроками рекомендуються короткі ігри середньої або малої інтенсивності, а на уроках та позаурочних заняттях більш динамічні. Заняття у формі інтенсивної гри дають дітям можливість виконувати велику кількість різних і координаційно складних рухових дій, що сприяє розвитку сили, спритності, гнучкості [3, с. 76].

Оздоровче спрямування ігрових технологій розкривається через такі тези:

- сприяють гармонійному розвитку організму школяра;
- формують правильну поставу дитини;
- загартовують організм;
- підвищують фізичну та розумову працездатність учня;
- підвищують загальний рівень здоров'я.

Суттєвий оздоровчий ефект має проведення ігрових форм рухової активності на свіжому повітрі, незалежно від пори року. Такі заходи зміцнюють мускулатуру дітей, покращують діяльність дихальної, серцево-судинної систем, збільшують рухливість суглобів, стимулюють обмінні процеси, позитивно впливають на нервову систему, підвищують опірність організму до респіраторних захворювань.

Освітнє значення рухливих ігор полягає у:

- формуванні рухових вмінь і навичок з бігу, стрибків, метання;
- розвитку фізичних якостей: швидкість, сила, координаційні здібності, гнучкість і витривалість;
- формуванні основи знань з фізичної культури і спорту, валеології, народознавства, історії рідного краю.

Під час проведення рухливих ігор учні повторюють, закріплюють, удосконалюють рухові вміння і навички, розвивають фізичні якості.

Виховне значення ігор:

- сприяють становленню моральних та вольових якостей учнів;

- виховують любов до рідного краю, традицій українського народу;
- стимулюють вихованню любові до щоденних і систематичних занять фізичними вправами.

У народній рухливій грі одночасно здійснюється фізичне, розумове, моральне, естетичне та трудове виховання.

Вимоги до відбору ігор: гра повинна давати сприяти формуванню нових понять; у грі повинні розвиватися здібності правильно оцінювати просторові стосунки, швидко реагувати на часто зміну ситуації; дидактичний і руховий зміст гри повинен відповідати особливостям програмного матеріалу; міра складності гри повинна відповідати засвоєним умінням і навичкам.

Під час організації та проведення гри необхідно дотримуватися наступних вимог: простота і доступність правил; кожне дитина має бути активним учасником гри; виключити щонайменшу можливість ризику, загрози здоров'ю дітей; безпека використовуваного інвентарю; гра не повинна принижувати гідності гравців.

Ігри привчають долати психічні та фізичні навантаження, створюють у дітей бадьорий настрій. Важливою особливістю рухливої гри є те, що вона уособлює у собі універсальний вид фізичних вправ. Гра включає всі види природних рухів: ходьбу, біг, стрибки, вправи із предметами, а тому є незамінним засобом фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку. Ігрові форми рухової активності розвивають розум, удосконалюють сприйняття, формують механізми координації й управління рухами, розвивають фізичні та психічні якості особистості. Рухлива гра – це активна рухлива діяльність дітей, для якої характерні творчі рухливі дії, мотивовані її сюжетом. Ці дії частково обмежуються правилами, спрямованими на подолання різних труднощів. Зміст рухливої гри складає її сюжет (тема, мета, завдання), правила і рухливі дії. В рухливих іграх рухові дії дуже різноманітні. Вони можуть бути наслідувальними, образотворчими, ритмічними, виконуватись з проявом сили, спритності, швидкості, витривалості.

Основні завдання у процесі занять іграми з учнями на уроках фізичної культури наступні: закріплення і вдосконалення в ігровій обстановці гімнастичних вправ (перекидів, опорних стрибків, вправ у лазінні, рівновазі тощо), вправ легкої атлетики (низького і високого старту, бігу на швидкість, стрибків у довжину, у висоту з розбігу і з місця, метання малих і великих м'ячів), навичок володіння м'ячем (для гри у баскетбол, волейбол, футбол, гандбол); формування інтересу учнів до особистого вдосконалення у грі; виховання відчуття відповідальності за свій колектив, навичок взаємодопомоги; уміння розумно ризикувати на користь колективу; виховання нетерпимого ставлення до порушень правил; розвиток витримки, уміння розподіляти увагу.

Під час гри зустрічаються короткі прискорення зі зміною напрямку і затримкою руху, різноманітні метання на дальність та в ціль, подолання перешкод, опір суперника та інші. Всі ці дії виконуються в самих різноманітних комбінаціях і поєднаннях.

Закінчувати гру слід своєчасно. Її затягування може призвести до психічної та фізичної втоми. Передчасне або раптове закінчення викликає в учнів незадоволення. Закінчують гру так: організовано зупиняють гравців, підраховують результати й оголошують переможців. Далі слід провести аналіз гри: оцінити результати, вказати на порушення правил, помилки, відзначити кращих гравців, ведучих, звернути увагу на те, що було позитивним у грі.

Використання ігрових форм занять веде до підвищення творчого потенціалу учнів і до глибшого, осмисленого і швидкого освоєння матеріалу. Ігрові форми

роботи в навчально-виховному процесі виконують такі функції: навчальна; виховна; корекційно-розвивальна; психотехнічна; комунікативна; розважальна; релаксаційна.

В процесі дослідження було обґрунтоване комплексне планування необхідних величин педагогічних дій, вибірково спрямованих на розвиток певної фізичної здібності, при організації фізичної підготовки ігрової спрямованості дітей молодшого шкільного віку. Величина педагогічних дій (кількість навчального часу) була диференційована за темпами розвитку:

- високий темп – щорічний приріст у розвитку фізичної здібності складає понад 20% при достовірній наявності сенситивного періоду розвитку фізичної здібності, що допускає нормування тренувальних процесів у межах 15-25% навчального часу;

- середній темп – щорічний приріст складає до 20%, що дозволяє відводити у навчальному році 10-15% часу на цілеспрямований розвиток фізичних здібностей;

- низький темп (від 0 і нижче) спостерігається в незначній кількості випадків вікового розвитку фізичних здібностей; тоді відводиться до 5% часу для підтримки вікового функціонування організму дитини.

Таким чином, розроблені нами план і програма педагогічних впливів (табл. 1), спрямованих на підвищення рівня фізичної підготовленості дітей молодшого шкільного віку, ґрунтуються на закономірностях вікового розвитку фізичних здібностей, які враховують сенситивні періоди розвитку цих здібностей у віковому діапазоні 6, 7, 8 і 9 років.

Для удосконалення фізичної підготовки нами були підібрані та систематизовані фізичні вправи спортивно-ігрового характеру і розроблено системи їх використання для кожного віку.

Таблиця 1.

Планування вибіркової величини фізичних навантажень (%) у навчальному році для дівчаток і хлопчиків

Показники	Дівчатка				Хлопчики			
	Вік				Вік			
	6	7	8	9	6	7	8	9
Сила	15,0	25,0	15,0	20,0	15,0	25,0	10,0	15,0
Швидкісно-силові здібності								
- стрибок угору								
- стрибок у довжину	20,0	5,0	15,0	10,0	15,0	10,0	15,0	10,0
Швидкість руху	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0
Частота рухів	10,0	25,0	10,0	-	10,0	20,0	10,0	-
Витривалість	20,0	10,0	10,0	10,0	15,0	10,0	10,0	10,0
Гнучкість	5,0	5,0	15,0	25,0	15,0	5,0	25,0	25,0
Спритність	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	15,0

Орієнтовний зміст швидкісної підготовки ігровим методом

В залежності від завдань виховання фізичних здібностей і віку учнів нами сформований зміст спортивно-ігрових завдань спрямованої фізичної підготовки.

1. Біг по "коридору"

На майданчику або на підлозі залу натягують шнур (можна провести лінії крейдою) на відстані 15-20 см від підлоги (можна покласти на підлогу, утворюючи

таким чином “коридори” шириною 25-30 см, довжиною 12-15 м – за кількістю команд. Перед “коридорами” проводять лінію старту, за якою шикуються команди. На відстані 12-15 м встановлюють стояки або прапорці, які гравці повинні оббігати. Після навчання бігу по прямій можна провести змагання “Хто швидше пробіжить коридор”.

За командою вчителя гравець, що стоїть попереду команди, пробігає по “коридору”, оббігає стояки і повертається назад по “коридору”. Доторкнувшись рукою до гравця, що стоїть попереду, тим самим дає йому старт, а сам стає в кінець колони.

Перемагає команда, яка першою закінчує біг. Виконання вправ у швидкому темпі розвиває швидкісні якості, при повторенні кілька разів – швидкісну витривалість.

Методичні поради: гравець не повинен вибігати за лінію старту, аж поки до нього не доторкнеться рукою гравець, який закінчив вправу; штовхати в “коридорах” противника, наступати на лінію “коридорів”.

2. Біг у “коридорі” по кільцях

Для проведення цієї гри готують майданчик або ігрову кімнату, як для гри № 1; у “коридорах” розкладають кільця, які легко можуть зробити учні з картону або гумового шланга діаметром 15-20 см.

Відстань між кільцями встановлюють залежно від віку і фізичного розвитку учнів. Гру проводять аналогічно до гри № 1; учні, пробігаючи “коридор”, повинні точно ставити ногу в кільце.

Гра повторюється 2-3 рази. Перемагає команда, яка першою закінчила біг.

Методичні поради: правила ті самі, що і в грі № 1; крім того, якщо кільце вискочило в інший “коридор”, винний в цьому, не заважаючи гравцям, кладе на місце кільце і продовжує виконувати вправу з того місця, де він порушив правила гри.

3. Біг у “коридорі” по “сходинках”

У “коридорах” розкладають планки або скалки з дерева перпендикулярно до натягнутих шнурів (можна провести лінії крейдою на підлозі); можна також використати і планки для стрибків.

Відстань між планками встановлюється залежно від віку і фізичного розвитку гравців. Вправа виконується в тій самій послідовності, як і в грі № 1, за винятком того, що гравець повинен не тільки пробігти по коридору, а й перестрибнути через планки.

При проведенні цієї гри можна залежно від відстані між планками збільшувати або зменшувати довжину кроку учнів.

Перемагає команда, яка першою закінчила біг.

Методичні поради: правила ті самі, що і в грі № 1; крім того, якщо планка під час бігу зсунеться з місця, гравець кладе її на місце, а сам продовжує вправу.

4. Біг з перешкодами

Перешкоди у вигляді гімнастичних лав або натягнутих шнурів встановлюють у “коридорах”. Висота перешкод не перевищує 35-40 см, кількість – не більше двох. Відстань від стартової лінії до повороту – 13-15 м. Вправи виконуються в тій самій послідовності, що і в грі № 1.

Методичні поради: правила ті самі, що й у грі № 1; крім того, гравець, пробігаючи “коридор”, не повинен наступати на перешкоди.

5. Змусити м'яч стрибати

Команди шикуються перед стартовою лінією в колони. Перед направляючими лежать волейбольні або баскетбольні м'ячі. За командою вчителя направляючі б'ють долонею по м'ячу (правою або лівою), поки м'яч не підніметься

на таку висоту, що його можна вести. Провівши м'яч до стояків, поставлених на відстані 13-15 м від лінії старту, гравець повертається обличчям до команди і однією рукою котить знизу м'яч наступному гравцеві. Після цього він стає на відстані 1 м від стояків обличчям до команди. Коли м'яч підкотиться до стартової лінії, наступний гравець тим самим способом піднімає і веде його до стояків.

Цю вправу можна проводити на командну й особисто-командну першість. Перемагає команда, яка набрала найбільшу кількість очок або закінчила першою піднімати і вести м'яч.

Методичні поради: при виконанні вправи гравцеві не можна виходити за лінію старту, піднімати м'яч, іншим способом кидати його вгору.

Виховання спритності на основі ігрових технологій

1. Біг «крізь обруч»

Після навчання учнів правильно виходити з низького старту можна перейти до вправи біг «крізь обруч».

Перед направляючим команди встановлюють гімнастичні обручі (можна натягнути шнур на висоті 60-70 см. Відстань від лінії старту до обруча 20-25 см. Обручі підвищують (або їх тримають учні, визначені вчителем) на відстані 5-10 см від підлоги.

Методичні поради: направляючий за командою вчителя приймає низький старт на лінії старту. Після команди вчителя або його помічника «Увага! Руш!» гравець пробігає крізь обруч, а той, хто стояв за направляючим, приймає положення низького старту. Гравець, який повернувся назад, оббігає обруч справа і торкається рукою до гравця, що стоїть попереду, даючи йому старт, а сам стає в кінець колони.

2. Стрибки командою

Перед лінією старту на відстані 10-12 м кладуть у довжину мати, які утворюють доріжку. Кожен гравець кладе руки на плечі тому, хто стоїть попереду. За командою вчителя всі гравці починають стрибати на двох ногах (не згинаючи коліна), просуваючись вперед до кінця доріжки. Дострибавши до кінця, за командою вчителя повертаються кругом і виконують вправу в протилежний бік.

Перемагає команда, яка першою закінчила стрибки, не розірвавши стрій. Очки за виконання вправи присуджують усій команді.

3. Стрибки на орієнтир

На матах, розкладених доріжкою (10-12 м), треба покласти кільця діаметром 15—20 см.

Відстань між кільцями 60-70 см (залежно від фізичної підготовки дітей). Перше кільце лежить на лінії старту, інші - по прямій лінії до повороту. Гравець ставить праву ногу з носка в кільце і за командою вчителя починає стрибати на одній нозі, не наступаючи на кільця. Дострибавши до повороту, він змінює ногу і стрибає в зворотному напрямі, потім доторкається рукою до гравця, що стоїть попереду, даючи цим самим старт; гравець, що закінчив вправу, стає в кінець колони.

Методичні поради: перемагає команда, яка першою виконала вправу. Якщо під час стрибків гравець зсунув кільце, він повинен його поправити і продовжувати вправу.

4. Влучання в ціль

Виконувати вправу можна обома і однією рукою. Для проведення гри потрібні тенісні і малі набивні м'ячі, а також волейбольні, футбольні, баскетбольні і набивні. Перед командою на відстані 8-14 м встановлюють або малюють ціль у вигляді квадрата чи кола на відстані 1,5-2,0 м від підлоги (залежно від зросту і фізичної підготовки гравців).

За командою вчителя гравець влучає в ціль (тенісні і малі набивні м'ячі однією рукою; волейбольні, футбольні або баскетбольні - обома руками), а потім стає в кінець колони. Гравець, що стає направляючим, біжить до цілі, бере м'яч і стає на стартовій лінії для виконання вправи.

Гра може повторюватися 6-8 разів. Перемагає команда, яка набере найбільше очок при метанні в ціль. Змагання проводять як особисто-командні, тому після кожного метання гравцеві присуджують очки.

Перед командою на відстані 8-14 м на підлозі малюють коло діаметром 30-35 см, у центрі якого встановлюють предмет: городок, булаву або тенісний м'яч. Гравці кидають м'яч (волейбольний або футбольний) в ціль способом із-за голови обома руками. Очки присуджують за вибитий з кола предмет.

Методичні поради: гравець, який кинув м'яч, ставить предмет на місце, бере м'яч і віддає його наступному гравцеві, а сам стає в кінець колони.

Перемагає команда, яка вибила предмет з кола найбільше разів.

5. Ведіння м'яча через обруч

Замість шнурів встановлюють гімнастичні обручі, крізь які гравці проводять м'ячі.

Обручі повинні стояти на підлозі і підтримуватися.

До педагогічних умов, які дозволяють ефективно виховувати фізичні здібності у процесі навчальних занять відносяться також чітка регламентація навантажень і відпочинку, яка передбачає дотримання трьох основних положень:

- при вихованні фізичних здібностей необхідно дотримуватися комплексності й послідовності виконання вправ вибіркового спрямування;
- фізичні вправи вибіркового спрямування мають виконуватися за відведений час, із певною інтенсивністю;
- між виконанням фізичних вправ установлюються інтервали відпочинку, які сприяють відновленню організму після навантажень.

Комплексність виконання фізичних вправ забезпечує всебічну фізичну підготовленість, сприяє підвищенню позитивних емоцій. Час виконання вправ вибіркового спрямування визначається тим, яку фізичну здібність необхідно розвивати у відповідності до навчального плану та завдань уроку.

На основі проведеного дослідження можна зробити наступні **висновки**.

1. В умовах сьогодення використання ігрових технологій у фізичному вихованні з урахуванням вікових особливостей учнів не втрачає актуальності. Ігрова технологія є унікальною формою навчання, яка дозволяє зробити звичайний урок цікавим і захоплюючим. Використання ігрових форм занять веде до підвищення творчого потенціалу учнів, осмисленого і швидкого освоєння матеріалу. Рухова активність учнів на уроках фізичної культури та позаурочний час позитивно впливає на рівень здоров'я дітей.

2. При плануванні величин педагогічного впливу, вибірково спрямованого на виховання фізичних здібностей, була застосована така стратегія диференціації темпів їх розвитку:

- високий темп передбачає щорічний приріст у розвитку фізичних здібностей складає більше 20% при достовірній наявності сенситивного періоду, що дає можливість нормувати педагогічний вплив у межах 15-20% навчального часу;
- середній темп – щорічний приріст складає до 20%, що вимагає у навчальному році 10-15% часу, відведеного на цілеспрямоване виховання фізичних здібностей;

- низький темп (від 0 і нижче), що спостерігається в незначній кількості випадків вікового розвитку фізичних здібностей і на який відводиться до 5% часу, спрямованого на підтримку його вікового функціонування організму дитини.

3. На цій основі розроблено програму педагогічних дій, спрямованих на вибіркове виховання фізичних здібностей у фізичній підготовці дітей молодшого шкільного віку. Організація фізичної підготовки здійснювалась з використанням ігрової форми, яка розглядається як педагогічний процес виховання фізичних здібностей із застосуванням ігрових вправ, що виконуються у процесі змагань між командами класу.

Особливістю методики виконання вправ у процесі ігрового спрямування фізичної підготовки є суворе регламентація величини навантаження та часу відпочинку між виконанням ігрових вправ. Відповідно до цієї форми організації систематизовано ігрові вправи вибіркового впливу залежно від віку учнів і програмового матеріалу з фізичної культури, що дає можливість використовувати споріднений метод навчання рухів і виховувати фізичні здібності.

Література:

1. Витоки здоров'я дитини: навчально-методичний посібник / Н.Ф. Денисенко, Л.В. Лиходід, С.В. Лупінович, А.Ф. Михайличенко. – Тернопіль: Мандрівець, 2010. – 160 с.
2. Вольчинський А.Я. Українські народні рухливі ігри в системі фізичного виховання дошкільнят: монографія / А.Я. Вольчинський, Н.О. Вольчинська. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. – 148 с.
3. Круцевич Т.Ю. Розвиток форм фізичного виховання в загальноосвітніх школах: проблеми і перспективи / Т.Ю. Круцевич, Д.О. Соловей // Науковий часопис національного педагогічного університету ім. Драгоманова: зб. наук. праць. – Київ, 2015. – Вип.12 (67). – С. 75–78.
4. Мудрик С.Б. Рухливі ігри від інстинкту до соціалізації / С.Б. Мудоик // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. – 2010. – № 2. – С. 14–17.
5. Приступа Є. Українські народні рухливі ігри, розваги та забави: методологія, теорія, практика / Є. Приступа, О. Слімаковський, О. Лук'янченко. – Дрогобич: Вимір, 1999. – 449 с.
6. Христова Т.Є. Професійна підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до спортивно-ігрової діяльності в умовах сучасної школи / Т.Є. Христова, А.В. Андронов // Бъдещите изследвания – 2017: матеріали за XIII междунар. научна практ. конф. (гр. София, 15-22 февруари 2017 г.). – София: Бял ГРАД-БГ, 2017. – Vol. 7. – С. 12–14.
7. Шульга И.И. Педагогическая анимация: учебное пособие для СПО / И.И. Шульга. – Москва: Издательство Юрайт, 2019. – 150 с.
8. Khrystova Tetiana. Modern model of professional preparation of the future teacher of physical culture for sports-gaming activities / Khrystova Tetiana, Lysenko Olexei // Conference Proceedings of the 7th International Scientific Conference «Problems and Prospects of Territories' Socio-Economic Development» (April 4 – 7, 2018, Opole, Poland). – The Academy of Management and Administration in Opole, 2018. – P. 294–295.

ВИКОРИСТАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ФІЗИКИ

**Самофалова Ольга Андріївна,
загальноосвітня школа І-ІІІ
ступенів № 2
Кіровоградської міської ради
Кіровоградської області,
вчитель фізики**

У статті розглянуто шляхи упровадження в освітній процес здоров'язберігаючих технологій, що дозволяють досягнути позитивних змін у стані здоров'я дітей. Пропаганда здорового способу життя, прищеплення елементарних практичних навичок надання першої медичної допомоги допомагає дітям усвідомити важливість збереження здоров'я.

Ключові слова: здоров'язберігаючі технології, фізика, здоров'язберігаюча спрямованість уроку, здоровий спосіб життя.

Фізика є лідером сучасного природознавства і фундаментом науково-технічного прогресу. У школі фізика розглядається як один з предметів, що виконують не тільки пізнавальну, а також розвиваючу і виховну функції. Цей предмет необхідний всім, тому що містить потужний гуманітарний потенціал, що дає можливість розвивати мислення, формувати світогляд, розкривати цілісну картину світу через основні закони і принципи природи, виховувати естетичне почуття і духовність, зберігати здоров'я учнів.

Фахівцями встановлено, що певні фактори освітнього середовища впливають, перш за все, на стан здоров'я учнів. За результатами досліджень Інституту педіатрії, акушерства та гінекології АМН України, значно погіршився стан здоров'я дітей шкільного віку. Так, 70 % дітей мають таку розумову та фізичну працездатність, що не відповідає їхньому фізичному та психічному навантаженню в школі, а 30 % – хронічні захворювання. Шкільне освітнє середовище породжує фактори ризику порушення здоров'я, з дією яких пов'язані 20-40 % негативних впливів, що погіршують здоров'я дітей шкільного віку [6].

Традиційна організація освітнього процесу створює у школярів постійні стресові перевантаження, які призводять до розладу механізмів саморегуляції фізіологічних функцій, сприяє розвитку хронічних хвороб. На думку вчених та практиків, погіршення здоров'я учнів викликають [1, с. 23]:

- стресова педагогічна тактика,
- інтенсифікація навчального процесу,
- невідповідність методик та технологій навчання віковим та функціональним можливостям учнів,
- нерациональна організація навчально-пізнавальної діяльності,
- комп'ютеризація освітнього процесу;
- низька функціональна грамотність педагогів та батьків з питань збереження та зміцнення здоров'я.

Можливості реалізації оздоровчої функції школи багатогранні. Зараз зусилля системи освіти концентруються на тому, щоб зменшити негативний вплив навчальної діяльності на здоров'я учнів і вчителів. Це, перш за все, створення комфортного безпечного освітнього середовища та впровадження здоров'язберігаючих технологій у навчальний процес [2, с. 45].

Важлива складова частина здоров'язберігаючої роботи педагога – це раціональна організація уроку. Показником доцільної організації освітнього процесу є обсяг навчального навантаження, кількість уроків і їх тривалість, включаючи час на виконання домашніх завдань.

Таким чином, у результаті традиційної шкільної системи освіти необхідна здоров'язберігаюча технологія.

Проблема навчання і виховання здорової дитини, створення сприятливих для здоров'я умов шкільної діяльності вивчалася багатьма представниками педагогічної науки. Відповідні аспекти можна знайти в працях К. Гельвеція, А. Дістервега, Я. А. Коменського, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, Л. Толстого. Серед класиків педагогіки, що приділяли увагу проблемі здоров'язбереження учнів, можна назвати П. Блонського, Л. Виготського, М. Пирогова, В. Сухомлинського, К. Ушинського. Досить активно розвивається технологічний підхід у збереженні та зміцненні здоров'я учнів у процесі навчання в працях О. Ващенко, О. Дубогая, С. Іванова, С. Свириденко та ін. Учені підкреслюють, що шкільні роки є головними і значущими в житті дитини, створюючи передумови для розвитку організму й особистості учня. Найбільш вагомими є роботи М. Смірнова щодо здоров'язберігаючих технологій та психології здоров'я в школі. Він зауважує, що якщо ці технології пов'язати з вирішенням тільки здоров'яохоронного завдання, то до них належатимуть педагогічні проблеми, методи та прийоми, які не шкодять, прямо чи опосередковано, здоров'ю учнів та вчителів, забезпечують їм безпечні умови перебування, навчання та роботи в загальноосвітньому закладі [5].

Здоров'язбережувальні технології – це комплексна, побудована на єдиній методологічній основі система організаційних та психолого-педагогічних прийомів, методів, технологій, спрямованих на збереження, охорону та зміцнення здоров'я учнів, формування в них культури здоров'я, а також на піклування про здоров'я педагогів [5, с. 67].

Мета здоров'язбережувальних освітніх технологій: забезпечити школяреві можливість збереження здоров'я за період навчання в школі, дати йому необхідні знання та навички щодо здорового способу життя, навчити використовувати отримані знання в повсякденному житті [3, с.24]. Головне завдання їх реалізації – така організація освітнього простору на всіх рівнях, при якій якісне навчання, розвиток, виховання учнів не супроводжуватимуться нанесенням шкоди їх здоров'ю.

Взаємодія предметних та здоров'язберігаючих технологій сприяють ефективному формуванню здоров'язбережувальної компетентності на уроках фізики

Важливо, щоб діти задумалися про свій фізичний стан не тому, що до цього закликає вчитель, а за внутрішнім переконанням, розумінням необхідності берегти здоров'я і чому це важливо.

Звичайно, фізика не той предмет, де вивчають комплекс фізичних вправ, які сприяють зміцненню здоров'я, але і уроки фізики можуть виховувати у дитини усвідомлення великої цінності здоров'я, прагнення його зберегти та зміцнити.

Здоров'язберігаючі технології у вивченні предмету – технології проблемні, ігрові, проєктні, творчі, пошуково-дослідницькі. Це і самостійний пошук інформації, формулювання гіпотез, способів вирішення завдань, розробка проєктів, творчих

завдань, дидактичні ігри, спілкування, використання ідей, образів та ролей. Без всього цього немає і не буде творчості, інтересу і гарного самопочуття.

Не потрібно забувати і про те, що відпочинок – це зміна видів діяльності. Тому при плануванні уроку потрібно не допускати одноманітності роботи.

Основними критеріями здоров'язберігаючої спрямованості уроку є виключення гіподинамії, дотримання гігієнічних і психолого-педагогічних умов проведення уроку.

При підготовці до уроку потрібно враховувати все: санітарний стан кабінету, стан меблів, якість і естетику наочних посібників, кольорові гами (меблі, оздоблення стін), а структурі уроку – вітання, емоційне налаштування на урок, релаксацію, оздоровчі вправи, рефлексію.

До здоров'язберігаючих критеріїв раціональної організації уроку можна віднести [4]:

- щільність уроку – не менше 60-70 %;
- кількість видів навчальної діяльності (4-7: робота з підручником, робота з картками, робота біля дошки, рішення завдань тощо);
- середня тривалість різних видів навчальної діяльності (не більше 10 хвилин);
- частота чергування різних видів навчальної діяльності – зміна не пізніше ніж через 7 хвилин;
- кількість видів викладання – не менше 3;
- чергування видів викладання не пізніше, ніж через 10-15 хвилин;
- наявність на уроці методу бесіди, обговорення додаткових питань з теми;
- місце і тривалість застосування технічних засобів – відповідно до гігієнічних норм;
- поза учнів – відповідно до санітарно-гігієнічних норм;
- фізкультхвилинка – дві за урок, які складаються із 3-5 повторень кожна;
- комплекс вправ динамічних пауз;
- психологічний клімат – співробітництво, дружелюбність;
- момент настання стомленості учнів визначається по зниженню їх працездатності.

У процесі викладання з учнями часто розбираємо питання про здоровий спосіб життя, розглядаємо правила надання першої медичної допомоги та її значення. Питання захисту здоров'я в природних умовах і при надзвичайних ситуаціях техногенного характеру.

Очікуваний результат вбачаю у:

- зниженні синдрому втоми;
- покращенні працездатності;
- підвищенні успішності.

Кілька хвилин на уроці необхідно приділяти динамічним паузам. Дуже добре, якщо пропоновані вправи для фізкультхвилинок органічно вплітаються в канву уроку.

Не можна забувати про психологічний клімат на уроці. Співпраця і дружелюбність між учителем і учнем знімають стресову ситуацію, напругу, дозволяють повніше розкритися дитині. Жарт, посмішка створюють емоційну розрядку, дозволяють переключити увагу, зберегти темп уроку та його щільність.

Викладання фізики дозволяє органічно використовувати елементи здоров'язберігаючих технологій у різних типах завдань на уроках, та в домашніх роботах.

Наведу приклади питань, які можна розглянути при вивченні фізики.

Тема: «Дифузія». Обговорюємо, що запах тютюну проникає всюди – в одяг, волосся, легені, кров, лімфу, мозок... Сморід тютюнового диму надає нікотин – сильна рослинна отрута. У сільському господарстві нікотин використовують для захисту рослин і культур від шкідників; для немовляти перших місяців життя – смертельна доза – 1мг; в 1 літрі молока матері, яка годує міститься до 0,5 мг нікотину.

Тема: «Повітряна оболонка Землі. Атмосферний тиск». Дасмо відповідь на проблемне питання: Хто псує атмосферу і навколишнє середовище? Курці. Вони щороку викурюють (викидають в атмосферу) 720 т синильної кислоти, 384000 т аміаку, 108000 т нікотину, 600000 т дьогтю і більше 500000 т чадного газу. Загальна маса недопалків за рік становить 2520000 т. Тютюновий дим затримує ультрафіолетові промені, 50% всіх видів речовин в тютюні йде в атмосферу, 20% – в організм курця і 5% – залишається у фільтрі сигарети.

Тема: «Звукові хвилі». Доводимо, що «звуковий ландшафт» впливає на людину сильніше атмосферного, газохімічного, промислового, транспортного і порівнюється з дією підвищеної радіації. Кількість машин, потягів, і літаків в нашому техногенному суспільстві «зашкалює». Постійні телефонні розмови, цілодобове використання радіо та телебачення... Шум став лихом сучасного світу і найбільш небажаним продуктом технічної цивілізації. Австрійські фахівці встановили, що тривалість життя людини через шум знижується на 10-12 років. Найбільш чутливі до шуму особи старшого віку. Шум послаблює імунну систему, стає причиною нервового виснаження, інфаркту, психічних захворювань. Тому шкідливо знаходиться в зоні постійних гучних шумів і музики.

А коли про людину говорять, що «у нього прокурений голос», тим самим припускають, що причина цієї особливості – куріння. Дійсно, хронічне подразнення голосових зв'язок тютюновим димом веде до того, що голосова щілина звужується, голос втрачає чистоту і звучність, стає хриплим, змінюється його тембр. При перевірці слуху новітньою електронною апаратурою з'ясувалося, що в курця слух значно гірше. І ось чому: під дією нікотину барабанна перетинка товщає і втягується всередину, рухливість слухових кісточок зменшується. Якщо вухо кроля змастити тютюновим дьогтем кілька разів, то у тварини утворюється ракова пухлина.

Тема: «Електромагнітне поле». Обговорюємо, чому люди, що працюють за комп'ютером, частіше хворіють на простудні захворювання і хвороби дихальних шляхів? Справа в тому, що під дією електромагнітного поля монітора відбувається іонізація атмосферного повітря, з'являється велика кількість позитивно заряджених іонів, які добре приєднуються до хвороботворних мікроорганізмів, потім швидко проникають в організм людини, викликаючи захворювання. Для усунення цих небажаних ефектів, приміщення потрібно частіше провітрювати, працювати за комп'ютером не більше 2 годин, насичувати повітря негативно зарядженими іонами за допомогою спеціальних приладів.

Тема: «Оптичні прилади», «Дисперсія світла». З'ясуємо, що очі людини, яка палить, часто сльозяться, червоніють, і краї повік розпухають. Нікотин, діючи на зоровий нерв, викликає його хронічне запалення, внаслідок чого знижується гострота зору. При курінні звужуються судини, змінюється сітківка ока, що веде до часткової втрати відчуття кольору: спочатку на зелене світло, а потім на червоне і жовте, це

знижує швидкість реакції людини в середньому на 24 %. Такий дефект зору може зробити професійно непридатними водіїв транспорту, операторів пультів керування...

Тема: «Ядерні реакції». Розглядаючи питання про ядерні реакції, можна навести як приклад реакції мимовільного радіоактивного розпаду компонентів сімейства урану-радію, а саме тих радіоактивних елементів, які виявлені в тютюновому димові: ізотопи свинцю, вісмуту і полонію. Період напіврозпаду свинцю 22 років, вісмуту – 5 діб, а полонію – 138 діб. При 1 рентгенівському знімку методом флюорографії доза опромінення 0,76 радіан (0,0076 Гр) (1Гр = 100 рад). Викуривши за день 20 сигарет, людина отримає опромінення, ніби їй зробили 200 знімків, тобто 152 радіана (1,52 Гр). На базі цих рівнянь вирішити завдання по визначенню кінетичної енергії α -частинки і її швидкості. А при аналізі завдання загострити увагу на значенні енергії, якою володіє α -частинка. І далі, пояснити, що частинки таких енергій, проникаючи в організм людини, здатні пошкоджувати спадкові структури – гени, хромосоми. Особливо це повинна знати майбутня мати. Вчені прийшли до висновку: кожна п'ята дитина могла би залишитися живою, з числа померлих під час вагітності, якби його мати не курила в період утробного виношування.

Тема: «Закони Ньютона. Сили пружності, тертя». Розглядаємо деформації у тілі людини. Як зберегти наші кістки здоровими? Обговорюємо механічні властивості шкіри людини. З'ясуємо значення сили тертя у нашому житті, його шкідливість та користь. Розробляємо правила поведінки при ожеледиці. Формуємо поняття про гальмування транспорту та повторюємо елементи правил вуличного руху.

Тема: «Види теплопередачі». Обговорюємо профілактику опіків; профілактику простудних захворювань (необхідність подвійних віконних рам, опалювання, теплі речі взимку, провітрювання). З'ясуємо, які носити речі взимку та влітку, як ефективно загартовуватися, як поводити себе та одягатись після фізичних навантажень. Формуємо правила зберігання харчових продуктів.

У кінці теми, що вивчається (урок узагальнення, урок закріплення або повторювання матеріалу) можна провести як урок здоров'я. Наприклад: «Механіка у спорті», «Електростатичні явища у житті людини», «Електромагнітні хвилі та людина», «Здоров'я та радіація».

Учням дуже подобається активна діяльність на уроках, тому вони часто працюють у групах, розв'язуючи різні проблемні питання, у тому числі пов'язані зі здоров'язберіганням, готують доповіді, розробляють проекти, складають підсумкові таблиці, в яких відображений увесь шлях до розуміння теми та результати праці над нею.

Отже, здоров'я дитини – тема достатньо актуальна для всіх часів та народів, та у ХХІ столітті вона є першочерговою. Тому здоров'язберігаючі технології обов'язково треба використовувати у навчальних закладах. Сучасний вчитель повинен постійно піклуватися про фізичне та психічне здоров'я дітей, підвищувати стійкість нервової системи учнів.

Література:

1. Демінська Л.О. Аналіз змісту й умов використання здоров'язберігаючих технологій у системі загальноосвітніх шкіл [Текст] / Л.О. Демінська // Проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 11 – С. 23-26.

2. Дудко С.Г. Здоров'язберігаючі технології в освітньому середовищі початкових класів. Постметодика / Л.О. Демінська. – 2010. – № 5. – С. 45-47
3. Здоров'язбережувальні технології в освітньому середовищі: колективна монографія / за заг. ред. Л.М. Рибалко. – Тернопіль : Осадца В.М., 2019. – 400 с.
4. Поліщук Н.А. Здоров'язбережувальні аспекти сучасного уроку [Електронний ресурс] / Н.А. Поліщук // Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/105/18771-zdorov-yazberezhuvalni-aspekti-suchasnogo-uroku.html>
5. Смирнов Н. К. Здоровьесберегающие образовательные технологии в современной школе / Н. К. Смирнов. – М. : АПК и ПРО, 2002. – 121 с.
6. Стан здоров'я школярів в Україні [Електронний ресурс] / Няньковський С.Л. та ін. // Здоров'я дитини. – 2012. – № 5 (40). – Режим доступу: <http://www.mif-ua.com/archive/article/32962>

УДК 613.84

МОТИВАЦІЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ЗМІЦНЕННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я ЗАСОБАМИ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Голубицький Антон Віталійович,
магістрант факультету фізичного
виховання,
Центральноукраїнський державний
педагогічний університет імені
Володимира Винниченка

Розроблення дієвих педагогічних засобів теорії й методики виховання, які зможуть якісно покращити мотивацію студентської молоді до зміцнення та збереження здоров'я, є одним з ключових питань сучасної педагогіки.

***Ключові поняття:** здоров'я, культура здоров'я, заклади фахової передвищої освіти, студентська молодь, студентське самоврядування, спортивно-оздоровчий парламент.*

Постановка проблеми. Мотивація студентської молоді до збереження та зміцнення їхнього здоров'я є важливим фаховим завданням викладачів та вчителів циклових комісій та кафедр фізичного виховання будь-яких закладів освіти. Актуалізація проблеми є закономірною з огляду на сучасні вимоги до майбутніх фахівців.

Цілі статті:

– дослідити та висвітлити результати аналізу науково-дослідної літератури з проблематики дослідження;

– висвітлити педагогічні аспекти формування культури здоров'я студентської молоді засобами студентського самоврядування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В основі формування культури здоров'я студентської молоді лежать ідеї особливостей їхнього виховання, що

знайшло своє відображення у наукових працях А. Артющенка, Л. Канішевської, О. Коберника, В. Оржеховської, Т. Федорченко, І. Шостака та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Однією з умов розв'язання проблеми дослідження є *створення студентського спортивно-оздоровчого парламенту (СОП) з метою позитивної мотивації до зміцнення та збереження здоров'я студентської молоді.*

Дослідження було проведено в медичних закладах передвищої фахової освіти.

У ретроспективі за основу створення СОП ми взяли типове положення про студентське самоврядування у закладах вищої освіти. У загальних положеннях керівного документа нашого СОП ми визначали, що на настановній конференції на початку навчального року з активних студентів був обраний фізкультурно-спортивний актив, який таємним голосуванням вибрав голову парламенту зі студентів коледжу. Окрім того, у створений студентський спортивно-оздоровчий парламент увійшли 11 членів. Їх відібрали з найбільш активних і творчих студентів з різних секцій за видами спорту. На початку нашої експериментальної роботи ми координували процес створення парламенту та подальше його існування.

Кожен з членів парламенту, окрім голови, став міністром різних видів спорту для того, щоб у своїй діяльності обраний член парламенту міг координувати доручений сектор спортивно-оздоровчої роботи. Кількість міністрів і відповідних секторів впливу могла змінюватись залежно від потреб студентів-медиків у формуванні культури здоров'я.

Участь у спортивно-оздоровчому парламенті сприяла розвитку позитивного ставлення студента-медика до себе як активного та відповідального соціального суб'єкта; до різних соціальних груп (за професійною, віковою, соціальною та іншими ознаками); до суспільства загалом. Окрім того, у студентів сформувалось ціннісне ставлення до студентської спільноти як вагомого чинника молодіжної політики з формування культури здоров'я.

З'ясовано, що для того, щоб студенти знаходили сили для подолання перешкод на шляху до досягнення мети, важливо впроваджувати додаткові джерела мотивації, які ми створили завдяки студентському самоврядуванню, що в нашому випадку виконувало функцію засобу спеціально спрямованого формування намірів. Процес мотивації ми розглядали як динамічно-смыслову систему, у якій за нашим консультативним керівництвом регулювалися процеси реалізації педагогічних умов та виконувалися креативні дії учасниками експериментальної роботи. Беручи до уваги результати констатувального етапу експерименту, зазначаємо позитивну динаміку перебудови мотиваційної сфери членів СОП, що досягається в процесі змін життєвих цінностей, відносин, орієнтирів. У роботі парламенту використано різні види діяльності (організація, контроль, креативні починання), у яких відбувалося перенесення мотиваційних спонукань з однієї діяльності на іншу. Використання в мотиваційній сфері респондентів експериментальних груп різних настанов, потреб, мотивів, бажань, інтересів, спонук, намірів дало змогу досягти мобілізації мотиваційних ресурсів студентів медичних коледжів на досягнення успіху у формуванні своєї культури здоров'я.

Висновки: з'ясовано, що результати проведеного аналізу досліджень, які присвячені проблемі формування культури здоров'я студентської молоді, свідчать про достатнє накопичення теоретичного та практичного досвіду; глибоке вивчення педагогічних, психологічних, медичних та культурологічних аспектів даної проблеми, проте, на наш погляд, недостатньо досліджені питання присвячені формуванню мотивації до їхньої культури здоров'я засобами фізичної культури в

контексті використання нових методик та технологій (студентське самоврядування), що є стимулюючим чинником дослідження цієї проблематики нами в майбутньому.

Література:

1. Бондар Т. І. Тенденції розвитку студентського самоврядування в системі вищої освіти США : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Т.І. Бондар. – Кіровоград, 2009. – 20 с.
2. Коваленко В. До проблеми організації позааудиторної навчальної роботи студентів / Інноваційні технології підготовки майбутніх фахівців в системі неперервної освіти: зб. наук. праць за ред. О. С. Березюк, О. М. Власенко. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 98–103.
3. Кращенко Ю. Концептуальні засади розвитку студентського самоврядування в Україні / Ю. Кращенко. – Київ. Вища школа : Науково-практичне видання, 2011. – Вип№9. – С. 117–125
4. Павлицька К. М. Виховні аспекти у діяльності педагогічного університету. Витоки педагогічної майстерності. Збірник наукових праць / К.М. Павлицька. – Полтава, 2011. – С 203–208.
5. Шостак І. О. Формування культури здоров'я студентів медичного коледжу у поза аудиторній діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 / І.О. Шостак. – Умань, держ. пед. ун-т, 2017.– 21 с.

177 УДК 37.015.3+159.922.7

ПІДЛІТКОВИЙ БУЛІНГ ТА ФОРМИ БОРОТЬБИ З НИМ

**Заніздра Уляна Олександрівна,
студентка спеціальності «Право»,
Кіровоградський інститут розвитку
людини**

У статті розкрито питання підліткового булінгу та форм боротьби з ним. Актуальність теми зумовлена тим, що піднята в статті проблема майже не вивчена в нашій країні і з теоретичних позицій, і з позиції практики. Явище булінгу негативно впливає на психічне здоров'я підлітків, тобто сприяє комплексу неповноцінності та самоізоляції від суспільства.

Ключові слова: булінг, кібербулінг, прояви булінгу, суїцидальна поведінка, фізичне, психологічне, економічне насильство.

Актуальність та мета дослідження. Потенційне психічне здоров'я нації визначається психічним станом дітей, підлітків та осіб молодого віку. З цього можна винести, що більше всього під впливом булінгу страждають діти шкільного віку. Часто для жертви настають тяжкі наслідки, такі як психічні та фізичні порушення. У них підвищується ризик розвитку суїцидальної поведінки. Крім того булінг може бути пов'язаний та виражатися діями які містять ознаки складових проти життя та здоров'я особи та проти власності.

Мета статті – дослідити явище підліткового булінгу та форми боротьби з ним.

Огляд наукових праць з проблеми. Ґрунтовніше проблему насильства та булінґу висвітлили такі вчені: І. Бердишев, Є. Грибанов, Л. Лушпай, Н. Жеброва, Н. Прібиткова, О. Кормило, Н. Опольська.

Виклад основного матеріалу.

Булінґ – це агресивна поведінка по відношенню до іншої особи (тобто цькування). Він полягає у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Найчастіше булінґ (цькування) відбувається в місцях, де контроль або нагляд дорослих найменший або взагалі відсутній. Це можуть бути коридори, вбиральні, роздягальні, підвір'я, сходи, їдальня тощо. Іноді дитина може піддаватися булінґу (цькування) й поза територією закладу освіти. Такі випадки можуть трапитися по дорозі додому, у дворі дому, під час шкільних екскурсій тощо. Крім того, за умови віртуалізації сучасного соціального простору закономірно, що і прояви опосередкованої агресії та боулінґу (цькування) перемістилися в зону онлайн, в якій діти перебувають повсякчас незалежно від місця їх фізичного перебування. Булінґ, що здійснюється за допомогою електронних пристроїв називається кібербулінґом. До нього відносять смс, пости, коментарії і т.д.

Розглянемо детальніше прояви булінґу:

Фізичне насильство, що включає штовхання, підніжки, бійки, стусани, ляпаси, дії які завдають біль і тілесні ушкодження;

Психологічне насильство, що включає образи, поширення неправдивих чуток, глузування, залякування, ізоляція, ігнорування, бойкот, відмова від спілкування, погрози, маніпуляції, шантаж тощо;

Економічне насильство, що включає дрібні крадіжки, пошкодження або знищення особистих речей, вимагання грошей, їжі тощо;

Сексуальне насильство, що включає образливі жести, висловлювання, прізвиська, жарти, погрози, поширення чуток, обмацування сексуального (інтимного) характеру та/або змісту тощо.

Аналіз наукових робіт дає можливість визначити основні риси булінґу: систематичність; нерівність фізичних, психологічних і соціальних можливостей, які лежать в основі стосунків між жертвою й агресором, тобто агресор займає вище становище, ніж його жертва; взаємостосунки переслідувача й жертви; емоційне приниження, образа почуттів людини, що призводить до виключення її з групи.

Отже, підґрунтям булінґу є статус, влада, конкуренція, лідерство. Це соціальна поведінка, що проявляється у відносно стійких групах і здатна залучати інших. Булінґ охоплює нерівність сили та влади, що приводить жертву в стан, у якому вона не здатна ефективно захищатися від негативних дій. Це і є відмінною рисою булінґу від простого конфлікту. В конфлікті учасники рівні, а в булінзі жертва завжди виявляється слабшою, їй важче себе захистити, проти неї може виступати група.

Соціальна структура булінґу, як правило, має три елементи, а саме:

1. Переслідувач (булі).
2. Жертва.
3. Спостерігач [1, с.13].

Серед причин булінґу в колективі вчені виділяють наступні: боротьба за лідерство; зіткнення різних субкультур, цінностей, поглядів і невміння толерантно ставитися до них; агресивність і віктимність; наявність у дитини психічних і

фізичних вад; задрість, природна втрата монополії батьків на авторитет, посилення цінностей індивідуалізму в суспільстві, який витісняє на другий план цінності сім'ї, та розвиток інформаційних технологій, що дозволяє дітям самостійно отримувати необхідну інформацію.

Всесвітня організація охорони здоров'я проводить періодичний моніторинг аспектів поведінки школярів, які впливають на їх здоров'я. Один із напрямів дослідження пов'язаний із насиллям у школах. Результати дослідження UNICEF провели дослідження, відповідно до якого 67% українських школярів зіткнулися з цією проблемою і також, з кожним роком бійки та цькування стають більш частими та жорстокішими. Вчені ВООЗ вказують також на медичні наслідки впливу булінгу. Знуцання над дітьми призводить до наступних наслідків:

- соматичні наслідки – головний біль, біль у спині та животі;
- психологічні розлади (депресія, поганий настрій, нервозність, почуття самотності й думки про суїцид);
- психологічної дезадаптації – неспроможності сформуватись повноцінному індивіду, який би відповідав вимогам суспільства;
- розвитку стійких моделей асоціальної поведінки, серед яких – агресія, насильство;
- поширення алкоголізму та наркоманії через замовчування випадків насилля [2].

Протидія булінгу, на нашу думку, полягає в наступному:

Для успішної боротьби з насильством у школі усі члени шкільної спільноти мають дійти єдиної думки, що насильство, цькування, дискримінація за будь-якою ознакою, сексуальні домагання і нетерпимість у школі є неприйнятними.

Кожен має знати про те, в яких формах може виявлятися насильство й цькування і як від нього страждають люди.

Вивчення прав людини і виховання в дусі миру має бути включено до шкільної програми.

Спільно з учнями мають бути вироблені правила поведінки у класі, а потім загальношкільні правила. Правила мають бути складені в позитивному ключі «як треба», а не як «не треба» поводитися. Правила мають бути зрозумілими, точними і короткими.

Дисциплінарні заходи повинні мати виховний, а не каральний характер. Осуд, зауваження, догана мають бути спрямовані на вчинок учня і його можливі наслідки, а не на особистість порушника правил.

Жоден випадок насильства або цькування і жодну скаргу не можна залишати без уваги. Учням важливо пояснити, що будь-які насильницькі дії, образливі слова є неприпустимими. Реакція має бути негайною (зупинити бійку, припинити знущання) та більш суворою при повторних випадках агресії.

Треба пояснити, що навіть пасивне спостереження за знущаннями і бійкою надихає кривдника продовжувати свої дії. Свідки події повинні захистити жертву насильства і, якщо треба, покликати на допомогу дорослих.

Потрібно запровадити механізми повідомлення про випадки насильства, щоб учні не боялися цього робити. Ці механізми повинні забезпечувати учням підтримку і конфіденційність, бути тактовними.

Для успішного попередження та протидії насильству треба проводити заняття з навчання навичок ефективного спілкування та мирного розв'язання конфліктів.

Висновки. Під шкільним булінгом ми розуміємо навмисну, систематичну, агресивну поведінку однієї чи декількох осіб по відношенню до іншої, із завданням

фізичної чи психологічної шкоди. Це явище негативно впливає на психічний розвиток школярів, що відображається на їх емоційній сфері, соціальних контактах, різних видах діяльності, успішності в них. Необхідно підкреслити, що до роботи з профілактики та подолання такого негативного явища як булінг, повинні бути залучені всі учасники навчально-виховного процесу – батьки, адміністрація навчального закладу, учні та педагоги.

Література:

1. Барліт О.О. Соціально-педагогічна та психологічна проблема булінгу в освітньому середовищі / О.О. Барліт, А.Ю. Барліт. – Запоріжжя: Олекс, 2011. –52 с.
2. Лушпай Л.І. Булінг як соціально - педагогічна проблема та шляхи її вирішення (на прикладі досвіду середніх загальноосвітніх шкіл Великої Британії) / Л.І. Лушпай // Українознавчий альманах. – 2010. –№4. – С. 126-131
3. Сидорук І.І. Булінг як актуальна соціально-педагогічна проблема / І. І. Сидорук // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки: [зб. наук. праць]. – Луцьк : СНУ імені Лесі Українки, 2015 р. – С. 169-181.

РОЗДІЛ IV

ПРАВОВІ ЧИННИКИ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ ТА СУСПІЛЬСТВА

УДК 347.151.6

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСПЛАТАЦІЇ ОРГАНІВ ТА ІНШИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

**Ткаченко Ірина Миколаївна,
старший викладач кафедри права та
соціально-економічних відносин,
Кіровоградський інститут розвитку
людини**

У статті представлені сучасні підходи стосовно правового регулювання трансплантації органів та інших матеріалів людини в Україні. Розкриті правові проблеми трансплантології в Україні, досліджено зарубіжний досвід регулювання трансплантації, вивчено особливості реформування законодавства у цій сфері.

Ключові слова: *медичне право, трансплантація, трансплантолог, анатомічний матеріал, донор, реципієнт.*

Актуальність та мета дослідження. Конституція України наголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю.

Право на життя є невід'ємним правом людини. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя [1, ст. 3, 27].

Метою даної роботи є визначення поняття трансплантації, дослідження правових проблем трансплантології в Україні, та аналіз зарубіжного досвіду регулювання даної проблеми.

Україна, згідно даних Міністерства охорони здоров'я посідає одне з останніх місць серед країн Європи за показниками смерті в результаті донорства. Навіть не зважаючи на той факт, що перша в світі операція із пересадки нирки, була проведена українським хірургом Юрієм Вороним у 1933 році.

Проблема донорства в галузі медицини пов'язана з недосконалим медичним законодавством. В Україні спостерігається така ситуація, що кількість хворих у декілька разів перевищує наявність донорів, і тому українці змушені звертатися за кордон, якщо вони мають необхідну суму на операцію.

Трансплантація в медицині показана при великій кількості захворювань і часто є єдиним методом порятунку людини. З іншої сторони розвиток даної галузі медицини породжує моральні та етичні принципи.

Пересадка органу — це перш за все є порятунком життя людині, а з іншого боку, здоров'ю живого донора даного органу заподіюється значна шкода, тобто порушується принцип «не нашкодь».

За визначенням Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я, трансплантація – це перенесення живої чи мертвої тканини чи органа між особами одного чи різних видів. Орган і тканини що пересаджуються можуть бути взяті як у померлої так і у ще живої людини. Відповідно Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині», трансплантація – спеціальний метод лікування, що полягає в пересадці реципієнту органа або іншого анатомічного матеріалу, взятих у людини чи у тварини [3, с.206].

Діяльність, пов'язану із трансплантацією в Україні, можуть здійснювати акредитовані в установленому законодавством порядку державні та комунальні заклади охорони здоров'я і державні наукові установи згідно з переліком, затвердженого Кабінетом Міністрів України.

Норми чинного законодавства визначають наступні види трансплантації:

1. Аутотрансплантація – можливість пересадки власних органів або тканин одного організму, наприклад пересадки власної шкіри з однієї поверхні тіла на іншу у випадках отримання опіків, або використання частин власних кісток для пластичних операцій;

2. Ізотрансплантація – пересадку анатомічних матеріалів між генетично близькими організмами (наприклад пересадку органів або тканин між близькими генетично-спорідненими родичами);

3. Гомотрансплантація (аллотрансплантація) – пересадка органів або тканин між організмами, які належать одному виду, з використанням анатомічних матеріалів тваринного походження;

4. Ксенотрансплантація – пересадка анатомічних матеріалів та взяття анатомічних матеріалів тваринного походження;

5. Трансплантація фетальних матеріалів та взяття анатомічних матеріалів у померлих осіб [3, с.207].

В Україні норми чинного законодавства визначають презумпцію незгоди. Згідно з нормами чинного законодавства України дієздатна особа, яка досягла повноліття, може дати згоду або незгоду стати донором анатомічних матеріалів у разі своєї смерті. У тих випадках, коли відсутня згода від померлої повнолітньої дієздатної людини анатомічні матеріали можуть бути взяті за згодою подружжя або родичів, які проживали з нею до смерті [2, ст.16].

Згідно з презумпцією незгоди передбачається, що кожна людина заздалегідь не згодна з тим, що її органи будуть пересаджені іншій людині. Органи можна вилучити тільки в разі отримання прижиттєвої згоди від самої людини або згоди родичів після його смерті. В залежності від того, чи мають родичі право приймати рішення, розрізняють два варіанти принципу «презумпції незгоди»: принцип вузької згоди і принцип розширеної згоди.

У зв'язку з цим виникає дискусійне питання щодо переліку осіб, які можуть давати згоду на трансплантацію органів від померлої особи, оскільки для того щоб пересадити орган достатньо згода одного з родичів, незалежно від того чи будуть інші проти цього. З приводу осіб які можуть давати згоду на те щоб після смерті донора його органи передавались реципієнту, а саме в контексті привілейованості серед родичів, тобто тих, хто має першочергове право і рішення якого з родичів повинен надаватись пріоритет. Або ж зовсім скасувати можливість трансплантування органів за їх згодою, а підставою донорства зробити лише пожиттєву згоду людини, яка повинна бути письмовою та нотаріально посвідченою [4, с.100].

Крім того, не допускається взяття анатомічних матеріалів у живих осіб, які: утримуються у місцях відбування покарань; страждають на тяжкі психічні розлади; мають захворювання, що можуть передатися реципієнту або зашкодити його здоров'ю; надали раніше орган або частину органа для трансплантації.

Взяття анатомічних матеріалів у живого донора для трансплантації допускається за дотримання таких умов: якщо донор попереджений про можливі ускладнення для його здоров'я у зв'язку з майбутнім оперативним втручанням по вилученню анатомічного матеріалу; якщо донор вільно і свідомо у письмовій формі висловив згоду на вилучення своїх органів та інших анатомічних матеріалів; якщо донор пройшов усестороннє медичне обстеження і є висновок консилиуму лікарів-фахівців про можливість вилучення у нього органів та інших анатомічних матеріалів для трансплантації; якщо завдана здоров'ю донора шкода буде меншою, ніж небезпека для життя, що загрожує реципієнту.

Незаконна трансплантація завжди вчинюється відносно донора або реципієнта. Залежно від адресата, щодо якого порушується порядок трансплантації, доцільно вирізнити такі окремі групи кримінально каранних діянь: Перша група – порушення порядку трансплантації, вчинені відносно реципієнта:

- 1) здійснення трансплантації без наявності медичних показань консилиумом лікарів;
- 2) здійснення трансплантації без попереднього надання реципієнтові повної, об'єктивної інформації про майбутнє оперативне втручання;
- 3) здійснення трансплантації без попереднього отримання від реципієнта згоди на таке оперативне втручання;
- 4) здійснення трансплантації анатомічних матеріалів людини в закладах охорони здоров'я, наукових установах чи інших організаціях, які не мають права проводити такі оперативні втручання;
- 5) проведення трансплантації за участі медичного працівника, який не має права брати участь у такому оперативному втручання;
- 6) трансплантація реципієнтові органів або тканин, які заборонено пересаджувати, та ін.

Друга група – порушення порядку трансплантації органів або тканин людини, які вчинені відносно донора (де донором є тіло померлої особи). Такими діяннями є:

- 1) вилучення органів або тканин донора без отримання згоди на такі дії;
- 2) вилучення у донора органів або тканин, які заборонено вилучати;
- 3) порушення принципу колегіальності в констатації смерті, вилученні органів або тканин у донора;
- 4) вилучення анатомічних матеріалів у донора особою, яка перебувала у складі консилиуму лікарів із констатації факту смерті цього донора, та ін.

Третя група – порушення порядку трансплантації органів або тканин людини, вчинені відносно донора (де донором є жива людина). До них необхідно віднести такі діяння, як:

- 1) вилучення органів або тканин у живого донора без попереднього надання йому об'єктивної інформації, яка стосується вилучення фрагментів людського організму;
- 2) вилучення органів або тканин у живого донора без попередньої згоди на таке вилучення;
- 3) вилучення трансплантатів без висновку консилиуму лікарів;
- 4) вилучення у донора органів або тканин, які заборонено вилучати;

5) вилучення органів або тканин у осіб, у яких заборонено їх вилучати, та ін. [3, с.208].

Висновки та перспективи дослідження. Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що досягнення сучасної медицини дозволяють у багатьох випадках зберегти життя або поліпшити його якість. Одним із найбільш ефективних і реальних способів досягнення таких результатів є трансплантація.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96- ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» від 16.07.1999.:Режим доступу:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1007-14>

3. Дунаєвська Л.Г. Трансплантація органів і тканин людини: правовий та криміналістичний аналіз / Л.Г. Дунаєвська, В.М. Лушпієнко // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. – 2012. – №2(14) – с.206-209.

4. Корнега Ю. Юридичні аспекти правовідносин у сфері трансплантології органів та тканин людини / Ю. Корнега // Історико-правовий часопис. – 2015. – №2(6) – С. 97-100.

5. Стеценко С.Г. Медичне право України: Підручник / С.Г. Стеценко, В.Ю. Стеценко, І.Я. Сенюта. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 507 с.

УДК 314.7+316.32:323.1(477). М20.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ТА ФРАНЦІЇ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ ЗА КОРДОНОМ

**Мороз Станіслав Станіславович,
старший викладач кафедри права та
соціально-економічних відносин,
Кіровоградський інститут розвитку
людини**

У статті представлено матеріали дослідження правового врегулювання захисту громадян України та Франції, які виїжджають за кордон. Надано дослідження за яких обставин громадяни виїжджають за кордон, яка частка осіб повертається із поїздок за кордон, а яка залишається на постійне місце проживання. Як держави захищають своїх громадян, які перебувають за кордоном. Надано статистичні дані кількості виїзду громадян за кордон щороку.

Ключові слова: права та обов'язки громадян за кордоном, виїзд за кордон, захист громадян, громадянин Франції, громадянин України.

Актуальність та мета дослідження. Як відомо Україна, проводить захист

та гарантує піклування своїх громадян, які перебувають за кордоном відповідно до ст. 25 Конституції України [1]. Відповідна норма зазначена у ст. 8 Закону України «Про громадянство України» [2]. Вона направлена на законодавчому рівні забезпечити реалізацію вказаного конституційного положення.

Забезпечення громадянам України можливості користування у повному обсязі правами, наданими їм законодавством країною перебування, міжнародними договорами, учасниками яких є Україна і держава перебування, які ратифіковані, захищати їхні інтереси, що охороняються законом, а в разі потреби – вживати заходів щодо поновлення порушених прав громадян України мають дипломатичні представництва, консульські установи України, міжнародні організації, і їхні посадові особи. Тому порушена в статті проблематика потребує наукового вивчення та аналізу.

Мета статті – висвітлити проблемні аспекти правового врегулювання захисту громадян, які виїжджають за кордон та статистичні дані їхнього повернення з-за кордону.

Огляд наукових праць із проблеми. Дане дослідження проводиться вперше.

Виклад основного матеріалу. Щороку десятки тисяч або навіть мільйони наших співвітчизників виїжджають за кордон. Одні – у справах бізнесу, інші – на відпочинок, інші – на заробітки, а деякі, навіть на постійне місце проживання. З огляду на статистичні дані та аналіз кількості осіб, що виїхали та кількості осіб що заїхали до України суттєво відрізняються. Всі наводять статистичні дані скільки українців виїхало за кордон, але остаточної кількості скільки заїхало на територію України не наводять. Більше того відсутній перепис населення скільки українців взагалі проживає на території нашої держави.

Але повернемося до дослідження теми виїзду українців за кордон. Право на консульське обслуговування за кордоном мають всі громадяни України, незалежно до статусу і мети їхнього перебування за кордоном [3].

У 2018 році за кордоном працювало 17,8% працездатного населення України. Це 3,2 млн. громадян країни. А в цілому в міграційному процесі щорічно беруть участь в середньому від 7 до 9 млн. українців.

Якщо подивитися на динаміку видачі дозволів на проживання українців в ЄС в 2014-2017 роках, то переважна більшість з них стосувалися роботи. І з кожним роком цей показник збільшувався. Якщо в 2014 році дозвіл на проживання отримали 303 тис. українців, то до 2017 року ця цифра зросла до 662 тис. осіб. Причому пік зростання видачі дозволів припав на 2015 рік, коли кількість офіційних дозволів на проживання для роботи в країнах ЄС отримали на 65% українців більше, ніж у попередній рік.

При цьому здобувати освіту їхало менше 10% бажаючих отримати дозвіл на проживання. У 2014 році на навчання реєструвалося 7,3% українців, а до 2017 року цей показник знизився до 3,5%. Всього в країнах ЄС чотири роки тому офіційно проживало 883 тис. українців, а до 2017 року – вже 1,2 млн. осіб. Більшість з них вирушили до Польщі, Італії, Німеччини, Чехії, Іспанії.

Кількість бажаючих працювати в Польщі за чотири роки зросла більше ніж у два рази. При цьому мінімальна оплата праці в цій країні становить 503 євро на місяць, а середня – 1 тис. 498 євро. В Італії середня зарплата коливається в межах 4 тис. 507 євро, в Німеччині – від 1 тис. 498 до 5 тис. 454 євро. В Іспанії в залежності від роботи українці отримують від 858 до 3 тис. 387 євро на місяць.

Зрозуміло, що найчастіше українці наважуються їхати в інші країни на заробітки через більш високий рівень оплати праці. За даними дослідження

Міжнародної організації міграції в Україні, крім гідної оплати люди звертають увагу на законність працевлаштування та умови праці. Важливим критерієм є сфера зайнятості. Хоча, найчастіше це низькокваліфікована праця: для жінок – хатня робота, для чоловіків – будівельні роботи або виробництво та сезонна робота.

Нерідко трудові мігранти стикаються з важкими умовами праці та проживання, зарплатою нижче обіцяного, нелегальним працевлаштуванням, соціальною незахищеністю (відмова в медобслуговуванні та ін.) і некваліфікованою роботою [4].

Наразі за кордоном консульське забезпечення захисту прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб України здійснює Департамент консульської служби Міністерства закордонних справ України. Водночас запроваджено спрощений порядок повернення в Україну громадян, які стали жертвами злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, сексуальною та іншою експлуатацією. У разі втрати паспортів консульські установи України мають у стислі терміни вирішувати безпосередньо з відділами громадянства паспортної та імміграційної служби МВС України питання підтвердження особи громадянина для подальшого документування його закордонною установою свідоцтвом на повернення в Україну. Проте, на практиці не завжди оперативно вирішуються питання повернення громадян на Батьківщину [5].

Консульські установи України за кордоном надають допомогу та роз'яснення щодо таких питань:

1. Потрапляння у скрутне становище внаслідок отримання травми або важкого захворювання.

Видатки за надання лікарської допомоги надає виключно страхова компанія, з якою укладено відповідний договір страхування. Надійність страхової компанії гарантує допомогу у випадку потрапляння у скрутне становище за кордоном внаслідок отримання травм або важкого захворювання. Законодавство України не передбачає можливості відшкодування за рахунок коштів державного бюджету витрат, пов'язаних із лікуванням громадян України під час їх перебування за кордоном. У разі відсутності договору страхування, всі зазначені витрати проводяться постраждалим (важкохворим) особисто або його родиною. Страхування туристів (медичне та від нещасного випадку) є обов'язковою вимогою Закону України «Про туризм».

Якщо громадянин України отримав травму внаслідок злочинних дій третіх осіб (грабіж чи розбій), нещасних випадків або аварій, керівник закордонної дипломатичної установи України може прийняти рішення про оплату вартості послуг вашого перевезення до України. Таке рішення приймається виключно за умови відсутності можливості здійснити перевезення коштом страхової компанії, а також відсутності у родини коштів для самостійної оплати вартості перевезення [3].

2. Якщо громадянин України став жертвою злочину за кордоном, то варто терміново звернутися до представників правоохоронних органів іноземної країни, а також повідомити про це Посольство (консульство) України в іноземній країні.

Консульська посадова особа зможе надати допомогу у вирішенні питань взаємодії з представниками правоохоронних органів, простежить за дотриманням офіційними органами іноземної держави прав, передбачених національним законодавством іноземної країни та міжнародними договорами, що діють у міжнародних стосунках між цією державою і Україною. Офіційне розслідування може зайняти багато часу, а відтак – необхідно буде самостійно подбати про юридичне представництво у справі із залученням послуг місцевих адвокатів. Посольство (консульство) не може бути представником під час досудового

розслідування та під час судового процесу.

У випадку, якщо громадянин України залишився без засобів до існування внаслідок злочинних дій третіх осіб (грабіж чи розбій), нещасних випадків або аварій, якщо він стави жертвами торгівлі людьми, або опинилися в ситуації, що становить загрозу вашому життю чи здоров'ю, керівник закордонної дипломатичної установи України може прийняти рішення про надання одноразової допомоги тощо (через погодження з МЗС та Мінфіном), або звернутися до МЗС з метою клопотання перед Мінфіном України щодо виділення відповідних бюджетних коштів.

Допомога надається тільки у разі підтвердження громадянства України. Для повернення в Україну вам буде оформлено, після відповідної перевірки, посвідчення особи на повернення в Україну [3].

У разі виникнення надзвичайної ситуації, яка загрожує життю і здоров'ю громадян під час перебування за кордоном (катастрофи, стихійні лиха тощо), необхідно зберігати спокій, діяти рішуче, але обачно, виконувати всі вказівки компетентних органів країни перебування, які здійснюють реагування на надзвичайну ситуацію (зокрема – визначають безпечні шляхи евакуації, місця збору постраждалих, встановлюють правила поведінки та порядок дій у цих місцях, визначають черговість евакуації, регулюють отримання допомоги тощо).

Кожна дипломатична (консульська) установа України за кордоном має визначені телефони «гарячих ліній» для зв'язку з установою у випадку виникнення загрози життю і здоров'ю громадян України, які перебувають у межах її відповідальності. Наполегливо рекомендуємо перед виїздом занотувати ці номери і завжди мати їх наготові. У випадку неможливості встановлення зв'язку за цими номерами громадянам (або їх рідним чи близьким) необхідно звернутися за телефоном «гарячої лінії» МЗС, яка функціонує цілодобово.

Працівник консульської служби надає необхідну допомогу у здійсненні евакуації із зони лиха (координація та контроль за включенням постраждалих громадян до евакуаційних списків у разі організованої евакуації компетентними органами іноземної країни, надання допомоги у бронюванні та придбанні квитків для повернення в Україну), документуванні для повернення в Україну у разі втрати документів, здійсненні зв'язку з місцевими органами влади у випадку необхідності [3].

4. Якщо громадянина України затримали правоохоронні органи іноземної країни, йому потрібно вимагати, щоб про факт затримання правоохоронні органи іноземної держави невідкладно інформували дипломатичну або консульську установу України в цій країні (Віденська конвенція про консульські зносини 1963 року).

У випадку затримання необхідно дотримуватися таких простих правил:

- поводитися з представниками правоохоронних органів спокійно, ввічливо, не чинити опору та уникати дій, що можуть бути розцінені як провокативні;

- слід усвідомлювати, що наявність візи не гарантує допуск на територію іноземної держави. При цьому, відмова у в'їзді у більшості випадків може бути оскаржена в адміністративному та/або судовому порядку за допомогою місцевого адвоката, сприяння якого може бути вирішальною у врегулюванні інциденту;

- громадянин України має законне право наполягати на отриманні детальних, в т.ч. письмових пояснень щодо причини інциденту, а також на контакті з Посольством або консульством України для отримання консульського захисту, метою якого є забезпечення користування громадянином України всіма правами, передбаченими законами іноземної держави та її міжнародними договорами.

Відповідно до вимог Консульського статуту України консул зобов'язаний стежити за тим, що відносно громадянина України, якого взято під варту (заарештовано), затриманого за підозрою у вчиненні злочину, чи щодо якого вжиті інші заходи, які обмежують його свободу, а також щодо громадянина, який відбуває покарання у вигляді позбавлення волі, чи стосовно якого застосовано інші заходи судового або адміністративного впливу, було дотримано законодавства держави перебування і договорів, укладених Україною з цією державою, та міжнародних договорів, учасниками яких є Україна і держава перебування [3].

5. Якщо громадянин України став учасником ДТП в країнах ЄС, йому необхідно:

- ввімкнути сигнальні вогні, а також розставити навколо аварії попереджувальні знаки, незалежно від того, хто винний у ДТП;

- якщо в результаті ДТП є постраждалі, травмовані люди, потрібно негайно викликати швидку допомогу та надати постраждалим першу невідкладну допомогу;

- потрібно обов'язково зателефонувати на номер «112» і повідомити про ДТП;

- якщо є свідки ДТП, – необхідно записати номери телефонів і контактні дані хоча б трьох з них. Це може допомогти слідчим становити винних в аварії. Необхідно заповнити також форму-повідомлення про ДТП. Як правило, бланки таких форм є у кожного автомобіліста. Якщо така форма відсутня, необхідно записати номери і марки автомобілів, які стали учасниками дорожньо-транспортної пригоди;

- необхідно також сфотографувати місце пригоди, автомобілі і учасників ДТП;

- коли ДТП буде оформлене інспектором дорожньої поліції, необхідно одразу надати інформацію про аварію за номером телефону, зазначеному на «Зеленій карті», а також у свою страхову компанію, щоб була можливість отримати компенсацію за надану матеріальну шкоду.

Звернімо увагу на захист громадян Франції. Громадяни Франції частіше відпочивають за кордоном, аніж працюють, У порівнянні з внутрішнім відпочинком, це невеликий відсоток [6]. Виняток становлять великі приватні та міжнародні корпорації, офіційні державні установи, серед яких – консульства та представництва.

Всі громадяни Франції так само, як і українці на законодавчому рівні захищені за межами держави, але на відміну від українців, уряд Франції захищає ще й кожного громадянина окремо. Це стосується обізнаності французів, щодо того, де розташовані їхні консульства та представництва у країні, в якій вони подорожують.

Також відбувається захист французів і на інформаційному просторі. Кожному громадянину Франції, який перетинає кордон, у загальній міграційній базі ставиться відмітка, коли він вибув із країни і коли повинен приїхати на батьківщину. У разі якщо особа не з'являється, база починає показувати, де і коли зникла особа. Тоді уряд Франції застосовує мирні шляхи вирішення ситуації, але бувають і збройні сутички, які відбувалися із визволенням ув'язнених від сомалійських піратів та терористів [7].

Зі слів міністра Кабінету міністрів України Дмитра Дубілета, що починаючи з 2010 року за кордоном залишилося майже 4 мільйони українців. За його словами, міграція з України має циклічний характер: більше українці подорожують влітку, проте тенденція міграційної ситуації має характер до збільшення кількості тих, хто назад до України не повертається [8].

Здійснивши аналіз, можна зробити висновки про те, що зазначена тема залишається відкритою, і необхідно приділяти їй питання найближчим часом. Захист громадян України повинен стояти на першому плані.

Література:

1. Конституція України: Конституція України від 28.06.96 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141 - (зі змінами та допов. станом на 01.01.20)

2. Закон України “Про громадянство України”: Закон від 18.01.2001 №2235-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 13, ст.65, - (зі змінами та допов. станом на 25.08.20)

3. Захист прав та інтересів громадян за кордоном [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://munich.mfa.gov.ua/konsulski-pitannya/5197-zahist-prav-ta-interesiv-gromadyan-za-kordonom>

4. Скільки українців виїхало на заробітки за кордон за останні чотири роки [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2019/01/11/infografika/suspilstvo/skilky-ukrayincziv-vuyhalo-zarobitky-kordon-ostanni-chotyry-roky>

5. Права громадян за кордоном має захищати держава [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/1899140-prava-gromadyan-ukrajini-za-kordonom-mae-zahischaty-derjava-uryadoviy-kontaktuiy-tsentri.html>

6. Ріст туризму [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.bbc.com/ukrainian/society/2016/01/160118_dk_world_tourism_growth

7. Євроінтеграція [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/05/10/7096002/>

8. Населення в уряді підрахувало, скільки українців виїхало за кордон від початку десятиліття [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/majzhe-10-naselennya-v-uryadi-pidrahuvali-skilki-ukrayinciv-viyihalo-za-kordon-vid-pochatku-desyatilittya>

УДК 004.031:55(035)

ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТ ТА ДОКУМЕНТООБІГ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

**Мильніченко Наталя Олександрівна,
старший викладач кафедри права та
соціально-економічних відносин,
Кіровоградський інститут розвитку
людини**

У статті розкриваються питання забезпечення документообігу організації, підприємств, вплив новітніх технологій на ситуацію у практичній сфері роботи з документами, питання функціонування електронного документа та документообігу з позиції організаційно-правового аспекту. Наголошено на науковому обґрунтуванні, дослідженні організаційно-правового аспекту електронного документа та документообігу.

Ключові слова: електронний документообіг, електронний документ, організаційно-правовий аспект, діловодство, паперова форма.

Постановка проблеми та її зв'язок з актуальними теоретичними або практичними завданнями.

Формування в Україні правової держави з ефективно діючими державними інституціями представницької, виконавчої, судової влади, виробництва, техніки, науки й освіти пов'язано, у першу чергу, із запровадженням раціональних, дієвих правил і процедур їх функціонування, зокрема у сфері роботи з документами як традиційної, паперової, форми, так і з електронними документами.

Проблема забезпечення документообігу організацій, підприємств є такою ж давньою, як і власне створення документів, проте під впливом стрімкої інформатизації суспільства та швидкого розвитку новітніх технологій, вона лишається важливою й актуальною донині. Ця проблема актуалізує низку питань, які потребують нагальної відповіді. Зокрема, яким має бути паперовий та електронний документ, особливості створення та функціонування електронних документів, специфіка електронного документообігу підприємств, діловодство в умовах глобалізації світових інформаційних процесів, як впливають новітні технології на ситуацію у практичній сфері роботи з документами, які стратегічні цілі мають висуватися у сфері управління документацією та які тактичні схеми слід реалізовувати для вирішення актуальних практичних завдань в галузі діловодства.

Ці та багато інших питань **визначають актуальність дослідження** питання електронного документа та документообігу з позиції організаційно-правового аспекту.

Мета дослідження полягає в науковому обґрунтуванні, дослідженні організаційно-правового аспекту електронного документа та документообігу.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження**:

1. Визначити роль та завдання діловодства.
2. Дослідити особливості та організаційно-правовий аспект електронного документа.
3. Здійснити огляд організації електронного документообігу.
4. Проаналізувати можливості використання електронних документів.

Електронний документ та електронний документообіг є наріжним каменем електронного діловодства, яке на сьогоднішній день активно впроваджується у всі сфери суспільного життя, що зумовлено підвищенням культури діловодства, прискоренням термінів опрацювання документів, спрощенням їх пошуку та контролю за виконанням, удосконаленням механізмів узагальнення матеріалів, наданих від багатьох кореспондентів за уніфікованими електронними формами, економією коштів на тиражування та пересилання значної кількості документів тощо.

Однак, незважаючи на всі перераховані факти, організаційно-правовий аспект електронного документа та електронного документообігу ще остаточно не сформовані. Проте, дослідженням цих питань займалися науковці та практики.

Теоретико-методичні основи електронного документа та електронного документообігу представлені в працях таких вчених, як: С. Дубової, С. Кулешова, Н. Кушнарєнко, Ю. Палєхи, М. Слободяника, М. Цивіна, Г. Швецової-Водки, В. Беспалька, В. Бикова, Р. Гуревича, М. Жалдака, та ін.

Науковими дослідженнями аспектів електронного документообігу в різних сферах управління, у тому числі на державному та регіональному рівнях, займалися такі вчені, як Н. Кунанець, Ю. Ковтанюк, О. Січова, М. Цивін, Л.Філіппова, О. Наконечна, І. Ситник, В. Писаренко та ін.

Правові засади електронних документів та електронного документообігу наводяться також у Законі України «Про електронні документи та електронний документообіг».

Утім, попри значний науковий та законодавчий інтерес фахівців до теоретичних засад та впровадження електронних документів та електронного документообігу в умовах сучасного швидкозмінного середовища залишаються невирішеними.

Документ є результатом свідомої фіксації інформації про явища об'єктивної дійсності різними способами з метою надійної передачі цієї інформації в часі і на відстані при обов'язковій ідентифікації зображеного на мові слів. Поняття «документ» широко застосовується у всіх, без виключення, сферах суспільної діяльності [13, с. 75]. Однак, на сьогоднішньому етапі немає єдиного загальноприйнятого визначення документа, що зумовлено його широким спектром створення, використання та функціонування, особливо це стосується поняття «електронний документ». Його трактують по-різному, в залежності від специфіки та умов функціонування, «електронний документ – це зафіксована інформація у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа відповідно до Положення про документальне забезпечення записів затвердженим Міністерством фінансів України».

Найбільш поширеним є наступне визначення цього поняття: «Електронний документ – документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа» [1].

Склад та порядок розміщення обов'язкових реквізитів електронних документів визначається законодавством, зокрема Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг».

Електронний документ повинний мати обов'язкові підписи осіб, що дозволили виконання господарської операції і її оформлення електронними засобами, а також осіб, що виконали цю операцію. У випадку відсутності одного з цих підписів електронний документ не може мати юридичного статусу.

Згідно із Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг» [1], що набрав чинності в січні 2004 року, обов'язковим реквізитом електронного документа є електронний цифровий підпис, який використовується для ідентифікації передплатника електронного документа іншими суб'єктами електронного документообігу. Накладення електронного підпису надає будь-якому електронному документу статусу оригіналу та наділяє його повною юридичною силою. Процедура використання електронного цифрового підпису закріплено Законом України «Про електронний цифровий підпис» [2].

Законом України «Про електронний цифровий підпис» від 22 травня 2003 р. № 852-ІУ визначено, що:

– електронний підпис – дані в електронній формі, які додаються до інших електронних даних або логічно з ними пов'язані та призначені для ідентифікації підписувача цих даних;

– електронний цифровий підпис – вид електронного підпису, отриманого за результатом криптографічного перетворення набору електронних даних, який додається до цього набору або логічно з ним поєднується і дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати підписувача. Електронний цифровий підпис накладається за допомогою особистого ключа та перевіряється за допомогою відкритого ключа;

- засіб електронного цифрового підпису – програмний засіб, програмно-апаратний або апаратний пристрій - призначені для генерації ключів, накладення та/або перевірки електронного цифрового підпису;
- особистий ключ – параметр криптографічного алгоритму формування електронного цифрового підпису, доступний тільки підписувачу;
- відкритий ключ – параметр криптографічного алгоритму перевірки електронного цифрового підпису, доступний суб'єктам відносин у сфері використання електронного цифрового підпису;
- засвідчення чинності відкритого ключа – процедура формування сертифіката відкритого ключа;
- сертифікат відкритого ключа – документ, виданий центром сертифікації ключів, який засвідчує чинність і належність відкритого ключа підписувачу. Сертифікати ключів можуть розповсюджуватися в електронній формі або у формі документа на папері та використовуватися для ідентифікації особи підписувача. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22 травня 2003 р. № 851-IV встановлює основні організаційно-правові засади електронного документообігу та використання електронних документів. Законом № 851 визначено, що електронний документ може бути створений, переданий, збережений і перетворений електронними засобами у візуальну форму. Візуальною формою подання електронного документа є відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для приймання його змісту людиною [2].

Електронний документ не може бути застосовано як оригінал:

- свідоцтва про право на спадщину;
- документа, який відповідно до законодавства може бути створений лише в одному оригінальному примірнику, крім випадків існування централізованого сховища оригіналів електронних документів;
- в інших випадках, передбачених законом.

Оригіналом електронного документа вважається електронний екземпляр документа з обов'язковими реквізитами, у тому числі з електронними цифровими підписами осіб, що приймали участь у його створенні.

При використанні електронного документа різними користувачами, його зберігають на декількох електронних носіях інформації, кожний з електронних екземплярів вважається оригіналом електронного документа.

У випадку перетворення його в паперову форму в декількох екземплярах кожний з документів є оригіналом і має однакову юридичну силу. Копією електронного документа на папері є візуальне представлення електронного документа на папері, засвідчений у порядку, установленому законодавством для первинних документів.

Електронний документ може бути юридичним доказом здійснення операцій лише в разі наявності електронного цифрового підпису, який ідентифікує підписувача та підтверджує цілісність даних в електронній формі.

Електронний документ може бути створений, переданий, збережений і перетворений електронними засобами у візуальну форму.

Візуальною формою подання електронного документа є відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для приймання його змісту людиною.

Відносини, пов'язані з електронним документообігом та використанням електронних документів, регулюються Конституцією України (254к/96-ВР),

Цивільним кодексом України (435-15), законами України «Про інформацію» (2657-12), «Про захист інформації в автоматизованих системах» (80/94-ВР), «Про державну таємницю» (3855-12), «Про телекомунікації» (1280-15), «Про обов'язковий примірник документів» (595-14), «Про Національний архівний фонд та архівні установи» (3814-12), цим Законом, а також іншими нормативно-правовими актами. (Частина перша статті 3 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2599-IV (2599-15) від 31.05.2005)

Якщо міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені цим Законом, застосовуються правила міжнародного договору [1].

Відповідно до законодавства України, електронний документообіг (обіг електронних документів) – сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів.

Отже, електронний документообіг – це комплекс заходів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, завдяки яким забезпечується:

- значна економія витратних матеріалів та часу, що витрачається на передавання, розмножування, пошук і розповсюдження документів;
- раціонально використовується час державних службовців, представників вищої і середньої управлінської ланки;
- працювати з електронними документами простіше, внесені правки та розроблені проекти документів легко і з мінімальними затратами часу стають доступними для всіх зацікавлених сторін;
- багаторазове пришвидшення процесів узгодження остаточних документів та ухвалення відповідних рішень.

Порядок електронного документообігу визначається державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності згідно з законодавством.

Відповідно до Статті 14 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», електронний документообіг здійснюється відповідно до законодавства України або на підставі договорів, що визначають взаємовідносини суб'єктів електронного документообігу.

Використання електронного документа у цивільних відносинах здійснюється згідно із загальними вимогами вчинення правочинів, встановлених цивільним законодавством [1].

За цим же Законом, відправлення та передавання електронних документів здійснюються автором або посередником в електронній формі за допомогою засобів інформаційних, телекомунікаційних, інформаційно-телекомунікаційних систем або шляхом відправлення електронних носіїв, на яких записано цей документ.

Якщо автор і адресат у письмовій формі попередньо не домовилися про інше, датою і часом відправлення електронного документа вважаються дата і час, коли відправлення електронного документа не може бути скасовано особою, яка його відправила. У разі відправлення електронного документа шляхом пересилання його на електронному носії, на якому записано цей документ, датою і часом відправлення вважаються дата і час здавання його для пересилання.

Вимоги підтвердження факту одержання документа, встановлені законодавством у випадках відправлення документів рекомендованим листом або передавання їх під розписку, не поширюються на електронні документи. У таких

випадках підтвердження факту одержання електронних документів здійснюється згідно з вимогами цього Закону [1].

Суб'єкти електронного документообігу повинні зберігати електронні документи на електронних носіях інформації у формі, що дає змогу перевірити їх цілісність на цих носіях.

Строк зберігання електронних документів на електронних носіях інформації повинен бути не меншим від строку, встановленого законодавством для відповідних документів на папері.

У разі неможливості зберігання електронних документів на електронних носіях інформації протягом строку, встановленого законодавством для відповідних документів на папері, суб'єкти електронного документообігу повинні вживати заходів щодо дублювання документів на кількох електронних носіях інформації та здійснювати їх періодичне копіювання відповідно до порядку обліку та копіювання документів, встановленого законодавством. Якщо неможливо виконати зазначені вимоги, електронні документи повинні зберігатися у вигляді копії документа на папері (у разі відсутності оригіналу цього документа на папері). При копіюванні електронного документа з електронного носія інформації обов'язково здійснюється перевірка цілісності даних на цьому носії.

При зберіганні електронних документів обов'язкове дотримання таких вимог:

- 1) інформація, що міститься в електронних документах, повинна бути доступною для її подальшого використання;
- 2) має бути забезпечена можливість відновлення електронного документа у тому форматі, в якому він був створений, відправлений або одержаний;
- 3) у разі наявності повинна зберігатися інформація, яка дає змогу встановити походження та призначення електронного документа, а також дату і час його відправлення чи одержання.

Суб'єкти електронного документообігу можуть забезпечувати дотримання вимог щодо збереження електронних документів шляхом використання послуг посередника, у тому числі архівної установи, якщо така установа дотримується вимог цієї статті. Створення архівів електронних документів, подання електронних документів до архівних установ України та їх зберігання в цих установах здійснюється у порядку (з0627-05), визначеному законодавством [1].

Враховуючи актуальність і важливість електронного документообігу у сучасному світі потрібно розглянути його ключові аспекти. Відтак серед основних принципів електронного документообігу слід виділити:

1. Забезпечення програмною платформою, яка використовується в тій або іншій системі електронного документообігу, можливості зберігання, пошуку документів, а також підтримка системи обміну повідомленнями між користувачами. Даний принцип є одним з найбільш важливих, так як визначає саму суть роботи будь-якої системи електронного документообігу, адже зберігання, пошук і спілкування користувачів між собою є основою для швидкого створення документа, його обробки і зберігання.

2. Здійснення підтримки розподіленої обробки інформації, тобто документ повинен відправлятися тільки тим користувачам, яким він призначається для створення, узгодження і редагування документа. Цей принцип відсікає можливість помилкової відправки того або іншого документа, наприклад, не тому виконавцю, а також масової розсилки документа всім користувачам замість певного одного.

3. Масштабування – обумовлюється набором платформ, які

підтримуються, максимальним числом користувачів, числом рівнів структур системи. Цей принцип визначає рівень продуктивності інформаційної системи, тобто її можливість роботи з тим потоком і об'ємом інформації, який буде здійснений після впровадження системи електронного документообігу.

4. Відкритість архітектури і можливість інтеграції з іншими додатками. Відкритість архітектури – це гнучкість системи електронного документообігу, цей принцип потрібен для того, щоб організація, яка впроваджує дану систему, мала можливість налаштовувати її під конкретну організацію-замовника, прибираючи будь-які елементи і додаючи інші. Інтеграція важлива, перш за все, для зручності використання системи та прискорення часу роботи з документами.

5. Підтримка різних типів документів, з якими працює система. Цей принцип передбачає роботу з документами, які мають різний формат, а також підтримку роботи з декількома версіями документа і можливість відстеження зв'язку документів.

6. Колективна робота з документами. Полягає у забезпеченні можливості колективної роботи групи виконавців над одним або декількома документами для більш якісного виконання їх завдання.

7. Контроль за проходженням і виконанням документів. Керівник організації, або інша особа, призначена контролером за виконанням документів, повинні повною мірою і в режимі реального часу мати можливість відстежувати те, на якій стадії виконання знаходиться той або інший документ.

Перераховані вище принципи електронного документообігу дозволяють вести оперативний та об'єктивний контроль за проходженням документів в організації, а також швидко дізнатися, в якій стадії обробки знаходиться той чи інший документ.

Водночас, слід зазначити, що системи електронного документообігу переважно підтримують такі підсистеми:

- реєстрація документів;
- контроль виконання рішень;
- маршрутизація документообігу колективної роботи, нормативно-довідкової інформації, пошуку, звітності та адміністрування документів.

Суб'єкти електронного документообігу користуються правами та мають обов'язки, які встановлено для них законодавством.

Якщо в процесі організації електронного документообігу виникає необхідність у визначенні додаткових прав та обов'язків суб'єктів електронного документообігу, що не визначені законодавством, такі права та обов'язки можуть встановлюватися цими суб'єктами на договірних засадах [1].

При зберіганні електронних документів обов'язкове додержання таких вимог:

- 1) інформація, що міститься в електронних документах, повинна бути доступною для її подальшого використання;
- 2) має бути забезпечена можливість відновлення електронного документа у тому форматі, в якому він був створений, відправлений або одержаний;
- 3) у разі наявності повинна зберігатися інформація, яка дає змогу встановити походження та призначення електронного документа, а також дату і час його відправлення чи одержання.

Висновки. Електронний документообіг здійснюється відповідно до законодавства України або на підставі договорів, що визначають взаємовідносини

суб'єктів електронного документообігу. Використання електронного документа у цивільних відносинах здійснюється згідно із загальними вимогами вчинення правочинів, встановлених цивільним законодавством.

Література:

1. Закон України "Про електронні документи та електронний документообіг"(Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – N 36. – ст.275.
2. Закон України «Про електронний цифровий підпис» від 22 травня 2003 р. №852-ІУ // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003, – № 36, ст.276
3. Ковтанюк Ю. Шляхи розвитку сучасних систем електронного документообігу / Ю. Ковтанюк // Діловодство та документообіг. – 2012. – №9. – С. 17–27.
4. Кунанець Н. Електронний документообіг, тенденції та перспективи / М. Б. Величківич, Н. В. Мітрофан, Н. Е. Кунанець // Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка» / М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Львівська політехніка»; відп. ред. В. В. Пасічник. – Л., 2010. – № 689 : Інформаційні системи та мережі. – С. 44–53.
5. Лиско Н. А. Державне регулювання у сфері електронного документообігу в Україні [Електронний ресурс] / Н. А. Лиско // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2013. – Вип. 1. – С. 230-235. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsed_2013_1_37
6. Наконечна О. А. Моделювання ефективного електронного документообігу для управління діяльністю органів державної влади [Електронний ресурс] / О. А. Наконечна, С. В. Петрук // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Серія : Економіка і менеджмент. – 2015. - № 2. – С. 169-181. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsuet_2015_2_20
7. Писаренко В. П. Шляхи вдосконалення організації керування електронними документаційними процесами в діяльності органів влади в Україні [Електронний ресурс] / В. П. Писаренко. // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – 2018. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2018_2_25
8. Салтевский М.В. Электронные документы в информационном обществе: проблемы формирования юридической концепции: науч.-прак. пособие / М.В. Салтевский, В.Н. Гаенко, А.Н. Литвинов. – Харьков: Эспада, 2006. – 96 с.
9. Ситник І. П. Системи електронного документообігу в електронному бізнесі [Електронний ресурс] / І. П. Ситник, А. І. Мельниченко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні 200 економічні відносини та світове господарство. – 2015. – Вип. 4. – С. 174-178. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2015_4_43
10. Січова О. Основні аспекти впровадження електронного документообігу в Україні / О. Січова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України; Нац. б-ка України ім. В.І.Вернадського; Голова ред. кол. О.С. Онищенко. – К., 2006. – Вип. 16. – С. 323–331.
11. Філіпова Л. Я. Електронний документообіг у системах зарубіжного судочинства: аналітичний огляд [Електронний ресурс] / Л. Я. Філіпова, О. О. Вдовіна // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2015. – № 4. – С. 56-62. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2015_4_12

12. Цивін М. Н. Термінологічні проблеми вивчення дисципліни "Електронний документообіг" [Електронний ресурс] / М. Н. Цивін // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2010. – № 1. – С. 7-11. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2010_1_3
13. Чумаченко Д. В. Методика навчання діловодства майбутніх педагогів професійного навчання із застосуванням цифрових технологій: дис. .. канд. пед. Наук: 13.00.02 / Дар'я Володимирівна Чумаченко – К., 2019. – 214 с.
14. Шерман М. І. Шляхи вирішення проблеми застосування систем електронного документообігу державними службовцями [Електронний ресурс] / М. І. Шерман // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 1.40. – С. 56-60. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2013_1

УДК 343.132 (100)

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСТАВИ ЯК ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ ТА ВИРІШЕННЯ ПРАВОВОГО ПИТАННЯ ПРО ЇЇ ПОВЕРНЕННЯ

**Захаров Ілля Олександрович,
студент спеціальності «Право»,
Кіровоградський інститут розвитку
людини,**

**Мороз Станіслав Станіславович,
старший викладач кафедри права та
соціально-економічних відносин,
Кіровоградський інститут розвитку
людини**

У статті представлено матеріали дослідження правового врегулювання порядку застосування такого запобіжного заходу, не пов'язаного з обмеженням волі, як застава. Надано визначення заставодавця та наведено обмеження щодо кола осіб, які можуть бути заставодавцями. Охарактеризовано межі розміру застави та недоліки Кримінального процесуального кодексу України й Законів України про внесення до нього змін щодо врегулювання питань визначення та обчислення розміру застави.

Ключові слова: запобіжні заходи, підстави застосування, застава, розмір застави, предмет застави, заставодавець.

Актуальність та мета дослідження. Застава є одним із ефективних запобіжних заходів, в основу якого покладено економічну заінтересованість у збереженні грошової суми та моральні зобов'язання підозрюваного, обвинуваченого перед іншими фізичними або юридичними особами, які виступили заставодавцями. Державний примус у процесі застосування застави породжується реальною загрозою втрати заставодавцем грошей у разі

невиконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків. Свобода підозрюваного, обвинуваченого при застосуванні цього запобіжного заходу обмежується шляхом загрози майнових втрат. Порядок застосування такого запобіжного заходу вимагає чіткого нормативно-правового урегулювання, однак, на сьогодні маються прогалини та колізії в законодавстві України. І на сьогодні велика кількість людей які виступають заставодавцями не знають про можливість повернення застави за певних підстав. Тому порушена в статті проблематика потребує наукового вивчення та аналізу.

Мета статті – висвітлити проблемні аспекти правового врегулювання застосування застави як неізоляційного запобіжного заходу.

Огляд наукових праць із проблеми. Серед сучасних науковців, які присвятили свої праці вивченню питань застосування запобіжних заходів слід назвати таких, як Ю.М. Грошевий, А.В. Захарко, В.Г. Крайнюк, В.О. Пелюшко, Д.П. Письменний, Л.Д. Удалова, В. І. Фаринник, та інші. Усі вони зробили вагомий внесок у розв'язання проблем обрання та застосування запобіжних заходів як таких, однак досі ведуться дискусії щодо застосування такого запобіжного заходу як застава. Тому означене питання потребує наукового вивчення та аналізу.

Виклад основного матеріалу. Застава ст. 182 КПК — це запобіжний захід, суть якого полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України на спеціальний рахунок суду, який обрав такий запобіжний захід, з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків, під умовою звернення внесених коштів у дохід держави в разі невиконання цих обов'язків [2, с. 97]. За своїм змістом застава спрямована на досягнення конкретної мети — забезпечити виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків, зокрема його явки до слідчого та суду, попередження вчинення нових кримінальних правопорушень. Застава може обиратися як до підозрюваного, обвинуваченого, який не тримається під вартою, так і щодо особи, стосовно якої застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Таке положення визначено в ч. 3 ст. 183 КПК, де передбачено, що при винесенні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою слідчий суддя, суд зобов'язаний визначити розмір застави, яка є достатньою для забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим обов'язків, передбачених КПК. За змістом ст. 182 КПК застава може застосовуватися відносно всіх підозрюваних, обвинувачених, незалежно від тяжкості кримінального правопорушення, у вчиненні якого вони підозрюються чи обвинувачуються. Утім, ч. 4 ст. 183 КПК передбачає право слідчого судді, суду не визначити розмір застави у кримінальному провадженні в таких випадках: щодо злочину, учиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування; щодо злочину, який спричинив загибель людини; щодо особи, стосовно якої в цьому провадженні вже обирався запобіжний захід у вигляді застави, проте був порушений нею [2, с. 97-101]. Застава може бути внесена підозрюваним, обвинуваченим або іншою особою, яка діє від його імені, або заставодавцем — іншою фізичною чи юридичною особою, яка вносить кошти від свого імені відповідно до Порядку внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України [3]. Частина 2 ст. 182 КПК визначає обмеження щодо кола осіб, які можуть бути заставодавцями. Так, заставодавцем не може бути юридична особа державної або комунальної власності або така, що фінансується з місцевого, державного бюджету або в статутному капіталі якої є частка державної, комунальної власності, або яка належить державному, комунальному суб'єкту господарювання [2, с. 98]. Предметом застави можуть бути лише кошти в грошовій одиниці України. Інші матеріальні цінності,

будь-яке майно або нерухомість не можуть бути предметом застави. Не можуть бути предметом застави також кошти, що приєднані до матеріалів кримінального провадження як речові докази або на які накладено арешт. Закон визначає сукупність обставин та критеріїв, якими слід керуватися при визначенні розміру застави в кожному конкретному випадку. Такими обставинами є всі обставини вчиненого кримінального правопорушення, майновий та сімейний стан підозрюваного, обвинуваченого, характер ризиків, передбачених у ст. 177 КПК. Межі розміру застави залежать від встановленого Кримінальним кодексом України тяжкості злочину ст. 12 КК [1], у вчиненні якого особа підозрюється, обвинувачується. Утім, розмір застави може бути й більшим.

У виключних випадках, якщо слідчий суддя, суд установить, що застава в зазначених межах не здатна забезпечити виконання особою, яка підозрюється, обвинувачується у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, покладених на неї обов'язків, застава може бути призначена в розмірі, який перевищує 80 чи 300 розмірів мінімальної заробітної плати відповідно ч. 5 ст. 182 КПК. При застосуванні запобіжного заходу у вигляді застави підозрюваному, обвинуваченому роз'яснюються його обов'язки й наслідки їх невиконання, а заставодавцеві – у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється чи обвинувачується особа, яке передбачене законом покарання за його вчинення, обов'язки із забезпечення належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого та його явки за викликом, а також наслідки невиконання цих обов'язків.

Порядок та строки внесення застави законодавцем диференціюються залежно від того, чи тримається підозрюваний, обвинувачений під вартою, чи ні. Так, якщо підозрюваний, обвинувачений не тримається під вартою, то не пізніше 5 днів із дня обрання запобіжного заходу у вигляді застави він зобов'язаний унести кошти на спеціальний рахунок суду, який обрав такий запобіжний захід, відкритий в органах казначейства, або забезпечити їх внесення заставодавцем та надати документ, що це підтверджує, слідчому, прокуророві, суду. Внесення коштів здійснюється на підставі платіжного доручення особи чи заставодавця. Підтвердженням внесення коштів на депозитний рахунок суду є платіжний документ з відміткою банку про виконання п. 5, 6 Порядку внесення коштів [3].

Певні особливості має застосування застави, якщо таке рішення прийнято як альтернатива триманню під вартою. Так, якщо рішення про застосування запобіжного заходу у вигляді застави прийнято відповідно до ч. 3 та ч. 4 ст. 183 КПК, підозрюваний, обвинувачений або заставодавець мають право в будь-який момент унести заставу в розмірі, визначеному в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Після отримання документа, що підтверджує внесення застави, та його перевірки, уповноважена службова особа місця ув'язнення, під вартою в якому перебуває підозрюваний, обвинувачений, негайно здійснює розпорядження про його звільнення з-під варти та повідомляє про це усно і письмово слідчого, прокурора та слідчого суддю, а якщо застава внесена під час судового провадження — прокурора та суд. Перевірка документа, що підтверджує внесення застави, не може тривати більше одного робочого дня ч. 4 ст. 202 КПК [2, с. 113]. Наслідками невиконання підозрюваним, обвинуваченим чи заставодавцем обов'язків, покладених на них під час обрання застави як запобіжного заходу є звернення грошових коштів у дохід держави.

У разі звернення застави в дохід держави до підозрюваного, обвинуваченого застосовується або інший, більш суворий запобіжний захід, або застава вже в більшому розмірі ч. 10 ст. 182 КПК. За загальним правилом застава, що не була звернена в дохід держави, повертається підозрюваному, обвинуваченому,

заставадавцеві після припинення дії цього запобіжного заходу. Уважаємо, що з метою розширення гарантованих законом процесуальних прав підозрюваного, обвинуваченого, захисника, законного представника й заставадавця при вирішенні питання про звернені суми застави в дохід держави суд повинен мати беззаперечні докази того, що підозрюваний, обвинувачений, заставадавець, захисник, законний представник тощо, повторно не прибули в судові засідання без поважних причин. Це гарантуватиме законні права вказаних суб'єктів кримінального процесу від безпідставного та поспішного звернення суми застави в дохід держави. Питання про звернення застави в дохід держави вирішується слідчим суддею, судом за клопотанням прокурора або за власною ініціативою суду в судовому засіданні за участю підозрюваного, обвинуваченого, їх захисника, законного представника, заставадавця, його представника, у порядку, передбаченому для розгляду клопотань про обрання запобіжного заходу. Повторне неприбуття в судові засідання зазначених осіб без поважних причин у разі, якщо вони були належним чином повідомлені про місце та час розгляду питання, не перешкоджає проведенню судового засідання.

Відповідно до ч. 11 ст. 182 КПК України застава, що не була звернена в дохід держави, повертається підозрюваному, обвинуваченому, заставадавцю після припинення дії цього запобіжного заходу. При цьому застава, внесена підозрюваним, обвинуваченим, може бути повністю або частково звернена судом на виконання вироку в частині майнових стягнень. Застава має бути повернена заставадавцю, якщо:

- 1) відсутні підстави для застосування негативних наслідків для звернення застави в дохід держави ч. 8 ст. 182 КПК України;
- 2) ухвала про застосування запобіжного заходу припинила свою дію у зв'язку із закінченням строку дії ухвали про обрання запобіжного заходу ст. 203 КПК України або у зв'язку з набранням чинності іншим судовим рішенням – ухвалою про заміну запобіжного заходу;
- 3) заставадавець, тобто особа, яка внесла заставу не дає своєї згоди на можливе її звернення судом у майбутньому на виконання вироку в частині майнових стягнень ч. 11 ст. 182 КПК України.

Відповідно до ст. 203 КПК України ухвала про застосування запобіжного заходу припиняє свою дію після закінчення строку дії ухвали про обрання запобіжного заходу.

Відповідно до п. 8 Порядку внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу [3], для повернення коштів, внесених як застава, заставадавець подає до територіального управління ДСА або апеляційного суду, якому відкрито депозитний рахунок, на який було внесено заставу, серед іншого подає засвідчену судом копію ухвали слідчого судді, в якій міститься рішення про повернення застави.

Отже, до переліку документів, які подаються до Казначейства для повернення коштів, входить ухвала слідчого судді, що, в свою чергу, також доводить можливість та необхідність розгляду питання повернення суми застави на стадії досудового розслідування у випадках, коли запобіжний захід скасовано, змінено, у ньому відпала необхідність, запобіжний захід припинив свою дію в часі, тощо. Таким чином, наведене вказує на наявність нормативного акту, який закріплює на законодавчому рівні можливість повернення внесеної застави на підставі ухвали слідчого судді.

Частина 2 ст. 196 КПК України визначає, що в ухвалі про застосування запобіжного заходу, не пов'язаного із триманням під вартою, зазначаються конкретні обов'язки, передбачені ч. 5 ст. 194 КПК України, що покладаються на підозрюваного,

обвинуваченого, та у випадках встановлених цим кодексом, строк на який їх покладено.

Висновки та перспективи дослідження. Отже виходячи із матеріалу який викладено в моїй статті треба розуміти, що запобіжний захід у вигляді застави відіграє велику роль не лише в кримінальному процесі, а взагалі для держави в цілому. На мою думку він допомагає забезпечити конституційні права громадян і є вагомим підставою для виконання своїх обов'язків обвинуваченого, підсудного чи заставодавця перед органами правосуддя, при цьому ще приносить грошові статки до держави в разі порушення таких зобов'язань.

Література:

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26. – 212 с. (зі змінами та допов. станом на 20.03.20)

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України, Закон, Кодекс від 13.04.2012 №4651-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, №9-10, № 11-12, № 13, - 404 с.(зі змінами та допов. станом на 13.02.20)

3. Порядок внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу: затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 11 січня 2012 р. № 15 / (зі змінами та допов. станом на 15.09.19)

УДК 343.432

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЯМИ 146 ТА 147 КК УКРАЇНИ, А САМЕ НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ ТА ЗАХОПЛЕННЯ ЗАРУЧНИКІВ

**Вежитчаніна Анастасія Анатоліївна
студентка спеціальності «Право»,
Кіровоградський інститут розвитку
людини**

**Ткаченко Ірина Миколаївна,
старший викладач кафедри права та
соціально-економічних відносин,
Кіровоградський інститут розвитку
людини**

У статті визначено аспекти відмежування незаконного позбавлення волі від викрадення людини, захоплення заручників. Проаналізовані деякі спірні питання ст. 146 та 147 Кримінального кодексу України, запропоновані шляхи їх вирішення через внесення змін до чинного законодавства. Крім того, доведено, що питання кримінально-правової кваліфікації діянь, що посягають на свободу особи, є дуже актуальними, а тому потребують невідкладного законодавчого вдосконалення.

Ключові слова: воля, свобода, незаконне позбавлення волі, викрадення людини, захоплення заручників.

Актуальність роботи. Актуалізація питання кваліфікації злочинів, передбачених статтями 146 та 147 КК України, зумовлена потребами правозастосовної практики через стрімке зростання кількості незаконного позбавлення волі та викрадення людини й потреби додаткових роз'яснень спірних питань кваліфікації. Одним із актуальних питань кваліфікації незаконного позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146 Кримінального кодексу України) і захоплення заручників (ст. 147 КК України) є їх розмежування між собою.

Мета досліджень. Розкрити ключові питання кваліфікації злочинів, передбачених статтями 146 і 147 КК України саме з урахуванням проаналізованих матеріалів судово-слідчої практики та акцентувати увагу на спірних і складних моментах кваліфікації.

Огляд наукових праць із проблеми. Слід констатувати, що тема має ґрунтовні напрацювання, зокрема ми б хотіли звернути увагу на роботи таких учених, як М.О. Акімов, Н.В. Бойко, О.О. Володіна, А.С. Політова, Є.Б. Тітов, які на рівні дисертаційних досліджень вивчали проблеми, пов'язані з незаконним позбавленням волі, викраденням людини, захопленням заручників.

Виклад основного матеріалу. Суспільна небезпека злочинів, передбачених ст. 146 та 147 КК, полягає в тому, що зазначені діяння посягають саме на гарантовану Конституцією України можливість реалізації свободи та особистої недоторканності, права на невтручання в особисте життя людини, свободу пересування й право на вільний вибір місця проживання та перебування.

Основним критерієм відмежування незаконного позбавлення волі людини та викрадення людини є особливості об'єктивної сторони злочинів: при незаконному позбавленні волі людини – утримання шляхом насильницької ізоляції особи всупереч її волі в тому місці, де вона знаходиться, чи там, куди вона прибула добровільно, а при викраденні людини – сукупність дій, пов'язаних не тільки з позбавленням потерпілого свободи, а незаконним переміщенням з того місця, де він знаходився, до іншого, з подальшим утриманням викраденої особи [6, с. 205].

Якщо звернутись до об'єктивної сторони складів згаданих злочинів, то, на превеликий жаль, спосіб їх вчинення в диспозиціях статей не визначений. У науці кримінального права є усталеною точка зору про те, що:

– незаконне позбавлення волі – це протиправне тримання особи всупереч її волі у місці, де вона перебувала чи куди прибула добровільно, із позбавленням свободи пересування будь-яким способом;

– викрадення людини – це протиправне таємне або відкрите, із застосуванням насильства, обману чи зловживання довірою, вилучення людини зі звичайного мікросоціального середовища всупереч її волі з наступним переміщенням з одного місця в інше, поєднане з обмеженням фізичної свободи;

– захоплення особи як заручника – це протиправна активна поведінка, що полягає в заволодінні іншою фізичною особою всупереч її волі, що супроводжується застосуванням чи погрозою застосування насильства;

– тримання особи як заручника – це протиправна активна або пасивна поведінка, що полягає в перешкоджанні іншій фізичній особі змінити її місцезнаходження і може супроводжуватись застосуванням чи погрозою застосування насильства.

Особливість об'єктивної сторони захоплення заручників полягає в тому, що ця дія завжди вчиняється з метою спонукання юридичних чи фізичних осіб вчинити

або утриматися від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника. До того ж неважливо, хто буде виконувати ці вимоги. При викраденні ж вимоги спрямовані до конкретних осіб – родичів викраденого (осіб, які їх заміняють) або до самого викраденого, чи викрадення вчиняється без пред'явлення будь-яких вимог (наприклад, при викраденні малолітнього з метою його виховання) [2, с. 87].

Як при захопленні заручників, так і при викраденні людини, діяння може бути вчинено як таємно, так і відкрито, але факт тримання при захопленні заручників має відкритий характер. Місце знаходження заручників зазвичай не приховується від правоохоронних органів, навіть більше, їх тримання часто поєднане з погрозою їхньому життю чи здоров'ю, а також демонстрацією такої погрози. При викраденні ж факт тримання відомий тільки родичам чи іншим особам, на яких розрахований вплив самого факту викрадення, а місце тримання невідоме нікому, ретельно приховується [2, с. 88]. Потерпілим від злочину, передбаченого ст. 146 чи ст. 147 КК, може бути будь-яка особа, незалежно від соціального статусу чи віку.

Незаконне позбавлення волі, викрадення людини та захоплення заручників – злочини не тільки з формальним складом, а й триваючі. Тому в них слід виокремлювати не лише момент юридичного, а й момент фактичного закінчення злочину. Проте у разі незаконного позбавлення волі між моментами юридичного та фактичного закінчення злочину винна особа здебільшого не вчиняє жодних інших суспільно небезпечних дій у рамках цього складу (якщо ж вчиняє, то вони кваліфікуються за сукупністю). Під час викрадення людини та під час захоплення заручників ситуація зовсім інша. У першому випадку потерпілий, якого вже позбавили свободи, ще формально не може вважатись викраденим, бо його ще не вилучили з місця перебування і не перемістили в інше місце (на розсуд винної особи). У другому випадку свобода потерпілого обмежена, але мета вчинення злочину – спонукання третіх осіб – ще не досягнута, і навіть жодних дій для цього винна особа ще не вчинила.

Основним критерієм відмежування захоплення заручників є мета, яка є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони захоплення заручників. Також слід урахувати, що при захопленні заручників винна особа посягає на пересічних громадян; міжособистісних стосунків між винним і потерпілим зазвичай не існує, тобто потерпілий випадково перебував у певному місці у певний час. Водночас при незаконному позбавленні волі або викраденні людини потерпілий цікавить винного персонально [1, с. 86].

Фізичне або психічне насильство при вчиненні захоплення заручників і вимагання застосовується до потерпілого чи третіх осіб (близьких родичів – адресатів вимог) для спонукання до виконання висунутих вимог або залякування, або придушення опору. Відмінність відповідних складів у тому, що:

– при вимаганні певна вимога може бути пред'явлена лише потерпілому, тоді як при захопленні заручників – лише третім особам;

– при вимаганні винна особа вимагає передати чуже майно або право на майно, або здійснити інші дії майнового характеру, а при захопленні заручників – учинити певну дію або утриматися від вчинення певної дії (до того ж не завжди майнового характеру) [1, с. 115];

– вимога може виражатись у погрозі насильства як над потерпілим, так і над його близькими родичами; у ст 147 КК вчиняється захоплення або утримання потерпілого для спонукання до певних дій, зокрема й близьких осіб.

Спільним є те, що погроза полягає у залякуванні з метою забезпечити вигідну поведінку для винного.

На окрему увагу заслуговує питання кримінально-правової оцінки насильства у разі посягання на свободу особи. У ч. 2 ст. 146 КК України передбачені кваліфікуючі обставини вчинення цього злочину – «способом, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого», «що супроводжувалось заподіянням йому фізичних страждань» та «протягом тривалого часу». Оскільки вказані дефініції в законі відсутні, незрозуміло, що саме мав на увазі законодавець, запроваджуючи оціночні ознаки і залишаючи на розсуд суду визначення певного фізичного насильства як страждання та конкретного проміжку часу як тривалого. Те ж саме можна сказати і про кваліфікуючу ознаку «із застосуванням зброї»: чи є цей спосіб вчинення незаконного позбавлення волі або викрадення людини небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, і якщо так, то чи можливе одночасне інкримінування винній особі цих двох кваліфікуючих ознак, що фактично дублюють одна одну? На наш погляд, у цьому випадку кваліфікований склад злочину містить одночасно й обтяжуючі та особливо обтяжуючі ознаки. Тож їх слід систематизувати та редакційно змінити: до ознак кваліфікованого складу віднести «поєднане із насильством, що не є небезпечним для життя чи здоров'я в момент заподіяння», а до особливо кваліфікованого – «поєднане із насильством, що є небезпечним для життя чи здоров'я в момент заподіяння» та «вчинюване протягом тривалого часу». Ознаку «із застосуванням зброї», на наш погляд, варто виключити – подібні дії є посяганням на інший об'єкт кримінально-правової охорони та підлягатимуть кваліфікації за сукупністю.

У тому випадку, якщо під час захоплення заручника потерпілому заподіяні тілесні ушкодження або щодо нього застосовувались інші насильницькі дії (побої, мордування, катування тощо), діяння винного слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 ст. 147 КК України та відповідними статтями КК України [3, с. 242].

Висновки. Підсумовуючи викладене, зазначимо, що питання кримінально-правової кваліфікації діянь, що посягають на свободу особи, є дуже актуальними, а тому потребують невідкладного законодавчого вдосконалення та належного судового роз'яснення правозастосовної практики. Також можемо зробити такі висновки:

1) проблема розмежування незаконного позбавлення волі, викрадення людини та захоплення заручників виникає через брак чітких законодавчих критеріїв, що вказували б на відмінності між цими злочинами, семантичну подібність термінів «позбавлення волі», «викрадення людини», «захоплення заручників»;

2) зважаючи на істотні особливості об'єктивної сторони та неоднаковий ступінь суспільної небезпечності викрадення людини та незаконного позбавлення волі, відповідальність за вказані діяння доцільно передбачити в різних статтях ККУ України;

3) здійснений аналіз засвідчує, що між аналізованими складами злочинів є доволі суттєві відмінності, які слід ураховувати під час їх кримінально-правової оцінки.

Література:

1. Акімов М.О. Кримінально-правова характеристика захоплення заручників за законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / М.О. Акімов – К., 2009. – 209 с.
2. Володіна О.О. Кримінальна відповідальність за викрадення людини (аналіз складу злочину) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / О.О. Володіна. – Х., 2003. – 181 с.

3. Кваліфікація злочинів : Навч. посіб. / За ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. – К. : Істина, 2010. – 430 с.
4. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / За ред. О.О.Дудорова, Є.О. Письменського. Т.1 – Луганськ : Видавництво «Елтон -2», 2012. – 780 с.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 4-те вид., перероб. та допов. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Юридична думка, 2010. – 1288 с.
6. Політова А. С. Кримінально-правова характеристика злочинів проти свободи особи за законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / А. С.Політова. – К., 2007. – 241 с.

УДК 159.9.07

НАСИЛЬСТВО НАД ЖІНКАМИ В СІМ'Ї

**Волохова Альона Олегівна,
студентка спеціальності «Право»,
Кіровоградський інститут розвитку
людини**

Насильство у сім'ї є однією з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини. Ця проблема сьогодні не втрачає свою актуальність в українському суспільстві. Насильство в сім'ї, як визначено у Законі України "Про попередження насильства в сім'ї", - це такі дії одного члена сім'ї стосовно іншого, які порушують конституційні права та свободи людини, наносять їй моральну шкоду, шкоду її фізичному чи психічному здоров'ю.

Ключові слова: насильство, ознаки насильства, сімейне насильство, чинники насильства.

Актуальність та мета дослідження: за офіційними даними, в Україні щороку внаслідок побутового насильства гине понад тисяча жінок. Побутове насильство сьогодні стає страшною нормою життя. Переважна кількість жінок, які сьогодні відбувають терміни покарання за вбивство свого чоловіка, сексуального партнера чи родича, це ті жінки, які потерпали через систематичне і тривале насильство.

На думку голови Правління Інформаційно-консультативного жіночого центру Олени Суислової, сьогодні в Україні спостерігається явище феміциду– системної практики винищення жінок. На думку експертів, в Україні дівчаток виховують у боязні та покорі до чоловіків, тому «не можна чекати від них, що вони скажуть «ні», коли вони захочуть сказати «ні». Щодня і щохвилини в кожній з європейських країн є жінки, які потерпають від насильства у власному домі, спричиненого їхніми чоловіками або партнерами.

Одна з чотирьох жінок в якийсь із періодів свого життя була жертвою насильства, а одна з десяти жінок зазнала сексуального насильства. Деякі не пережили цього–побутове насильство залишається головним убивцею жінок у віці від 16 до 44 років.

Але ця вражаюча статистика свідчить про інше – про те, що половині населення загрожує ризик найбрутальнішого порушення прав людини – насильства або навіть смерті в місці, де вони мають почуватися в цілковитій безпеці – у власних домівках.

Об'єктом є психологічні чинники сімейного насильства.

Мета статті: теоретично визначити причини та наслідки насильства над жінками в сімейних стосунках.

Огляд наукових праць із проблеми: Проблему насилля над жінками досліджували такі науковці, як: А. Андрєєва, О. Бодальов, Г. Божович, Л. Виготський, С. Голод, Б. Гузиков, , Л. Максименко, Л. Орбан-Лембрик, В. Столін.

Насильство проти жінок, як проблему соціологічного аналізу розглядали І. Д. Горшкова, І. І. Шуригіна. Питання домашнього насильства, та його вплив на здоров'я людини вивчали зарубіжні вчені (А. Робертс, Д. Доджл, С. Меллібруда, М. Росс, Ет'єнн Г. Круг та ін.) та українських дослідників (О. Савчук, Є. Луценко, Н. Лавриненко, В. Бондаровська, О. Відзюк та ін.). Ефективне запобігання та реагування на випадки насильства в сім'ї визначили (О. Кочеміровська, Д. Стрейстяну, Г. Христова).

Аналіз досліджень і публікацій. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» був прийнятий ще в 2001 році, і визначає, що домашнє насильство – не приватна справа, Україна й досі знаходиться на ранніх етапах розвитку загальнодержавної системи запобігання та протидії цьому негативному явищу.

Щороку в Україні фіксується понад 100 тисяч випадків насильства в родинях. Так за даними Нацполіції за 2018 рік, кількість звернень із повідомленнями про домашнє насильство перевищила 115 тис., із них 1418 – від дітей.

Так, з огляду на незначний період дії статті Кримінального кодексу України про відповідальність за домашнє насильство, за даними Генеральної прокуратури України, за вісім місяців 2019 року обліковано 585 злочинів, у 315 з яких особам вручено повідомлення про підозру. Це четвертий показник серед злочинів проти здоров'я, пов'язаних із умисним насильством

Виклад основного матеріалу. Насильство – це складний, багатоаспектний феномен. Поняття насильства несе чітко виражене негативно оціночне навантаження і вживається в дуже широкому значенні, яке включає усі форми фізичного, психологічного, економічного придушення, а також такі душевні якості, як брехня, ненависть, лицемірство, тощо [3, с. 135].

При цьому, як зазначає Л. М. Кулик, під придушенням розуміється будь-яке обмеження умов особистого розвитку, причиною якого є діяльність інших людей або суспільних інститутів [7, с. 38-53].

На кожну жінку, яка заявляє про насильство та залишається живою, припадає набагато більше тих, хто потерпає мовчки, хто «забивається об двері» чи «падає зі сходів».

Гірко те, що суспільство занадто поблажливо ставиться до насильства по відношенню до жінок. І не одні лише службовці правоохоронних органів готові не зважати на насильство в родині, вважаючи його «домашньою» справою та не реагуючи на нього належним чином. Міжнародна організація Amnesty International, яка провела дослідження в Сполученому Королівстві, свідчить, що 30 % людей вважають нормальним вдарити жінку, а 50 % (половина людей, яких було опитано) впевнені, що не варто втручатися до гострої суперечки між партнерами. На підставі цього Amnesty International дійшла висновку, що люди скоріше заявлять про зловживання по відношенню до тварини, ніж про зловживання відносно жінки.

Подібна картина і в інших країнах Європи. Багато людей не можуть повірити в те, що таке насильство насправді існує. Інші вважають, що таке трапляється лише з «кимось іншим», однак факти доводять протилежне і настав час їх оприлюднити.

Виділяють такі ознаки насильства як соціального явища: наявність як мінімум двох суб'єктів; спричинення або створення загрози, спричинення шкоди; умисний та цілеспрямований характер діяння; здійснення проти або поза волею особи, на яку воно спрямоване.

Насильство є свідомим актом, який вчиняється умисно, з певною метою, тому притаманний лише людині як єдиній істоті, наділеній свідомістю, акт вчиняється у відношенні когось, а не проти себе, тому для нього характерною буде наявність як мінімум двох осіб: насильника та жертви насильства [6, с.223].

Спричинена шкода є іншою ознакою насильства. Проте, якщо примусові дії вчинені, а шкода не настала—насильницький акт все одно наявний. Тому правильніше буде говорити не лише про наявну шкоду, але й про можливу, гіпотетичну, яка може настати за визначених обставин.

Умисний, свідомий характер дій є наступною ознакою, адже примус особи до певної поведінки може вчинятися лише умисно, з передбаченням та бажанням настання певного результату. Неумисні вчинки, нещасні випадки не підпадають під визначення насильства, оскільки відсутня така важлива ознака насильства, як воля особи, що спричиняє шкоду. Вчинення проти або поза волею особи, на яку воно спрямоване [4, с. 126].

Розглянемо поняття сімейного (домашнього, або побутового) насильства—це будьякі умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю.

Ми визначаємо домашнє насильство (подружнє насильство, насильство партнера, синдромом побиття) як навмисні насильницькі або контролюючі дії людини, яка перебуває або перебувала в інтимних стосунках з жертвою, і яка може проживати або не проживати з жертвою спільно. Домашнє насильство може містити в собі наступні прояви: нанесення або погроза нанесення тілесних ушкоджень; сексуальний напад; психологічна жорстокість; створення економічної залежності; прогресуюча соціальна ізоляція шлюбного партнера [6, с. 246].

Важливим аспектом насильства щодо контексту характеру поведінки насильника є «гаряче» та «холодне насильство». Характеризуючи гаряче насильство, автор вдається до таких психологічних особливостей поведінки насильника, як оскаженіння—реповнення вкрай негативними емоціями.

Особа певний час стримує емоції, породжені психологічною напругою, безсиллям, ненавистю, почуттям агресії тощо. Почуття гніву і люті зростають, і як наслідок виникає оскаженіння. Психологи визнають, що хоча більшість людей усвідомлюють недоречність подібної поведінки, однак те переживання екстазу, яке притаманне розрядці напруги, має для них навіть деяку привабливість. Холодне насильство—це продуманий стиль насильницької поведінки, що базується на сценаріях, які людина засвоїла протягом свого життя, найчастіше у батьківській сім'ї, певному стереотипі людських стосунків [6, с. 252].

Часто жінка, яка потерпає від насильства, знаходиться зі своїм чоловіком в стосунках токсичної або залежної любові, реалізує сценарій «рятівниці». Така жінка щиро впевнена, що вона і тільки вона може допомогти своєму чоловікові розв'язати його проблеми (наприклад, подолати алкогольну залежність, захистити від «поганих» друзів тощо). Вона сподівається, що коли «його життя налагодиться» (він кине пити,

знайде роботу тощо), то він одразу ж перестане знущатися над нею. Проте, зазвичай цього не відбувається, і жінка знаходить інші «об'єктивні» пояснення насильницьким діям свого чоловіка.

Виділяють 4 типи чинників насильства: фізичні, психологічні, економічні, сексуальні.

Фізичні чинники: погіршення фізичного та психічного здоров'я, емоційні та психоневрологічні розлади; синці, забиті місця, відсутність зубів, ушкодження кісток та м'яких тканин, наявність частково залікованих попередніх травм, сліди укусів, опіки незвичайної форми та в різних частинах тіла, розриви статевих органів; поганий догляд за ротовою порожниною, недотримання правил особистої гігієни, відсутність догляду за волоссям, нігтями; втрата ваги, зневоднення; наявність хвороб, що передаються статевим шляхом; викиди плоду, мертвонароджені діти, передчасні пологи, брак ваги у немовлят [4, с. 143].

Психологічні чинники насильства: «брак часу», наявність скарг психосоматичного характеру; невідповідність отриманих ушкоджень поясненням жінки щодо їх походження; сповіді щодо відвідування лікарів; «відсутність грошей»; відкладання часу звернення за психологічною допомогою або відмова від неї чи будь-якого зовнішнього втручання, спрямованого на прояснення та корекцію ситуації; недостатнє лікування; «необхідність виконувати хатні обов'язки», тощо.

В жінки виникають: тривожність, нерішучість, страхи, безініціативність, беспорядність; депресія, нав'язливі рухи та думки, схильність до одноманітних рухів та дій на кшталт розгойдування в кріслі, різання паперу, розчісування одного й того ж пасма волосся тощо; надмірне збудження, втрата соціальних контактів з родичами, друзями, гостре відчуття самотності та ізольованості; уникання погляду в очі, приниженість у поведінці, квапливість; як наслідок можуть бути суїцидальні наміри, погрози позбавити себе життя; почуття провини за отримані фізичні ушкодження [4, с. 147].

Економічні чинники насильства: житлові проблеми; відсутність власного помешкання, проживання на території чоловіка; відсутність можливості розпоряджатися сімейним бюджетом та власними коштами; відмова від праці; навчання під тиском чоловіка; праця обрана під тиском чоловіка; праця, зумовлена необхідністю утримувати чоловіка, який водночас забирає всі фінанси; одяг, взуття, які не відповідають сезону та погодним умовам; погане харчування.

Сексуальні чинники насильства: порушення у психосексуальній сфері, зниження, втрата сексуального потягу; захворювання, що передаються статевим шляхом; травми та пошкодження статевих органів; наявність викидів, мертвонароджених дітей та небажаних вагітностей [5, с. 65-69].

Висновки. Подружнє насильство, як один з різновидів сімейного насильства, є однією з найпоширеніших соціальних проблем, межі, якої не можливо конкретизувати. Це пов'язано з тим, що у свідомості людей, домашнє насильство, є нормою, а не чимось протиправним. Насильство в сім'ї завдає шкоди фізичному та психічному здоров'ю жінки та дітей. Побутове насильство – це не проблема приватного характеру. Це може трапитись з нашими друзями та нашими сім'ями. Це не є релігійною або культурною проблемою. Насильство трапляється в усіх прошарках суспільства в усіх країнах, і ця проблема заслуговує на увагу кожної людини.

Література:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству [Електронний ресурс] : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2018. – №5. – Ст. 35 / Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>
2. Етимологія насильства над жінкою в сім'ї // Соціальна робота в Україні на початку XXI століття : проблеми теорії і практики : матеріали доп. на Міжнар. науково-практ. конф. – Київ, 2018. – С.119–130.
3. Запобігання насильству в сім'ї у діяльності фахівців соціальної сфери : навчально-метод. посіб. / В. М. Бондаровська. – Київ : КАЛИТА, 2018. – 282 с.
4. Кочемировська, О. Ефективне запобігання та реагування на випадки насильства в сім'ї : метод. посібник для тренерів з проведення тренінгів для дільничних інспекторів міліції / О. Кочемировська, Д. Й. Стрейстяну, Г. Христова; заг. ред. С. Павлиш, Г. Христова. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2016. – 364 с.
5. Кулик Л. М. Ознаки насильницької злочинності / Л. М. Кулик // Держава та регіони. – 2018. – № 2. – С. 65–69.
6. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи : Навчальний посібник / В.М. Шахрай. – Київ : Центр навчальної літератури. – 2018. – 464 с.
7. Шведова Н. О. Про насильство щодо жінок / Н. О. Шведова // Насильство і соціальні зміни. – Київ, 2019. – № 2-3. – С. 38–53.

УДК 342.11.7

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ

**Кобюк Анжела Петрівна,
студентка спеціальності «Право»,
Кіровоградський інститут розвитку
людини,**

**Ткаченко Ірина Миколаївна,
старший викладач кафедри
права та соціально-економічних відносин,
Кіровоградський інститут розвитку
людини**

У статті запропонований кримінально-правовий аналіз елементів складу злочину та особливостей кваліфікації злочину, передбаченого ст. 114-1 КК України. Отримані висновки надають методичне підґрунтя притягнення до кримінальної відповідальності осіб, дії яких спрямовані на перешкодження законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань.

Ключові слова: перешкодження, законна діяльність Збройних Сил України та інших військових формувань.

Актуальність та мета дослідження. Під перешкодженням законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань України слід розуміти умисне створення перешкод або встановлення будь-яких обмежень у законній діяльності військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань України при виконанні ними своїх службових обов'язків в особливий період [1, с. 75].

Перешкодження законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань України може відбуватися у різний спосіб, наприклад: блокування органів військового управління, об'єднань, з'єднань, військових частин, військових навчальних закладів, установ та організацій, стратегічних об'єктів, окремих підрозділів, шляхів сполучення, руху військового транспорту шляхом перекриття руху, виставлення пікетів або постів, організації скупчення людей, тварин або транспорту, влаштування перепон, барикад, завалів, руйнування або пошкодження шляхів сполучення, обладнання, споруд, засобів зв'язку чи сигналізації, транспортних засобів тощо; пошкодження, знищення, захоплення або незаконне утримання військових об'єктів, споруд, будівель, техніки, транспорту та об'єктів інфраструктури; примушення шляхом шантажу, насильства або обману військовослужбовця до виконання незаконних дій або невиконання законних дій; інші дії, що спрямовані на створення перепон у діяльності або виконанні військовослужбовцями Збройних Сил України та інших військових формувань України своїх службових обов'язків [10, с. 155].

Якщо спосіб перешкодження утворює ознаки самостійного злочину (наприклад, посягання на життя або здоров'я, викрадення людини, захоплення заручників, знищення або пошкодження майна, пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів, перевищення влади або службових повноважень) – вчинене, за наявності для того підстав, слід кваліфікувати за сукупністю злочинів.

Мета статті – дослідження кримінальної відповідальності за перешкодження законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань, що може бути корисними для врахування у слідчо-судовій практиці та для подальшого удосконалення кримінального законодавства України [5, с. 259].

Огляд наукових праць із проблеми. Перешкодження законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань в особливий період відповідно до вимог ст. 114-1 Кримінального кодексу України (далі – ККУ) карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років. Те саме діяння, яке призвело до загибелі людей або інших тяжких наслідків – карається позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років.

Виклад основного матеріалу. Збройні Сили України – це військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності.

Збройні Сили України забезпечують стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України.

З'єднання, військові частини і підрозділи Збройних сил України відповідно до закону, в межах, визначених указами Президента України, що затверджуються Верховною Радою України, можуть залучатися до здійснення заходів правового режиму воєнного і надзвичайного стану, посилення охорони державного кордону України і виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу України та їх правового оформлення, ліквідації надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, надання військової допомоги іншим державам, а також брати участь у міжнародному військовому співробітництві та міжнародних

миротворчих операціях на підставі міжнародних договорів України та в порядку і на умовах, визначених законодавством України. Після проголошення 24 серпня 1991 року незалежності та пізнішого розпаду Радянського Союзу, Україна як незалежна держава успадкувала одне з найбільш потужних угруповань військ у Європі, оснащене ядерною зброєю та відносно сучасними зразками озброєння та військової техніки [8, с. 867].

24 серпня 1991 року Верховна Рада України ухвалила рішення про взяття під свою юрисдикцію усіх розташованих на українських теренах військових формувань Збройних сил колишнього СРСР, та про створення одного з ключових відомств – Міністерства оборони України.

З 24 серпня 1991 р. під юрисдикцію України перейшли: 14 мотострілецьких, 4 танкові, 3 артилерійські дивізії та 8 артилерійських бригад (9293 танки і 11346 бойових машин), бригада спецназу, 9 бригад ППО, 7 полків бойових вертольотів, три повітряні армії (близько 1100 бойових літаків) і окрема армія ППО. Стратегічні ядерні сили, дислоковані на території України, мали 176 міжконтинентальних балістичних ракет, а також близько 2600 одиниць тактичної ядерної зброї. На час проголошення Україною незалежності чисельність військ в Україні нараховувала близько 700 тисяч чол.

Уряд України приступив до створення Збройних сил. Характерними ознаками того періоду були одночасне формування правової основи діяльності Збройних сил, реорганізація їх структур, створення відповідних систем управління, забезпечення та інших елементів, необхідних для їх функціонування. Крім того, становлення Збройних сил України супроводжувалося значним скороченням військових структур, чисельності особового складу, кількості озброєнь та військової техніки [9, с. 555].

В основу процесу створення власного війська були закладені політичні рішення керівництва України стосовно без'ядерного і позаблокового статусу держави. При цьому враховувалися також обмеження, пов'язані з ратифікацією Договору «Про звичайні збройні сили в Європі» та виконанням Ташкентської Угоди 1992 року, якою встановлювалися не тільки максимальні рівні озброєння для кожної держави колишнього СРСР, а й для так званого «флангового району». В Україні до нього входили Миколаївська, Херсонська, Запорізька області та Автономна Республіка Крим.

У стислі терміни Верховною Радою України був прийнятий пакет законодавчих актів стосовно воєнної сфери: Концепція оборони і будівництва Збройних сил України, постанова «Про Раду оборони України», Закон України «Про оборону України», Закон України «Про Збройні Сили України», Воєнна доктрина України.

На ті ж роки припадає й реалізація ядерного роззброєння України. Воно є однією із найбільш значних історичних подій кінця ХХ-го сторіччя. Вперше в історії людства держава добровільно відмовилася від володіння ядерною зброєю. На 1 червня 1996 року на території України не залишилося жодного ядерного боезаряду або боеприпасу [3, с. 432].

Так були закладені основи національного війська незалежної держави: за короткий термін були створені Міністерство оборони, Генеральний штаб, види Збройних сил, системи управління, підготовки і всебічного забезпечення військ (сил). Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України є Президент України. Він, згідно зі статтею 106 Конституції України, призначає на посади і звільняє з посад вище командування Збройних сил України, інших військових формувань; здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави. Міноборони

України під час виконання покладених на нього завдань взаємодіє з центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, а також з відповідними органами іноземних держав [5. с. 210].

Безпосереднє керівництво Збройними силами України в мирний та воєнний час здійснює Головнокомандувач Збройних Сил України. Головнокомандувачем Збройних сил України є за посадою Міністр оборони України, якщо він військовослужбовець, або начальник Генерального штабу ЗС України, якого призначає і звільняє в установленому порядку Президент України.

Міністерство оборони України, у підпорядкуванні якого перебувають Збройні сили України, бере участь у реалізації державної політики з питань оборони і військового будівництва, координує діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування з підготовки держави до оборони. Це міністерство також має аналізувати воєнно-політичну обстановку, визначати рівень воєнної загрози національній безпеці України, забезпечувати функціонування Збройних сил і їх готовність до виконання покладених на них функцій і завдань [7. с. 389].

Правова основа діяльності Збройних Сил України:

1. Закон України «Про Збройні Сили України»;
2. Закон України «Про оборону України»;
3. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу»;
4. Постанова Верховної Ради України від 19.10.1993 № 3528-ХІІ «Про День Збройних Сил України»;
5. Указ Президента України від 12.12.1991 № 4/91 «Про Збройні Сили України».

Висновки та перспективи дослідження. В принципі можна дійти загального висновку про те, що в цілому злочин, передбачений 114-1 КК України, буде умисним. Відношення ж до наслідків, що настали, має бути виключно необережним, в іншому випадку вчинене необхідно кваліфікувати як сукупність. Як вбачається, ефективне застосування норми закону про кримінальну відповідальність за перешкоджання законній діяльності ЗСУ та інших військових формувань здатне: поставити під захист кримінального закону діяльність ЗСУ та інших військових формувань, спрямовану на забезпечення національної безпеки України, шляхом правового впливу знизити рівень безкарної протидії з боку осіб заходам, що вживаються для подолання терористичної та сепаратистської діяльності в окремих регіонах нашої країни, притягнути до кримінальної відповідальності осіб, що залучені до зниження ефективності законної діяльності ЗСУ та інших військових формувань.

Література:

1. Про Збройні Сили України : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 9. – Ст. 108.
2. Вереша Р.В. Суб'єктивні елементи підстави кримінальної відповідальності : підручник / Р.В. Вереша. – Київ: Атіка, 2006. – 740 с.
3. Берзін П.С. Злочинні наслідки: поняття, основні різновиди, кримінально-правове значення : монографія / П.С. Берзін. – Київ: Дакор, 2009. – 736 с.
4. Про оборону України : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 9. – Ст. 106.
5. Кримінальне право України : Загальна частина : підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. ; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Харків: Право, 2010. – 456 с.

6. Словник української мови : В 11 т. / Ред. : Л.К. Артем'єва, М.М. Друченко та ін. – Київ: Наукова думка, 1980. – Т. 6. – 832 с.

7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – Київ: Каннон, 2001. – 1104 с.

8. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : У 2 т. / За заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Харків: Право, 2013. – Т. 2 : Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. – 2013. – 1040 с.

9. Кримінальне право України : Особлива частина : підручник / За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – Вид. 2-ге, переробл. та допов. – Київ: Атіка, 2008. – 712 с.

10. Хохлова І.В., Шем'яков О.П. Кримінальне право України (Загальна частина) : навчальний посібник / І.В. Хохлова, О.П. Шем'яков. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 272 с.

УДК 340

ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПОНЯТТЯ, СКЛАД, ВИДИ

**Устінова Анастасія Андріївна,
студентка спеціальності «Право»,
Кіровоградський інститут розвитку
людини,**

**Ткаченко Ірина Миколаївна,
старший викладач кафедри права та
соціально-економічних відносин,
Кіровоградський інститут розвитку
людини**

У статті розкрито питання правопорушень, їхній склад, види, способи профілактики. Наголошено на тому, що протиправне, винне діяння може бути визнане правопорушенням тільки за наявності у відповідному діянні певних ознак складу адміністративного правопорушення. Проаналізовано види правопорушень, а також різні підходи щодо їх визначення.

Ключові слова: правопорушення, склад правопорушення, види правопорушення, деліктоздатна особа, профілактика, закон.

Актуальність теми. Правопорушення – не бажані для цивілізованого суспільства факти. Отож важливо їх усунути.

Вони надзвичайно різноманітні в різних видах. Також мають спільні риси, що дає шанс вивчати не тільки окремі види правопорушень, але і всю їх сукупність, вивчати причини їх скоєння і боротися з ними.

Актуальність і необхідність розуміння причин правопорушень зумовлена тим, що знання факторів, що призводять до протиправної поведінки, визначають способи їх усунення. Теж можна вказати на основне концептуальне розуміння причин правопорушень,

які склались за довгий період в юридичній науці. Правопорушення викликаються чинниками як біологічного, так і соціального характеру.

Будь-яке протиправне, винне діяння, за здійснення якого чинним законодавством України передбачена адміністративна відповідальність, може бути визнане правопорушенням тільки за наявності у відповідному діянні певних ознак складу адміністративного правопорушення.

Прийнято вважати, що фінальне значення мають соціальні чинники. Вітчизняні і закордонні дослідження виявили, що правопорушення людиною норми права, яка може спричинювати відповідальність за свої дії, має той спільний соціальний характер, що і будь-які інші людські дії. Суспільний початок переплітається з біологічними частинами діяння людського організму.

Мета статті – вивчення особливостей та складу правопорушень, розкриття їхнього значення у сучасному світі.

Огляд наукових праць з проблеми. Правопорушення досліджували такі вчені як: В.Л. Васильєв, В.С. Власов, І.М. Даньшин А.І. Дольова, М.І. Єнікєєв, А.Ф. Зелінський, В.М. Кудрявцев, В.П. Лобзяков, А.Л. Могилевський, О.І. Остапенко, С.Д. Подлінев І.С. Самощенко, О.М. Тарасенко, В.П. Філонов, В.А. Юсупов та інші.

«У більшості таких випадків ми вважаємо, що адміністративний делікт і деліктність проявляються в протиріччях людини з оточуючим її світом і тими вимогами, які обумовлюють позитивну поведінку особи в суспільстві. Така теза обґрунтовується тим, що основною формою діяльності особи від самого початку її існування є спілкування і взаємодія з оточуючим середовищем і людьми. Взаємодія особи із середовищем, яке оточує, вказує на складність цих відносин, на вплив різноманітних факторів, що обумовлюють виникнення конкретної життєвої ситуації, в тому числі й адміністративно-деліктної [5, с.117].

Формуючи концепцію адміністративно-деліктної ситуації, ми вважаємо, що вона є одним із елементів детермінуючого комплексу деліктності. Складові елементи моделі адміністративно-деліктної ситуації перебувають під впливом цілого ряду законів, які вказують: поведінка особи залежить не лише від її свідомості, але й від впливу тих соціально-історичних умов, в яких вона існує: соціальні перетворення є зміною, рухом, до якого пристосовується людина, по-своєму впливаючи на ці зміни, суть яких може проявлятися в простих і складних вимогах до соціально бажаної поведінки суб'єкта. Розвиток і поведінка особистості обумовлені розвитком і поведінкою людей, з якими вона спілкується. Людина поводить себе адекватно то того соціального досвіду, який має: поведінка особи може бути ірраціональною і типовою для деліктної поведінки, що залежить від зв'язків особи з іншими суб'єктами, котрі мають негативний досвід соціальної поведінки.

Робимо висновок, адміністративному делікту має попереджувати створення деліктної ситуації, яка обумовлена як неупередженими так і особистими факторами [3].

Виклад основного матеріалу. Можливість порушень норм права закладена в істоті самого людського життя, коли ті чи інші інтереси окремої особистості вступають в конфлікт з інтересами суспільства, тому держава змушена забезпечувати охорону і безумовну реалізацію правових норм.

Людина, у своєму поведженні може або дотримувати цих норм, або відступати від них. Однак недотримання ряду даних приписів викликає застосування різних санкцій у відношенні особи, що їх порушила. Застосування санкцій регламентується різними документами, прийнятими в даному суспільстві, з урахуванням його особливостей.

Правопорушення – це соціально небезпечне або шкідливе, протиправне, винне діяння суб'єкта, яке передбачене чинним законодавством і за нього встановлена відповідальність[9, с.59].

Правопорушення - це протиправне, винне соціально шкідливе діяння особи яке тягне за собою юридично визначені негативні наслідки для правопорушник. Для гарантії стабільного існування і еволюцію цивілізованої правової, держави, необхідне дотримання встановлених правил суспільної поведінки, обов'язкових для всіх, тобто дотримання норм права[9, с.59].

По своїй природі людина, може або дотримуватися встановлених законів, або їх порушувати. Дотримання норм права визначається правомірною поведінкою людей. Недотримання правових норм є правопорушенням. Правопорушення протидіє правомірній поведінці і не відповідає нормам права.

Правопорушенням визнають першорядне протиправне суспільно небезпечне діяння, недозволене законом під приводом покарання.

Правопорушення має індивідуальний характер: його можна здійснити окремою особою, у визначеному місці та певний час, і воно перешкоджає чинному законодавству.

Адміністративним правопорушенням визнається протиправна, дія чи бездіяльність, яка зазіхає на суспільний лад, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок керування і за який законом визначено адміністративну відповідальність. Список адміністративних правопорушень розміщується у Кодексі України про адміністративні правопорушення. Злочинами є передбачені Кримінальним кодексом України суспільно загрозливі дії, вчинені особами злочину. Список злочинів встановлено в Особливій частині Кримінального кодексу України.

Ознаки правопорушення можуть відрізнятися за ступенем узагальнення. У цьому випадку це відноситься до такими ознаками:

- а) загальне;
- б) загальний або конкретний;
- г) конкретний або індивідуальний;

Загальні характеристики для всіх істотних елементів незаконність, розсудливість, вина та інші.

Загальні (специфічні) характерні для групи елементів. Наприклад, основні елементи, що описують порушення в галузі стандартизації, якості продукції, метрології та сертифікації. Соціальні відносини, які розвиваються в цій галузі, є особливим об'єктом зазіхань в цьому випадку.

Конкретний (індивідуальний) описує окремі конкретні елементи розширення неправдоподібних слухань, безквитковий проїзд, проституція, наркотичні речовини малих розмірів, організація вуличного походу, неповага до суду.

У загальній ролі склад правопорушення – це частини, з яких складається правопорушення, будова, наслідок системного розгляду правопорушення. Передусім потрібно зауважити, що «правопорушення» і «склад правопорушення» – це пов'язані між собою, а не однакові поняття.

Складу правопорушення специфічні подібні суттєві властивості:

1. Склад правопорушення – це сукупність часток, які визначають вчинене як протиправну дію. Ця ознака вказує, що склад правопорушення має складну конструкцію та формується шляхом поєднання різноманітних частин, які, в власну чергу, визначаються характерними властивостями.

2. Належні частини та прикмети є або очевидними, або прихованими.

3. Склад правопорушення є існуючим тільки тоді, коли ці риси є потрібними і достатніми для визнання вчиненого вчинку правопорушенням. Ця риса засвідчує, що тільки

у цьому випадку склад правопорушення виступатиме засадою належного виду юридичної відповідальності, коли у здійсненому є всі обов'язкові неупереджені та особисті риси даного складу.

4. Склад правопорушення створюють деталі та атрибути, які мають неупереджену та особисту характеристику.

Причинний зв'язок є неодмінною властивістю складу правопорушення, якщо у скоєному є наявним вчинки і результати. Складність питання причинного зв'язку викликана появою багатьох вчень причинного зв'язку, між котрих можна найменувати теорії адекватного причинного зв'язку, провідного мотиву, безпосереднього мотиву, потрібного і випадкового причинного зв'язку, можливого причинного зв'язку, потрібної умови.

Проте, до нині лишається немало невирішених проблем встановлення причинного зв'язку як ознаки неупередженого боку правопорушення. Можна допустити, що всі вчення причинного зв'язку в першій не суперечать, а привносять одна одну і сприяють з'ясуванню та встановленню цієї ознаки неупередженого боку складу правопорушення. Сьогочасна ідея причинності ґрунтується на двох основних засадах: генетичному принципі, принципі законності.

Соціальна діагностика – це методологічний інструмент, який надає керівним органам необхідні знання, на основі яких розробляються різноманітні соціальні припущення, проекти, вивчається суспільна думка і морально-психологічний клімат у суспільстві. Вона відіграє вагомий роль у формуванні та розвитку технологій як соціальної роботи, так і всіх областей соціального життя[2, с.7].

Соціальний діагноз, як наукове підтвердження про стан «соціального здоров'я» об'єкта, який розглядається, ґрунтується на всебічному і систематичному спостереженні та вивченні, що передбачає не тільки виявлення причинно-наслідкових зв'язків і спонукаючих мотивів поведінки об'єктів чи явищ. Це творчий процес, у якому неприпустима стандартизація, однак схема методики здійснення діагностики складається з ряду етапів:

- попереднє ознайомлення із об'єктом, тобто отримання достовірної інформації про предмет вивчення, визначення його сильних і слабких сторін, можливих напрямів стосовно змін і удосконалення;

- проведення загальної діагностики, тобто виявлення завдань, виокремлення складу ситуацій, які демонструються, визначення нормативних параметрів ситуації, вибір методів діагностування;

- проведення спеціальної діагностики проблем, вимірювання і аналізування усіх необхідних показників;

- формування висновків, на основі яких проводиться завершення роботи [2, с. 8].

Висновки. Таким чином, однією з характеристик суспільства є правопорушність. Якщо правопорушення – це суспільно важливий акт особистої поведінки, що включає в себе, крім соціальних моментів, біологічні, фізіологічні, психологічні характеристики, то правопорушність – соціальне явище, яке являє собою порядок точних правопорушень.

Склад правопорушення – це сукупність неухильних неупереджених і особистих рис, які передбачено у припущенні та в диспозиції правового припису чи у ньому не вказують, проте виникають з інших познач та є потрібними і достатніми для залучення особи до юридичної відповідальності відповідного виду.

Соціальна профілактика спрямована на превенцію суспільних проблем чи буденних криз клієнтів, різних груп або застереження ускладнення вже існуючих проблем. Запобіжні заходи будь-якої суспільної проблеми мають бути цілеспрямовані як на суспільне оточення, в якому вони виникають, так і на суб'єкта, який від даної проблеми страждає. Як зазначається в Законі України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», до задач суб'єктів суспільної роботи з дітьми та молоддю належить виконання соціально-

профілактичних робіт серед дітей та молоді, проведення системних заходів щодо запобігання від'ємним явищам та їх подолання.

Література:

1. Белікова О.В. Юридичний склад правопорушення/ О.В. Белікова. – Донецьк: 2013 – 28 с.
2. Головка Н.І. Соціальна профілактика правопорушень: навч. посіб. / Н. І. Головка. – К.: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2017. – 174 с.
3. Дембіцька С.Л. Адміністративна деліктність як небезпека зростання правопорушень в Україні/ С.Л. Дембіцька. – Львів: 2018 – 170 с.
4. Кельман М. С. Загальна теорія держави і права : підручник / М.С. Кельман, О. Г. Мурашин. – К. : Кондор, 2008. – 477 с.
5. Кириленко Є. В. Поняття та склад адміністративних правопорушень: запрошення до дискусії / Є. В. Кириленко // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 31. – С. 219–221.
6. Коваль Л. В. Адміністративне право України / Л. В. Коваль. – К. : Основи, 1994. – 154 с. 11. Кодекс України про адміністративні правопорушення: науково-практичний коментар / М. І. Іншин, Р. А. Калюжний, О. О. Погрібний та ін. – 2-ге вид. – К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 655 с.
7. Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений / В.Н. Кудрявцев. – 2-е изд., перераб. и дополн. – М., «Юристъ», 2001. – 304 с.
8. Харитоновна О.І. Адміністративно-правові відносини (проблеми теорії) / О.І. Харитоновна. – Одеса: Юрид. літ., 2004. – 328 с.
9. Шанюк А.О. Характеристика поняття правопорушення/ А.О. Шанюк, А.П. Головащук. – Київ: Київський національний університет технологій та дизайну, 2016. – 61 с.

УДК 343.5/6

НАСИЛЛЯ В РОДИНІ: ПРАВОВІ ЧИННИКИ

**Забіяка Альона Віталіївна,
студентка спеціальності «Право»,
Кіровоградський інститут розвитку
людини**

У статті розкрито питання насилля у родині, правові аспекти цього питання. Вказано, що в Україні з часу прийняття законодавчих актів, які регулюють відносини в сімейному середовищі, завдяки зусиллям органів державної та місцевої влади, ряду громадських організацій ужито заходів, які посприяли суттєвим змінам у ставленні суспільства до проблеми домашнього насильства, становленню системи реабілітації осіб, які від нього постраждали, посиленню захисту дітей від насильства у сім'ї. Наголошено на тому як правильно спілкуватись із жертвою насильства, а також те, до яких наслідків може призвести насильство

Ключові слова: фінансове насилля, економічне насилля, державні органи, жертва насильства.

Актуальність і мета дослідження: Насильство в сім'ї є актуальною проблемою сьогодення. На жаль, необхідно констатувати, що сім'я як осередок суспільства, без підтримки держави та її інституцій, не завжди спроможна виконувати свої головні функції, зокрема щодо забезпечення належного добробуту та виховання дітей.

Слід відзначити, що в Україні з часу прийняття законодавчих актів, які регулюють відносини в сімейному середовищі, завдяки зусиллям органів державної та місцевої влади, ряду громадських організацій ужито заходів, які посприяли суттєвим змінам у ставленні суспільства до проблеми домашнього насильства, становленню системи реабілітації осіб, які від нього постраждали, посиленню захисту дітей від насильства у сім'ї та ін. Сьогодні багато хто з нас може побачити чи почути скільки насильств трапляються в Україні, тому ця проблема є актуальною.

Мета статті – дослідити причини насильства в сім'ї.

Виклад основного матеріалу. Тривалий час проблема насильства в сім'ї вважалася прерогативою усталених звичаїв та традицій і залишалась поза сферою правового регулювання. Будь-яке втручання в сімейні стосунки з боку держави та суспільства вважалося грубим порушенням таємниці приватного життя й категорично не припускалося. Таке становище призвело до певного свавілля у сфері сімейних відносин та перетворення їх на сферу латентних правопорушень, які залишалися поза увагою компонентних органів державної влади» [3, с. 11].

Вперше на світовому рівні проблема сімейного насильства була висвітлена та актуалізована завдяки активним спільним діям міжнародного руху на захист прав жінок, оскільки саме жінки становили найбільш уразливу та незахищену групу, що страждала від насильницьких дій з боку членів своєї родини. Отже, на початковому етапі запобігання насильству в сім'ї увійшло в поле зору світової спільноти як складова подолання насильства щодо жінок загалом. Історія боротьби з насильством щодо жінок як міжнародна проблема – це історія злиття двох напрямків правозахисту прав людини і прав жінок.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», насильство в сім'ї – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і завдають йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю [1, с. 14].

Насильство в сім'ї може бути вчинено тільки членом сім'ї. Одразу ж виникає необхідність з'ясувати, кого ж можна вважати членом сім'ї.

До членів сім'ї належать:

- подружжя;
- батьки й дитина;
- брати і сестри;
- дід, бабуся і онуки;
- усиновителі та усиновлений;
- вітччм і пасинок;
- особи, які проживають однією сім'єю, мають взаємні права та обов'язки морального і матеріального характеру, але не перебувають у шлюбі між собою;
- інші родичі прямої або непрямої лінії споріднення за умови їхнього спільного проживання.

Дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли разом з ними не проживає.

Жертва насильства в сім'ї – член сім'ї, який постраждав від фізичного, сексуального, психологічного чи економічного насильства з боку іншого члена сім'ї. Як свідчить статистика органів внутрішніх справ, близько 90% потерпілих від насильства жінки [1, с. 36].

Можна навести ряд причин того, чому жінки, які потерпають від подружнього насильства, не розривають шлюб із кривдником:

– відсутність альтернатив у сфері працевлаштування та джерел надходження фінансів. Ця проблема є особливо значущою для жінок із дітьми;

– відсутність житла або іншого помешкання, куди жінка могла б переїхати та забрати своїх дітей;

– соціальні, культурні та сімейні традиції, які декларують шлюб найвищою цінністю та закликають до збереження родини за будь-яку ціну;

– наявність людей, які переконують жінку у тому, що вона сама винна в насильстві тощо.

Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» до органів та установ, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, відносить:

1. Спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї, яким визначено Міністерство соціальної політики України, а також відповідні управління місцевих державних адміністрацій.

2. Відповідні підрозділи органів внутрішніх справ, до яких належать служба дільничих інспекторів міліції та кримінальна міліція у справах дітей органів внутрішніх справ.

3. Органи опіки і піклування.

4. Спеціалізовані установи для осіб, які вчинили насильство в сім'ї, та жертва такого насильства, до яких належать:

– кризові центри для членів сімей, у яких вчинено насильство в сім'ї або існує реальна загроза його вчинення;

– центри медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї.

Домашнє насильство – це порушення прав людини і злочин, який передбачає різне покарання для кривдника. Кривдника можуть притягувати до адміністративної та цивільно-правової відповідальності

Найкраще залишити постраждалій особі контакти гарячої лінії, громадських організацій, притулків у вашому регіоні чи спеціалістів, до яких вона може звернутися самостійно. А також треба пояснити, що насильство не припиниться саме собою. Це потенційна загроза для життя та здоров'я людини та її дітей. Рішення про застосування насильства – свідомий вибір кривдника. Насильство має наслідки не лише для жертви, але й для кривдника та суспільства загалом.

Психологічні наслідки: почуття провини, почуття сорому, замкненість, страх спілкування, низька самооцінка, зневірена у собі, депресія, відчай, небажання жити.

Фізичні наслідки: ушкодження частин тіла та внутрішніх органів різного ступеня тяжкості, переломи кісток, каліцтва і смерть, інфекційні хвороби, хвороби які передаються статевим шляхом або травми геніталій у випадку сексуального насильства.

Діти – жертви фізичного насильства схильні у дорослому віці також ставати кривдниками.

Економічні наслідки: фінансові втрати роботодавців через непрацездатність жертв, додаткові витрати роботодавців на наслідки насильства, економічні втрати самих постраждалих.

Постраждали від насильства здебільшого замовчують його вчинення. Тому важливо бути уважним до своїх близьких. І у випадку вчинення насильства щодо них знати, як діяти правильно. Якщо за фактом насильства викликати поліцію, працівники можуть самостійно викликати карету швидкої допомоги. Медичну допомогу також можуть надавати центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Психологічну допомогу постраждала може отримати безкоштовну консультацію психолога на гарячій лінії. Або ж постраждалі можуть отримати безкоштовний курс реабілітації у громадських організаціях та центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Консультації професійного юриста щодо процедури розлучення, оформлення аліментів, повернення майна та іншого можна отримати у спеціальних центрах безоплатної правової допомоги. Інформація про такі центри – за номером гарячої лінії.

Література:

1. Административное деятельность органов внутренних дел. Общая и особенная части: Учеб. пособие для вузов / Под ред. В.Я. Кикотя. – М.: ЮНИТИ – ДАНА, Закон и право, 2003.
2. Бандурка О.М. Професійна етика працівників органів внутрішніх справ: Навчальний посібник / О.М. Бандурка. – Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2001.
3. Бондаровська В. М. Стан системи попередження насильства в сім'ї в Україні: правові, соціальні, психологічні та медичні аспекти / В.М. Бондаровська, О.О. Кочемировська, Г. М. Лактіонова, заг. ред. О. Кочемировська. – К. : Вид-во ФОП Клименко Ю. Я., 2010. – 372 с.
4. Гончарук С.Т. Адміністративна відповідальність: Навч.- метод. посібник / С.Т. Бандурка. – Національний авіаційний ун-т.–К.: НАУ, 2005.
5. Зрубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з сім'єю в Україні: теорія і методика: Монографія / І. М. Зрубавіна. – Х.:Нове слово, 2007.

УДК 343.2(477)(075.8)

ЗЛОЧИНИ НА РЕЛІГІЙНОМУ ПІДГРУНТІ: ПРАВОВИЙ, ІСТОРИЧНИЙ ТА МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИЙ АСПЕКТИ

**Калюжний Дмитро Вікторович,
студент спеціальності «Право»,
Кіровоградський інститут розвитку
людини**

У цій статті розкрито питання правового, історичного та морально-етичного аспектів злочинів на релігійному ґрунті. Проаналізовано ситуацію в Україні щодо відповідальності за злочини на релігійному ґрунті.

Ключові слова : релігія, насилля ,історія ,догма.

Актуальність. Злочини на релігійній основі – це соціальне явище, в якому релігія є або суб'єктом, або об'єктом агресивної поведінки. Релігійне насильство не відноситься виключно до дій, що здійснюються радикалами, воно також включає в

себе дії, що здійснюються світськими групами щодо релігійних груп. Також релігійне насильство може бути не тільки колективним, але і індивідуальним.

Актуальність цієї теми визначає той факт що у світі регулярно скоюються злочини на основі суперечок щодо правдивості тих чи інших вірувань.

Мета статті : розглянути історичний та моральний контексти злочинів на релігійному ґрунті.

Виклад основного матеріалу.

У історії людства релігія так чи інакше впливала на життя суспільства. У різні періоди її роль то посилювалася, то відходила на другий план. Релігійні війни не раз змінювали кордони держав, релігійні діячі ставали великими політиками і ім'ям бога/богів творили і добро, і зло.

Вивченням цієї проблеми цікавився Ф. Ніцше який припустив теорію про «смерть бога» маючи на увазі що розвиток цивілізації буде прискорено лише за умови припинення релігійного насилля та насаджування певних вигадок , коли до її розвитку буде підключено всіх свідомих людей а не лише маючих владу [Цит. за 4].

Р.Докінс у книзі «Бог як ілюзія» писав про те, що всі релігії політизовані, і їхні прихильники намагаються брати участь у вирішенні суспільних проблем. «Якщо релігія втягується в політику – наслідки можуть бути жахливими, цей процес неминучий, але він лише додає в політичне життя радикалізму і непримиренності» [4, с.27]. Майже у кожній країні цей процес нині наражає на небезпеку світський характер держави, особливо в контексті ситуацією в Сирії та активності ІДІЛ, що до речі, теж пов'язано із розбіжностями в ідеології релігійних конфесій.

Двадцять перше сторіччя з упевненістю можна вважати сторіччям ісламу, бо саме йому надається найбільше уваги, в основному завдяки спостереженням за ситуацією в Сирії та активності ІДІЛ, що до речі, теж пов'язано із розбіжностями в ідеології релігійних конфесій.

Аналізуючи ситуацію в Україні щодо відповідальності за злочини на релігійному ґрунті, розглянемо правовий аспект.

Стаття 35 Конституції України стверджує: «Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність» [1].

Тож громадяни вільні у виборі релігії, проте вони несуть відповідальність за злочини на релігійному ґрунті.

Згідно до статті 300. Кримінального Кодексу України «Ввезення в Україну творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, з метою збуту чи розповсюдження або їх виготовлення, зберігання, перевезення чи інше переміщення з тією самою метою або їх збут чи розповсюдження, а також примушування до участі в їх створенні – караються штрафом до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, з конфіскацією творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, засобів їх виготовлення та розповсюдження» [2].

У цьому ж законі йдеться про те, що «ті самі дії щодо кіно- та відеопродукції, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, а також збут неповнолітнім чи розповсюдження серед них творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, – караються штрафом від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або

обмеженням волі на строк до п'яти років, з конфіскацією кіно- та відеопродукції, що пропагує культ насильства і жорстокості, расову, національну та релігійну нетерпимість та дискримінацію, засобів її виготовлення і демонстрування. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені повторно чи за попередньою змовою групою осіб, а також примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, – караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією творів, кіно- та відеопродукції, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, засобів їх виготовлення і демонстрування» [1].

Зосередимося на історичних аспектах злочинів на релігійному ґрунті:

Хрестові походи, конфлікти між ніконіанами і старообрядцями і конфлікти в Північній Ірландії, інквізиція – всі ці історичні факти є прикладами насильства на релігійному ґрунті, які, проте, були виправдані мораллю культур в ту історичну епоху, до якої вони належали.

З одного боку, віра об'єднувала суспільства а з іншого – руйнувала. Якщо взяти за приклад історію України то ми бачимо що Запоріжжя було «звільнене» від католицизма Речі Посполитої а опісля виявилось ,що його просто поділили між впливами Московії та Польсько-Литовської держави. Про це також писав О.Вороняцький згадуючи той факт , що до 1720-го року Росії не існувало [3, с.65].

Виокремимо морально-етичні аспекти злочинів, які здійснюються на релігійному ґрунті:

В ісламі одним із стовпів віри є «джихад», який розуміється як боротьба, часом в буквальному сенсі.

Іслам часто асоціюється з насильством в різних контекстах, включаючи джихад (священні війни), акти насильства, що здійснюються мусульманами проти тих, кого вони вважають ворогами Ісламу, насильство по відношенню до жінок, нібито підтримуване ісламськими догматами, посилення на насильство в Корані, і акти тероризму, мотивовані або виправдані Ісламом. Мусульмани, в тому числі духовні особи і лідери, використовували ісламські ідеї, концепції, тексти, щоб виправдати насильство, особливо щодо немусульман.

Арабське слово «джихад» часто перекладається як «боротьба» та зустрічається в Корані, в тому числі, нерідко в ідіоматичному вираженні «старанність на шляху Аллаха» (al-jihad fi sabil Allah). Людина, яка бере участь в джихаді, називається «моджахедом». Джихад є важливим релігійним обов'язком мусульман. Меншість серед сунітських богословів іноді називають цей борг «шостим стовпом ісламу», хоча ця вимога не носить офіційного статусу.

У існашарітському шіїзмі джихад є однією з десяти релігійних практик. Ісламські екстремісти використовували поняття «джихад», щоб виправдати терористичні акти, заявляючи про підтримку послідовників своєї релігії і самого Аллаха.

Фактично будь-яка необґрунтована віра є на самообманом.

Також хотілося б додати щодо моралі яку в собі несуть авраамічні релігії.

Особливо популярний у християнстві міф про «Кінець часів», мається на увазі час коли у людей не буде стимулів для розвитку, час коли всі ресурси планети будуть вичерпані. Загалом книги подібного змісту базуються на міфах, які через обмеженість пізнань тодішніх людей міцно прижилися у закритих суспільствах. Так формувалися секти .

Висновок. Отже, релігія – це система вірувань, яка була створена для різних груп населення та використовується для впливу на прийняті рішення цього населення. Історичний розвиток людства доводить, що релігія часто використовувалася для маніпуляції масами. У різні періоди історії в різних культурах та країнах відбувалися злочини на релігійній основі. Історія знає випадки, коли ці злочини не порушували правил моралі, притаманних для конкретної епохи та соціуму.

Література:

1. Конституція України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii>
2. Кримінальний кодекс України у редакції від 16.10.2020 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Вороняцький О.В. Історія України. Навчальний посібник / О.В. Вороняцький. – Харків: Видавництво «Парус», 2006. – 126 с.
4. Dawkins R. The God delusion / R. Dawkins. – Oxford: Benton books, 2006. – 209 p.

УДК 343.2(091)

СМЕРТНА КАРА. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ

**Корчемна Тетяна Олексіївна,
студентка спеціальності «Право»
Кіровоградський інститут розвитку
людини**

У даній статті розкриті історичні факти та аспекти смертної кари. У дослідженні подано аргументи щодо доцільності вироку, а також роздуми щодо такого покарання, методи, які застосовували задля його здійснення. У статті подано різні точки зору вчених про смертну кару в період сучасності в Україні та світі, а також прогнози щодо того, чи загрожує Україні на разі цей смертельний присуд.

Ключові слова: смертна кара, Кримінальний кодекс України, виключна міра покарання, кримінальне право, кримінологія, законодавство, держава, судові рішення.

Актуальність дослідження. Живучи в 21 столітті, ми маємо проблеми, які, на превеликий жаль, пов'язані з кримінальними статтями та тяжкими вироками. Законодавство видає безліч прописаних у Кримінальному кодексі України законів для боротьби з ними, багато різних способів удосконалюють доведення провин підсудних. Із історичних джерел відомо, що раніше пожиттєве ув'язнення не було найвищою мірою покарання. Але, якщо ж обміркувати це, то можна впевнено сказати що коли в'язня убивали, його провина за щось не зникала. Саме так писав Б.Олійник: «Смерть не списує вини» [3].

Мета статті – дослідити покарання у вигляді смертної кари в сучасності та в історичному аспекті.

Виклад матеріалу. Смертна кара або страта – позбавлення людини життя як покарання, що передбачено законодавством держави і здійснюється згідно з вироком суду або за рішенням інших державних чи військових органів.

А.В. Бандурович вважає, що смертна кара – вища міра покарання; страта злочинця, засудженого на смерть за вчинення особливо тяжких злочинів чи дій, що суперечать державній політиці країни [4].

У далекому 1750 році до н. е. вавилонський правитель Хаммурапі вирішив навести в країні «право та справедливість», а тому склав закони, які йому «подарував» Бог Сонця Шамаш. Відтоді й почала свою історію смертна кара, адже серед нових законів було 25 злочинів, які каралися смертю [2].

Цікаво, що вбивство при цьому не вважалося злочином, за який варто було б забрати життя. Смертю, наприклад, карали за перелюбство та допомогу у втечі рабів, крадіжку овочів, таємний роман з іноземцем. Як би жахливо це не звучало, але філософів теж вбивали. Вважалося, якщо людина займалася філософією, то вона ставить під сумнів існування Бога, за вбивство іншої людини, за це вона піддавалася страті через свердління зубів, у результаті чого й помирала.

Проаналізуємо найпоширеніші методи покарання через смертну кару в історії людства.

Одна з найтяжчих та найжорсткіших форм кари використовувалася в Англії. Відбувалося дійство у декілька етапів. Спочатку людину конями тягли по землі на місце страти. Потім вішали на шибеницю, не даючи задихнутися. Після цього їй, розпоровши живіт, випускали нутрощі і екстрено спалювали на очах у жертви. Тільки після цих етапів тіло людини ділили на чотири частини та відрубували голову. Частини тіла виставляли на загальний огляд «там, де король вважатиме зручним». Цікаво, що ця кара застосовувалася лише до чоловіків за державну зраду. Жінок, як правило, спалювали на вогнищі. Остаточно смертну кару за цей злочин у Великій Британії відмінили тільки у 1998 році.

Метод, який був покликаний покінути з життям, навпаки не завдаючи жертві болю, почали використовувати ще наприкінці 1700-х років. Метод цей – гільйотина. Головною її деталлю було косолезе, яке підіймалося на висоту 2-3 метрів за допомогою мотузка. Під час покарання засудженого клали на горизонтальну лавку, а його шию закріплювали двома дошками з виїмкою. Після цього лезо падало з великою швидкістю та обезголовлювала засудженого. Страта гільйотиною довго використовувалася у декількох країнах, а у Франції була головним засобом аж до 1981 року [8].

Багато хто боявся іншого методу державного вбивства – поховання живцем. Цей спосіб кари використовувався ще в Давньому Римі. Ховаючи людину живцем, їй давали запаси їжі на один день. Але це не мало значення, бо жертва помирала через декілька годин від удушся. Ця страта використовувалася впродовж всієї історії смертельної кари. Один з останніх випадків – бійня в Нанкіні в 1937 році, коли японські війська поховали китайських громадян заживо.

Особливо болісний спосіб смертної кари – лінчі. Щоб стратити людину саме цією карою, її виводили в людні місця, щоб всі могли подивитися на дійство. Перед цим жертву, як правило, накачували опіумом – чи то з милосердя, чи то щоб запобігти втрату нею свідомості. Потім розпочиналося саме покарання – людині відрізали від тіла невеликі фрагменти. Церемонія займала не більше 20 хвилин. Цей спосіб смертної кари застосовувався в Китаї за державну зраду та батьковбивство в Середні віки, а також при династії Цин. Скасували її в 1905 році [10].

Смертна кара дісталася також і Україні в спадок від СРСР разом з Кримінальним кодексом 1961 р до 1995 р за кількістю смертних вироків Україна

мала один з найвищих показників у світі. У 1994 р розстріляли 60 осіб і винесли 143 смертних вироки. За 6 місяців 1995 р до смерті засудили 74 осіб. Яка кількість людей стратили - невідомо. При цьому по апеляції скасували 25 вироків, помилували 20 осіб. У 1996 р за 6 місяців виконано привели ще 85 смертних вироків. Хоча взятий Україною курс на Європу відразу пропонував відміну смертної кари, але все ж таки відміна вийшла не відразу. Рішення про скасування було прийнято в 1992 р, а в 1995 р, вступаючи до Ради Європи, Україна ввела мораторій на смертну кару. Суд назвав смертну кару «довільним позбавленням життя людини» [6].

За даними Бюро ООН по боротьбі зі злочинністю, які були опубліковані в 2010 році, в цілому світі від вбивств загинуло 468 тис. осіб. Мабуть, ці цифри не повною мірою відображають реальну картину щодо позбавлення самого цінного у кожної людини – її життя шляхом вбивства [2].

Найбільш складна криміногенна обстановка спостерігається в Латинській Америці. Так, лише в США на 100 000 населення коефіцієнт вбивств становить до 5 %. На 100 000 населення в Європі коефіцієнт вбивств за рік становить від 0,5 до 1,3 %. У Росії на аналогічну кількість населення коефіцієнт становить 11,2 %. В Україні цей показник коливається від 4,8 до 5,5 %.

Водночас на 100 000 населення в Азербайджані коефіцієнт вбивств становить лише 2,1 % [1]. У різних країнах різний соціальний рівень, різні умови життя, які по-різному впливають на збільшення чи зменшення злочинності, особливо таких злочинів, як вбивство.

Розглядаючи страти в Україні зазначено, що показники злочинності по Україні на поч. ХХІ століття дещо зменшилися, порівняно з 1992 роком, але після 2011 року ці показники стали знову зростати.

У кінці листопада 2002 року Україна ратифікувала Протокол № 13 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари за будь-яких обставин [4], і таким чином у питаннях гарантування права людини на життя врахувала стандарти європейського правового поля. Цей крок був нелегкий. 29 грудня 1999 року Конституційний Суд України прийняв рішення, де зазначив про неприпустимість подальшого застосування смертної кари як виняткової міри покарання. Рішення якісно змінило правове поле України, утвердило її належність до європейської культурно-цивілізаційної спадщини, суттєво вплинуло на духовний образ народу. Отже, на нашу думку, відмова України від застосування такого виду покарання, як смертна кара, у вітчизняному законодавстві є виправданою не тільки зі стратегічних міркувань євроінтеграції, тобто входження до Ради Європи. Процеси демократизації і гуманізації вітчизняного кримінального законодавства є незворотними.

Таким чином, в документі «Резолюція 1097 (1996) Парламентської Асамблеї Ради Європи про скасування смертної кари у Європі»

від 17 березня 1997 року зазначено:

<...> Президент України перестав давати згоду на страту. При цьому ніякого мораторію не було введено, просто страти припинились під загрозою виключення України з Ради Європи за невиконання своїх зобов'язань. <...> І хоча вже півтора десятиліття в Україні відсутнє кримінальне покарання “смертна кара”, проте досі деякі нюанси її заміни на довічне ув'язнення не знайшли твердого юридичного обґрунтування. Багато в чому сумніви породжуються аж ніяк не бездоганною процедурою введення нового покарання – «довічне позбавлення волі», яке було введено 03.04.2000 р. через більше ніж три місяці після рішення Конституційного Суду України від 29.12.1995

Наведемо аргументи проти смертної кари в Україні :

– введення смертної кари може стати перешкодою перебування України в Раді Європи та СНД;

– судова помилка не є виключенням. Згадаймо серійного вбивцю Андрія Чікотіла. За його перше вбивство невинно був засуджений на смертну кару 29-літня особа. В цьому випадку ми можемо запозичити дещо з

американської практики: між винесенням вироку та його виконанням є проміжок часу – 5 років. Це дає шанс захисникам довести наявність судової помилки;

– релігійне переконання «Життя дає лише Бог, і лише він може його забрати»;

– смертна кара перешкоджає можливості реабілітації, тобто переосмислення злочинцями вчиненого, не надає шансу каяття.

– смертна кара передбачає в собі катування та приниження, що заперечує ст. 28 Конституції України;

– «смертна кара волає до найтемніших кутків нашої душі про необхідність відплати. Можливо, вона вдовольняє жадобу суспільства до помсти, але не стримує кримінальну поведінку в суспільстві.

Кожна людина має право на життя, і руйнувати його через смертну кару означає руйнувати те, що захищаєш» [8];

У Новому заповіті сказано: «Жодна кара не може руйнувати невід’ємної гідності того, хто вчинив злочин. Двері, відчинені для каяття та реабілітації, мають бути завжди відчиненими» (Іван Павло II, 1997 р.);

– не забуваймо слова великого князя Володимира Мономаха: «Ні правого, ні винного не вбивайте [і] не повелівайте вбити його; якщо [хто] буде достоїш [навіть] смерті, то не погубляйте ніякої душі християнської» [3];

– винесення вироку не легка справа для совісної людини, а також важка справа для виконавця покарання. В країнах, де є смертна кара, такі особи отримують відпустку, бо це психологічна травма. Хоч по суті відповідальність несе держава, яка через уповноважених осіб реалізує вирок, виконавець в публічних очах є вбивцею.

Висновок: Смертна кара – складне поняття, яке є неоднозначним. Дискусії навколо нього тривають не одне десятиліття, тому вирішувати, чи потрібно вводити це покарання чи ні – право кожного громадянина України.

Багато різних сторін мають різні погляди стосовно ведення чи знищення цього покарання. Злочин нікуди не дінеться якщо у підсудного забрати життя. На момент, вдосконалюється Кримінальний кодекс України, а з ним усі варіанти покарання для злочинців. А з іншого боку підсудних які порушили закон і скоїли вбивство потрібно судити по самим вищим мірам покарання, але кожна людина має право на життя. Додамо, що можна спробувати зробити людство кращим для того, щоб про смертну кару не задумувались, а щоб вона була лише історичною згадкою про жакливе минуле.

Література:

1. Бандурович А.В. Смертна кара: бути чи не бути? / А.В. Бандурович // Юридична наука. – 2013. - № 5. – С.62.

2. Бахін В.П. Цимбал П.В. Цимбал Т.Я доцільність вищої міри покарання за вчинення вбивств / В.П.Бахін,П. В. Цимбал, Т.Я. Цимбал // Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – 2017. №3. – С.1-6.

3. Мінченко С. С. Кримінологічні погляди на смертну кару в Україні та світі / С.С. Мінченко [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/4-2018/minchenko.pdf>

РОЗДІЛ V

ЕКОНОМІЧНИЙ ТА УПРАВЛІНСЬКИЙ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ ТА СУСПІЛЬСТВА

УДК: 657.6:347.92

ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ З ПИТАНЬ ОПОДАТКУВАННЯ

**Пугаченко Ольга Борисівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри аудиту та оподаткування,
Центральноукраїнський національний
технічний університет**

У статті розкрито особливості проведення судових експертиз із питань оподаткування. Узагальнено види експертиз, строки їх проведення, організацію порядку здійснення та документальне оформлення результатів. Встановлено, що експертиза з економічних питань призначається на загальних підставах з дотриманням вимог Закону України «Про судову експертизу» і процесуального законодавства, а її проведення знаходиться у частині підпорядкування Міністерства юстиції України. Визначено, що Податковий кодекс України передбачає проведення експертизи у разі, коли для вирішення питань податкового контролю необхідні спеціальні знання у галузі науки, мистецтва, техніки, економіки та в інших галузях.

Ключові слова: Судова експертиза, судова експертиза з питань оподаткування, порядок проведення експертиз, види експертиз, висновок експерта

Актуальність та мета дослідження. Економічна експертиза як один із доказових аргументів використовувалась ще з часів Аристотеля, Демосфена, Ксенофонта. Економічна експертиза, у т.ч. і з питань оподаткування, спрямована на вивчення діяльності фінансово-економічного характеру та включає в себе перевірку документів бухгалтерського і податкового обліку, дослідження фінансово-господарської та кредитної діяльності.

Призначення судових експертиз та експертних досліджень експертам державних спеціалізованих науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України та атестованим судовим експертам, які не є працівниками державних спеціалізованих установ, їх обов'язки, права та відповідальність, організація проведення експертиз та оформлення їх результатів здійснюються у порядку, визначеному процесуальними кодексами України (ЦПК, ГПК, КПК), Кодексом адміністративного судочинства України, Законами України «Про судову експертизу», «Про виконавче провадження», іншими нормативно-правовими актами з питань судово-експертної діяльності та відповідною Інструкцією.

Вибір виду процесуального законодавства залежить від того у межах якого провадження призначається економічна експертиза. Розмаїття законодавчих вимог (щодо порядку призначення і проведення експертиз, процесуальних кодексів, відповідних законодавчих актів із профілю економічної експертизи (бухгалтерський облік, фінанси, аналіз господарської діяльності, оподаткування) тощо) дуже часто призводить до плутанини та непорозуміння у процедурі призначення та проведення кожної окремої експертизи. Саме тому, дослідження порядку проведення судових експертиз з економічних питань, у тому числі й з питань оподаткування є актуальним на нагальним, а особливо сьогодні, коли Україна у цілому та суб'єкти господарювання, зокрема, переживають складний етап свого економічного та політичного розвитку.

Метою статті є дослідження порядку проведення судових експертиз з питань оподаткування.

Огляд наукових праць з проблеми. Порядок призначення та проведення судових експертиз з економічних питань у своїх працях досліджували: І.В. Басанцов, М.Т. Білуха, Ф.Ф. Бутинець, І.В. Губанова, К.В. Капустник, О.В. Кузнєцова, О.В. Мартинюк, Г.Г. Мумінова-Савіна, І.В. Перезова, В.Д. Поникаров, О.О. Разборська, В.С. Рудницький, В.Ф. Світлоока, Ю.Р. Тесленко, О.В. Хомутенко, Р.О. Шмерхльов, О.О. Шушко тощо. Організації та методиці бухгалтерської експертизи присвячено вітчизняні дисертаційні роботи: Н.А. Остап'юк «Обліково-аналітичне забезпечення бухгалтерської експертизи» [6]; І.А. Панченко «Організація судово-бухгалтерської експертизи: теоретико-практичні аспекти» [7]; Н.Є. Стельмах «Бухгалтерська експертиза сільськогосподарської діяльності: судово-процесуальний аспект» [12]; В.В. Федчишиної «Облікове забезпечення експертного дослідження розрахунків з податку на додану вартість» [13].

Враховуючи актуальність обраної проблематики дослідження, дана стаття є продовженням авторських робіт [9, 10, 11].

Виклад основного матеріалу. Об'єктами судової експертизи з питань оподаткування можуть бути порядок справляння загальнодержавних та місцевих податків і зборів.

Так, у частині загальнодержавних податків і зборів дослідженню підлягають операцій, дії (бездіяльність) за напрямками: судова експертиза при дослідженні питань пов'язаних із справлянням загальнодержавних податків; судова експертиза при дослідженні питань пов'язаних із справлянням (визначення бази оподаткування, обчислення, сплата, подання звітності) податку на прибуток підприємств; судова експертиза при дослідженні питань пов'язаних із справлянням (визначення бази оподаткування, обчислення, сплата, подання звітності) податку на доходи фізичних осіб; судова експертиза при дослідженні питань пов'язаних із справлянням (визначення бази оподаткування, обчислення, сплата, подання звітності) податку на додану вартість; судова експертиза при дослідженні питань пов'язаних із справлянням (визначення бази оподаткування, обчислення, сплата, подання звітності) акцизного податку; судова експертиза при дослідженні питань пов'язаних із справлянням (визначення бази оподаткування, обчислення, сплата, подання звітності) екологічного податку; судова експертиза при дослідженні питань пов'язаних із справлянням (визначення бази оподаткування, обчислення, сплата, подання звітності) рентної плати.

Щодо призначення судової експертизи за місцевими податками і зборами, та тут дослідженню підлягають операцій, дії (бездіяльність) за напрямками: судова експертиза при дослідженні питань пов'язаних із справлянням місцевих податків і зборів; судова експертиза при дослідженні питань пов'язаних із справлянням

(визначення бази оподаткування, обчислення, сплата, подання звітності) податку на майно; судова експертиза при дослідженні питань пов'язаних із справлянням (визначення бази оподаткування, обчислення, сплата, подання звітності) єдиного податку; судова експертиза при дослідженні питань пов'язаних із справлянням (визначення бази оподаткування, обчислення, сплата, подання звітності) єдиного податку сільськогосподарськими товаровиробниками; судова експертиза при дослідженні питань пов'язаних із справлянням (визначення бази оподаткування, обчислення, сплата, подання звітності) збору за місця для паркування транспортних засобів; судова експертиза при дослідженні питань пов'язаних із справлянням (визначення бази оподаткування, обчислення, сплата, подання звітності) туристичного збору.

У Податковому кодексі України передбачено окрему статтю 84 «Проведення експертизи під час здійснення податкового контролю контролюючими органами» [8], яка вказує, що експертиза під час здійснення податкового контролю контролюючими органами проводиться у разі, коли для вирішення питань, що мають значення для здійснення податкового контролю, необхідні спеціальні знання у галузі науки, мистецтва, техніки, економіки та в інших галузях. Залучення експерта здійснюється на договірних засадах та за рахунок коштів сторони, що є ініціатором залучення експерта. Експертиза призначається за заявою платника податків або за рішенням керівника (його заступника або уповноваженої особи) контролюючого органу, в яких зазначаються: підстави для залучення експерта; прізвище, ім'я та по батькові експерта; реквізити платника податків, стосовно якого здійснюється податковий контроль; питання, поставлені до експерта; документи, предмети та інші матеріали, які подаються на розгляд експерта. Контролюючий орган, керівник (його заступник або уповноважена особа) контролюючого органу якого призначив проведення експертизи, зобов'язаний ознайомити платника податків (його представника) з рішенням про проведення експертизи, а після закінчення експертизи – з висновком експерта. Експерт має право ознайомлюватися з поданими йому матеріалами, які стосуються предмета експертизи, та просити надання додаткових матеріалів. Експерт має право відмовитися від надання висновку, якщо поданих матеріалів недостатньо або такий експерт не володіє необхідними знаннями для проведення зазначеної експертизи. За надання завідомо неправдивого висновку експерт несе відповідальність відповідно до закону.

Згідно Закону України «Про судову експертизу», судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду [3].

Законодавчо визначено, що в Україні економічна експертиза буває:

- бухгалтерського та податкового обліку;
- фінансово-господарської діяльності;
- фінансово-кредитних операцій [2].
- Залежно від виду судочинства та меж відкритого провадження справ, порядок призначення та проведення економічних експертиз регламентує:
- у межах кримінального провадження – Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК) [5];
- у межах цивільного провадження – Цивільний процесуальний кодекс України (ЦПК) [14];
- у межах господарського провадження – Господарський процесуальний кодекс України (ГПК) [1];

- у межах адміністративного провадження – Кодекс адміністративного судочинства України (КАС) [4].

Згідно з процесуальним законодавством України експертами виконуються первинні, додаткові, повторні, комісійні та комплексні експертизи (таблиця 1).

Таблиця 1.

Види експертиз	
Вид	Зміст
Первинна	експертиза, коли об'єкт досліджується вперше
Додаткова	експертиза, якщо для вирішення питань щодо об'єкта, який досліджувався під час проведення первинної експертизи, необхідно провести додаткові дослідження або дослідити додаткові матеріали (зразки для порівняльного дослідження, вихідні дані тощо), які не були надані експертові під час проведення первинної експертизи
Повторна	експертиза, під час проведення якої досліджуються ті самі об'єкти і вирішуються ті самі питання, що й при проведенні первинної (попередніх) експертизи
Комісійна	експертиза, яка проводиться двома чи більшою кількістю експертів, що мають кваліфікацію судового експерта за однією експертною спеціалізацією (фахівцями в одній галузі знань). Комісія експертів може утворюватися органом, що призначив експертизу або керівником експертної установи
Комплексна	експертиза, що проводиться із застосуванням спеціальних знань різних галузей науки, техніки або інших спеціальних знань (різних напрямів у межах однієї галузі знань) для вирішення одного спільного (інтеграційного) завдання (питання). До проведення таких експертиз у разі потреби залучаються як експерти експертних установ, так і фахівці установ та служб (підрозділів) інших центральних органів виконавчої влади або інші фахівці, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах

Відповідно до чинного законодавства за дорученням правоохоронних органів, посадових осіб Державної податкової адміністрації України, Державної митної служби України, Державної виконавчої служби, на замовлення адвокатів, захисників та осіб, які самостійно захищають свої інтереси, та їх представників, нотаріусів банківських установ, страхових компаній, а також інших юридичних і фізичних осіб виконуються експертні дослідження, що потребують спеціальних знань та використання методів криміналістики і судової експертизи. Результати експертних досліджень викладаються в письмових висновках експертних досліджень згідно з чинним законодавством України.

Під час проведення експертиз (експертних досліджень) з метою виконання певного експертного завдання експертами застосовуються відповідні методи дослідження, методики проведення судових експертиз, а також нормативно-правові акти та нормативні документи (міжнародні, національні та галузеві стандарти, технічні умови, правила, норми, положення, інструкції, рекомендації, переліки, настановчі документи Держспоживстандарту України), а також чинні республіканські стандарти колишньої УРСР та державні класифікатори, галузеві стандарти та технічні умови колишнього СРСР, науково-технічна, довідкова література, програмні продукти тощо.

Визначення способу проведення експертизи (вибір певних методик, (методів дослідження)) належить до компетенції експерта [2].

Підставою для проведення експертиз відповідно до чинного законодавства є процесуальний документ (постанова, ухвала) про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом), або письмове звернення потерпілого чи сторони захисту кримінального провадження, у якому обов'язково зазначаються реквізити, перелік питань, поставлених експерту, а також об'єкти, що підлягають дослідженню.

Підставою для проведення експертного дослідження є письмова заява (лист) замовника (юридичної або фізичної особи) з обов'язковим зазначенням його реквізитів, з переліком питань, які підлягають розв'язанню, а також об'єктів, що надаються.

Строк проведення експертизи встановлюється залежно від складності дослідження з урахуванням експертного навантаження фахівців керівником експертної установи у межах, що зазначено у таблиці 2.

Таблиця 2.

Строк проведення експертизи	
Строк	Умови
10 календарних днів	щодо матеріалів з невеликою кількістю об'єктів та вирішуваних питань і простих за характером досліджень
30 календарних днів	щодо матеріалів із середньою кількістю об'єктів та вирішуваних питань або середньої складності за характером досліджень
60 календарних днів	щодо матеріалів з великою кількістю об'єктів та вирішуваних питань або складних за характером досліджень
понад 60 календарних днів	щодо матеріалів із великою кількістю об'єктів та вирішуваних питань (більше десяти), виходячи з фактично необхідного для експерта часу або особливо складних за характером досліджень (досліджень з використанням криміналістичного обладнання (лазерного, оптичного, електронного), проведення експериментальних досліджень, застосування декількох методів
понад 90 календарних днів	якщо експертиза є особливо складною чи багатооб'єктною, потребує вирішення більше десяти питань або вирішення питань, які потребують декількох досліджень, чи налічує понад п'ять томів матеріалів справи або є комплексною чи потребує залучення фахівців з інших установ (у тому числі судово-медичних), підприємств, організацій і не може бути виконана в зазначені строки

Більший строк встановлюється за письмовою домовленістю з органом, що призначає експертизу, після попереднього вивчення експертом наданих матеріалів. Попереднє вивчення матеріалів при проведенні простих та середньої складності досліджень не повинно перевищувати відповідно п'яти та десяти робочих днів; при складних та особливо складних дослідженнях – відповідно п'ятнадцяти та двадцяти робочих днів.

У випадку невиконання клопотань експерта щодо надання додаткових матеріалів, несплати вартості експертизи протягом 45 календарних днів з дня направлення клопотання в порядку, передбаченому чинним законодавством, незабезпечення прибуття експерта, безперешкодного доступу до об'єкта дослідження, а також належних умов для його роботи (учинення перешкод з боку сторін, що беруть участь у справі, в обстеженні об'єкта) матеріали справи повертаються органу, що призначив експертизу із зазначенням мотивованих причин неможливості її проведення.

Строк проведення експертизи починається з робочого дня, наступного за днем надходження матеріалів до експертної установи, і закінчується у день складання висновку експерта (повідомлення про неможливість надання висновку). Якщо закінчення встановленого строку проведення експертизи припадає на неробочий день, то днем закінчення строку вважається наступний за ним робочий день.

До експертної установи (експерту) надаються: документ про призначення експертизи, об'єкти, зразки для порівняльного дослідження та, за клопотанням експерта, - матеріали справи (протоколи оглядів з додатками, протоколи вилучення речових доказів тощо). У документі про призначення експертизи зазначаються такі дані: місце й дата винесення постанови чи ухвали; посада, звання та прізвище особи, що призначила експертизу (залучила експерта); назва суду; назва справи та її номер; обставини справи, які мають значення для проведення експертизи; підстави для призначення експертизи; прізвище експерта або назва експертної установи, експертам якої доручається проведення експертизи; питання, які виносяться на вирішення експертів; перелік об'єктів, що підлягають дослідженню (у тому числі порівняльних зразків та інших матеріалів, направлених експертів, або посилання на такі переліки, що містяться в матеріалах справи); інші дані, які мають значення для проведення експертизи. У документі про призначення експертизи перераховуються всі об'єкти, які направляються на експертне дослідження, із зазначенням точного найменування, кількості, міри ваги, серії та номера (для грошей НБУ та іноземної валюти), інші відмінні індивідуальні ознаки.

При проведенні дослідження експерт повинен уживати заходів щодо збереження наданих на експертизу об'єктів, аби не допустити їх знищення або пошкодження. Якщо під час проведення експертизи об'єкти дослідження можуть бути пошкоджені або знищені, у документі про призначення експертизи повинен міститися дозвіл на його пошкодження або знищення. Якщо за характером дослідження зберегти об'єкт неможливо, а в документі про призначення експертизи відсутній дозвіл на пошкодження (знищення) цього об'єкта, то на його пошкодження чи знищення має бути отримана письмова згода органу, що призначив експертизу. У разі пошкодження чи знищення об'єкта в процесі дослідження до висновку експертизи вноситься про це відповідний запис. Пошкоджені під час дослідження об'єкти або їх залишки повертаються органу, що призначив експертизу.

У разі потреби провести експертизу (дослідження) на місці події або огляд об'єкта за його місцезнаходженням, орган, що призначив експертизу, повинні забезпечити прибуття експерта, безперешкодний доступ до об'єкта, а також належні умови для його роботи, а в разі потреби викликати учасників процесу або інших осіб. У разі неявки осіб чи їх законних представників, що викликалися, у визначений час на місце події або огляду об'єкта дослідження (огляд) проводиться без їх участі, про що зазначається у висновку.

Документальні матеріали, які були об'єктом дослідження, а також надані для порівняльного дослідження зразки позначаються відповідними штампами і після

проведення експертизи повертаються.

Висновок експерта (повідомлення про неможливість надання висновку) розглядається керівником підрозділу та керівником експертної установи (або його заступником) і направляється органу, що призначив експертизу. Структуру висновку експерта та повідомлення про неможливість надання висновку представлено у таблиці 3.

Таблиця 3.

Структура висновку експерта та повідомлення про неможливість надання висновку

Вид	Складові частини
Висновок експерта	Вступна (Вступ)
	Дослідницька (Дослідження)
	Заклучна (Висновки)
Повідомлення про неможливість надання висновку	Вступна
	Мотивувальна
	Заклучна

Висновок експерта або повідомлення про неможливість надання висновку, який дається поза експертною установою (у судовому засіданні, на місці події), розглядається керівником експертної установи після надходження матеріалів експертизи до експертної установи. Про зауваження, які виникли в керівника експертної установи після ознайомлення з висновком експерта (повідомлення про неможливість надання висновку), він може повідомити органу, що призначив експертизу.

Висновок експерта складається з обов'язковим зазначенням його реквізитів (найменування документа, дати та номера складання висновку, категорії експертизи (додааткова, повторна, комісійна, комплексна), виду експертизи (за галузю знань).

Якщо при ознайомленні з висновком експерта буде встановлено, що дослідження проведені з недотриманням чи відхиленням від методики дослідження, керівник експертної установи може передоручити проведення судової експертизи комісії експертів, до якої включається також експерт, який проводив попереднє дослідження.

Висновок експерта оформлюється на бланку експертної установи і підписується експертом, що проводив дослідження. Підписи у заключній частині засвідчуються відбитком печатки експертної установи на кожній сторінці тексту заключних висновків. Якщо до висновку експерта додаються фототаблиці, креслення, схеми, діаграми тощо, вони також підписуються експертом; підписи засвідчуються відбитком печатки експертної установи. Якщо експерт не є працівником державної спеціалізованої установи і працює на професійній основі самостійно, він засвідчує наданий ним висновок своїм підписом і печаткою із зазначенням реєстраційного номера облікової картки платника податків (ідентифікаційного номера) або серії та номера паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання в установленому порядку відмовилися від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків).

Предмети та документи, що були об'єктами експертного дослідження, підлягають поверненню органу, що призначив експертизу, разом з висновком експертизи або повідомленням про неможливість надання висновку. Великогабаритні предмети та інші об'єкти, що не підлягають пересиланню поштою (вибухові та

легкозаймисті речовини, дорогоцінні метали та каміння, вогнепальна зброя, патрони, боеприпаси, сильнодіючі, отруйні речовини тощо), отримуються в експертній установі особисто або представником за дорученням органу, що призначив експертизу, після пред'явлення документа, що засвідчує його особу [2].

Висновки. Проведення дослідження дозволяє зробити певні висновки. По-перше, в межах провадження відповідного виду розслідувань та судового розгляду може призначатись та проводитись економічна експертиза, зокрема: бухгалтерського та податкового обліку; фінансово-господарської діяльності; фінансово-кредитних операцій. По-друге, у Податковому кодексі України передбачено окрему статтю, яка вказує, що експертиза під час здійснення податкового контролю контролюючими органами проводиться у разі, коли для вирішення питань, що мають значення для здійснення податкового контролю, необхідні спеціальні знання у галузі науки, мистецтва, техніки, економіки та в інших галузях. По-третє, залежно від виду судочинства та меж відкритого провадження справ, порядок призначення та проведення економічних експертиз регламентується Кримінальним процесуальним, Цивільним процесуальним, Господарським процесуальним кодексами України та Кодексом адміністративного судочинства України. По-четверте, у цивільному та адміністративному процесі порядок призначення та проведення експертиз, у тому числі й економічних на рівні законодавчого регламентування майже тотожні за змістом і суттю, у господарському – регулюється поверхнево і недостатньо, а максимально наближеними до вимог Закону України «Про судову експертизу» є положення КПК. По-п'яте, порядок проведення судових експертиз з економічних питань у цілому та з питань оподаткування є дещо застарілим та потребує перегляду і удосконалення.

Корисність отриманих результатів полягає у ґрунтовному дослідженні процесуального порядку призначення і проведення економічних експертиз, у т.ч. і з питань оподаткування. Крім того, дана стаття поєднує юридичні та економічні здобутки сучасної наукової думки, що є надзвичайно корисним у практичній діяльності судових експертів з економічних питань.

Література:

1. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року № 1798-XII (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main/index>
2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень від 08 жовтня 1998 року № 53/5 (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main/index>
3. Закон України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 року № 4038-XII (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main/index>
4. Кодекс адміністративного судочинства від 6 липня 2005 року № 2747-IV (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main/index>
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main/index>
6. Остап'юк Н. А. Обліково-аналітичне забезпечення бухгалтерської експертизи: теорія і методика : автореф. дис.... канд. екон. наук: 08.06.04 / Н.А. Остап'юк. – К., 2006. – 21 с.

7. Панченко І. А. Організація судово-бухгалтерської експертизи: теоретико-практичні аспекти : автореф. дис.... канд. екон. наук: 08.00.09 / І.А. Панченко. – К., 2007. – 21 с.
8. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
9. Пугаченко О. Б. Вимоги процесуального законодавства в частині участі експерта при проведенні судової експертизи з економічних питань / О.Б. Пугаченко // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки. – 2013. – Вип. 24. – С. 340-348.
10. Пугаченко О. Б. Процесуальні вимоги призначення та проведення економічних експертиз / О.Б. Пугаченко // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2014. – вип. 26. – С. 207-215
11. Puhachenko Olha The Procedure for Performing Economic Evaluation in Ukraine [Порядок проведення економічних експертиз в Україні] / Olha Puhachenko // Innovative Economics and Management (Special Edition 2). – 2017. – Volume IV. – P. 166-174
12. Стельмах Н.Є. Бухгалтерська експертиза сільськогосподарської діяльності: судово-процесуальний аспект : дис.... канд. екон. наук / Н.Є. Стельмах. – К., 2016. – 229 с.
13. Федчишина В. В. Облікове забезпечення експертного дослідження розрахунків з податку на додану вартість : автореф. дис.... канд. екон. наук: 08.00.09 / В.В. Федчишина. – Житомир, 2011. – 20 с.
14. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main/index>

УДК 331.56:330.111.6 (477)

УПРАВЛІННЯ МОТИВАЦІЄЮ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛА ПІДПРИЄМСТВА

**Остапенко Олена Володимирівна,
старший викладач кафедри права та
соціально-економічних дисциплін,
Кіровоградський інститут розвитку
людини**

У дослідженні висвітлено питання отримання максимальної віддачі від усіх наявних у організації ресурсів, в тому числі, трудових. Вказано, що ефективність трудової складової ресурсів організації в значній мірі визначається використовуваними в ній механізмами в галузі управління стимулюванням працівників. Запропоновано визнати системи стимулювання, при якій людина, яка

працює в будь-якій сфері діяльності, відчуває себе самодостатньою, що можливо тільки при реалізації працівником своїх внутрішніх потреб.

Ключові слова: мотивація, трудова діяльність, винагорода, стимулювання трудової діяльності, персонал підприємства.

Актуальність та мета дослідження. Формування доходів населення тісно пов'язане з вирішенням проблем забезпечення гідного трудового винагорода в конкретних організаціях. Раціональний підхід до вирішення цих проблем сприяє отриманню максимальної вигоди для всіх суб'єктів трудового процесу працівника, роботодавця, суспільства і держави. Сьогодні рівень оплати праці з різних галузей економіки, спеціальностями і посадами значно відрізняється.

Провідну роль в становленні і розвитку висококваліфікованої, культурно розвиненої, психічно і фізично здорової, психологічно стійкою особистості, що володіє необхідними моральними якостями, відіграють організації та установи, на робочих місцях яких переважна частина суспільства проводить значну частину свого життя. Розробка раціональної системи трудової винагорода, в тому числі і її стимулюючої складової, на рівні господарюючих суб'єктів, забезпечить умови для вирішення певного кола соціально-економічних проблем країни. Цим обумовлена актуальність обраної теми дослідження.

Об'єктом дослідження виступають системи стимулювання працівників організацій різних сфер діяльності.

Предметом дослідження є сукупність методичних аспектів формування і трансформації систем стимулювання працівників.

Метою статті є розвиток теоретико-методичних положень щодо формування раціональної системи стимулювання працівників організації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковою основою дослідження поняття, видів і особливостей праці як соціально-економічного явища стали роботи філософів (Аристотель, Платон та ін.) і економістів-класиків (К. Маркс, А. Сміт та ін.). Були вивчені праці вчених, в яких приділяється увага різноманітності видів праці, ідентифікації ознак трудової діяльності, існуючих і перспективних тенденцій в сфері праці: А. П. Багірова, Б. М. Генкін, Н. А. Горелов, І. Б. Дуракова, Н. С. Зоткіна. Основою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем оплати праці, стимулювання працівників до трудової активності, мотивації персоналу, соціально-трудових відносин.

Виклад основного матеріалу. У сучасній теорії праці існує широке коло трактувань понять мотивація і стимулювання, розглядаються різні аспекти взаємозв'язку позначених термінів. Проведене нами дослідження цієї області теорії праці дозволило зробити висновок про те, що у дослідників поки немає єдиної точки зору щодо як самих вищезазначених категорій, так і їх взаємозв'язків і взаємозалежностей. Вивчаючи механізми їх взаємодії, перш за все, необхідно визначитися зі розумінням таких понять, як «мотивація», «стимулювання», «заробітна плата», «оплата праці», «трудова винагорода».

«Мотивація» походить від слова «мотив», яке характеризується як причина, що спонукає людину діяти. Вивченням причин активності людини займалися протягом всієї історії людства від мислителів стародавнього світу – Аристотель, Демокріт, Сократ, Платон та ін. До дослідників наших днів.

Дослідження сутності категорій «мотивація» і «стимулювання» виявило, що до теперішнього часу існують розбіжності в трактуванні змісту цих понять. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне встановити взаємозв'язок понять «стимулювання» і «мотивація».

Згідно з автором Зеленько Г.І., мотиви – «спонукальні причини поведінки і дій людини, що виникають під впливом його потреб та інтересів, що представляють собою образ бажаного людиною блага, яке прийде на зміну потреб за умови, якщо будуть виконані певні трудові дії» [1, с. 66].

Оніщук Ю.Ю. визначає мотив як «те, що викликає певні дії людини, активізує його внутрішні і зовнішні рушійні сили».

Не можна не відзначити, що в розглянутих визначеннях все дослідники сходяться на думці щодо непорушною обумовленості мотиву внутрішнім наміром людини до певної поведінки.

Визначаючи власну позицію щодо даного поняття, вважаємо за необхідне особливо підкреслити, що мотивація – це процес введення людини в такий психологічний стан, при якому він вважає за необхідне діяти певним чином для досягнення власних цілей.

Поняття «стимулювання» походить від слова «стимул». Поліщук П.В. визначає стимули як «сукупність зовнішніх щодо суб'єкта обставин, що спонукають людину визначити спрямованість поведінки, показуючи переваги і недоліки, які можуть виникнути в результаті» [2, с. 110].

На думку Шушпанова Д.Г. стимул – основний елемент управління людськими ресурсами, що є зовнішнім спонуканням до діяльності [3, с. 64].

Таким чином, термін «стимул» більшість дослідників розуміють як зовнішній вплив на людину, що спонукає останнього до певної поведінки.

Вважаємо за доцільне розглядати стимулювання як метод впливу на персонал, переважно через винагороду, через досягнення поставлених перед організацією цілей, через покращення умов існування працівників. При цьому винагорода може мати грошовий, організаційний і інший характер.

Основна мета стимулювання – спонукати працівника до конкретного трудовому поведінці для досягнення цілей організації, в той час як працівник досягає свої власні цілі. Мотивація є внутрішнім спонуканням людини до будь-яких дій, а стимулювання покликане регулювати вчинки людини для досягнення цілей організації. Стимулювання є сигналом, поштовхом до певних дій, тому що працівник бачить реальність отримання власної вигоди. Стимулювання орієнтоване на формування у персоналу мотиву, спрямованого на вирішення поставлених перед ним завдань, таким чином, як це необхідно з точки зору керівництва організації.

Стимулювання реалізується через винагороду роботодавцем працівника за його трудову активність. В якості винагорода працівники сприймають, перш за все, заробітну плату.

Автор дослідження розділяє точку зору, згідно з якою трудова винагорода передбачає різноманітне заохочення працівника за трудову активність. Такі заохочення може передбачати грошові виплати та зміна умов життя працівника.

Заробітна плата покликана з одного боку, компенсувати трудові зусилля працівника, а з іншого боку – не перевищувати ефект, отриманий організацією від цих трудових зусиль.

Трудові зусилля можуть мати фізичний та творчий аспекти. У процесі трудової діяльності працівник взаємодіє із засобами праці, предметами праці, іншими людьми і навколишнім середовищем. Відповідно, впливати на поведінку працівника ззовні (стимулювати) можна, змінюючи умови його існування, як на робочому місці, так і поза робочим місцем.

Сучасні підприємства самостійно вирішують питання вибору і розробки використовуваних систем оплати та стимулювання праці. Трудове винагороду

впливає на мотивацію працівника, яка визначає інтенсивність і ступінь віддачі трудових зусиль, докладених останнім.

Підсистема стимулювання «підбурює» працівника працювати старанніше, що відкриє йому доступ до реалізації вже не тільки базових потреб, а тих, що знаходяться на більш високому рівні їх ієрархії. Ці потреби відсунуті від межі виживання в позитивному напрямку. Працівник може замислюватися не просто про їжу, а про харчування певного виду, не просто про даху, а про житло з певним рівнем комфорту. При побудові системи стимулювання роботодавцю важливо розуміти потреби своїх працівників, інакше стимулююча функція системи оплати праці не буде виконуватися взагалі, або буде виконуватися не в повній мірі.

Таким чином, роботодавець розглядає структуру заробітної плати в складі двох частин. Ефективна оплата праці передбачає дві частини: перша – оклад (при цьому встановлювати потрібно законодавчо можливий мінімум), а друга частина – стимулююча, залежить від виконання працівником цільових показників. Ми згодні з таким підходом: оплата складається з двох частин, і першу частину роботодавець зобов'язаний виплатити працівникові не залежно від того з якою віддачею останній працював, другу ж роботодавець виплачує за певних умов. Однак звернемо увагу на те, що цей підхід не може бути універсальним, а найбільш прийнятний для торговельної галузі. В інших галузях перша частина буде передбачати, наприклад, оплату за 100% виконання завдання відрядником або встановлений посадовий оклад, а друга стимулююча (спонукає працівника до перевиконання планового завдання).

Структура трудового винагороди з точки зору працівника виглядає дещо інакше, ніж з точки зору роботодавця. Вона складається з постійної і змінної частин.

Згідно теорії двохчинника мотивації Фредеріка Герцберга, що базується на практичному дослідженні мотиваційного настрою працівників великої фірми, на працівників впливають дві групи чинників. Перша викликає радість від роботи, це фактори, які мотивують до роботи. Друга не викликає радість від роботи, але ці фактори утримують на роботі. Стимулювання комфортними умовами життя передбачає чинники, здатні як утримувати, так і мотивувати працівника [4, с. 135].

Стимулювання комфортними умовами праці, з точки зору деяких працівників, може мати негативні моменти в плані неможливості вибору самим співробітником виду заохочення: співробітників заселяють в те житло, яке буде організація; відправляють відпочивати за програмами в певні профілакторії; діти співробітників їздять в конкретний літній табір і т.д. Однак даний вид стимулювання дозволяє забезпечити співробітника і його сім'ю певними умовами життя, що однозначно позитивно впливає на привабливість організації в очах потенційних і діючих працівників. А також створює умови для спільного проведення працівниками позаробочий час, що впливає на згуртування колективу, створення власної корпоративної культури.

Таким чином, дана характеристика стимулювання в системі трудового винагороди з позиції роботодавця і працівника, запропонована нова угруповання елементів системи стимулювання з виділенням трьох видів.

При формуванні системи трудового винагороди необхідно враховувати два аспекти: система повинна передбачати дієві важелі для стимулювання персоналу, і одночасно, бути прийнятною для роботодавця. При цьому виникають питання про те, яким умовам повинна відповідати система стимулювання, яка назва для неї було б логічним. Для відповіді необхідно розглянути існуючі підходи до визначення назв різних систем, в залежності від завдань, що вирішуються такими системами.

Висновки. Формування ефективної вітчизняної моделі мотивації персоналу має базуватися на наявному світовому досвіді і методах стимулювання праці, які

можуть і повинні бути успішно впроваджені в систему управління персоналом в компаніях.

Система винагороди повинна бути прозорою, гнучкою і справедливою, влаштувати всіх співробітників організації. Крім цього необхідно активно розвивати системи нематеріального стимулювання працівників, ефективність функціонування

Одним із шляхів вирішення практичного завдання створення і вдосконалення системи мотивації праці є розробка ієрархії мотивів колективу, окремих професійних груп і конкретних працівників.

Мотивація і стимулювання як методи управління працею, протилежні за спрямованістю: перше направлено на зміну існуючого стану; друге – на його закріплення, але при цьому вони взаємно доповнюють один одного. Функція стимулювання полягає в тому, що вона впливає на трудовий колектив у формі спонукальних мотивів до ефективної праці, громадського впливу, колективних та індивідуальних заохочувальних заходів.

На основі вивчення діючої системи мотивації праці визначено необхідність підвищення інформованості персоналу про справи підприємства, формування психологічної впевненості в можливості кар'єрного росту, а також необхідність заходів щодо подальшого згуртування колективу. Представлений комплекс заходів дозволить повною мірою задіяти основні виявлені мотиви співробітників підприємства і створити комфортний соціально-психологічний клімат в колективі, а, тим самим, забезпечити зростання продуктивності праці і ступеня задоволеності персоналу процесом праці.

Література:

1. Базалійська Н.П. Стан системи мотивації персоналу на вітчизняних підприємствах / Н.П. Базалійська, М.П. Казановська // Науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка». – 2013. – № 5(43) – С. 103-105.
2. Зеленько Г.І. Мотивація як чинник підвищення ефективності праці персоналу підприємства / Г.І. Зеленько, Л.Ю. Ганжурова // Наукові записки НаУКМА. – 2012. – Т. 133: Економічні науки. – С. 65-66
3. Калініченко Л.Л. Комплексний підхід до мотивації персоналу банку / Л.Л. Калініченко // Вісник Одеського національного університету імені І.І.Мечникова. Економіка. Одеса: ОНУ ім. І.І. Мечникова, 2014. – Т. 19. – Вип. 2/5 – С. 135-136.
4. Козак К.Б. Мотиваційна політика підприємства як фактор його конкурентоспроможності / К.Б. Козак // Економіка харчової промисловості. – 2013. – № 1(17). – С. 21-24.
5. Кулик І.В. Мотивація праці в Україні та за кордоном / І.В.Кулик // Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. – К.: Вид-во КІБІТ. – 2018. – С.62
6. Нижник В.М. Механізм мотивації високопродуктивної праці персоналу підприємств : монографія / В.М. Нижник, О.А. Харун. – Хмельницький : ХНУ, 2011. – С. 20
7. Оніщук Ю.Ю. Мотивація як одна зі складових ефективного управління розвитком людських ресурсів організації / Ю.Ю. Оніщук // Управління розвитком. – 2013. – № 12. – С. 137.
8. Поліщук П.В. Матеріальне стимулювання, як основа ефективного управління підприємством [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchnu_ekon/2011-2-1/085-087.pdf

9. Рукасов С.В. Аналіз систем мотивації персоналу з урахуванням досвіду провідних країн світу / С.В.Рукасов // Вісн. Хмельницького нац. ун. – 2019. – № 5. – С. 93–94.

10. Шушпанов Д.Г. Матеріальне стимулювання персоналу в зарубіжних країнах / Д.Г.Шушпанов, О.П.Дяків // Вісник Технологічного університету Поділля. – 2001. – №2. – Ч.3. – С. 64.

УДК 338.246:330.322

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ГАЗОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ТА АНАЛІЗ ЇХ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Айрапетян Торос Арсенович,
студент спеціальності «Прикладна
математика»,
Національний технічний університет
України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»

У статті розкрито особливості функціонування підприємств газової промисловості. Досліджено вплив інвестиційного забезпечення на розвиток суб'єктів що функціонують у газовій сфері України. Узагальнено інформацію про стан вітчизняного газового ринку та описано розміри запасів природного газу в підземних сховищах й обсяги його власного видобутку.

Ключові слова: *інвестиційне забезпечення, механізм інвестиційного забезпечення, особливості газової промисловості України, суб'єкти газової промисловості, стан газової промисловості України*

Актуальність та мета дослідження. Економічний розвиток України залежить від багатьох чинників, але в сучасних умовах одним з найважливіших факторів є ефективне функціонування газової промисловості, як основної енергетичної бази країни, що є неможливим без внутрішнього і зарубіжного інвестування підприємств цієї галузі. Комплексний аналіз особливостей газової промисловості представляє собою послідовність дій з установаження структурних зв'язків між елементами об'єкту дослідження. Зосередження уваги на основних складових системи функціонування газової промисловості України, умови ринкового і бізнес-середовища даної галузі та елементи механізму інвестиційного забезпечення підкреслюють актуальність, доцільність та нагальність обраної теми дослідження.

Наразі національний ринок природного газу забезпечує інтереси лише внутрішніх гравців, транскордонна торгівля обмежена, тож вона здійснюється виключно через механізм закритих двосторонніх угод, також відсутні належним чином функціонуючі ринки для надання послуг із балансування та розподілу потужностей, роздрібний ринок. «Для ефективного розвитку оптового ринку

необхідно досягнути реального дотримання принципів прозорості та ліквідності. Непрогнозованість та наявність значних юридичних, комерційних, фінансових та політичних ризиків не сприяють зростанню інвестиційної привабливості національного ринку для іноземних компаній.

Подібна ситуація зменшує ефективність ринку, оскільки такий ринок не продукує надійні цінові сигнали для споживачів та виробників. Через існування спеціальних обов'язків незалежні постачальники не мають доступу до видобутого природного газу державними компаніями, державні видобувні компанії не можуть на ринкових засадах продавати свій ресурс та отримувати необхідний прибуток для подальшого інвестування у зростання видобутку, а споживачі, отримавши регульовану ціну на газ, за наявної системи субсидіювання не мають жодних стимулів до енергоефективного споживання [6, с. 62-63]».

Суттєвий внесок у дослідження проблем інноваційного розвитку та інвестиційного забезпечення здійснили такі вітчизняні й зарубіжні вчені як О. Амоша, Дж. Бейлі, І. Бузько, М. Варламова, І. Вахович, Н. Верхоглядова, А. Гальчинський, В. Гець, Л. Гітман, О. Губський, М. Денисенко, А. Дука, А. Касич, О. Каховська, О. Колодізев, О. Котко, А. Корбутяк, А. Кредісов, А. Кузнецова, О. Кузьмін, Д. Левчинський, Д. Лім, П. Майорова, І. Макаренко, І. Манаєнко, С. Онишко, Т. Орехова, Ю. Орловська, В. Отецький, М. Пашута, А. Пересада, А. Поручник, Т. Товт, Л. Федулова, М. Цебенко, В. Чорній, К. Шапошніков, Д. Черваньов та інші.

Метою статті є визначення особливостей функціонування підприємств газової промисловості та аналіз їх інвестиційного забезпечення.

Огляд наукових праць з проблеми. Теоретичні і прикладні засади інвестиційного забезпечення підприємств перманентно досліджують вітчизняні та зарубіжні науковці й практики.

Білоткач О.В. та Павлова Г.Є. розглядають теоретико-методичні основи інвестиційного забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств [1, с. 29-32]. Манаєнко І.М. досліджує інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку підприємств електроенергетики [5]. Чорній В.В. і Дергачова В.В. вивчають особливості середовища функціонування підприємств газової промисловості України в контексті формування механізму процесів їх інвестування [9, с. 158-169].

Наразі не існує єдиного, загально визнаного і прийнятого трактування терміну «інвестиційне забезпечення». Так, Котко О.К. вважає, що інвестиційне забезпечення – це одна з дієвих форм фінансування розроблення та впровадження інновацій, яке здійснюється у вигляді вкладання всіх видів цінностей в господарський комплекс країни з метою одержання доходу, нагромадження капіталу і забезпечення на його основі інноваційного розвитку [4, с. 2].

Феєр О.В. інвестиційне забезпечення підприємства трактує «як процес акумулювання необхідного обсягу інвестиційних ресурсів шляхом реалізації відповідної інвестиційної політики [7, с. 113]».

Чорній В.В. пропонує визначати інвестиційне забезпечення підприємства як «процес реалізації заходів щодо створення сукупності організаційно-економічних умов для здійснення інвестиційної діяльності, залучення та використання інвестиційних ресурсів та оцінювання рівня інвестиційної привабливості необхідного для ефективного інвестиційного забезпечення з метою обґрунтування доцільності реалізації інвестиційного рішення [8, с. 13]».

Виклад основного матеріалу. Першою особливістю газової промисловості є практично повна її державна монополізація, яку складає система державних підприємств, підконтрольних «НАК «Нафтогаз України», які є кредитоспроможними,

але з дуже слабкими інвестиційними можливостями і перспективами для розвитку. Ринкове середовище газової промисловості України складається з учасників ринку (виробники, споживачі), геолого-розвідувальних робіт, процесів видобутку, транспортування, зберігання, розподілу, імпортування, реалізації газу. Протягом останніх років видобуток газу в Україні поступово знижувався. Згідно зі звітами Державної служби статистики це стало наслідком дій уряду щодо пошуку альтернативних шляхів зменшення імпортової залежності [8, с. 68].

У 2014 році відбулося кілька значущих подій, які докорінно змінили ринок, передусім газовий. Через окупацію Криму Україна втратила контроль над державною компанією «Чорноморнафтогаз» і над чорноморським шельфом, де працювали дві нові плаваючі установки. Україна втратила майже 2 млрд. м³ газу щорічно або 10% видобутку. Інша частина видобувних потужностей знаходиться на окупованій території Донбасу, тут втрати виявилися незначними – 50 млн. м³ [2].

З об'єктивних гео економічних причин Україна є безпосередньою учасницею трьох ринків – внутрішнього (національного), ринку країн СНД і європейського. На ці ринки зосереджені єдина газотранспортна і добувна система, остання при цьому орієнтована на внутрішніх вітчизняних споживачів і не забезпечує повністю їх потреби. Всі зазначені ринки є достатньо автономними і прибуток, який отримується з них може задовольняти частину інвестиційних потреб.

У результаті аналізу ринкового середовища газової промисловості України можна відзначити, що одночасна автономність і зовнішня залежність сегментації газового ринку України складає другу особливість газової промисловості України.

На сьогодні, залучення інвестицій в підприємства газової промисловості є однією з необхідних умов для стабілізації та збільшення видобутку газу. Світовий досвід свідчить, що для сталого розвитку нафтогазової галузі щорічний приріст ресурсної бази вуглеводнів повинен у 2-3 рази перевищувати обсяги їх вилучення, тому стратегічним завданням вітчизняної нафтогазової галузі є збільшення обсягів геологорозвідувальних робіт. Необхідно зазначити, що Україна не володіє відповідними технологіями глибоководного видобутку вуглеводнів, тобто є необхідність залучення міжнародних компаній, які мають досвід роботи в цій сфері.

За розрахунками Агентства США з міжнародного розвитку, у разі розвитку енергетики України із збереженням поточних трендів і урядової політики, іноземні інвестиції у нафтогазовидобувну галузь дозволять наростити видобуток традиційного газу до 23,5 млрд. м³ у 2025 р. і 25,7 млрд. м³ у 2030 році Східний регіон має прогнозовані ресурси, за українською методикою, у 1516 млрд. м³, або 43% загальних. Понад 50% їх розміщуються на глибині 4000-6000 м. Перспективним регіоном пошуку та освоєння нових родовищ в Україні є шельф Чорного та Азовського морів [8, с. 78].

Загалом виділяють три нафтогазоносні регіони: Східний (Дніпровсько-Донецька западина та Північно-Західна частина Донбасу), Південний (Причорномор'я, Крим та межі морської економічної зони Чорного та Азовського морів) та Західний (Волино-Подільська плита, Прикарпаття, Карпати і Закарпаття). У межах нафтогазових регіонів вирізняють чотири нафтогазоносні провінції, які складаються з 11 областей і 35 нафтогазоносних районів.

Незважаючи на існування власних родовищ в Україні, вони засвоєні тільки наполовину (таблиця 1), мають достатньо віддалене місцезнаходження у порівнянні з розташуванням найбільш великого споживчого ринку, який знаходиться у промисловій зоні на Сході країни. Найбільші запаси газу знаходяться в Полтавській та Харківській областях, найбільша кількість засвоєних родовищ у Львівській області, а промислові регіони Донецької, Запорізької областей майже не мають

засвоєних родовищ [8, с. 79]. Наш регіон (Кіровоградська область) взагалі не має газових родовищ, що дещо знижує його інвестиційну привабливість.

Таблиця 1.

Родовища газу України за регіонами

Регіон	Запаси, млрд.м ³	Кількість родовищ	
		Відкрито	Засвоєно
Полтавська	634,4	62	32
Харківська	402,5	42	21
АР Крим	108,3	23	2
Львівська	101,2	30	20
Сумська	82,6	18	15
Івано-Франківська	31,6	20	16
Дніпропетровська	21,6	13	10
Чернігівська	13,0	9	5
Луганська	11,8	11	7
Волинська	7,7	1	-
Запорізька	6,7	2	-
Закарпатська	3,3	4	1
Херсонська	2,3	1	1
Чернівецька	1,6	5	1
Донецька	1,2	1	-
Україна	1429,8	241	131

Джерело: [8, с. 79]

Аналіз процесів відтворення сировинної бази газової промисловості України показав, що віддаленість вітчизняних родовищ від промислових регіонів – центрів споживання як третя особливість газової промисловості України викликає необхідність у модернізації і розвитку трубопровідних систем, які мають не тільки значний рівень одиничної потужності, але й високу вартість прокладки труб.

Четвертою особливістю є об'єктивна необхідність у розширенні відтворювального процесу ресурсного потенціалу (сировинної бази). Дані аспекти важливо враховувати при формуванні інвестиційної стратегії розвитку підприємств галузі.

В умовах погіршення інвестиційного клімату в країні простежуються збільшення дефіциту інвестицій та скорочення обсягів геологорозвідувальних робіт. У цих умовах прогресує рівень зносу і старіння основних засобів, що призводить до скорочення виробничих потужностей, зниженню можливостей геологорозвідки та уповільненню процесів відтворення в галузі взагалі. Крім того, можна відмітити відсутність економічних стимулів до нарощування сировинної бази засобами продовження рентабельності їх експлуатації, підвищення рівня газовіддачі та зниження рівня газоємності.

Можна зробити висновок, що низький рівень інвестиційної привабливості підприємств газової промисловості, недостатньо ефективні процеси відтворення сировинної бази є ще одними особливостями газової промисловості України в контексті формування механізму інвестування підприємств галузі [8, с. 82-83].

Специфікою газовій промисловості в цілому та України зокрема, також є той

факт, що найважливішим чинником для привабливості регіону є наявність запасів газу. Щодо оцінювання інвестиційної привабливості підприємств газової промисловості, то тут слід виділити важливу складову оцінки інвестиційної привабливості – геолого-економічна оцінка газоперспективного об'єкту підприємства.

Встановлено, що протягом досліджуваного періоду видобуток газу залишався практично незмінним у межах 20 млрд. м³.

Запаси природного газу в підземних сховищах газу станом на 09.12.2019 р. становлять 20249,2 млн. м³, що на 4653,5 млн. м³, або на 29,8% більше відповідного показника минулого року. Запаси природного газу з 29 серпня до 7 грудня 2019 року зросли з 18109,2 млн. м³ до 20249,2 млн. м³, або на 2140,0 млн. метрів³ – Рис. 2.1 [3].

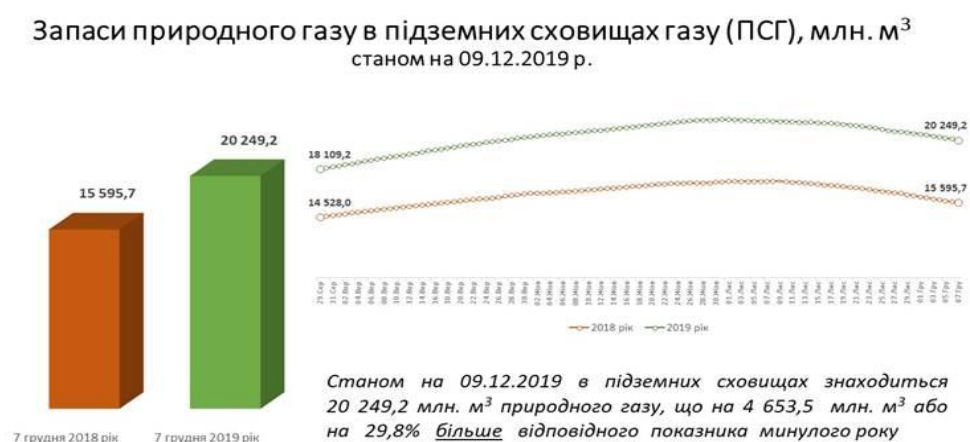

Рисунок 1 – Запаси природного газу в підземних сховищах газу станом на 09.12.2019 р. Джерело: [3]

Такі особливості як державна монополізація; одночасна автономність і зовнішня залежність сегментації газового ринку України мають у більшій мірі позитивний вплив при створенні ефективних регуляторних умов. Останні дві особливості: необхідність у розширенні відтворювального процесу сировинної бази в умовах дефіциту інвестицій; необхідність у модернізації і розвитку трубопровідних систем, які мають не тільки значний рівень одиничної потужності, але й високу вартість прокладки труб, визначають не тільки безпосередню потребу в коштах на розвиток або усунення виробничих проблем, але й націлюють на виокремлення оптимального переліку об'єктів інвестування [9, с. 167].

Висновки. Аналіз складових механізму інвестиційного забезпечення підприємств газової промисловості надав можливість встановити особливості галузі, зокрема: практично повна державна монополізація газової промисловості, яку складає система державних підприємств підконтрольних «НАК «Нафтогаз України», інвестиційні можливості і перспективи для розвитку яких є дуже слабкими; одночасна автономність і зовнішня залежність сегментації газового ринку України; віддаленість вітчизняних родовищ від промислових регіонів – центрів споживання; об'єктивна необхідність у розширенні відтворювального процесу ресурсного потенціалу (сировинної бази) тощо.

Визначивши проблеми газової промисловості України з урахуванням нинішнього інвестиційного забезпечення можна встановити напрями розвитку газового ринку та шляхи його удосконалення через збільшення інвестиційної привабливості окремих суб'єктів галузі та газової промисловості України в цілому. Пріоритетними напрямками роботи держави у цьому напрямку повинні бути: удосконалення механізму валютного регулювання; зняття обмеження щодо виплати дивідендів; узгодження норм П(С)БО щодо обліку витрат підприємств газової промисловості з МСФЗ; редагування положень Податкового кодексу України в частині нарахування ПДВ на залишкову вартість свердловин, які виявилися неуспішними.

Література:

1. Білоткач О. В. Теоретико-методичні основи інвестиційного забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств / О.В. Білоткач, Г.Є. Павлова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2017. – Вип. 15. – Ч. 1. – С. 29-32
2. Видобуток нафти і газу в 2014 році: огляд / Газета «Економічна правда»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/columns/2015/02/3/525569>
3. Запаси природного газу в підземних сховищах газу (ПСГ) станом на 09.12.2019 / Міністерство енергетики та захисту довкілля України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/publish/article?art_id=245426530
4. Котко О.К. Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку національної економіки : дис... канд. економ. наук / О.К. Котко. – Дніпро, 2018. 236 с.
5. Манаєнко І.М. Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку підприємств електроенергетики : монографія / І.М. Манаєнко. – Київ: НТУУ «КПІ», 2016. – 157 с.
6. Розвиток промисловості для забезпечення зростання та оновлення української економіки : науково-аналітична доповідь / за ред. д-ра екон. наук Дейнеко Л. В. ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». – К., 2018. – 158 с.
7. Феєр О.В. Інвестиційне забезпечення діяльності вітчизняних підприємств / О.В. Феєр // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія Економіка. – 2016. – Вип. 2(6). – С. 112-117
8. Чорній В.В. Механізм інвестиційного забезпечення підприємств газової промисловості : дис... канд. економ. наук / В.В. Чорній. – Київ, 2017. – 267 с.
9. Чорній В.В. Особливості середовища функціонування підприємств газової промисловості України в контексті формування механізму процесів їх інвестування / В.В. Чорній, В.В. Дергачова // Економічний вісник НТУУ «КПІ». – 2016. – С. 158-169.

**ВАРТІСТЬ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ ТА ЛІКІВ, БІДНІСТЬ ТА ЗДОРОВ'Я ТА
ВПЛИВ ЦИХ ФАКТОРІВ НА КАПІТАЛ СУСПІЛЬСТВА**

**Самотуга Анастасія Едуардівна,
студентка спеціальності «Фінанси,
банківська справа та страхування»,
Кіровоградський інститут розвитку
людини,**

**Мацько Катерина Юріївна,
студентка спеціальності
«Менеджмент»,
Кіровоградський інститут розвитку
людини**

У статті розглядаються економічні аспекти здоров'я, проблеми вартості медичних послуг та ліків, наслідки бідності на здоров'я нації та капітал суспільства. У статті розкрито причини поганого стану здоров'я українського суспільства та розглянуто надмірну вартість ліків та медичних послуг.

Ключові слова: здоров'я, економіка, суспільство, медикаменти, медичні послуги, бідність.

Актуальність та мета дослідження. Нагальними завданнями українського суспільства на сучасному етапі є як продовження тривалості життя і підвищення його якості як окремого індивіда, так і мінімізація відмінностей у стані здоров'я між різними верствами населення. Саме тому вартість медичних послуг та інші економічні аспекти здоров'я нації, як капіталу суспільства, є актуальним дослідженням сьогодення.

Огляд наукових праць із проблеми. Проблему економічного аспекту охорони здоров'я досліджувалося багатьма науковцями, економістами та іншими дослідниками: Г.Шекера, П. Гайдучкий, А. Колот, Е. Лібанова, О. Романюк, А. Ревенко.

Однак недостатньо дослідженими залишаються окремі аспекти та нові проблеми охорони здоров'я.

Мета статті – вивчити проблеми вартості надання медичних послуг.

Виклад основного матеріалу. Здоров'я нації, народу – інтегрований показник його суспільного розвитку.

Охорона здоров'я – складна соціально-економічна система, основним призначенням є забезпечення реалізації найважливішого соціального принципу: збереження та поліпшення здоров'я громадян, надання їм висококваліфікованої лікувально-профілактичної допомоги.

Охорона здоров'я – система державних, громадських та індивідуальних засобів та заходів, що сприяють здоров'ю, запобіганню захворювань та попередженню передчасної смерті, забезпеченню активної життєдіяльності та працездатності людини.

Важливішою складовою частиною соціально-економічних заходів, які проводяться країною, є організація охорони здоров'я.

Видатки на охорону здоров'я взаємозв'язані як з рівнем доходів, так і з такими показниками стану здоров'я населення, як тривалість життя. З економічного погляду адекватна охорона здоров'я підвищує якість людського капіталу, збільшуючи можливості людини продуктивно працювати. Наша охорона здоров'я фінансується настільки малими коштами, що не може забезпечити нормальний мінімум медичної допомоги, не говорячи вже о ринкових відносинах.

Тому, щоб поліпшити стандарти медичного обслуговування, Україні варто шукати резерви для надання значно ширшої підтримки різним секторам системи охорони здоров'я. Досвід багатьох країн з розвинутою ринковою економікою свідчить, що державний характер охорони здоров'я слід поєднувати з децентралізованою формою управління та рівноправним існуванням приватної та громадської форми власності.

Отже вивчення основ фінансування систем охорони здоров'я, розширення джерел фінансування, а також оптимальне їх співвідношення – це необхідний елемент підготовки високопрофесійних кадрів системи управління охороною здоров'я [5, с. 2].

Загальна мета економіки охорони здоров'я – це вивчення економічних і організаційних відносин, що об'єктивно складаються між людьми і виникаючих в процесі здійснення медичної професійної діяльності. Далі слід врахувати, що економічні відносини виникають на трьох крупних інформаційних рівнях.

Предмет економіки охорони здоров'я – розробка методів раціонального використання ресурсів для досягнення цілей в охороні здоров'я населення.

Показник умовного здоров'я – питома вага осіб, визнаних умовно здоровими в загальній кількості населення. Його вираховують відніманням від кількості постійного населення на кінець року кількості осіб, що перебуває на диспансерному обліку в медичних закладах, співвідносять отриману цифру з відсотком кількості постійного населення [1, с. 42].

Низький рівень оплати праці медиків – одна з причин того, чому більшість молодих спеціалістів не повертається в райони, які направили їх на навчання. Досить гострою є житлова проблема, що породжує соціальну незахищеність медпрацівників. Саме тому значна частина випускників, підготованих навіть за держзамовленням, шукає роботу поза медичною сферою. І це при тому, що, з одного боку, з кожним роком в Україні зростає кількість вільних робочих місць у лікарських амбулаторіях, територіальних поліклініках, станціях швидкої допомоги, а з другого – розширюється мережа фахових медичних навчальних закладів.

На поліпшення медичного обслуговування спрямоване активне впровадження в діяльність лікувально-профілактичних закладів новітніх технологій, інформаційних систем. Вони сприяють ефективному використанню наявних ресурсів, поліпшенню рівня обслуговування населення, зміцненню здоров'я нації.

Головним інструментом досягнення високого рівня суспільного добробуту є інвестиції в людський капітал, який у кінцевому рахунку й визначає могутність держави. Зростання цінності людського ресурсу перетворюється в найважливіший чинник зміцнення економіки, модернізації економічних інститутів.[3, с. 11]

Стан охорони здоров'я відіграє важливу роль у створенні підґрунтя для здоров'я населення, профілактики та лікування поширених захворювань, пропаганди здорового способу життя, зміцнення здоров'я боєздатної нації та забезпечення безпеки держави.

Зацікавленість у збереженні та зміцненні здоров'я супроводжує всю історію людства, починаючи зі стародавніх цивілізацій. Ця потреба була головною рушійною силою виникнення медицини взагалі і системи охорони здоров'я зокрема.

Оплата медичної послуги пацієнтом дозволяє йому вибирати медичний заклад і лікаря.

Програмою медичних гарантій визначаються перелік й обсяг медичних послуг та лікарських засобів, оплата яких гарантується за рахунок коштів Держбюджету України.

Бідність пов'язана з існуванням такої категорії людей, які не можуть заробляти через вік або стан здоров'я.

У свою чергу, наслідками бідності в Україні є низький рівень народжуваності, погіршення здоров'я неможливість отримання якісної освіти, масовий еміграцій вплив економічно активного населення за кордон. Крім цього, в Україні починає формуватися хронічна бідність.

Набути поняття місця економіки охорони здоров'я в сучасній структурі економічної науки.

Вивчити чинники, які впливають на ефективність оздоровчо-охоронної діяльності галузі в цілому, окремих її об'єктів та медичних працівників.

Дуже вагомими є втрати суспільства в результаті розладів здоров'я, а саме: скорочення середньої очікуваної тривалості життя (різниця з економічно розвиненими країнами світу становить понад 10 років), що зумовлює низькі позиції України в рейтингу за Індексом людського розвитку;

Останнім часом актуальним стає визначення і вимір соціального капіталу окремих галузей діяльності, у тому числі галузі охорони здоров'я. Поняття соціального капіталу є новим для наукових досліджень не тільки в галузі охорони здоров'я, але й в інших галузях[2, с. 5].

Разом з тим поняття «соціальний капітал» розглядається як сукупність фактичних і потенціальних ресурсів, які утворюються мережею взаємозв'язків, що є надзвичайно важливим у державному управлінні, особливо такої галузі, як охорона здоров'я, що забезпечує якість і, можливо, кількість людського потенціалу (капіталу) держави [5, с. 23].

Використовуючи поняття соціального капіталу, визначені дослідниками в інших галузях, ми сформулювали поняття «соціального капіталу сфери охорони здоров'я» як характеристику і певну міру включення системи охорони здоров'я в суспільну свідомість і ресурс розвитку держави.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, на підставі вищенаведених даних, можна зробити такі висновки: вдосконалення потребує механізм охорони здоров'я, зниження цін на медичні послуги, підвищення соціальних виплат.

Таким чином, здоров'я нації як чинник державотворення та безпеки держави є базовою складовою людського капіталу та конкурентоспроможності країни й перебуває в тісному інтегральному зв'язку з економікою, наукою та обороноздатністю.

Здоров'я населення – це й запорука позитивної та сприятливої соціально-моральної атмосфери, довіри до держави, а лікар як фахівець є гарантом його збереження, захисту та зміцнення.

Таким чином, інституційний підхід до вивчення формування і розвитку сфери охорони здоров'я та державного управління нею відповідно до соціальних вимог та європейських стандартів потребує вивчення сфери охорони здоров'я як певної інституції, яка характеризується відповідними соціальними показниками – викликами з боку суспільства; завданнями, що ставить суспільство перед сферою охорони здоров'я; матеріалами і ресурсами, що забезпечують можливість виконання соціальної ролі сфери охорони здоров'я; надбання соціального капіталу сферою охорони здоров'я, який є інтегральним віртуальним показником, що в цілому

характеризує діяльність даної галузі державного управління і дає можливість впливу на подальший її розвиток.

Література:

1. Богатирьова Р.В. Детермінанти здоров'я та національна безпека / Р.В. Богатирьова. – К.: ВД «Авіценна», 2011. – 448 с.
2. Богатирьова Р.В. Про першочергові завдання у реформуванні системи охорони здоров'я і роль Національної академії медичних наук України в їх науковому, фаховому та методологічному забезпеченні / Р.В. Богатирьова // Журнал НАМН України. – 2016. – №2. – С. 145-151.
3. Гайдуцький П.І. Фінансування соціальної політики / П.І. Гайдуцький, О.Е. Подолаєва. – К.: УАДУ при Президентові України, 2014.
4. Жаліло Л. Охорона здоров'я як соціальна інституція / Л. Жаліло, І. Солоненко, В. Скуратівський // Вісн. УАДУ. – 2017. – № 2. – С. 72-77
5. Трофименко С.І. Деякі фінансово-економічні аспекти реформування охорони здоров'я України / С.І. Трофименко, А.В. Томинець, О.Г. Шекера // Здоров'я суспільства. – 2013. – № 2. – С. 101–103.

УДК 331.1

ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

**Музика Крістіна Юрївна,
студентка 3 курсу спеціальності
«Інформаційна, бібліотечна та
архівна справа»,
Кіровоградський інститут розвитку
людини**

У статті розглянуто економічний зміст поняття «тайм-менеджмент» і наголошено, що в Україні не існує загально прийнятого визначення цього терміну. Досліджено історичні аспекти розвитку тайм-менеджменту та виокремлено його основні правила. Згруповано справи за важливістю та терміновістю, що дозволить використовувати час максимально ефективно.

Ключові слова: тайм-менеджмент, управління часом, історичний розвиток, ефективність часу, «поглиначі» часу, правила тайм-менеджменту

Актуальність та мета дослідження. Підвищення цінності окремого спеціаліста привертає підвищену увагу до вміння керувати часом окремої людини, адже час легко втратити і не можна заповнити. Ставитися до свого часу ненауково стає просто небезпечно, а тому, це зумовлює необхідність більш ефективного управління своїм часом та часом оточуючих.

Тайм менеджмент – це набір правил, практик, навичок, інструментів і систем, спільне використання яких дозволяє більш ефективно використовувати свій

час і, в перспективі, поліпшити якість життя. Основне його завдання не в тому, щоб встигати робити якнайбільше, а в тому, щоб робити найголовніше – те, що дійсно потрібно зробити.

Актуальність цього питання полягає не тільки для керівників але і для будь-кого. «Мені не вистачає часу», «я спізнююсь», - скільки разів на день вимовляються подібні фрази? Скільки важливих справ відкладається на завтра, хоча їх можна було зробити і сьогодні? Недостатнє дослідження цих питань обумовили вибір теми даного дослідження та обґрунтували її актуальність і визначили мету.

Питання ефективного управління часом вивчали багато дослідників, зокрема: О. Азарова, А. Вацьківська, О. Колесов, В. Кулікова, О. Лавріненко, В. Лук'яніхін, Д. Оллок, Т. Саєнко, І. Філіпова, І. Халан та інші. Негрецька Т.С. досліджує визначення дефініції «тайм-менеджмент» у різних літературних джерелах [6]; Геоня С.Б. та Н.С. Спицина висвітлюють значення тайм-менеджменту в професійній діяльності менеджера [3]; Черненко Н.М. розглядає тайм-менеджмент як засіб удосконалення професійної діяльності державних службовців [10]; Усов В. та Французова С. досліджують тайм-менеджмент в системі внутрішньо фірмового навчання [9]. Проте, ряд питань все ще залишається невирішеним, зокрема у частині практичного використання тайм-менеджменту.

Метою статті є дослідження теоретичних засад тайм-менеджменту у частині визначення економічного змісту поняття, історичного розвитку та передумов його виникнення.

Виклад основного матеріалу. Тайм-менеджмент – мистецтво управління часом з метою найбільш ефективного його використання. Тільки чітке розуміння того, куди йде час, допоможе витратити його з користю для себе.

Якщо переводити дослівно, то тайм-менеджмент – це управління часом, однак правильніше тут використовувати словосполучення «організація часу», адже, по суті, керувати часом неможливо, час управляє всіма нами. Загальноприйнятого визначення терміну «тайм-менеджмент» не існує, саме тому дана економічна категорія періодично потрапляє у коло інтересів усіх науковців-дослідників і практиків із питань ефективності використання та управління часом.

Класиками теорії тайм-менеджменту вважаються Ф.У. Тейлор, К. Макхем, М.Х. Мескон. Нині ця проблема досліджується науковцями та публіцистами з різних країн, і вже запропоновано багато методів управління часом. Серед сучасних авторів пострадянського простору Горбачов О., Мерзлякова Є.Л., Растимешин В.Е., Архангельський Г., Гастев А.К. та інші. Найбільш широкого поширення отримали роботи, дослідження та підходи зарубіжних фахівців – Л. Зайверта, Й. Кноблауха, К. Бішофа (Німеччина), П. Дойля, Ст. Кові (США), Б. Санто (Угорщина), Джеймса Коулі (Австралія) та інших [5, с. 62].

Спроби людини контролювати час сягають корінням в глибоке минуле. Неможливо встановити, хто першим задумався про управління власним часом.

Однак, існують достовірні письмові підтвердження найбільш значущих подій у цьому напрямку.

Можна згадати безліч відомих людей, які прагнули побудувати систему витрат часу, яка б гарантувала високі результати не за день – за життя, зокрема: Архімед і Арістотель, Роджер Бекон і Ньютон, Анрі Пумнкаре і Дюма-батько, Енгельс і Ленін, адмірал Макаров і академік Берг [8].

У Стародавньому світі та Середньовіччі такого поняття, як тайм-менеджмент, звичайно ж, не існувало. Проте, історія розвитку тайм-менеджменту бере початок саме в Стародавньому світі (близько 2000 років тому). Уже на самому початку нашої ери римський мислитель Сенека запропонував у листі поетові

Люцелію такі ідеї:

- розділяти весь час на витрачений добре, погано і марно;
- вести постійний облік часу в письмовому вигляді;
- проживши певний період, оцінювати його з точки зору наповненості.

Італійський вчений і письменник Альберті, який жив у XV столітті, стверджував, що люди, які вміють керувати часом з користю, будуть успішні завжди і в будь-якій справі. Для цього, згідно його листів, необхідно дотримуватися двох правил: щодня з ранку складати список справ; упорядковувати справи в порядку зменшення важливості. Такі дії, як сон, їжа і розваги письменник вважав менш важливими, ніж робота. Сам Альберті строго дотримувався своїх принципів [4].

Помітно вплинула на історію розвитку тайм-менеджменту поява промисловості. Необхідність управляти злагодженою роботою сотень людей змусила шукати нові способи управління часом. На виробництвах був введений строгий графік, з'явилися розклади, зміни у режимах роботи.

Бенджамін Франклін, відомий політичний діяч і вчений, в молодості зіткнувся з проблемою браку часу. Вихід він знайшов у веденні власного щоденника, в якому щодня відзначав виконання кожної з 13 чеснот, які прагнув розвивати.

Тиждень розписувався на одному розкресленому папері, де кожен стовпець відповідав одному дню. Щоденник містив також докладний розклад на день. Дві години після пробудження відводилося на планування дня і підготовку до нього. Далі слідували два тригодинних періоду роботи з перервою на обід. Вечірній час політичний діяч присвячував аналізу виконаної роботи та відпочинку.

У своїх книгах Франклін виклав поради з управління часом. На цих порадах сьогодні ґрунтується кілька відомих тренінгів [4].

Чималий вплив на тайм-менеджмент зробило відкриття Вільфредо Парето знаменитого принципу «20:80». Застосовуючи цей принцип до тайм-менеджменту, Парето дійшов висновку, що 20% всіх зусиль дають 80% результату, а інші 80% сил витрачаються для отримання решти 20% досягнень [5, с. 66]. Звідси випливає висновок про розділення справ за ступенем важливості передбачуваного результату. Подібні ідеї лежать в основі багатьох сучасних тренінгів з управління часом.

На винахід терміну тайм-менеджмент претендує компанія Time Management International. Її засновник, данець Клаус Меллер, в 70-ті роки XX-го століття винайшов Time Manager – складно влаштований блокнот-щоденник, який можна вважати прабатьком сучасного органайзера. В цей же час стали з'являтися тренінги та навчальні програми. Першими клієнтами були співробітники найбільших авіакомпаній [8].

Історія тайм-менеджменту в СРСР почалась у часи НЕПу. Напрацювання в цій галузі називалися НОП, що розшифровувалося як Наукова Організація Праці. Наступна хвиля популярності тайм-менеджменту в СРСР прийшла разом з іншими новаціями вже у другій половині 80-х років.

Наразі існують сотні тренінгів, що дозволяють оволодіти мистецтвом управління власним часом. Їх затребуваність дозволяє припустити, що необхідність в тайм-менеджменті зі збільшенням темпу життя постійно зростає. Видаються нові книги, з'являються методики і системи, проте в їх основі і раніше лежать принципи, створені набагато раніше.

Є припущення, що нестача часу для роботи залежить певною мірою від особливостей національного характеру. Так, наприклад, менеджери США, Німеччини, Швейцарії, Англії: систематично планують майбутнє; працюють у фіксований час; пунктуальні; підпорядковуються графіку роботи; розбивають

проекти на етапи; суворо дотримуються планів.

Менеджери східних країн: реагують на ситуацію; підлаштовуються під графік партнера; розглядають всі можливості; вносять деякі легкі корективи; не приймають швидких рішень, їм треба подумати. Менеджери Росії, Італії, Франції, Латинських країн: планують тільки в загальному; роблять кілька справ одночасно; працюють у будь-який час; не пунктуальні; мають непередбачуваний графік; змінюють плани [2].

Напевно кожна людина в наш час може покаржитися на брак часу. Часу не вистачає ні на що: ні ефективно попрацювати, ні якісно відпочити. Більшість людей нерозумно витрачають свій час. Неправильне планування дня, велика кількість порожніх телефонних розмов, комп'ютерні ігри – все це причини неефективного використання часу, тобто так звані «поглиначі часу». Існує багато різних поглиначів часу. Варто дізнатися їх краще для того, щоб вміти використовувати свій час за призначенням, а не втрачати його даремно.

Відсутність чіткого плану – причина, з якої час витрачається нераціонально. Обов'язково повинен бути план на найближчий період з розстановкою задач за строками. Варто визначити найбільш важливі справи і виконувати їх в першу чергу, менш значущі варто втілювати в життя тільки після пріоритетних.

Ще один «поглинач» часу – неправильна постановка мети. Необхідно все ретельно обдумати і зважити, перш ніж ставити ту чи іншу мету. Якщо випадково обрати не пріоритетну на даний момент задачу, то можна втратити час для досягнення дійсно важливої мети.

Також «поглиначем» часу є вирішення наслідків проблеми замість усунення її причин. Якщо та чи інша проблемна ситуація повторюється, варто задуматися, чому так відбувається і з чим це пов'язано. Доцільніше буде ліквідувати причину несприятливої ситуації, таким чином це дозволить не витрачати час на дану проблему в подальшому.

Наступна причина нерозумної трати часу – це невміння делегувати повноваження. Якщо всі справи звалити на себе, то: по-перше, не будете нічого встигати; по-друге, буде страждати і якість виконуваних справ. Варто визначити такі завдання, які можна доручити підлеглим, а самому зосередити свою увагу тільки на найбільш пріоритетних.

«Поглиначем» часу також нерідко стає надлишок паперової роботи.

Слід дотримуватися певних правил під час роботи з паперами: реєстрація документів; архівування (це дозволить уникнути накопичення стосів паперів та численних копій одного і того ж документа); виділення окремого часу у графіку для читання пошти тощо.

Надмірне спілкування також призводить до безрезультатних втрат часу. Для всіх розмов, переговорів слід встановлювати часові рамки і не затримувати співрозмовника, коли тема питання вичерпана. Що стосується друзів, знайомих і колег, то не варто взагалі витрачати свій час на спілкування з ними не у справі в робочий час.

«Поглиначем» часу є і нерезультативні зустрічі. Потрібно мати чітке уявлення про план зустрічі, чого саме необхідно домогтись і яку проблему вирішити (можливо достатньо буде і розмови телефоном). Під час проведення нарад варто запрошувати тільки тих, хто насправді зможе активно посприяти вирішенню проблеми. Нерідко саме таке обговорення питання невеликою групою осіб дає найбільший ефект. Невірно складений маршрут поїздок здатний привести до великих втрат часу. В один день доцільно призначати зустрічі в одній частині міста. Якщо ж справу можна передоручити, краще так і робити, а вивільнений час краще витратити

на більш важливі справи.

Не потрібно багато часу витратити і на телефонні переговори. Говорити краще виключно у справі. Зручно зробити так, щоб всі вхідні дзвінки надходили на один телефонний номер, наприклад офіс-менеджеру, який вже в свою чергу стане з'єднувати тих, хто подзвонив з необхідними їм людьми [8].

Синдром прокрастинації, безлад на робочому місці, тривалі наради, незаплановані відвідувачі – це теж дуже суттєвий «поглинач» часу.

Високий темп сучасного життя робить тайм-менеджмент вельми необхідним навиком. Принадність науки управління часом у тому, що оволодіти нею може будь-яка людина, якою неорганізованою вона б не була в минулому. Ці навички привносять у життя чіткість і ясність, тому й основні правила тайм-менеджменту дуже прості та зрозумілі (рис. 1).

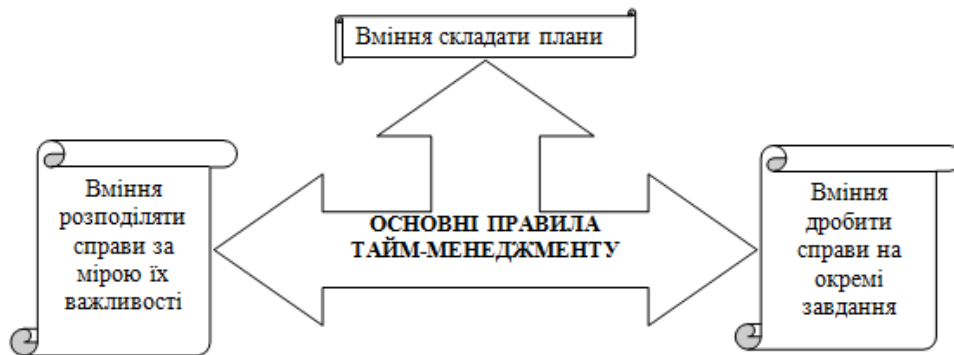

Рисунок 1 – Основні правила тайм-менеджменту

Джерело: розробка автора

Найголовніше правило в тайм-менеджменті – це вміння складати плани, які необхідно виконати протягом дня (декількох днів, тижнів, місяців). Навчитися планувати свій день – це вже половина успіху. Всі заплановані на день справи рекомендується записувати в щоденник, а потім, по мірі їх виконання, методично викреслювати їх зі списку. Така проста дія, як запис справ та їх подальше викреслювання зі списку, допоможе побачити цілісну картину дня, а в кінці випробувати приємне почуття виконання запланованого [7].

Ще одне правило тайм-менеджменту, не менш важливе, - це навчитися розділяти справи по мірі їх важливості. Справи розподіляються на чотири групи, які схематично представлено на рисунку 2. Ця класифікація пріоритетності справ названа на честь американського президента Ейзенхауера, який, як свідчить історія, чітко дотримувався даного правила і був вельми діяльною людиною. Як тільки людина навчиться правильно розподіляти справи за ступенем значущості, його особиста ефективність збільшиться в рази [1, с. 36].

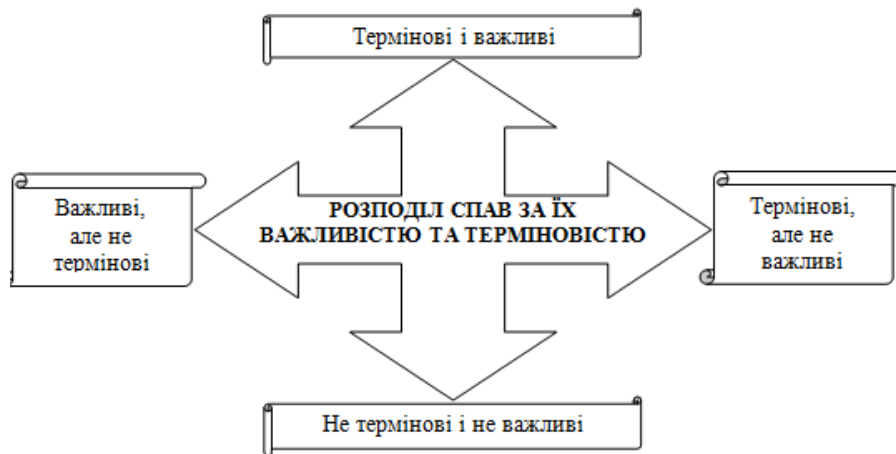

Рисунок 2 – Розподіл справ за важливістю та терміновістю
Джерело: розробка автора на основі [1]

Третє важливе правило тайм менеджменту – це вміння дробити великі справи на конкретні і легко здійсненні завдання. Погодьтеся, одну маленьку справу чи окреме завдання, виконати набагато простіше, ніж глобальну.

Якщо є рішення будувати своє життя згідно з основними правилами тайм-менеджменту, то варто засвоїти ще три простих прийомів:

- перший прийом – слово «ні» економить час. Інакше кажучи, навчившись відмовляти в проханнях оточуючих, можна більше часу приділяти собі і своїм справам;
- другий прийом – вміння делегувати справи іншим;
- третій прийом – концентрація на одній справі. Практика показує, що найбільш ефективно виконуються ті завдання, над якими людина концентрується [7].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Тайм-менеджмент сприяє витрачання часу з найбільшою ефективністю, дозволяючи домагатися всіх поставлених цілей у строк. Завжди треба пам'ятати про те, що час непоправна втрата, його не повернути, тому до питання витрачання часу потрібно підходити обгрунтовано.

Неправильне планування дня, велика кількість порожніх телефонних розмов, комп'ютерні ігри – все це причини неефективного використання часу, тобто так звані «поглиначі» часу. Існує багато різних «поглиначів» часу, саме тому нами було їх узагальнено з метою зниження витрат часу на неефективні дії.

Головна відмінність тайм-менеджменту для студентів у тому, що вони вже вважаються дорослими, повністю розуміють цінність часу і повинні виконувати набагато більше справ, ніж діти. Крім того, багато студентів поєднують навчання з роботою і додатково встигають виділити час на розвиток хобі. Ефективною моделлю тайм-менеджменту для студентів є врахування чотирьох основних аспектів:

- по-перше, для найбільш оптимального розподілу часу слід завести щоденник, в який будуть записуватись всі заходи і плани на майбутнє (варто відображати окремо розклад занять, окремо – важливі заходи, наприклад,

консультації, а окрему частину щоденника виділити для планування вільного часу);

- по-друге, розклад на тиждень (потрібно виділяти час для складання плану справ на весь тиждень, що допоможе уникнути додаткових витрати часу кожен день та дозволить вільні проміжки часу, наприклад, між парами, в громадському транспорті та інші, використовувати для будь-якого корисного заняття);
- по-третє, поділ навчання і особистого (під час заняття справою важливо не відволікатися на сторонні подразники, якими можуть бути навіть друзі, адже, спочатку слід завершити розпочате, а лише потім приділяти час знайомим, соціальним мережам, для ігор);
- по-четверте, найголовніше, відпочинок (крім занять, студент повинен виділяти в розкладі час на відпочинок, сон і облаштування особистісних взаємин).

Виконання цих простих правил дозволить студенту підвищити продуктивність роботи, знайти час на усі необхідні справи і дозволить реалізувати всі заплановані заходи. Саме розробці оптимальної моделі тайм-менеджменту для студентів, і буде присвячено наші подальші дослідження.

Література:

1. Азарова О.Н. Тайм-менеджмент за 30 минут / О.Н. Азарова // Ростов-на-Дону: Феникс, 2007. – 160 с.
2. Бондаренко Н. Тайм-менеджмент и особенности национального характера / Н. Бондаренко // УралБизнесОбразование. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.time-manag.ru>
3. Геоня С.Б. Значення тайм-менеджменту в професійній діяльності менеджера / С.Б. Геоня, Н.С. Спицина // Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної студентської інтернет-конференції. – 5 листопада 2013 р. – ДонДУУ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mns2013.nethouse.ua/posts/586372>
4. История развития тайм менеджмента [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.konspekty.net/statya-istoriya-razvitiya-taym-menedzhmenta.html>
5. Колесов О.С. Тайм-менеджмент – управління часом / О.С. Колесов, А.В. Вацьківська // Збірник наукових праць ВНАУ. – Серія: Економічні науки. – 2011. – № 2 (53). – том 3 – С. 61-70
6. Нігрецька Т.С. Визначення терміну «тайм-менеджмент» / Т.С. Нігрецька // Збірник праць «Наукові записки». – 2015. – Вип. 17. – Кіровоград: КНТУ. – С. 91-95
7. Скільки часу можна проводити школяру за комп'ютером? [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://teacher.at.ua/publ/26-1-0-1364>
8. Смірнова Аліса Тайм менеджмент як спосіб ефективної організації робочого часу / А. Смірнова // Матеріали Всеукраїнської студентської інтернет-конференції «Менеджмент та маркетинг як фактори розвитку підприємницької діяльності». – 23 листопада 2012 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://conf-cv.at.ua/forum/96-962-1>
9. Усов В. Тайм-менеджмент в системі внутріфирменного навчання / В. Усов, С. Французова // Менеджмент и менеджер. – 2006. – № 5. – С. 57-63
10. Черненко Н.М. Тайм-менеджмент як засіб удосконалення професійної діяльності державних службовців / Н.М. Черненко // Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2011. – № 2 (6). – С. 8-13.

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ЛІДЕРСТВА У БІЗНЕСІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Безущенко Аліна Андріївна
студентка спеціальності
«Менеджмент»,
Кіровоградський інститут розвитку
людини

У статті розглянуто особливості побудови жіночої та чоловічої кар'єри з урахуванням мотивів та перспектив подальшого кар'єрного росту. Було виявлено, що у процесі вибору професійного спрямування на жінок та чоловіків впливають різні соціальні, психологічні та особистісні фактори. Проведено аналіз гендерних відмінностей та особливостей побудови кар'єри чоловіків та жінок. Наведено основні попередження чоловіків та жінок при побудові власної кар'єри.

Ключові слова: гендер, гендерна нерівність, кар'єра, кар'єрне зростання, професія, побудова кар'єри.

Постановка проблеми. Поділ праці між чоловіками та жінками залишається популярною темою гендерних досліджень, незважаючи на певну поверхневість висновків, які пропонуються на основі результатів подібних досліджень. У змісті більшості робіт з гендерної проблематики, стосовно питань професійної діяльності та кар'єри, виявляються особливості інтелектуальної праці переважно науковців і викладачів університетів, тоді як гендерна специфіка багатьох професій досить рідко привертає увагу дослідників. В той же час, кар'єра є досить складним та різностороннім явищем, яке має свою структуру, функції, мету та об'єднує риси та сфери використання праці та, зокрема, самого індивіду. Кар'єру можна розглядати і як процес самореалізації або досягнення престижного та перспективного рівня в соціумі, а також, як соціальну технологію, що спрямована на вирішення індивідуальних та організаційних проблем. Особливості формування жіночої та чоловічої кар'єри дуже відрізняються, на цей процес впливають безліч факторів, існує багато перешкод та стереотипів. Саме це і зумовило актуальність обраної теми в сучасних економічних та соціальних умовах.

Мета роботи – дослідити і розглянути гендерні аспекти лідерства у професійній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості професійної кар'єри жінок та чоловіків цікавилися такі зарубіжні вчені як М. Альберт, Е. Воутилайнен, К. Кирш, С. Коційн, М. Мескон, М. Пітере, Т. Санталайнен, Р. Хізріч та інші; а також вітчизняні вчені Л. Лапшина, Ю. Свеженцева, К. Левченко, О. Мартиненко, О. Бандурка, Є. Ільїн, В. Гупаловська, Ю. Івченко та інші.

Виклад основного матеріалу.

Гендер розуміється як соціальна надбудова над біологічною статтю або як соціальна стаття. Переносно кажучи, «гендер – це «культурна маска» статі, що визначається нашими соціокультурними уявленнями, тобто гендер позначає рольові соціальні очікування представників жіночої і чоловічої статі. На відмінність від поняття «стать» гендер стосується не тільки фізіологічних властивостей, за якими

різняться чоловіки і жінки, а соціально сформованих рис, притаманних «жіночності» (femininity) і «мужності» (masculinity) [3, с.250].

Канадські вчені тлумачать гендер як яскравий набір характеристик у культурному аспекті, що визначає соціальну поведінку жінок і чоловіків та відносин між ними, іншими словами гендер стосується не просто жінок або чоловіків, а й відносин між ними і шляхів, за допомогою яких ці відносини будуються в суспільстві. Гендер є аналітичним знаряддям для розуміння соціальних процесів.

Категорію «гендер» вітчизняні науковці активно почали використовувати на початку 1990-х рр. у політичному і правовому розгляді питань рівноправності чоловіків та жінок.

Під рівністю жіночої і чоловічої статей розуміється рівність їхнього соціального статусу та загальна участь у всіх сферах суспільного, державного та приватного життя на основі самоусвідомлення особистісних потреб та інтересів, додання елемента ієрархічності, за якої історично чоловіки розглядалися як істоти вищі, а їхня діяльність та її результати більш суспільно значущими, ніж досягнення жінок.

Гендерна рівність – це складова частина державної політики та державного управління, що має чотири виміри, розвитку державної гендерної політики на сучасному етапі розвитку українського суспільства. Перший вимір гендерної рівності – це права людини як універсальний стандарт політичних, громадянських, економічних, соціальних і культурних прав та свобод для жінок і чоловіків. Другий вимір гендерної рівності – це права людини як права жінок. Третій вимір – рівність свобод, прав та обов'язків. Четвертий – рівні можливості – основний елемент гендерної рівності [1].

Гендерні стереотипи – це сукупність бачень, спрощених думок і суджень щодо ролі й місця жінок і чоловіків у суспільстві, норм їхньої поведінки, мотивів та потреб, що стають перешкодою до змін стану справ у сфері гендерних відносин. У суспільній свідомості гендерні стереотипи функціонують у вигляді стандартних уявлень про моделі поведінки і риси характеру, що відповідають поняттям «чоловіче» і «жіноче». Дослідники виділяють три групи гендерних стереотипів. Перша група гендерних стереотипів базується на уявленнях про психологічні риси та якості особистості чоловіків і жінок. Згідно з цими стереотипами чоловіки і жінки є протилежностями, тобто чоловікам приписується активне, творче начало, здатність розв'язувати проблеми, застосовувати розвинене логічне мислення та власну компетентність; жіноче ж начало – природно-репродуктивне і тому жінка має бути покірною, залежною. В основу виокремлення другої групи гендерних стереотипів покладені соціальні начала. Ця група закріплює професійні ролі чоловіків і жінок. Головним для жінки є сімейні ролі (дружина, мати, господарка), а для чоловіка – професійні ролі. До третьої групи гендерних стереотипів вчені відносять стандартні уявлення, що пов'язані з відмінностями у змісті праці – жіночої і чоловічої. Місце жінки – у сфері виконавчої та обслуговуючої праці, чоловіка – у сфері інструментальної праці, тобто творчої та керівної.

Негативне ставлення до жіночого лідерства традиційно проявляли прихильники фрейдизму. Прагнення жінок до лідерства, яке називали «фаллічним», розглядалося як прояв неповноцінності жінки, що заздрило чоловікам К. Бартол і Д. Мартін показали, що жінка-лідер у чоловічому діловому світі грає одну із чотирьох неформальних ролей: 1) «матері» – від неї чекають емоційної підтримки, а не ділової активності; 2) «спокусниці» для начальника, що викликає обурення в колег-чоловіків; 3) «іграшки, талісмана» – милої, не ділової жінки, що приносить удачу;

4) «залізної леді», що володіє жорсткістю, внаслідок чого буває найбільше окремою від групи.

Усі ці ролі заважають жінкам зайняти рівноцінне становище серед чоловіків і знижують їхні можливості службового зростання. Чоловіки роблять більше спроб домінувати над жінками. Жінки ж у присутності протилежної статі менш активно, ніж чоловіки, претендують на роль стихійного лідера. Я. Джорстад зробив висновок, що лідерство не входить у систему життєвих цінностей багатьох жінок. Звідси думка, що жінки-лідери програють лідерам-чоловікам в ефективності керівництва, тому що мають меншу владу, вплив і ресурси. Однак, як показано Е. Маккобі й К. Джеклін за більш тривалого спілкування жінки вирівнювалися із чоловіками по лідерству. Як повідомляють американські автори, в адміністративній й управлінській сфері в США зайнято 12% чоловіків і 7% жінок. Успішність жінки як адміністратора й її просування у цій сфері багато в чому залежить від наявності в неї наставника-чоловіка, у ролі якого часто виступає її чоловік. Однак, коли професійна кар'єра жінки починає заважати їй приділяти необхідний час сім'ї, чоловіки-наставники часто відмовляються сприяти просуванню дружини службовою драбиною [2, с.184].

Стосовно вибору професій також є свої нюанси. У 2019 році було проведено опитування в соціальних мережах у групу опитаних потрапили жінки та чоловіки від 25 до 40 років. Отож, третина опитаних (33%) вважають, що розподіл на «чоловічі» та «жіночі» професії зумовлено здебільшого природою – інакше кажучи, у чоловіків та жінок є своє природне призначення, здібності та схильності, що задані анатомією та біологією. Половина опитаних (51%) розділяють той факт, що гендерна диференціація професій зумовлена здебільшого устроєм суспільства. Судячи із отриманого матеріалу проведеного дослідження стосовно питань діяльності чоловіків та жінок результати були наступними: більшість опитаних впевнені, що чоловіки та жінки відрізняються за гендерними задатками до виконання однієї і тієї ж роботи. Відповісти, в чому саме жінки є більш спроможними, ніж їх колеги-чоловіки, змогли лише 25% опитаних і лише 1% відповів, що здібності не залежать від статі. Стосовно того, в чому жінки менш здібні, не спромоглися відповісти 33% і лише 4% визнали рівність здібностей не залежно від гендеру. Як правило жінки є більш успішними у вихованні та педагогіці (20% опитуваних), домогосподарстві (15%), медицині (9%), торгівлі (8%), бухгалтерії (6%). Чоловіки ж, на думку респондентів, більш здатні до професій, які пов'язані з фізичною працею та важкими умовами праці (23%), технічною (10%), а також більш придатні до військової служби (7%) та поліції (2%). Варто також зазначити, що респондентами майже не було зазначено такі сфери, як управління, бізнес, наука, хоча гендерна нерівність саме у наведених сферах є очевидною та необґрунтованою. Стосовно пропорцій жінок та чоловіків у владних структурах, наприклад, у політиці, то ця сфера була на 80% визнана чоловічою, жінок у політиці підтримало 20% опитаних [2, с.185].

Не зважаючи на активне входження жінок до бізнесу, серед них поки що мало керівників у сфері державного управління не тільки вищого, але й середнього рівня. Жінки складають малу частину підприємців: їхні можливості обмежують навантаження домашніми справами, догляд за дітьми, мало часу на професійну підготовку. Виключення складає сімейний бізнес, де власниці малих підприємств стають усе більш помітним явищем. В Україні за останнє десятиріччя спостерігається активний наступ жінок на підприємницьку діяльність. Але відбувається це більш від того що в бізнесі жінки діють більше на власний ризик і розсуд і не мають очікувати вказівок чи дозволів від керівників чоловіків. При цьому положення українок у певному сенсі уявляється більш вигідним, ніж у їх колег на заході, де бізнес вважається чоловічим заповідником. Подібне положення пояснюється тим, що в

Радянському Союзу була спеціальна квота на присутність жінок в органах влади: у період будівництва соціалізму в партійних документах був проголошений курс на рівноправну участь жінок і чоловіків в управлінні, у тому числі і виробництві. Ця традиція може бути вагомою і в наш час. Українська специфіка полягає в тому, що жінки і чоловіки почали займатися бізнесом одночасно. З початком перебудови в нас були компетентні керівники - як чоловіки, так і жінки, що мали досвід управлінської діяльності, однаково високий рівень освіти і, головне, зразки для наслідування – обох статей. Тому в чоловіків і жінок виявилися багато в чому рівні стартові позиції, і той факт, що жінки активно займаються управлінням, нікого не дивує.

Мотивація трудової діяльності жінок та чоловіків також має суттєву різницю. Різні групи потреб мають неоднакове значення для чоловіків та жінок. Причому жінки реагують більш емоційно, ніж чоловіки на один і той же подразник або фактор. Наприклад, якщо жінка відчуває себе соціально захищеною, щасливою у шлюбі, родині, то вона менше часу приділятиме своїм відносинам з колегами по роботі, і, як правило, не буде прагнути лідерства в організації. Однак вона також може прагнути до завоювання самостійного статусу з метою самоактуалізації та утвердження власної «повноцінності». Життя чоловіків у більшій мірі сповнене проблемами в кар'єрній сфері, вони високо цінують внутрішню сімейні відносини, наприклад, внутрішньофірмові комунікації з друзями та колегами. Позиція жінки змінюється, за умови, що вона самотня та працює задля матеріальної стабільності та незалежності. У цих випадках більш гостро буде виявлятися прагнення до стабільності, впевненості у майбутньому, забезпеченні засобів існування, реалізація своїх потреб та можливостей. Існують також ряд факторів, що перешкоджають побудові ефективної кар'єри.

Висновок: Проаналізувавши різні підходи до гендерної позиції відносно лідерства, ми встановили, що на сьогодні і чоловіки, і жінки мають можливість реалізувати власний лідерський потенціал, проте фактори мотивації вони все-таки мають різні.

Література:

1. Воронько Л. О. Гендерна політика в системі державної служби: поняття і сутність / Л. О. Воронько. // Державне управління: теорія та практика. – 2012. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2012_2_10
2. Коваленко Д. О. Гендерні аспекти лідерства / Д.О. Коваленко, М.М. Школяр // Українська національна ідея реалії та перспективи розвитку: Зб. наук. пр. – Львів, 2007. – Вип. 19 – С. 184-188.
3. Лосіхін О. О. Сегрегація у професійній сфері за ознакою статі в сучасному українському суспільстві: проблеми та шляхи вирішення / О.О. Лосіхін // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Управління. – 2012. – Вип. 2. – С. 247-254.

СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ВІДДАЛЕНОЇ РОБОТИ В КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

**Волкова Анастасія Михайлівна,
студентка спеціальності «Менеджмент»,
Кіровоградський інститут розвитку
людини**

У статті розглянуто особливості віддаленої форми організації праці у вигляді фрілансу. Проаналізовано основні джерела доходів фрілансерів, визначено джерела інформації щодо розвитку фрілансу. Визначено розміри доходів фрілансерів, їх середній заробіток. Проаналізовано недоліки та переваги фрілансу.

***Ключові слова:** фріланс, фрілансер, дохід, державна підтримка дистанційної зайнятості, перспективи розвитку трудового потенціалу фрілансера.*

Актуальність та мета дослідження.

Трансформаційні процеси, що сьогодні відбуваються в українському суспільстві зачіпають усі сторони суспільного життя, у тому числі і сферу зайнятості населення. Проблема працевлаштування особливо актуалізувалася в Україні в нинішній кризовий період. Бич нашого часу – безробіття – одна із найважливіших соціально-економічних проблем, що потребує пильної уваги з боку держави і суспільства. Щоб його подолати, потрібно створювати нові робочі місця і на це потрібні величезні кошти.

Останнім часом багато досліджень почали присвячуватися самостійній неформальній зайнятості, віддаленій роботі, гнучкому графіку. У першу чергу, це пов'язано з тим, що самостійна зайнятість по цей день залишається мало дослідженим поняттям.

У зв'язку з тенденцією, що склалася у світовій економіці, формується новий клас працівників, котрі не орієнтуються на роботу у штаті, а готові працювати за наймом на короткотривалий період часу.

Враховуючи сучасні умови розвитку інформаційної економіки створюються умови для розвитку дистанційних форм зайнятості, удосконалення вже існуючих видів діяльності та створення нових. В умовах глобалізації ринку праці та розвиненої конкуренції працівники з будь-яких країн світу мають можливість використовувати свої вміння і навички з метою реалізації власного потенціалу на світовому ринку. Саме тому одним із основних стратегічних завдань держави є якісний розвиток трудового потенціалу країни, що забезпечить конкурентоспроможність працівників на світовому ринку праці.

Фрілансова діяльність є однією із дистанційних форм зайнятості, яка активно розвивається у сучасних умовах у всьому світі. Однак, зважаючи на відносно недавно появу такої форми зайнятості в Україні, ще не створено системи законодавчих актів щодо фрілансової діяльності, не розроблено стратегію розвитку даного виду діяльності тощо. На сьогодні управління фрілансовою діяльністю здійснюється тільки в межах управління підприємництвом без врахування особливостей фрілансової діяльності, відповідно, щодо фрілансової діяльності, здійснюється не достатньо ефективно. Крім того, показники розвитку фрілансової діяльності не відображаються в статистичних даних. Така ситуація носить негативний характер, оскільки фрілансери, які здійснюють фрілансову діяльність не

реєструючись як підприємець, не сплачують податків та соціальних внесків, і, відповідно, не мають жодних соціальних гарантій від держави.

Мета статті – проаналізувати розвиток віддаленої праці та фрілансу у сучасній Україні, визначити його національні особливості.

Ступінь дослідженості проблеми. Питання фрілансу досліджували: Тертичний О.О., Лескова Л. Ф., Солярчук Н.Ю., Грішнова О.А., Вітко О.Ю., Самолук Н.М.

Викладення основного матеріалу. Сьогодні не існує точного визначення понять фріланс та фрілансер. Перш за все, дамо визначення цих термінів. Найбільш повним визначенням на сьогодні є наступне:

Фріланс – це такий вид організації праці, при якому використовується віддалена робота з фіксованим обсягом робіт.

Фрілансер – це робітник, що працює за фрілансом, тобто це позаштатний працівник, який працює віддалено.

Фрілансер є самозайнятою особою, тобто самостійно забезпечує себе роботою та здійснює фрілансову діяльність за усіма ознаками підприємницької діяльності, беручи на себе відповідальність за забезпечення засобів праці, пошук замовників, кількість виконаної роботи та отриманого доходу тощо.

Сьогодні фрілансери – це незалежні висококваліфіковані працівники, які не перебувають у штаті організацій, а самостійно надають послуги замовникам завдяки використанню інформаційно-комунікаційних технологій, без укладання довгострокового трудового договору

У статті Вітко О.Ю. висловлюється точка зору про те, що фріланс є працею вільного (незалежного) фахівця, який не перебуває в трудових відносинах з конкретним замовником, а виконує роботи (надає послуги) різним замовникам за цивільно-правовими договорами. Проте дане визначення, на нашу думку, не повністю розкриває характерні ознаки такого явища як фріланс [5].

На сьогодні фріланс нерозривно пов'язаний із використанням інформаційно-комунікаційних технологій, які на відміну від інших видів господарської діяльності у фрілансі застосовуються не тільки як засіб зв'язку, а як повноцінне «середовище» господарської діяльності, що виражається у активному використанні фрілансерами віртуальної інфраструктури.

Займаються фрілансом, як правило, представники так званих творчих професій (письменники, журналісти, дизайнери, художники, фотографи), а також спеціалісти ІТ (веброзробники, веб-дизайнери, контент-менеджери, адміністратори сайтів та інші представники подібних професій). Серед фрілансерів також багато архітекторів, інженерів, маркетологів, спеціалістів з реклами.

Класичний фрілансер – це фрілансер, який для роботи з клієнтами використовує різноманітні способи комунікації, окрім Інтернету. У зв'язку з розвитком інтернет-комунікацій кількість класичних фрілансерів постійно зменшується. Без використання всіх можливостей інтернет-комунікацій класичні фрілансери є обмеженими територіально, тому що не можуть працювати з клієнтами та надавати свої послуги на значній відстані і, відповідно, працюють переважно в межах свого населеного пункту. Також ускладнюється пошук нових клієнтів, тому що за допомогою Інтернету це зробити набагато простіше та швидше. Класичні фрілансери використовують для пошуку клієнтів такі методи, як рекомендація знайомих та попередніх клієнтів, реклама. До класичних фрілансерів можна зарахувати репетиторів, таксистів, нянь, перукарів, масажистів, стилістів, фотографів, дизайнерів тощо.

Е-лансер – це фрілансер, який отримує замовлення, виконує його та відправляє клієнту за допомогою комп'ютера та Інтернету. Е-лансери мають можливість пошуку клієнтів як у своїй країні, так і за кордоном, що часто дає змогу отримувати більший дохід та суттєво розширити клієнтську базу. Однак у них виникають труднощі з підписанням договору, оскільки е-лансери здебільшого не знайомі з клієнтом і не мають можливості та потреби в особистій зустрічі, оскільки весь робочий процес відбувається за допомогою Інтернету. Клієнт знаходить е-лансера, доручає йому виконати певне замовлення (написати програму, перекласти текст з однієї мови на іншу, написати статтю чи оновити сайт клієнта тощо) або, навпаки, е-лансер знаходить проект. Е-лансер узгоджує з клієнтом всі деталі роботи та терміни виконання замовлення і виконує його. Після виконання проекту е-лансер надсилає його клієнту, а клієнт здійснює розрахунок за виконане замовлення. Інколи розрахунок проводиться частинами, коли проект ділять на кілька блоків і здійснюють розрахунок частинами за кожен блок окремо. У такий спосіб е-лансери та клієнти перестраховуються від відмови здійснювати розрахунок за виконане замовлення, а клієнти від неповного чи неякісного виконання проекту

Також можливе поєднання попередніх двох видів – змішана форма, оскільки частина фрілансерів частково використовує у роботі засоби інтернет-комунікації, але частково спілкується з клієнтом особисто, а не передає виконаний проект через Інтернет. Залишаються ще деякі напрями роботи, які неможливо або неефективно виконувати та передавати за допомогою Інтернету. Ними займаються репетитори, перукарі, масажисти, дизайнери тощо, які за допомогою Інтернету шукають клієнтів, але надають послуги, безпосередньо працюючи з клієнтом

Рис.1. – Сучасні напрями електронного фрілансу

Розглянемо особливості фрілансу на різних рівнях. На індивідуальному рівні він має наступні позитивні риси:

1. Відносини між робітником та роботодавцем будуються на партнерських відносинах. Вони є рівноправними партнерами. Необхідно враховувати інтереси обох сторін, конфліктні рішення вирішуються шляхом консенсусу.

2. Вільний вибір робочого часу. Фрілансер сам вибирає час роботи, працює тоді, коли йому це йому сподобається і зручно. Він сам визначає баланс свого робочого та вільного часу, термін початку та закінчення робочого дня.

3. Вільний вибір напрямку робіт. Фрілансер самостійно визначає напрям, за яким він працює. Аналізуючи ситуацію на ринку праці, можна вибрати напрям, за яким необхідно професійно розвиватися. Питаннями підвищення кваліфікації він повинен займатися самостійно.

4. Можливість одночасно виконувати декілька замовлень, навіть для конкуруючих організацій. Досить часто замовник не знає, з ким ще співпрацює фрілансер.

5. Можливість знаходити роботу за межами місця проживання, навіть у іншій країні.

6. Можливість багаторазово передавати замовнику типові шаблонні замовлення, наприклад Інтернет-магазини та ін. Це дає можливість продати виконану роботу неодноразово.

7. Для роботодавця використання послуг фрілансера може знизити податковий тиск, а також спростити документообіг.

8. Фрілансерам зазвичай передаються разові, не типові для організації роботи: одноразове створення сайту, прибирання приміщень та ін.

Серед недоліків такої організації роботи можна визначити наступне:

1. Відсутність соціального захисту. Також можуть виникнути труднощі у отриманні віз, кредитів, соціальних послуг через неможливість надати інформацію про рівень доходів.

2. Необхідність самостійно організувати своє робоче місце. Обладнання для роботи фрілансер придбає самостійно, за власний кошт.

3. Відсутність стабільного заробітку. Якщо не буде замовлень, не буде і заробітку.

4. Самостійне ведення податкового обліку. Але його ведення, особливо на єдиному податку, на сьогодні не є дуже складним.

Цікавим є питання значення фрілансу для суспільства. З позитивних сторін такої організації праці на макроекономічному рівні є наступні риси:

1. Фрілансери мають велику свободу на ринку праці у визначенні замовлення і ціни, що сприяє розвитку та активізації цього ринку.

2. Вони мають можливість виконувати роботи для замовників з інших країн, що дозволяє отримувати валюту для країни, при цьому їх заробітки є більшими за середні по країні.

3. Під час роботи на закордонну компанію фрілансери отримують досвід роботи, який починають використовувати в своїй країні. Відбувається активний обмін досвідом на міжнародному рівні.

4. Фрілансери та ІТ- сектор сьогодні є потужним джерелом валюти для країни.

5. Активна робота фрілансерів сприяє глобалізаційним процесам.

Але така організація праці має і низку недоліків:

1. Досить часто фрілансери не платять податки, або платять їх не у повному обсязі.

2. Доходи, що отримують фрілансери, як і будь-які тіньові доходи, приводять до розвитку корупції та тіньової економіки.

3. Фрілансери не можуть створювати політичні лобістські організації, вони виявляються політично пасивними. Це приводить до послаблення розвитку соціального партнерства в Україні.

4. Діяльність фрілансера не пов'язана з територією країни, у випадку погіршення економічної або політичної ситуації він може вільно змінити місце проживання. Також висококваліфікованим робітникам закордонні організації оказують допомогу у переїзді [1].

Цікавим питанням є визначення розміру заробітку в результаті фрілансу.

Щодо рівня доходу фрілансерів в Україні, то за результатами виконаного дослідження понад 51% фрілансерів задовольняє їх рівень доходу і лише 17%

оцінюють його негативно, решта респондентів поставили нейтральну оцінку даному показнику. Цікаво відзначити, що серед респондентів, які негативно оцінили свій рівень доходу, 60% фрілансерів менше 1 року працюють у даній сфері, 30% – 1-2 роки і лише 10% – 3-5 років. Отже, високий рівень доходу фрілансера досягається поступово, в міру набуття досвіду, підвищення рейтингу фрілансера на інтернет-біржах фрілансу та кількості постійних замовників [3].

Найбільше замовлень українські фрілансери виконали в IT-сфері та дизайні: на 32 млн. доларів і 2 млн. доларів відповідно. Крім того, роботу знайшли копірайтери та перекладачі (заробили 133,4 тис. доларів), фінансисти та управлінці (62,1 тис. доларів), системні адміністратори (51,9 тис. доларів), фахівці у сфері розробки та промислового виробництва (45,5 тис. доларів), а також в галузі продажів і маркетингу (34,6 тис. доларів) [1].

Досить сказати, що кожного року в країні отримують дипломи значна кількість молодих фахівців, але далеко не всіх з них чекають робочі місця. А от фріланс приймає всіх «із розкритими об'їмами», незважаючи на вік, відсутність досвіду роботи тощо.

Поширеною є справедлива думка, що фріланс – це вибір і прерогатива нового покоління – молоді. З одного боку, молодим людям без досвіду роботи важко знайти традиційне робоче місце, яке, до того, ще й задовольняло б їх. З іншого боку, свобода і незалежність, яку дає дистанційна зайнятість, теж більше імponує молоді. Та й виросло це покоління з комп'ютерами і гаджетами, тому така робота для них і звична, і цікава. Більшість фрілансерів у світі – люди віком до 35 років. Середній вік фрілансера в Україні – 26 років.

В Україні, ринок фрілансу активно почав свій розвиток ще в 2006 році, але стрімке збільшення розпочалось з 2011 року. Для порівняння за період з 2006 по 2011 рік фрілансери заробили близько 38 млн дол, а вже з 2012 по 2017 рік – 262 млн дол. Тож, загалом, це 300 млн дол. за останні 10 років. При цьому, саме за останні 5 років заробіток фрілансерів зріс на 49% [6].

Діяльність фрілансерів в Україні частково можна відносити до неформальної економіки, оскільки фрілансова діяльність як складова неформальної економіки прихована від офіційної статистики. Необхідним є створення сприятливих умов для розвитку фрілансової діяльності в Україні, а також розроблення та удосконалення інструментів державного управління даним видом діяльності для її легалізації.

З метою розвитку фрілансової діяльності та підвищення рівня легалізації необхідно розробити та впровадити стимулюючу політику, яка має включати систему заходів та податкових пільг для досягнення позитивного економічного і соціального ефекту від розвитку фрілансової діяльності для національної економіки України.

Йдеться про негативні моменти такого виду діяльності. Зокрема, наголошується, що дистанційні працівники часто працюють нелегально, а тому на них не поширюються норми українського законодавства щодо соціального захисту. Законопроект, який торкається цих питань, був розроблений Міністерством соціальної політики. Мета, яку переслідує Мінсоцполітики, розробивши такий документ, – забезпечити дистанційно працюючим соціальний захист, а також врегулювати питання оплати праці таких співробітників [2].

Отже, держава має бути зацікавлена у створенні умов для розвитку фрілансу, оскільки саме фрілансери створюють нові товари та надають важливі послуги, використовуючи інформаційно-комунікаційні технології, а розвиток фрілансу як повноцінної форми підприємництва позитивно впливає на валовий національний продукт (ВНП) України, знижує рівень безробіття та приносить дохід у бюджет.

Таким чином, на основі вищевикладеного, можна відзначити, що фріланс або віддалена робота в Україні – це нова модель відносин між роботодавцем та спеціалістом, яка за багатьма показниками випереджає класичну

Висновки. Розвиток фрілансу однозначно оцінювати не можна. В межах держави фріланс сприяє підвищенню рівня життя населення та залученню соціально вразливих категорій населення до трудової діяльності. Для роботодавця фріланс дає можливість економити кошти на організації робочого місця та легалізації трудових відносин.

Фріланс є сучасною та прогресивною формою зайнятості. Він має велику кількість переваг. Тому сьогодні відбувається активний розвиток такої форми організації праці. Ринок фрілансу в Україні розвивається швидкими темпами, залучаючи все нових учасників, як з боку виконавців, що пропонують свої послуги, так і з боку приватних осіб і організацій, готових до співпраці на віддаленій основі. Але діяльність фрілансерів сьогодні на законодавчому рівні повністю не врегульована. Існують проблеми і у сфері соціального захисту такої категорії працівників.

Література:

1. Вітко О.Ю. Правові аспекти детінізації фрілансу в Україні / О.Ю. Вітко, А.В. Черняхівський // *Dictum factum*. – 2019. – № 1. – С. 48-55. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dicf_2019_1_9

2. Грішнова О.А. Фріланс: нові можливості і проблеми реалізації трудового потенціалу / О.А. Грішнова, О. О. Савченко // *Ринок праці та зайнятість населення*. – 2016. – № 1. – С. 8-12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpzn_2016_1_3

3. Лескова Л. Ф. Фріланс та його перспективи на українському ринку праці / Л. Ф. Лескова // *Topical Issues of Science and Education: Proceedings of the International Scientific Conference (Warsaw, Poland, July 17, 2017)*. – Vol.3. – Warsaw: RS Тертичний О.О. Фріланс як сучасний вид трудових відносин / О.О. Тертичний. // *Вісник економіки транспорту і промисловості* – 2016. – № 55. С. 172-177. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://btie.kart.edu.ua/article/viewFile/83487/78864>

4. Самолюк Н.М. Стан та перспективи розвитку фрілансу в Україні / Н.М. Самолюк, Д.О. Костюк // *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економічні науки*. – 2018. – Вип. 1. – С. 130-139. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ep3.nuwm.edu.ua/13144/1/Ve8114%20%D0%B7%D0%B0%D1%85.pdf>

5. Солярчук Н.Ю. Державне управління фрілансовою діяльністю в умовах розвитку національного ринку / Н.Ю. Солярчук. // *Національний університет «Львівська політехніка»*. – Львів, 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/27666/1/avt_Solyarchuk.pdf

6. Солярчук Н.Ю. Класифікація фрілансерів / Н.Ю. Солярчук. // *Національний університет «Львівська політехніка»*. – Львів, 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/23245/1/18-108-114.pdf>

7. Global S. z O.O., 2017. – С. 22 – 25. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ir.stu.cn.ua/jspui>.

МІКРОКРЕДИТУВАННЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЯВИЩЕ СЬОГОДЕННЯ

**Казнадій Денис Вікторович,
студент спеціальності «Право»,
Кіровоградський інститут розвитку
людини**

У статті висвітлено актуальні питання, пов'язані з мікрокредитуванням. Важливим аспектом у розвитку мікрокредитування є створення системи моніторингу та контролю за діяльністю організацій, що надають мікрокредити.

Ключові слова: мікрокредит, кредитування, сегмент ринку, ризики, кредитний портфель.

Актуальність та мета дослідження. В Україні безробіття наразі перетворюється на велику суспільну проблему, що потребує невідкладного вирішення, оскільки з неповного використання наявних ресурсів робочої сили загальна економічна система працює неефективно. Це призводить до виникнення так званого мікрокредиту.

Значний внесок у дослідження сутності мікрокредитування зробили такі науковці, як О. Барановський, З. Варналія, М. Ведмедь, В. Заболоцька, Н. Кривень, М. Лапішко, А. Малишева, М. Юнус та ін. Але в їхніх працях проаналізовано або окремі аспекти сутності мікрокредитування, або увагу зосереджено на окремих проблемах його розвитку в сучасних умовах; при цьому недостатньо розкрито особливості й напрямки трансформації мікрокредитування відповідно до змін в економіці держави. Тому мікрокредитування в Україні потребує подальших ґрунтовних наукових досліджень та розробок.

Мета статті: дослідити явище мікрокредитування як соціально-економічне явище сьогодення

Виклад основного матеріалу.

Під мікрокредитом Генеральна Асамблея ООН розуміє надання кредиту представникам бідного чи вкрай бідного населення, що не має доступу до кредиту, наданому традиційними формальними фінансовими установами. У вітчизняній практиці законодавчо визначеного поняття «мікрокредитування» не існує. Але слід зазначити, що згідно з положенням проекту Закону України «Про мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва спеціалізованими установами» під мікрокредитуванням розуміють здійснення операцій по наданню мікрокредитів суб'єктам малого підприємництва [4].

Мікрокредит – це кредит, що надається спеціалізованою установою з мікрокредитування, розмір якого не перевищує в гривневому еквіваленті 15 тис. євро, надається на термін не більше одного календарного року і не потребує обов'язкового забезпечення заставою.

Нині ринок мікрокредитування в Україні є одним з найбільш динамічних і перспективних у банківському секторі з погляду як прибутковості так і обсягу. Крім того цей ринок є низькоконкурентним. Тепер у сегменті мікрокредитування працюють лише 14 банків, кожен з них займає відносно незмінну частку на ринку й у своїй роботі орієнтується переважно на видачу коротко та середньо термінових позик

для поповнення обігових коштів, придбання автотранспорту чи обладнання. Також вітчизняний ринок мікрокредитування є одним з найбільш ризикових. Проте попри високу свою ризиковість цей сегмент прибутковий. Маржа банку між залученими і запозиченими коштами та виданими кредитами становить 6-8%, що на наш погляд є високим показником. Тому поділ ринку між невеликою кількістю гравців, одночасно є високим поточним та відкладеним попитом на мікрокредити з боку клієнтів, призвів до екстенсивного його розвитку.

Тобто кредитна політика більшості банків у цьому сегменті спрямована на отримання максимальних прибутків простим нарощуванням обсягів кредитних портфелів, а не завдяки зниженню операційних витрат чи вдосконаленню банківських продуктів.

На ринку спостерігаються незначні тенденції до приросту обсягу. Так, загалом за 2019 р. приріст обсягів мікрокредитування становив 49,88 млрд. грн., що недостатньо для стимулювання економічного зростання, зниження рівня безробіття. При цьому в останні роки помітна чітка сезонна тенденція до зміни приросту обсягів виданих мікрокредитів, що пов'язано з сезонністю роботи деяких категорій позичальників. Перспективність розвитку даного сегменту ринку пояснюється також і малим колом банків, які надають мікрокредити. Основними гравцями на ринку мікрокредитування на сьогоднішній день є кредитні спілки їх зареєстровано 624 [2]) та банки [4, с.172], що надають мікрокредити здебільшого на виробництво, переробку і збут виробленої продукції, придбання техніки, обладнання, новітніх технологій, будівництва і реконструкцій виробничих приміщень тощо. Державну підтримку у вигляді мікрокредитів вітчизняні підприємства можуть отримати від Українського фонду підтримки підприємництва.

На відміну від закордонної практики мікрокредитування, в нашій державі в основному мікрокредити отримують юридичні особи під заставу майна, окрім цього в нас не задіяна така форма забезпечення як ваучинг та в основному такі кредити надаються для існуючих підприємств, а, отже, старт апи не можуть розраховувати на такий вид фінансування. мікрокредити нарівні з іншими споживчими кредитами мають супроводжуватись повним інформуванням клієнта про загальну вартість, реальну відсоткову ставку, супутні витрати тощо. Виключення – відсутність обов'язку кредитодавця надавати клієнту паспорт споживчого кредиту за встановленою формою. сума боргу, яка може бути сплачена у випадку невиконання зобо в'язань за мікрокредитом (включно з відсотками, штрафом, пенєю та іншими платежами), не повинна перевищувати подвійного розміру отриманих клієнтом коштів. Мікрокредитування в глобальному, макроекономічному розумінні є стратегією економічного розвитку і спрямоване на фінансування та надання допомоги дрібним підприємствам та фізичним особам. Незважаючи на те, що кожна програма мікрокредитування може бути спрямована на задоволення потреб різних суб'єктів малого бізнесу, загальна мета цих програм полягає в розширенні економічних можливостей приватних підприємств та фізичних осіб і сприянні доступу до ресурсів, необхідних для їх діяльності. Дослідження результатів реалізації програм мікрокредитування демонструють, що вони позитивно впливають на розвиток виробництва, товарообороту та підвищення рівня доходу. У середньому підприємства, які користуються послугами мікрокредитування, підвищили рівень прибутковості на 25-40 % [5].

Також під мікрокредитом у вітчизняній банківській практиці розуміють позики на суму до 50 тис. дол. США. Мікрокредити можуть надаватися з метою: довгострокового фінансування засобів виробництва; фінансування оборотного капіталу (придбання вітчизняного чи імпортного устаткування); короткострокового

фінансування матеріально-технічних витрат на виробництво; фінансування витрат, пов'язаних з торговими і лізинговими операціями. Прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо розширення переліку кредитних договорів, на які поширюється дія Закону України «Про споживче кредитування» загалом є дуже актуальним та позитивним рішенням.

Більш чітко врегулювання процедури видачі мікрокредитів унаслідок поширення на них дії Закону України «Про споживче кредитування», обмеження максимальної сукупної суми стягнення з боржника за договором мікрокредиту подвійною сумою взятого кредиту незалежно від домовленостей сторін та інші зміни мінімізують порушення прав споживачів, посилять належну перевірку кредитоспроможності позичальників та зменшать кількість судових спорів, які виникали з договорів мікрокредитування.

Враховуючи стрімкий ріст кількості фінансових установ, що надають мікрокредити, прийняття закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо розширення переліку кредитних договорів, на які поширюється дія Закону України «Про споживче кредитування» є досить актуальним і необхідним на сьогоднішній день. До прийняття цього закону відносини стосовно мікрокредитів регулювалися переважно положеннями Цивільного кодексу про позику та принципом свободи договору: доз волено все, що не заборонено.

До того ж, боржники за мікрокредитами взагалі не розглядалися як споживачі відповідно до ст. 11 Закону України «Про захист прав споживачів», на відміну від боржників, що підпадали під дію закону «Про споживче кредитування». Споживач у кредитних відносинах є слабшою стороною, тому повинен бути більш захищений порівняно з кредитором. Положення закону «Про споживче кредитування» звужують застосування принципу свободи договору, встановлюючи імперативні вимоги до процедури укладання кредитного договору, його обов'язкових положень, обмеження відповідальності боржника у випадку прострочки тощо. Нові зміни до закону «Про споживче кредитування», крім включення категорії мікрокредитів до сфери споживчого кредитування, закріплюють заборону подвійної відповідальності у вигляді штрафу та пені одночасно, чим досить час то зло вживали кредитори [3].

Не менш важливими є положення про обов'язкову згоду споживача на передачу інформації стосовно кредиту хоча б в одне бюро кредитних історій та обов'язкове інформування всіх бюро кредитних історій, до яких передавалася інформація за кредитним договором, у разі продажу, переуступки права вимоги за таким договором. Це дасть змогу споживачу у будь-який момент мати доступ до своєї актуальної кредитної історії і у разі порушень ефективно здійснювати захист своїх прав та інтересів.

Висновки: Можна стверджувати, що банківське мікрокредитування є перспективним видом бізнесу для українських банків, а також життєво важливим і необхідним для розвитку суб'єктів господарювання України. Тому такий напрямок банківського кредитування потребує подальшого дослідження і розвитку.

Через нестабільну економічну ситуацію в Україні, яка ще більш загострилася у зв'язку з карантинними заходами, багато українців втратили роботу або у них значно скоротилися доходи. Як наслідок, і так популярні в країні мікрокредити стали ще більш привабливими для багатьох. Яскрава реклама, розташування кредитних кіосків у багатолюдних місцях або ж взагалі отримати таку позику онлайн, обіцянка швидкого надання грошей без необхідності підтвердження доходів, усе це стимулює людину витратити за місяць більше, ніж вона заробила. Наслідки такої неухважності, як правило зтягають у боргову яму, з якої важко вибратися з малими втратами,

оскільки сукупні витрати від такого мікрокредиту, враховуючи всі штрафні санкції та проценти, можуть кратно перевищувати суму позики.

Література:

1. Гонта І. Кредитування малого та середнього бізнесу в Україні: бути чи не бути? [Електронний ресурс] / І. Гонта // Проект «Checkpoint». – Режим доступу: <https://skr.in.ua/business/13431>
2. Дребот Н. П. Проблеми та перспективи активізації співпраці банків з малим та середнім бізнесом / Н. П. Дребот, О. П. Сідельник // Регіональна економіка. – 2007. – № 1. – С.200–208.
3. Заблоцкая В.В. Микрокредитование как инструмент финансового обеспечения малого бизнеса / В.В. Заблоцкая, Е.В. Оломская // Вектор науки ТГУ. – 2011. №1 (15). – С. 218-226.
4. Кирилюк Р. Основні напрямки підтримки малого та середнього бізнесу комерційним банком «Львів» / Р. Кирилюк // Регіональна економіка. – 2002. – № 3. – С.178–182.
5. Лозінська Ж.П. Микрокредитування в системі фінансового забезпечення малих підприємств / Ж.П. Лозінська // Економічний вісник запорізької державної інженерної академії. – 2017. – № 3 (09). – С. 124–129.
6. Микрокредит в странах с переходной экономикой. Программа развития местной экономики и занятости. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rmcenter.ru>
7. Опитування про умови кредитування [Електронний ресурс] // Національний банк України. – 2017, – Вип. № 11 (23). – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=52647578>
8. Офіційний веб-сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/>
9. Ledgerwood J. Microfinance Handbook. An Institutional and Financial Perspective. The World Bank. Washington, D.C. 2000.

УДК 37.013.42-051:37.048.

ДИСТАНЦІЙНА ЗАЙНЯТІСТЬ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

**Литовка Анастасія Олександрівна,
студентка спеціальності «Фінанси,
банківська справа та страхування»,
Кіровоградський інститут розвитку
людини**

У статті розкрито питання розвитку нетипових форм зайнятості в країні і їх вплив на ринок праці України. Аналізується проблема законодавчого врегулювання правовідносин між роботодавцями і дистанційними працівниками.

Ключові слова: дистанційна зайнятість, нетипова зайнятість, трудові права, регулювання, дистанційна праця.

Актуальність та мета дослідження. У сучасному світі праці поступово зникають стандартні трудові відносини, які передбачають наявність безстрокового трудового договору, стабільний час роботи і відпочинку, нормовану заробітну плату, участь працівників в управлінні організаціями. Їм на зміну приходить нестійка зайнятість, яка робить великий тиск на працівників. При цьому найменш захищеними працівниками є мігранти, жінки і молодь. Нестійка зайнятість характеризується непередбачуваністю відносин.

Сукупність означених факторів визначили актуальність теми статті.

Мета статті – визначення форм зайнятості на ринку праці України, так як вплинув COVID-19 на роботу людей.

Огляд наукових праць з проблеми.

Я. В. Свічкарова зауважує, що на сьогоднішній день домашня робота не обмежується лише виробничою сферою, дистанційною зайнятістю охоплені, передусім, висококваліфіковані представники інтелектуальної праці – системні адміністратори, перекладачі, веб-дизайнери, журналісти, оператори комп'ютерного набору, консультанти, бухгалтери, юристи, маркетологи та ін. [2, с. 129]. Отже, автор домашню роботу ототожнює з дистанційною.

Об'єктом дослідження стали правовідносини, що виникають у сфері правового регулювання дистанційної роботи працівників. Предметом є проблеми правового регулювання дистанційної роботи як однієї з форм нестандартної зайнятості працівників.

Загалом ринок праці є системою економічних механізмів, норм та інститутів, які забезпечують відтворення робочої сили та її використання [1]. Він є певним економічним простором, тобто сферою працевлаштування, в якій взаємодіють покупці і продавці робочої сили

Використання й поширення інформаційних технологій у сучасному світі дедалі зростає. У результаті цих процесів багато працівників працюють віддалено (дистанційно), за межами офісів і приміщень роботодавця, використовуючи у своїй роботі сучасні технічні засоби, комп'ютерні мережі й телекомунікаційні пристрої. В європейських документах до працівників, що виконують роботу в такий спосіб, застосовується термін «дистанційні працівники», а сама робота як процес має назву «дистанційна робота» й позначається в оригінальних текстах як «telework» або «telecommuting»; ця назва була запроваджена в 1973 р. американським професором Джеком Нілсом. 16 липня 2002 р. Європейський Союз прийняв рамкову угоду, присвячену врегулюванню дистанційної роботи (The Framework Agreement on Telework) [4].

Виклад основного матеріалу.

Згідно з ч. 1 ст. 312 ТК РФ дистанційна робота передбачає виконання зазначеної трудовим договором трудової функції поза місцем знаходження роботодавця, його філії, представництва, іншого відокремленого структурного підрозділу (включаючи розташовані в іншій місцевості), поза стаціонарним робочим місцем, територією чи об'єктом, які прямо або побічно перебувають під контролем роботодавця, за умови використання для виконання даної трудової функції і для здійснення взаємодії між роботодавцем і працівником з питань, пов'язаних з її виконанням, інформаційно-телекомунікаційних мереж загального користування, у тому числі мережі Інтернет.

Є такі види дистанційної роботи.

1. Дистанційна зайнятість, що розподілена на роботу вдома й роботу в офісі: робота, яку виконує переважно висококваліфікований персонал, що має довіру

роботодавця. На роботу вдома відведена більша частина часу (бухгалтер, дизайнер тощо).

2. Надомна робота: сукупність одноманітних операцій, які не потребують високої кваліфікації їх виконавця. Переважно таку роботу виконують жінки, особи з інвалідністю, оплата проводиться за кінцевим результатом (склеювання конвертів, збирання виробів із дрібних запчастин, пошиття одягу).

3. Позаштатна дистанційна робота: надомна робота, яку здійснюють позаштатні працівники на підставі договору з роботодавцем (журналіст, письменник, перекладач).

4. Мобільна дистанційна робота: робота, яка передбачає застосування нових видів технологій. Працівники контактують з клієнтами за допомогою комп'ютерної техніки та надають їм потрібні послуги (торгові представники, оператори гарячих ліній).

5. Робота на спеціальних робочих місцях: роботодавцем створюються спеціальні приміщення, забезпечені телекомунікаційним зв'язком. Передбачається робота в колективі (програміст, дизайнер, маркетолог тощо).

За умови динамічного розвитку глобальних і локальних корпоративних комп'ютерних мереж зникає необхідність у зосередженні в одному місці єдиного процесу праці. Як антитеза традиційним організаційним формам виникають навіть цілком віртуальні підприємства – групи людей, що можуть спільно зайнятися загальною справою завдяки новим мережевим технологіям, незалежно від фізичного місцезнаходження, узгоджено один з одним або асинхронно. У цьому сенсі дистанційна робота виступає як породження нових виробничих відносин в інформаційному суспільстві [3, с. 81].

Український ринок зайнятості поступово переймає зарубіжний досвід у різних аспектах, запроваджується дистанційна зайнятість на офіційному рівні. На нашу думку, для її розвитку потрібно сформувати умови правового забезпечення й регулювання відносин дистанційної роботи, запровадити державні програми розвитку та стимулювати в роботодавців і працівників довіру до нового виду праці.

Аналіз нестандартної зайнятості в Україні та світі доводить необхідність її правового регулювання з метою визначення прав і обов'язків її суб'єктів, а також відповідальності останніх у разі наявності підстав для цього.

Висновки. Отже, можна констатувати, що в науці трудового права відсутня концепція розвитку дистанційної роботи як нестандартної форми зайнятості, свідченням чого є й відсутність чіткого визначення і розмежування вищезазначених понять. Все це вимагає посиленої уваги як науковців, так і законодавця, викликає необхідність належної правової регламентації, яка б ґрунтувалась на доктринальних розробках вчених.

У цьому напрямі державі необхідно здійснити низку заходів для заповнення прогалини правового регулювання нетипової трудової діяльності, тим більше, що дослідження цих процесів в Україні засвідчили їх актуальність і масовість. Зволікання з вирішенням цієї проблеми може посилити напругу в соціально-трудовій сфері та негативно позначитися на ринку праці.

Література:

1. Борюшкіна О.В. Визначення поняття «ринок праці» в економічній та соціологічній науках / О.В. Борюшкіна // *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства* : збірник наукових праць. – Х. :

Видавничий центр Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, 2005. – С. 206–210.

2. Свічкарьова Я. В. Дистанційна робота як одна із форм атипової зайнятості / Я. В. Свічкарьова // Держава та регіони. – Серія: Право. – 2013. – № 1 (39). – С. 129–134.

3. Макарова М. Дистанційна зайнятість в умовах розвитку мережевої економіки. Економіка та держава. 2006. № 1. С. 80–87.

4. Framework agreement on telework [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.etuc.org/framework-agreementtelework>

УДК 659.148.4:316

ЖІНОЧИЙ ОБРАЗ В СУЧАСНІЙ ТЕЛЕВІЗІЙНІЙ РЕКЛАМІ

**Мартінова Валерія,
студентка спеціальності
«Фінанси, банківська справа і
страхування»
Центральноукраїнський
юридичний коледж**

У статті розкрито питання Жіночого образу в сучасній телевізійній рекламі. Розглянуто окремі рекламні відеопроєкти, проаналізовано психологічні чинники впливу та масову свідомість.

Ключові слова: гендер, стать, гендерні стереотипи, реклама, жіночий образ, телевізійна реклама, рекламний слоган, архетип, фемінний образ.

Актуальність та мета досліджень: Рівень вивчення проблеми конструювання гендерних стереотипів в рекламі на сьогодні є низьким. Хоча на сьогодні в нашому суспільстві відбуваються процеси демократизації і гуманізації, що сприяють створенню рівних можливостей для реалізації особливості незалежно від соціального походження, положення, національності, віку і статі. Не рідко реклама в жіночих і чоловічих часописах відображає існуючі в суспільстві стереотипи. Іноді стереотипи масової свідомості стають наймогутнішим бар'єром у встановленні гендерної рівності в нашому суспільстві. Тож, доцільність і актуальність проведення ретельного дослідження цієї сфери не викликає ніякого сумніву.

Мета статті: Дослідити специфіку гендерних стереотипів у журнальній рекламі, декодувати рекламні архетипні образи фемінного походження, показати їх психологічну дію та масову свідомість, конструювати конгнітивно-прагматичних, аспектів гендеру в телевізійній рекламі.

Огляд наукових праць з проблеми: Теоретичне обґрунтування і практичний аналіз гендерних стереотипів в рекламі представлений у роботах вчених-гендерологів Д. Сукманова, О. Поди, О. Туркиної, Н. Ажгіхіної, С. Жеребкіна, І. Жеребкіної, О. Кись, І. Кона, та ін.

Виклад основного матеріалу:

Базовим компонентом побудови гендерних стереотипів є архетипи. У широкому розумінні архетип-це праобраз, ідея, первісна форма для наступних утворень. За визначенням К. Юнга «архетип – це першопочаткові, вроджені психічні

структури, образи, які містять сутність колективного несвідомого й лежать в основі загальнолюдської символіки, міфів, казок та інших виявах фантазії» [1, с.89]. Вивчаючи гендерні стереотипи в рекламі, можна виокремити типи жіночого образу:

Суть реклами полягає в її ефективності, розглядаючи ефективність реклами ми перш за все зосереджуємо увагу на сюжеті телереклами.

Телевізійні рекламні ролики таких видів товарів, як косметика, та інші предмети які створені спеціально для жінок.

Якщо аналізувати гендерний аспект телевізійної реклами, то можна виокремити кілька стереотипів образу жінки.

1. «Щаслива домогосподарка» – переважно молода або зріла, вродлива і доглянута жінка, мета якої використати найновіші технології побутової техніки, хімії, кулінарії тощо. «Щаслива домогосподарка» – це зазвичай одружена жінка, яка має дітей і змушена постійно про них дбати. Також жінка постає як стратег і тактик у пошуках найоптимальнішого та економічного варіанта придбати той чи той предмет побуту [2. с.77].

2. «Турботлива матуся» – різновид домогосподарки, що має дітей, серед яких – і її чоловік. Саме на них вона спрямовує всю свою енергію та вміння, невпинно і самовіддано годуючи, лікуючи, перучи їхній одяг та прибираючи для них оселю. Адже частя-дарувати радість близьким [4. с.128].

3. «Богиня». Вона прекрасна, вишукана і гламурна, однак її досконалість ексклюзивна, призначена лише для обранця. Відчужена від побуту, вона насолоджується своїм винятковим статусом, а єдине її покликання-це «дозволяти себе обожнювати» [5. с.179].

4. «Прикраса». Вона щиро несе свою красу всім. Натхненна високою місією «красою врятувати світ», вона готова на будь-які жертви аби стати ще кращою. «Прикраса» невтомно і самовіддано шліфує свою зовнішню досконалість не лише для того, щоб нарцистично милуватися власним виглядом, але насамперед щоб прикрашати собою життя [7. с.158].

5. «Сама природа». Найчастіше молода жінка, мінлива, як пори року, її тіло нагадує ландшафт, вона наче первісна, то ж її «природність приваблює» [7. с.160].

6. «Жінка-мати». Цей образ поширений і актуальний, поєднує в собі безліч ролей та поведінкових моделей. Маємо зауважити, що жінка, безперечно, відіграє важливу роль у вихованні дитини, що є неприродним і сприяє знеціненню батьківської ролі і вихованні дитини.

7. «Жінка-спокусниця». Це жінка легка й безтурботлива, самозакохана та вишукана. Вона переймається красою власного волосся чи сяянням своєї шкіри.

У подібних рекламних сюжетах здійснено перенесення соціального статусу або індивідуального почуття на певний продукт.

Таким чином, ми купуємо не морозиво, шоколад, шампунь, телефон або парфуми, а своє становище в суспільстві, на роботі, в сім'ї, на вечірці, своє ставлення до інших людей, свій образ і імідж, або, за власним висловом Ю.Вільямсон, завдяки рекламі ми купуємо «самих себе» [2. с.97].

Висновок: Безперечним є той факт, що сучасна реклама продає не лише товари, а й образи, цінності, демонструє, ким ми є і ким маємо бути. У контекстах цих образів містяться також уявлення про те, яким має бути чоловік і якою повинна бути жінка. Останнім часом використовують саме гендерні стереотипи, адже вони допомагають "згадати" певні шаблони поведінки та стосунків між статями, які засновані на первісних контактах, тому можливості їх впливу реципієнта є беззаперечними. Ось чому вважаємо актуальною проблему використання типових

образів (насамперед, жіночих) у медіа та необхідним дослідження нових тенденцій їх смислового навантаження в телерекламі.

Отже, жіночі образи досить активно втілюють в сучасних рекламах варто зазначити, що найчастіше образ жінки використовують саме з прагматичними цілями. Стереотипи, як чоловічі так і жіночі, мають великий вплив на формування людини як особистості. Саме через усталені стереотипи людям приписують норми поведінки, рід заняття, професії тощо. Суворі обмеження, які стереотипи накладають на жінок, часто призводить до стресів і невдач. Можна підвести висновок, що реклама здійснює великий вплив на підсвідомість людини і таким чином закладає гендерні стереотипи, певне сприйняття світу, становлення щодо місця жінки в цьому світі. І, виходячи з рекламних образів, місце це підлегле, другорядне.

Робота в даному напрямку є досить актуальною на сучасному етапі розвитку реклами, нові дослідження цієї галузі сприятимуть ефективній роботі виробників реклами в напрямку від гендерної нерівності до егалітарності та збалансованості.

Література:

1. Кісь О. Етнічні гендерні стереотипи та джерела їх конструювання [Текст] / О. Кісь // Український жіночий рух : здобутки і проблеми: зб. наук. праць. – Дрогобич, 2002. – Вип. 1. С. 69-78.

2. Вільямсон Ю. Создание гендера / Ю. Вільямсон // Труды СПбФ ИС РАН. – Санкт-Петербург, 1997. – С. 96-134.

3. Юнг К.Г. Аион: феноменология самости / К.Г. Юнг // Юнг К.Г. Сознание и бессознательное : [сборник], -Спб, : Университет. кн., 1997. – С. 150-173.

УДК 343.8/343.9

МАХІНАЦІЇ В БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СПОСОБИ БОРІТЬБИ З НИМИ

**Медведєва Софія Олександрівна,
студентка спеціальності «Фінанси,
банківська справа та страхування»,
Кіровоградський інститут розвитку
людини**

У статті розкрито поняття махінацій в банківській діяльності та способи боротьби з ними. Попередження про махінації з банківськими картками. Розкриття видів шахрайства та розтлумачення поняття деяких видів шахрайства.

Ключові слова. *Махінації, шахрайство, банківські-картки, способи шахрайства, види шахрайства, шахрайські дії*

Актуальність. У зв'язку великою кількістю проблем, що є типовими для теперішнього фінансового ринку, питання вироблення способів боротьби та метод протидії неправомірним діям та шахрайствам дуже актуальні. За словами А.М. Шевченка, ринок фінансових послуг залишається вкрай переривчастий із малою

капіталізацією тому що нестійкі умови ведення бізнесу, мало захищені права власності та неінтерсивний рівень спільного управління [1].

Для України, що націлена на інтеграцію в європейське суспільство, розбір показника уникнення махінацій в галузі інвестиційної установи є потрібним і доречним [2], яка викликає актуальність цієї теми.

Мета статті – дослідити махінації в банківській діяльності та вказати на способи боротьби з ними.

Огляд наукових праць з проблеми.

Теми правопорушень та махінацій на ринку фінансових послуг за останні роки усе більше зустрічаються в роботах теперішніх авторів, наприклад, Г.М. Чернишов вчить основні питання формування фінансового шахрайства [3], С.С. Чернявський радить спосіб подолання труднощів в шахрайстві з фінансовими запасами у банківській сфері [4], а С.І. Мельник уточнює шахрайство як загрозу прибуткової безпеки банку [5], Т.В. Романенко та С.В. Шапочка описали питання рішення проблем із шахрайством, що більшою мірою виконується в мережі Інтернет [6; 7], С.В. Поперешняк вивчив базові загрози, що надають карткові технології та алгоритми збереження власника карткових операцій [8], С.В. Самойлов представив реальне становище первинного етапу дослідження шахрайств, що виконуються з втручанням мережі Інтернет, доречні їм результативні версії та алгоритми перевіряння [9].

Виклад основного матеріалу.

Банківська платіжна картка – це особиста пластикова картка з магнітною смужкою або чіп-модулем, яка є основним доступом до керування банківськими рахунками і дає її господарю змогу безготівкової оплати будь-якої продукції або ресурсів в різних торговельних і сервісних установах, що мають змогу прийняти пластикову картку та оплатити нею, отримати готівку у відділеннях банків та банкоматах, і у тому числі використовувати її у різних додаткових послугах [10].

Кредитка картка – це платіжна банківська картка, яка дає право її власнику придбати товар чи послугу на підтвердження обіцянки оплатити купований товар. Ліміт картки створює банк, надає рахунок та лінію кредиту власнику, а отже він може позичити кошти на покупки, послуги, товарів попиту але з поверненням на неї.

Револьверний кредит – атоматично поновлюваний кредит, який не мало використовується у практиці всього світу на ринку позичального капіталу [11].

Зараз існує дуже багато видів шахрайства з банківськими картками та банкоматам, а саме:

- скімінг;
- трапінг;
- фантом;
- шатер;
- шиммінг;
- трешинг;
- фармінг;
- фітінг.

Розкриємо деякі види шахрайства, що трапляються найчастіше.

Скімінг – це один із способів вкрати гроші з картки. Скімери – так називають цих шахраїв. Зосередимо як проходить робота скімерів, встановлюються маленькі камери на банкоматах щоб було видно тільки пальці клієнта та цифри які вводяться. Відеокамера передає інформацію, а далі гроші міняють власника, а саме так, що дублюється картка, а гроші переводиться на другий рахунок.

Шиммінг – є однією з останніх випадів зняття коштів з банківських карток, на думку людей це проходить саме так: клеїться тоненька плівка на клавіатуру, дуже схожа на скотч, а потім з неї знімають всю необхідну інформацію. Користувачі не вдивляються в клавіатуру банкомата, у них вона не викликає жодної підозри, а для шахраїв це самий оптимальний та зручний спосіб пожитися.

Траппінг – це один з простих способів здобути PIN-код платіжної картки. Для цього випадку шахрай підготовлює з фотоплівки так названу «ліванську петлю», що можна помістити в картоприймач банкомату. Далі обрана жертва підходить до банкомату і виконує свої дії, але після зняття коштів картка не повертається. До цього банкомат уже був облаштований цією плівкою, а поруч знаходився так званий шахрай. Більшістю жертв стають люди не цієї місцевості або іншомовні гості міста [10].

Опишемо деякі способи попередження шахрайства. Вважається що потрібно ввести окремі заходи попередження про види шахрайства:

– інформування осіб, що є користувачами банків про всі можливі випадки шахрайства та певні засоби безпеки (не давати данні картки стороннім особам, не писати PIN-коду на картці та інше);

– розташування в банківських установах та на сайтах банків окремої інформації, як правильно користуватися банківськими картками та не стати легкою здобиччю для шахраїв. Ведення інструктажу клієнтам банку стосовно дій у випадку проблеми з банкоматом або при використанні банківської картки.

Література:

1. Коплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297>.
2. Красіков О. М. Особливості підготовки працівників ОВС на сучасному етапі / О. М. Красіков // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 4 (89). – Ч. 1. – С. 212-217.
3. Мельник С.І. Шахрайство як загроза економічній безпеці банку / С.І. Мельник // Системи обробки інформації. – 2010. – Вип. 3. – С. 139-143.
4. Міщенко В. І. Банківські операції: підручник / В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янська, О. Г. Коренева.// Київ: Знання, 2007. – 280 – 283 с.
5. Поперешняк С. В. Ризики та алгоритми захисту сучасних банківських карткових технологій / С. В. Поперешняк // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2013. – Вип. 2(2). – С. 60-67.
6. Романенко Т. В. Особливості слідової картини шахрайств, що чиняються в мережі Інтернет / Т. В. Романенко // Молодий вчений. – 2016. – №1(2). – С. 51-54.
7. Самойлов С. В. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування шахрайств, що чиняються з використанням мережі «Інтернет», відповідні їм слідчі версії та алгоритми їх перевірки / С. В. Самойлов // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2014. – № 4. – С. 25-31.
8. Стрелков Л. О. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення / Л. О. Стрелков // Юридична наука. - 2011. - № 1. - С. 145-151.

9. Чернишов Г.М. До питання про визначення фінансового шахрайства / Г.М. Чернишов // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.:Право. – 2014. – Вип. 26. – С. 230-234.

10. Чернявський С.С. Розв'язання проблем протидії шахрайству з фінансовими ресурсами в банківській сфері / С.С. Чернявський, С.В. Бондар //Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2012. – № 1(3). – С. 84-93.

11. Шапочка С. До питання боротьби з шахрайством, яке вчиняється з використанням можливостей мережі Інтернет/ С. Шапочка // Правова інформатика. – 2014. – № 3. – С. 89–95.

УДК 368.03:330.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ

**Овсянік Владислав Вадимович,
студент спеціальності «Фінанси,
банківська справа та страхування»,
Центральноукраїнський юридичний
коледж**

У статті розкрито питання сучасних тенденцій страхування. Визначено основні проблеми діяльності компанії зі страхування. Визначено ключові проблеми діяльності страхового ринку та проблеми, що стримують його розвиток, запропоновано напрями його вдосконалення та подальшого розвитку.

Ключові слова: страхування, страховий ринок, світовий страховий ринок, страхові послуги, страховий бізнес, страхові брокери.

Актуальність та мета дослідження. Формування розвинутого ринку страхових послуг в Україні забезпечить сприятливі умови для ринкової трансформації та стабільний розвиток національної економіки, розвиток світової економіки та міжнародних відносин, що й обумовлює актуальність теми дослідження. Ринок страхових послуг в Україні перебуває на етапі поступової інтеграції у світовий ринок тому, питання сучасного розвитку ринку страхових послуг та пошук напрямів його вдосконалення висвітлено недостатньо та потребує поглибленого вивчення.

Мета статті – аналіз основних показників розвитку страхування життя у світі й Україні на сучасному етапі та із врахуванням світового досвіду окреслення перспектив його модернізації у вітчизняних умовах.

Огляд наукових праць з проблеми. Питання вивчення особливостей та проблем діяльності компаній зі страхування життя в українських реаліях представляють інтерес для багатьох вітчизняних науковців. У дослідженнях О. Барановського, Л. Бойко, О. Гаманкової, О. Жабинець, А. Криклія, М. Носенко, С. Осадця, В. Фурман та багатьох інших розглянуті важливі аспекти функціонування страхової галузі в Україні, визначені її проблеми та завдання щодо інтеграції у світовий страховий простір. Щодо діяльності компаній зі страхування життя дослідники відзначають значну монополізацію цього сегмента страхового ринку в Україні, недостатню поширеність таких страхових послуг, незначну капіталізацію

лайфових страхових компаній, спрямування більшості страховиків на корпоративний сегмент, а не на роботу з індивідуальними клієнтами.

Виклад основного матеріалу. Страховий ринок – це частина фінансового ринку, де об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист, формуються попит і пропозиція на нього. Головною функцією страхового ринку є акумуляція та розподіл страхового фонду з метою страхового захисту суспільства.

Для існування страхового ринку необхідно дотримання таких основних умов:

1. Наявність хоча б двох зацікавлених сторін, що виступають суб'єктами ринку.

2. Можливість кожної з них запропонувати те, що має споживчу вартість для іншої сторони.

3. Право на отримання інформації для прийняття рішення про участь у страховій угоді [1, с.100].

Його формування та розвиток обумовлюються лібералізацією руху потоків товарів, послуг і капіталу, що, з одного боку, уможлиблює розширення меж страхового бізнесу та його вихід за національні кордони, а з іншого боку – створює нові потреби у страховому захисті та використанні страхових механізмів у процесі господарської діяльності організацій і життя громадян.

Рис. 1. Інституціональна структура страхового ринку

Світовий страховий ринок умовно можна поділити на два сегменти – страхові ринки розвинених країн і страхові ринки країн, що розвиваються. Статистичні дані переконують нас у цьому: розвинені ринки в середньому характеризуються показником страхових премій по відношенню до ВВП на рівні 8,2%, а ринки, що розвиваються, – на рівні 2,7% [3, с.32].

Розглядаючи тенденції розвитку міжнародних страхових ринків, слід відзначити, що останнім часом значного поширення у світовій спільноті набула практика мікрострахування, сутність якої полягає в захисті населення з низькими та

нестабільними доходами в обмін на регулярні страхові платежі, пропорційні ймовірності настання ризиків.

Дедалі частіше мікростраховання розглядають як величезний за обсягом невикористаний сегмент росту страхового бізнесу. Страховики націлені на мікростраховання не лише як на захист населення з низьким рівнем доходу, а й на забезпечення економічного та страхового зростання країн, що розвиваються. Особливістю сучасного розвитку світового страхового ринку є вихід іноземних страховиків на національний страховий ринок, при цьому відбувається лібералізація внутрішніх ринків: узгодження правил регулювання страхових відносин, ліквідація бар'єрів для вільного «перетікання» фінансових ресурсів [5, с.656].

На сучасному етапі страхування життя є одним із впливових інструментів, за допомогою якого можна реалізувати соціальні і економічні потреби суспільства. В розвинутих країнах за допомогою страхування життя задовольняються багато суспільних проблем, а саме: фінансовий захист від несподіваних подій, вести звичайний спосіб життя після виходу на пенсію, накопичення коштів для отримання освіти, створення соціальних пакетів у компаніях для мотивації співробітників, можливість отримання кредитів та інше.

Також зважаючи на специфіку роботи компаній страхування, а саме – довгострокове інвестування резервів, можна сказати, що страхування життя є одним із рушіїв економіки. Ці два фактори пов'язані між собою, даючи мультиплікативний ефект для соціально-економічного розвитку суспільства. На даний час страхування життя є однією з найбільш перспективних для подальшого розвитку галузей на світовому страховому ринку [4, с.302]. Страхування життя є важливим елементом в житті населення яке допомагає вирішувати державні соціальні проблеми, а також допомагає в пошуку недостатніх внутрішніх інвестиційних ресурсів. Тому надзвичайно важливим є його подальший розвиток в Україні

Ринок «лайфового» страхування почав зароджуватися в Україні з отриманням країною незалежності в 1991 році. Невід'ємною частиною цього ринку є лайфові компанії – страхові компанії, які займаються страхуванням життя. В нашу країну прийшло багато таких іноземних компаній, які хотіли швидко освоїти ще неформований ринок страхування. У той час ринок страхування в країні був хаотичний і безладний [2, с.9].

Це призвело до того, що в березні 1996 року Верховна Рада України приймає Закон «Про страхування», який регламентує діяльність страхових компаній на території української держави і по сьогоднішній день. Після прийняття Закону України «Про страхування» всі лайфові страхові компанії продовжили свою роботу вже в правовому полі України.

Сьогодні всі клієнти страхових компаній України захищаються українським законодавством, яке гарантує їм виконання страховою компанією всіх умов, описаних в договорі страхування життя. Це і гарантована прибутковість по полісу (4% річних), і повне виконання зобов'язань за договорами страхування життя, і ряд інших переваг.

Висновки: Отже на основі викладених вище визначень можна зробити висновок, що страхування життя – це важливий інструмент для вливання довгострокових інвестицій в економіку за допомогою якого можливе зростання добробуту населення в цілому. Існує сотні визначень страхування життя. Якщо детальніше проаналізувати кожне з них, то можна знайти спільні риси. Тому для більшої наочності було виділено шість основних парадигм а саме: теорію страхового ризику, теорію страхового договору, теорію відшкодування шкоди, системний підхід

із застосуванням теорії страхового ризику, систему економічної безпеки, системний підхід в рамках теорії страхового фонду.

Література:

1. Барановський О. Розвиток страхового бізнесу в Україні / О. Барановський // Фінанси України. – 2012. – № 8. – С. 100-103.
2. Артюх Т. М. Страхування життя в умовах сучасного страхового ринку України / Т. М. Артюх // Фінанси, облік і аудит. – 2011. – № 18. – С. 9-15.
3. Криклій А. Ринок страхування життя в Україні / А. Криклій // Економіка та держава. – 2009. – № 4. – С. 32-42.
4. Страхування: Підручник / Керівник авт. колективу і наук. ред. С.С.Осадєць. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. – 599 с.
5. Худяков А. И. Теория страхования : учебник / А. И. Худяков. – М. : Статут, 2010. – 656 с.

УДК 339.5:334.7

БАТЛИ ТА ЧЕЛЕНДЖІ, ЯК БІЗНЕС ТРЕНД

**Пак Ангеліна Володимирівна,
студентка спеціальності
«Менеджмент»,
Кіровоградський інститут
розвитку людини**

У статті вказано на механізми проведення батлів та челенджів, можливості їхнього використання в бізнесі, а також на те, як соціальні мережі можуть сприяти успішному бізнесу на сучасному етапі.

Ключові слова: батл, челлендж, соцмережа, інтернет, бізнес, тренд, реклама, блог.

Актуальність та мета дослідження. Перехід на новий етап ринкових відносин та вдосконалення інформаційних технологій спричинили справжній вибух нових видів бізнесу, які нині вважаються досить перспективними. Мова йде про Інтернетторгівлю та Інтернет-маркетинг. Інтернет-комунікація дає змогу працювати на віртуальному ринку, що значною мірою знижує витрати підприємств малого бізнесу, істотно і швидко розширити коло потенційних клієнтів, а отже, зміцнити свої позиції серед світових лідерів-конкурентів.

Зараз соціальні майданчики зайняли міцні позиції в світі СММ-просування і давно увійшли в перелік ефективних бізнес-інструментів.

На соціальних платформах продають, шукають нових клієнтів, стежать за конкурентами, вивчають їх досвід і навіть працюють над поліпшенням іміджу компанії. Однак наразі практично немає наукових досліджень, присвячених цьому виду інтернет-комунікації та його потенціалу в бізнесі.

Мета статті – визначити механізми того, як допомогою інтернет-трендів можна заробляти в соцмережах.

Виклад основного матеріалу.

Батл – це запозичене з англійської мови слово, що означає «битва або бій». Також цим словом замінюють «змагання». Тобто батл – це свого роду змагання воно може бути як між двома особами так і між командами тобто командні батли.

Челлендж – це жанр інтернет-роликів, в яких блогер виконує завдання на відеокамеру і розміщує його в мережі, а потім пропонує повторити завдання своєму знайомому або необмеженому колу користувачів. Саме слово челлендж зазвичай перекладається як «виклик» у контексті словосполучення «кинути виклик». Інші значення – «змагання» або «суперечка», а іноді – «складна перешкода» або «завдання, яке потребує виконання».

Т.В. Куклінова стверджує: «Вважається, щоб у людини виробилася стійка звичка, вона повинна займатися однією справою 21 день поспіль. Але змусити себе три тижні робити ранкову зарядку, пробігати по 3 кілометри або не доторкатися до фаст-фуду досить складно. Ось і придумала людина розумна кидати виклик самому собі або близьким, по-простому - брати на слабо та закликати в свідки відразу всіх друзів з соціальних мереж» [2].

Найбільш гучними челленджами 2020 року можна вважати:

- челендж з колажами з чотирьох соцмереж #DollyPartonChallenge;
- обмін одягом в рамках #fliptheswitchchallenge;
- карантинний челлендж #StayAtHome.

Але ці челленджі розважальні та мотиваційні.

Виникає питання щодо того, як челлендж знадобиться бізнесу.

Є три способи звернути челлендж так, щоб він приніс користь для бізнесу.

Перший – коли предмет челленджу безпосередньо пов'язаний зі споживанням будь-якого продукту. Наприклад, великий виробник зубної пасти створює крутий ополіскувач спеціально для вечірнього чищення зубів і запускає челлендж «Здоровий рот за 21 день».

Другий – механіка челленджу передбачає репост публікації. Таким чином про сторінку в соціальних мережах дізнаються друзі учасників.

Третій – активність на зміцнення лояльності.

Наразі відомі наступні челленджі в бізнесі.

«Бізнес Батл» – це амбітні підприємці, які бажають запустити новий бізнес, досвідчені наставники, готові допомогти учасникам словом і ділом, а також, це клуб інвесторів, що мають можливість помітити і профінансувати найцікавіші та перспективні проекти. Розгляд проектів передбачає декілька етапів.

– аналіз ринку та можливостей. Цей етап включає підготовку учасників за допомогою наставника і його команди. Кожен учасник представить очну презентацію перед усіма наставниками і відповідь на запитання експертів.

– маркетингова стратегія. Під керівництвом наставника учасники повинні розробити маркетингову стратегію, візуальну складову проекту і кампанію.

– очна презентація стратегії, а також рекламної друкованої та відеопродукції. Один учасник з кожної команди за рішенням наставників покине проект.

TikTok швидко стає сверхпопулярною платформою соціальних мереж. Останні статистичні звіти показують, що програму вже завантажено 1,5 млрд разів по всьому світу. І хоча реклама TikTok все ще набирає обертів, у брендів різних напрямків бізнесу і різної величин, є можливість використовувати челленджі в своїх рекламних кампаніях.

Мемі вкоренилися в SMM. Челленджі в Tik Tok підхоплюють і розвивають цю ідею. Більшість мемів соціальних мереж складаються з комбінації лаконічного тексту та зображення, але TikTok популяризував новий тип мемів: відео-мемі. До цього на YouTube блогери вже створювали щось схоже, називаючи це вайнами,

однак ютуб-ролики були довші і набагато змістовніші. Тік Ток спростив контент і «закільціював» його відтворення.

Челленджи на ТікТок, які створюють для залучення органічного або рекламного трафіку, часто складаються з поєднання трьох елементів: тексту, звуку і руху (найпопулярніші – танці). Вони можуть бути запущені користувачами, блогерами-мільйонниками або представниками брендів і інфлюенсерами. Незалежно від авторства в результаті дії алгоритмів розумної стрічки, контент має шанс стати затребуваним і популярним.

Покоління Z, найбільша демографічна група ТікТок, яка зросла в золоту еру інтернету і вміє виявляти трендові мему та відтворювати їх. Саме це робить челленджи такими привабливими для цієї молоді аудиторії. Для брендів, які хочуть звернутися до покоління Z, робота на майданчику ТікТока повинна бути пріоритетом.

Для створення цікавого контенту, на майданчику існує бібліотека звуків. Деякі з кращих звуків ТікТок взяті з фільмів, вірусних відео на YouTube і відомих музичних композицій (включаючи хіт-паради). Відеоролики # Frozen2Challenge є відмінним прикладом фрагмента звуку з фільму, який використовується для створення відео-мема ТікТок.

Сьогодні Інстаграм – маст-хев для кожного. Якщо у бізнесу немає профілю в Інстаграм, компанія випускає частину ринку і віддає свою аудиторію конкурентам. Це створює і неймовірний попит на рекламу в соціальній мережі.

Окреслимо причини того, чому інстаграм-бізнес – це вигідно і ефективно:

1. Показ обличчя бренду. В Інстаграмі можна зробити зв'язок з клієнтами більш особистим.

2. Репутація експерта. На цій платформі легко донести корисну інформацію до аудиторії, заробити репутацію експерта і тим самим підвищувати лояльність до бренду.

3. Збір даних. Соціальна мережа надає безліч інструментів для збору даних про ЦА і її перевагах, що дозволяє вивчати своїх клієнтів і більш тонко взаємодіяти з ними.

4. Генерація трафіку. Інстаграм може виступати ефективним джерелом трафіку на сайт, блог і акаунти в інших соцмережах.

5. Активні продажі. Instagram дозволяє ефективно доносити УТП, оперативно повідомляти про акції, а можливість красивою подачі стимулює користувачів на імпульсивні покупки.

6. Високий рівень залученості. Правильно створені креативи дозволяють залучати користувачів, створювати вірусний контент і завжди залишатися на увазі.

7. Покази в режимі реального часу. У Інстаграмі є можливість запускати прями трансляції, що стати в нагоді для багатьох напрямків бізнесу. Крім того, з їх допомогою можна проводити вікторини та різноманітні конкурси.

Інстаграм найбільш динамічно розвивається, це соціальна мережа з молодістю і активною аудиторією. Сьогодні Інстаграм відвідує понад 500 млн. користувачів, і експерти запевняють, що їх кількість буде тільки зростати надалі.

Висновок. Отже, за допомогою інтернет-трендів (челленджів та батлів) можна доволі легко заробити в соцмережах з мінімальними витратами часу і практично без вкладень. Важливо лише вникнути в атмосферу цього руху і знайти свій унікальний стиль.

Література:

1. Дубницький В. И. Эволюция, сущность, классы, инструментарий электронного бизнеса : монография / В. И. Дубницький, А. И. Лазикова. – Донецк : Юго-Восток, 2004. – 84 с.
2. Куклінова Т. В. Інтернет-торгівля як засіб підвищення конкурентоспроможності підприємств в умовах глобалізації / Т. В. Куклінова // Теоретичні, методологічні та практичні аспекти конкурентоспроможності підприємств : монографія / [за заг. ред. О. Г. Янкового]. – Одеса : Атлант, 2017. – С. 183-191.
3. Макарова М. Віртуальні підприємства і телеробота як нові соціально-економічні явища / М. Макарова // Економіст. – 2003. – № 12. – С. 60-64.
4. Пономаренко В. С. Інформаційні технології в економіці : навч. посібник / В. С. Пономаренко, І. В. Журавльова. – Х. : ХДЕУ, 2000. – 137 с.

УДК 655.55: 159.937.51.

ПСИХОЛОГІЯ КОЛЬОРУ В РЕКЛАМІ

Тикул Ярослава Володимирівна
Студентка факультету Право
ПЗ-20-1-КЗ
Кіровоградський інститут розвитку
людини

У статті розкрито питання семантики різних кольорів та їх використання у різних видах реклами, значення кольорів, їх функціональність та застосування.

***Ключові слова:** реклама, колір, психологія, людина, дослідження, емоційний стан, реакція.*

Актуальність дослідження полягає в необхідності аналізування кольору щодо впливу на свідомість суспільства, адже на сьогоднішній день реклама почала значно розвиватися, і для людей цей потік несе велику кількість нової інформації.

З одного боку, використані кольори можуть зацікавити оточуючих своїм забарвленням або ж насиченістю, підняти настрій.

З іншого боку, через велике психологічне навантаження, колір в рекламі може наштовхувати людей на якісь суперечності з іншими, підштовхувати до депресії, агресивної поведінки та іноді – до суїцидальних нахилів

Мета статті: визначити, як колір реклами може впливати на людей, а також особливості впливу кольором в рекламі.

Огляд наукових досліджень. Особливості впливу кольорів на свідомість людини досліджували закордонні дослідники: І. В. Гете, М. Люшер, А. Ю Вуйм, В. В. Бугрим, Т. А. Компанієць, Д. А. Аакер і Дж. Г. Майерз. Із вітчизняних дослідників це питання досліджували: Т. О. Примаєв, А. Г. Шмельова, Е. О. Артем'єва та інші вчені. Проте оскільки ЗМІ на технології впливу на глядача постійно розвиваються, питання залишається актуальним та розкритим не повністю.

Виклад основного матеріалу.

Реклама-специфічна інформація про осіб чи продукцію, яка поширюється в будь-якій формі та в будь-який спосіб з метою прямого опосередкованого одержання прибутку.

Для того, щоб сучасна реклама була якісною і результативною, недостатньо елементарно її придумати і запустити. Потрібно правильно підібрати колір, який буде притягувати потенційних покупців, створити для них особливу та комфортну атмосферу, адже головна мета реклами продукту або послуги – викликати інтерес до неї таким чином, щоб покупець здійснив придбання цього товару.

Якщо детально розглянути статистику результатів, які були проведені в ході різних досліджень, то чітко можна побачити, що кольори істотно впливають на свідомість людини, в тому числі навіть на організм.

Із вивчення впливу кольору на людину проводилося багато досліджень. На початку століття провідною країною в цій галузі Німеччина, пізніше більшість досліджень проводилося в Америці. Було доведено, що сприймання кольору залежить від емоційного стану людини. Будь-яка інформація, якщо вона не підкріплюється почуттям та не викликає емоцій і вражень, швидко зникає в пам'яті. Тому дуже важливо для підсилення впливу в рекламі є емоційна пам'ять, на що спрямований такий метод, як включення у повідомлення емоційних елементів.

Таким чином, колір впливає на сферу почуттів аудиторії, яка є таким же важливим об'єктом впливу, як і мислення. Якщо вдається вплинути на почуття, то й мислення людини легше піддається впливу. Це пояснюється тим, що людина, залежна від свого емоційного стану, прихильна до одних кольорів, байдужа до других і несприятлива до третіх. Ці закономірності відкрив М. Люшер. Свої дослідження він проводив за завданням рекламної фірми. Осягнувши всю глибину і складність проблеми, учений став досліджувати колір і його психологію фундаментально. Створюючи свій колірний аналіз М.Люшер виходив із такого що сприймання кольору в людини сформувалося в результаті методики життя й взаємодії з навколишнім середовищем протягом тривалого періоду історичного розвитку. Спочатку на життя людини впливали головним чином два чинники, що не підлягають довільній зміні: ніч і день, світло й темрява. Ніч значила умови, якщо діяльність мала можливість припинитися. День вимагав активних дій – пошуку їжі, елементарного облаштування. Звідси – темно-синій колір, який асоціювався з нічним спокоєм, а жовтий – із сонячним днем і його турботам. Червоний колір нагадував кров, полум'я й пов'язані з ними ситуації, що вимагають високої активності.

Якщо подивитися на дані дослідження доктора економічних наук, автора книги «Психологія реклами» Р. Мокшанцева, то найбільше привертає увагу споживачів синьо-фіолетовий, темно-синій, бірюзовий, чорний, жовтий, блакитний та коричневий кольори [3].

Класифікація кольорових уподобань, що спирається на психологію кольоросприйняття окремих соціально-вікових груп людей, наведена у праці «До вивчення кольору»: «Жіноча частина молоді тримається рожевого та голубого; старість – бузкового та темно-зеленого. У блондинок схильність до фіолетового та світло-жовтого, у брюнеток – до синього та жовто-червоного, і всі праві...».

У дослідженнях П. Семенихіна було виокремлено основні правила сучасної бренд-кологористики [4]:

- правильне співвідношення кольору до продукту;
- відповідна гармонія кольорів;
- правило контексту;
- відсутність проблемних кольорів.

Вплив кольору був багаторазово досліджений психологами та навіть фізіологами. Так, М. Деревіре наводить наступні значення найбільш уживаних кольорів в рекламі:

Червоний колір призводить до стимулювання мозку, несе в собі тепло, але в той же час має дратівливий вплив.

Жовтий колір значно впливає на мозок і тому являється ефективним при розумовій недостатності.

Помаранчевий колір стимулює почуття, прискорює пульсацію крові. Створює почуття благополуччя й веселощів, але може втомлювати.

Зелений колір є більше заспокійливим, в певній мірі гіпнотичним. Він впливає на нервову систему, знімає дратівливість, безсоння.

Фіолетовий колір збільшує витривалість тканин, впливаючи на серце, легені та кровоносні судини.

Блакитний колір вважають антисептичним. Може допомагати зняти стрес дратівливим людям, але його “передозування” викликає деяку втому та періодичну пригніченість.

Також, психологами було встановлено, що урівноважене в колірному відношенні середовище привертає увагу, створює творчу атмосферу, заспокоює і покращує спілкування людей між собою. Колір істотно впливає на психоінтелектуальний стан людини. Кольори звертаються до відчуттів, а не до логіки людини. Колір може привертати і відштовхувати, вселяти відчуття спокою і комфорту або збуджувати і непокоїти.

Висновок. Реклама – явище виключно соціально-психологічне. Колір слугує для характеристики товарів, що рекламуються, допомагає привернути увагу, утримати її протягом тривалого часу, робить рекламне повідомлення більш привабливим, таким, що краще запам'ятовується та емоційно впливає, а це, у свою чергу, підвищує ефективність реклами. Таким чином, за допомогою вибору певного кольору можна керувати ставленням споживача до реклами, а створивши необхідне колірне середовище, викликати в споживача реклами необхідні емоції. При правильному виборі та сприятливому поданні у покупця виникає бажання придбати рекламований товар.

Література:

1. Бугрим В.В.. Ментальність і реклама/ В.В. Бугрим // Рекламист. – № 8.– С. 6–11.
2. Психологія кольору в друкованій рекламі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrop.com/ua/directory/style/family/psychology?cur
3. Мокшанцев Р. Психология рекламы / Р. Мокшанцев. – М.: Инфра-М, 2009. 282с
4. Семенихин П. Бренд-колористика в стиле orange [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.itctraining.ru/library/info/98>.
5. Кольори реклами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://psyfactor.org/lib/color9.htm>.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

«ЗДОРОВ'Я ТА СУСПІЛЬСТВО»

Збірник матеріалів
II Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Кропивницький, 5 листопада 2020 р.)

Матеріали подано в авторській редакції

Адреса редакції: м. Кропивницький, пл. Дружби Народів, 8
Відповідальний редактор Кравченко О.В.
